

Yəxaya

Hudaning Israiloqa boloqan «dəwa»si həm qakirikji

¹ Uzziya, Yotam, Ahaz wə Həzəkியalar Yəhudaqə padixah boləqan waqitlarda, Yerusalem wə Yəhuda toqrisida, Amozning oqlı Yəxaya kərgən qayibanə wəhiy-alamətlər:

² «I asmanlar, anglanglar!

I yər-zemin, kulak sal!

Qünki Pərwərdigar səz eytti: —

«Mən balılarnı beqip qong kildim,
Biraq ular Manga asiylıq kildi. □ ■

³ Kala bolsa igisini tonuydu,

Exəkmü hojayinining okuriqə *mangidioqan yolni*
bilidu,

Biraq Israil bilməydu,

Əz həlkim heq yorutuləqan əməs.

⁴ Ah, gunahkar «yat əl»,

Kəbihlikni toplap əzigə yūkligən həlk,

Rəzillərnin bir nəslı,

Nijis bolup kətkən balılar!

Ular Pərwərdigardin yiraqlixip,

□ **1:2 «I asmanlar, anglanglar!»** — Muqəddəs Kitab boyiqə üq asman bar. «Təbirlər»ni kəring. **«Qünki Pərwərdigar səz eytti...»** — muxu kitabta elinqan «Pərwərdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yahwəh» degənnin təjmisidur. «Yahwəh» Hudaning yənə bir ismi bolup, «Mənggülük Boloquci», «Əzüm Bardurmən», «əhdisidə mənggü Turəquci Huda» degənni bildüridu. Təbirlərnimu kəring. ■ **1:2** Qan. 32:1

«Israildiki Mukəddəs Boloquqi»ni kəzigə ilmidi,
Ular kəynigə yandi.□ ■

⁵ Nemixka yənə dumbalanoqunglar kelidu?

Nemixka asiylük qiliwerisilər?

Pütün baxliringlar aqrip,

Yürikinglar pütünləy zəiplixip kətti,■

⁶ Bexinglardin ayioqinglaroıqə sak yeringlar
qalmidi,

Pəkət yara-jarahət, ixxiq wə yiring bilən toldi,

Ular tazilanmioqan, tengilmioqan yaki ularoqa
heq məlhəm sürülmigən.□

⁷ Wətininglar qəlləxti;

Xəhərliringlar kəyüp wəyranə boldi;

Yər-zemininglarni bolsa, yatlar kəz
aldinglardila yutuwelihatidu;

U yatlar tərıpidin dəpsəndə qilinip qəllixip
kətti.■

⁸ Əmdi üzümzaroqa selinoqan qəllidək,

Tərhəməklıkkə selinoqan kəpidək,

Muhasirigə qüxxən xəhərdək,

□ **1:4 «Ah, gunahkar «yat əl»...»** — bu həjwiyy, kinayilik gəp. Hudaqa nisbətən İsrail butpərəs bir «yat əl» bolup kətkənidi. **«İsraildiki Mukəddəs Boloquqi»** — Hudaning yənə bir ismidur. Bu isim bəlkim, «Əzining İsrail həlkiqə birdinbir pak-mukəddəs boluquqi ikənlikini kərsətkən Huda wə İsrail arisida pak-mukəddəs turoquqi Huda» degən mənıdə. Yəxaya pəyoqəmbər Hudani tiloqa aloqanda, bu isimni kəp ixlitidu.

■ **1:4** Zəb. 78:8; Yəx. 57:3 ■ **1:5** 2Tar. 28:22; Yər. 2:30

□ **1:6 «ularoqa heq məlhəm sürülmigən»** — yaki «ularoqa heq zəytun meyi sürülmigən». ■ **1:7** Qan. 28:51,52; Yəx. 5:5

Zionning kizi zəip qaldurildi.□

⁹ Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar bizgə azoqinə «qaldisi»ni qaldurmiqan bolsa,

Biz Sodom xəhirigə ohxap qalattuk,

Gomorra xəhiringə həlioqa quxüp qalattuk.□ ■

¹⁰ I Sodomning həkümranliri, Pərwərdigarning səzini anglap koyunglar,

«I Gomorraning həlki, Hudayimizning kanun-nəsihitigə kulak selinglar!□

□ **1:8 «üzümzarqa selinoqan qəllidək, tərhaməklikkə selinoqan kəpidək...»** — Yerusalemining əhwalini təswirləydu; u nahayiti kil üstidə turoqanliqini, intayin muqimsiz əhwalda qalduruloqanliqini bildürsə kerək. «**Zion**» — yaki «Zion teqi» bolsa Yerusalemin xəhiri, xuningdək muqəddəs ibadəthana jay-laxqan taqdur. □ **1:9 «Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar»** — «Yəxaya» kitabida kəp ixlitilidioqan Hudaning bir nami. «**Pərwərdigar bizgə azoqinə «qaldisi»ni qaldurmiqan bolsa...**» — «qaldi» (Hudaning «qaldisi») «Yəxaya» degən kitabta kəp kərulidioqan tema yaki mawzudur. Israil həlqining kəp qismi Hudadin yiraklixip kətkən bolsimu, Hudaning mehir-xəpkiti bilən ularning arisida həman əzigə sadik bir «qaldi» bolidu. «**Sodom xəhərigə ohxap qalattuk, Gomorraning həlioqa quxüp qalattuk**» — kona zamanlarda, (Ibrahım pəyoqəmbərninğ dəwridə) bu ikki xəhər Hudaning nəziridə nahayiti rəzil bolup, U asmandin ot-günggürtni yaoqdurup ularni pütünləy wəyran qiləqan. Ikki xəhərninğ bügüngə kədər həqkəndək izliri qalmidi («Yar.» 19-babni kəring). Yəxayaninğ deməkqi boləqini, Huda Əzigə sadik bir «qaldisi» qaldurmiqan bolsa, Israilmu bu ikki xəhərgə ohxax rəzillik bilən tolup, ohxaxla pütünləy wəyran bolup yər yüzidin yokilip kətkən bolatti. ■ **1:9 Yar. 19:24; Yəx. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29** □ **1:10 «I Sodomning həkümranliri, ... I Gomorraning həlki, ...»** — muxu yərdə, Yəxaya pəyoqəmbər əz həlqini Sodom həm Gomorradikilərgə biwasitə ohxitidu.

11 Silər zadi nemə dəp Manga atop nuroşunlişan qurbanlıqlarni sunisilər?» — dəydu Pərwərdigar.

— «Mən köydürmə qoşkar qurbanlığinglardin, Bordağ malning yaqliridin toyup kəttim, Buqilar, paqlanlar, tekilərnin qanliridin heq hursən əməsmən. □ ■

12 Silər Mening aldiməşə kirip kəlgininglarda, Silərdin həyła-aywanlirimni xundağ dəssəp-qəyləşni kim tələp qiloşan? □

13 Bişudə «axlıq hədiyə»lərnə elip kelixni boldi qilinglar,

Huxbuy bolsa Manga yirginqlik bolup qaldi.

«Yengi ay» həytliri wə «xabat kün»lirigə, Jamaət ibadət sorunlirioşə qaqirilixlarəşə — Kışkisi, kəbihliktə ötküzülgən daşduşulik yioşilixlarəşə qidişuqilikim qalmidi. □

14 «Yengi ay» həytinglardin, bekitilgən həyt-bayriminglardin kəlbim nəprətlinidu;

□ **1:11 «köydürmə qurbanlıq»** — muxu hil qurbanlıq Hudaşəşə atop toluq köydürülettə. ■ **1:11** Zəb. 50:8-14; Pənd. 15:8; 21:27; Yəş. 66:3; Yər. 6:20; Am. 5:22 □ **1:12 «dəssəp-qəyləşni kim tələp qiloşan?»** — «dəssəp-qəyləş» degən səz muxu yərdə bəlkim həlk elip kirgən nuroşunlişan qurbanlıq mallirinin ibadəthanining həytilirini dəssigənlikini kərsitidu. Baxka birhil tərijimisi «dəpsəndə qilix». □ **1:13 «axlıq hədiyə»lər** — «axlıq hədiyə» adəttə «köydürmə qurbanlıqlar» həm oşə qoxulattə. **«huxbuy bolsa manga yirginqlik bolup qaldi»** — Musa pəyoşəmbərgə tapxuruloşan qanunoşə asəsən, hər küni muşəddəs ibadəthanida huxbuy yeqix kerək idi. **«xabat küni»** — bolsa xənbə küni bolup, Israillar üqün «muşəddəs kün»dur, bu heqşandağ ix-əmgək qilmay Hudaşəşə seşinidioşan, ibadət qilidioşan kün idi. Yəşudiylar bu künni «xabat küni», yəni «(hizməttin) dəm elix küni» dəydu. Yənə 56-bab, 2-ayətni kəşung.

Ular manga yük bolup qaldı;

Ulnarı kətürüp yürüxtin qarqap kəttim.

¹⁵ Qolunqları kətürüp duaşa yayqıninglarda,

Közümni silərdin elip qaçımən;

Bərək, köpləp duaları kılqıninglarda, angli-
maymən;

Qünki kolliringlar qanoşa boyaldı.■

¹⁶ Əzünları yuyup, paklininglar;

Qılmixliringlarning rəzillikini kəz aldindin neri
kilinglar,

Rəzillikni kılıxtin qolunqları üzünqlar;■

¹⁷ Yahxilik kılıxni əgininglar;

Adillikni izdənglar,

Zomigərlərgə tənbiş beringlar,

Yetim-yesirləri nahəkliktin halas kilinglar,

Tul hotunlarning dəwasini soranglar.□

¹⁸ Əmdi kelinglar, biz munazirə kılıxayli, dəydu
Pərwərdigar,

Silərninq gunahinglar qıp-qızil bolsimu,

Yənıla qardək akiridu;

Ular qızil quruttək tok qızil bolsimu,

Yungdək ap'aq bolidu.□ ■

¹⁹ Əgər itaətmən bolup, anglisanglar,

Zemindiki esil məhsulattin bəhrimən bolisilər;

²⁰ Birək rət kılıp yüz ərisənglar,

Qiliq bilən ujukturulisilər»

■ **1:15** Pənd. 1:28 ■ **1:16** Zəb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9 □ **1:17** «**Zomigərlərgə tənbiş beringlar**» — baxka birhil təjmisı, «Ezilgüqilərgə yar-yələk bolunglar».

□ **1:18** «**Silərninq gunahinglar qıp-qızil bolsimu**» — bu «qızil qurut» Yəhudiylar bu qurutni boyaq yasax üqün ixlətkən.

■ **1:18** Zəb. 51:7-10

— Qünki Pərwərdigar Əz aqzi bilən xundak degən.

21 Sadıq xəhər kandaqmu paħixə bolup qaldı!?

Əslidə u adalət bilən toloqanidi,
Həkkaniylik uni makan qiloqanidi,
Biraq hazır qatillar uningda turuwatidu. □

22 Kümüxüng bolsa daxqaloqa aylinip qaldı,
Xarabingoqa su arilixip qaldı; ■

23 Əmirliring asiylik qiloquqilar,
Ooqrilaroqa ülpət boldı;
Ularning hərbiəri parioqa amraq bolup,
Sooqa-salamlarni közlöp yürməktə;
Ular yetim-yesirlər üqün adalət izdiməydu;
Tul hotunlarning dəwasi ularning aldioqa
yətməydu. □ ■

24 Xunga — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari
boloqan Rəb Pərwərdigar —

Yəni Israildiki qudrət Igisi eytidu: —
Mən küxəndilirimni *jazalap* puhadin qıqımən,
Düxmənlirimdin qisas alimən; □

25 Qolumni üstünggə təgküzüp,

□ **1:21 «Sadıq xəhər kandaqmu paħixə bolup qaldı!?»** — Yəxaya pəyoqəmbər Yerusalem xəhirini əslidə Hudaqoqa sadıq bir ayaloqa ohxax xəhər idi, biraq hazır bir paħixə ayaloqa aylandı dəp ohxitidu. ■ **1:22** Əz. 22:18,19; Həox. 4:18 □ **1:23 «Sooqa-salamlarni közlöp yürməktə...»** — ibraniy tilida «Sooqa-salamlarni qooqlap yürməktə...». ■ **1:23** Yər. 5:28; Zək. 7:10 □ **1:24 «Israildiki qudrət Igisi...»** — Hudaning yənə bir namidur. Bu nam bəlkim, «İsrail həlkigə Əzining küq-qudritini kərsətküqi Huda, Israilda turəqan nəhayiti qudrətlik, qadir Huda» degən mənədə. Yəxaya pəyoqəmbər Hudani tiloqa aloqanda, bu namni kəp ixlitidu.

Seni tawlap, səndiki daxkalni təltöküs tazi-
laymən,

Səndiki barlıq arilaxmilarni elip taxlaymən.■

²⁶ Həkülüran-soraqçiliringlarni awwalkidək,
Məslihətqiliringlarni dəsleptikidək halqa
kəltürimən.

Keyin sən «Həkkaniylikning Makani», «Sadıq
Xəhər» — dəp atilisən.

²⁷ Əmdi Zion adillik bilən,

Wə uningoa qaytip kəlgənlər həkkaniylik bilən
kütquzulup hər kəlinidu. □

²⁸ Birək asiylar wə gunahkarlar birdək
ujukturulidu,

Pərwərdigardin yüz ərığüqilər bolsa halak
bolidu.■

²⁹ Xu qaşda silər təxna boləqan dub dərəhliridin
nomus kəlisilər,

Tallıqan baqlardin hijil bolisilər.□

³⁰ Qünki özünqlar huddi yopurmaqliri qurup
kətkən dub dərıhidək,

Susiz kuruk bir başdək bolisilər.

■ **1:25** Yər. 6:29; Mal. 3:3 □ **1:27 «uningoa (Zionoa) qaytip kəlgənlər»** — muxu yərdə «qaytip kelix» bəlkim ikki ixni öz iqiğə alidu. Birinçisi, kəlgüsida «towa kəlip, Hudaning yenioqa kəytidiqanlar»; ikkinçisi, «yirak yurttiki kulluqtin, sürgün boluxidin (yəni Hudaning jazalik tərbiyisidin) qikip Zionoa qaytip kəlgənlər». **«kütquzulup hər kəlinix»** — ibraniy tilida pəkət bir sez bilən ipadilinidu. Bu sez həm «bədəl tələp, kulluqtin kütquzup hər kəlix»nimu öz iqiğə alidu. ■ **1:28** Ayup 31:3; Zəb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35 □ **1:29 «dub dərəhliri ... baqlar...»** — muxu «dub dərəhliri» wə «baqlar» xübhisizki, xu dəwrđiki butpərəslikkə alahidə atalaqan jaylarni kərsitidu. Biliximizqə muxu hil butpərəslik jinsiy əhlaksizlik bilənmu munasiwətlik idi.

31 Xu küni küqi barlar otqa xam piliki,
 Ularning əjri bolsa, uqkun bolidu;
 Bular hər ikkisi tənqlə köyüp ketidu,
 Ularni əqürüxkə heqkim qikmaydu. □

2

Ahirki zamanlardiki Yerusalem

¹ Bular Amozning oqli Yəxaya Yerusalem wə
 Yəhuda toqrisida kərgən kalamdur: —

² Ahir zamanlarda, Pərwərdigarning öyi jay-
 laxkan taq taqlarning bexi bolup bekitilidu,
 Həmmə dəng-egizlktin üstün kılıp kətürülidu;
 Barlıq əllər uningə qarap ekıp kelixidu. □ ■

³ Nuroqun həlk-millətlər qikip bir-birigə: —
 «Kəlinglar, biz Pərwərdigarning teoqıqə,
 Yakupning Hudasining öyigə qikkayli;
 U Öz yolliridin bizgə əgitidu,
 Biz Uning tərıkiliridə mangimiz» — deyixidu.
 — Qünki qanun-yolyoruk Ziondin,
 Pərwərdigarning səz-kalami Yerusalemdin
 qikidiqan bolidu. ■

□ **1:31 «otqa xam piliki»** — yaki «otqa tərməq». □ **2:2**
Ahir zamanlarda — ibraniy tilida «Künlərnin ahirida». «**Pərwərdigarning öyi**» — Pərwərdigarning ibadəthanisini kərsitidu. «**Barlıq əllər uningə qarap ekıp kelixidu**» — Təwrat həm Zəburdiki «əllər» degən səz adəttə Israildin baxqa barlıq həlklərnin, yəni «Yəhudiy əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərjimə kılıviz. «Yəxaya» degən kitabta «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, hərdəim muxu məninin bildüridu. ■ **2:2** Mik. 4:1 ■ **2:3** Zəb. 110:2

4 U əllər arisida həküm qikiridu,
Nuroqun həlklərninğ hək-nahəklirigə kesim
kilidu;

Buning bilən ular kiliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini oroqak kilip soquxidu;
Bir əl yənə bir əlgə kiliq kətürməydu,
Ular həm yənə uruxni əgənməydu.■

5 — «I Yaqub jəmətidikilər,
Kelinglar, Pərwərdigarning nurida mangayli!».

Həzirki Yerusalem

6 — Sən Əz həlking boləqan Yaqub jəmətini
taxlap koydung;

Qünki ular xərktiki hurapatlar bilən tolduruldi;
Ular Filistiyərdək pal salidu;
Ular qətəlliklər bilən qol tutuxidu;□

7 Zemini bolsa altun-kümüxkə tolup kətti;
Bayliqliri tügiməs;

Yər-zemini atlarəqimu tolup kətti,
Jəng hərwiliri həm tügiməs;□

8 Zemini butlar bilənmu liq bolup kətti;
Ular əz kolliri bilən yasioqanlirioqa,

■ 2:4 Yo. 3:10; Mik. 4:3 □ 2:6 «Ular (Israil-
lar) Filistiyərdək pal salidu» — muxu yərdə Yəxaya ki-
nayilik səz ixlitip, əz həlkinginğ hurapiylikni hər tərəptin,
yəni xərktin həm qarbtin (Filistiyərdin) qəbul kiləqanlikini
kərsitidu. □ 2:7 «altun-kümüxkə tolup kətti... bayliqliri
tügiməs... yər-zemini atlarəqimu tolup kətti, jəng
hərwiliri həm tügiməs» — muxu 6-8-ayəttə, Yəxaya ularning
Musa pəyoqəmbərgə tapxuruloqan qanun — Təwrattiki «Qanun
xərhi» 17-18-bablar kəzdə tutulidu. Muxu ixlar Təwrattiki xu
pərmanlarəqa hilap.

Barmakliri bilən xəkilləndürgənlirigə səjdə kilixidu.

⁹ Xuning bilən puqralar egildürüldü,
Mətiwərlərmu təwən kilinidu;
Sən ularning qəddini ruslimaysən həm heq
kəqürüm kılmaysən. □

«Pərwərdigarning küni»

¹⁰ Əmdi Pərwərdigarning wəhxitidin,
Həywisining xan-xəripidin özüngni qaçur,
Hada taxlar iqiğə kiriwal,
Topa-qanglar iqiğə məküwal!

¹¹ Qünki adəmning təkəbbur kəzliri yərgə
qaritilidu,
Insanlarning həkawurluqi pəs kilinidu;
Xu künidə yaloquz Pərwərdigarla üstün dəp
mədhıyilinidu. ■

¹² Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Pərwərdigarning xundak bir küni təyyar turidu:

—
Xu küni hər bir təkəbbur wə məmədanlarning
üstigə,
Əzini yukiri sanioqanlarning üstigə quxidu
(Xuning bilən ularning həmmisi pəs kilinidu!), ■

□ **2:9 «... puqralar egildürüldü... təwən kilinidu»** — bu peilning ikkisi ikki bisliq söz bolup, ularning butlaroqa bax uridioqanliqini həmdə kəlgüsində ular xübhisizki ohxaxla Hudaning oqəzi pi aldida yərgə yikilidioqanliqini bildüridu. «... **kəddini ruslimaysən həm heq kəqürüm kılmaysən»** — muxu ikki ibarə ibraniy tilida ikki bisliq birlə söz bilən ipadilnidu. ■ **2:11** Yəx. 5:15 ■ **2:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəh. 6:12-13

13 Xuningdək Liwanning egiz, pələkkə yetidioğan
barlıq kedir dərəhlirining üstigə,
Baxandiki barlıq dub dərəhlirining üstigə,

14 Egiz taqlarning həmmisigə,
Yükiri kətürülgən barlıq dəngləarning üstigə,

15 Hər bir həywətlik munarning üstigə,
Hər bir mustəhkəm sepilning üstigə,

16 Tarxixniki hər bir soda kemisining üstigə,
Xundakla barlıq gözəl kemə gəwdisining üstigə
xu küni qüxüxkə təyyar turidu. □

17 Adəmləarning kərəngliki təwən qilinip
qüxürülüp,
İnsanlarning təkəbburliki pəs qilinidu,
Xu künidə yaləuz Pərwərdigarla üstün dəp
mədhıyilinidu.

18 Butlar bolsa həmmisi kəzdin yökilidu. □

19 Pərwərdigar yərnı dəhxətlik silkindürüxkə
ornidin turidioğan qaoqda,
Ular əzlrini Uning wəhxitidin, Uning
həywisining xan-xəripidin kaqurup,
Hada tax qarlırining iqigə,
Yər yuzidiki əngkürlərgə kiriwalidu;

20 Xu künidə kixilər əzigə qokunuxka yasioğan
kümüx butliri wə altun butlirini karioqu
qaxkanlaroqa wə xəpərənglərgə taxlap beridu;

□ **2:16 «Tarxixniki hər bir soda kemisining üstigə,...»** —
kədimki zamanlarda dengiz sodisi bilən dangki qıqқан «Tarxix»
dəydioğan üç yurt bar idi. Birsı ximaliy Afrikida, birsi Is-
paniyədə, yənə birsi Əngliyədə boluxı mumkin idi. Tarx-
ixniki kemilər barlıq baxka əlləarning kemiliridin qong wə
həywətlik idi. **«Xundakla barlıq gözəl kemə gəwdisining
üstigə...»** — yənə birhil təjimisı: — «Xundakla hər bir gözəl
rəsim-həykəlləarning üstigə...» □ **2:18 «Butlar»** — ibraniy
tilida: — «Əzimeslər...»

21 Pərwərdigar yərnı dəh xətlık silkindürüxkə
ornıdın turıdıoğan qaoıda,
Ular əzlırını Uning wəh xıtidın, Uning
həywisıning xan-xəripıdın qəqurup,
Hada tax qaklırınıng ıqıgə,
Yarlarning yerıqlırıoğa kırıwalıdu;

22 Ümıdınglarnı nəpısı dımıoıdıla turıdıoğan
ınsandın üzınglar,
Qünki insan zadı nemə ıdı?!

3

*Yəhuda-Yerusalemning qəbıhlikıgə
qüxıdıoğan jazə*

¹ Qünki, qara! Samawı qoxunlarning Sərdarı
boləoğan Rəb Pərwərdigar,
Yerusalem wə Yəhudaoğa kuwwət wə yələnqük
boləoğan *barlıq nərsılərnı yok qılıdu*,
— Yəni kuwwət boləoğan pütkül ax-nan,
Yələnqük boləoğan həmmə su, □

² Palwan wə ləxkər,
Sotqi wə pəyoqəmbər,
Palqi wə aqsakal,

³ Əllik bexi, mətiwər wə məslihətqi,
Hünərwən ustılar wə jadu kıləuqılarnı yok
qılıdu.

□ **3:1 «kuwwət» wə «yələnqük»** — bu ikki söz ıbranıy tilıda adəttə «tayaq» yaki «hasa»ni bildürıdu. Mumkıngılıki barkı, qədımki zamanlarda Yəhudıy həlki öz nanlırını bir hasıda (zihta tızıləoandək) kətürüp mangattı. Undaq bolsa bu səzlər ikki bislik bolup, həm muxu «tayaqlar» həm «kuwwət-yələnqük»lərnı təng kərsitıdu.

4 — «*Ularning ornioqa* yaxlarni əməldar kilimən, Bəthuy balilar ularning üstidın idarə kilidu.

5 Pukralar bir-birini ezidu,
Hərbiri koxnisi tərıpidın ezilidu;
Balilar kərılaroqa,

Muttəhəmlər mətiwərlərgə ədəpsızlık kilidu;

6-7 Xu küni birsi ata jəmətıdiki kərındixını tu-tuwelip, uningoqa: —

«Sızning kiyim-keqıkingiz bar; bizgə yetəkqi bolung, bu harabilər kolingiz astida bolsun», — dəydu;

U jawabən kolini kətürüp *kəsəm iqip*:

«Dərınglaroqa dərman bolalmaymən;

Öyümdimu ya ax-nan ya kiyim-keqək yok;

Meni həlkə yetəkqi kilmanglar!» — dəydu.

8 Qünki Yerusalem putlixidu-qüxkünlixidu,

Yəhuda bolsa yikilidu;

Səwəbi, ularning tili wə illətliri Pərwərdigaroqa kərxi qikip,

Xərəp İgisining kəzliri aldida isyankarlık kildi.□

9 Ularning qirayi əzlırigə kərxi guwahlık beridu;

Ular Sodom xəhiridək gunahını heq yoxurmay,

Oquq-axkara jakarlaydu.

Ularning jeniqa way! Ular yamanlıknı öz bexioqa qüxürgən!

10 Həkkanıylaroqa eytkinki,

Ular aman-esənliktə turidu,

Ular öz əmlirining mewisini yəydu;

11 Rəzillərgə way! Bexioqa yamanlık qüxidu,

Qünki öz kılı bilən kılolanlıri əzigə yanidu.

□ 3:8 «...Yerusalem putlixidu-qüxkünlixidu...» — yaki «...Yerusalem harab kilinidu».

12 Mening həlkimdə bolsa, balılar ularni har kılıdu,
Ayallar ularni idarə kılıdu;
I həlkim! Silərnı yetəkləwatқанlar silərnı azdurıdu,
Ular mangıdıoğan yolliringlarnı yoқ kılıdu.□

13 Pərwərdigar Əz dəwasını soraxқа orun alıdu,
Həlk-millətlər üstıdın həküm qıqırıxқа ərə turıdu;

14 Pərwərdigar Əz həlqınıng aқsaқallırı wə əmirlırı bilən dəwalıxıp, ularoға: — Üzümzarnı yəp tügətkənlər silər əzünglar,
Ajız məminlərdın aloğan olja əyünglarda yatıdu, dəydu.

15 — Silərning həlqimni axundaq ezıp,
Ajız məminlərnıng yüzlirigə dəssəp zadı nemə kıləninglar? — dəydu samawı qoxunlarnıng Sərdarı boləoğan Rəb Pərwərdigar.

*Yerusalemdiki «moda qoşlıxıdıoğan»
təkəbbur qız-ayallarəoға qüxıdıoğan jaza*

16 Pərwərdigar yənə mundaq dedi: —
«Zion qız-ayallırı təkəbburluқ kılıp,
Qax-kirpiklırını süzöp,
Kəzlırını oynıtıp, naz kılıp taytanglıxıp,
Putlırını jıldırlıtıp mengıp yürıxıdu;

17 Xunga Rəb Zion qız-ayallırınıng bax qoқqılırını taz kılıdu,

---

□ 3:12 «balılar ularni har kılıdu, ayallar ularni idarə kılıdu» — muxu yərdə, Yəxaya bəlkim ularning padıxaşınıng balılık kılıdıoğanlıqı, əz ayallırı wə kenəzəklırı tərıpidın kontrol kılınıdıoğanlıqını kərsətməqı.

Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu».

□

¹⁸ Axu küni Rəb ularni güzəllikidin məhrum qilidu;

— Ularning oxuk jildiraklirini,
Bax jiyəklirini, ay xəkillik marjanlirini,

¹⁹ Həkilirini, biləzüklirini, qümpərdə-
qaqwanlirini, □

²⁰ Rəmallirini, oxuk zənjirlirini, potilirini,
ətirdanlirini, tiltumarlirini,

²¹ Üzüklirini, burun həkilirini,

²² Həytlik tonlirini, yopuklirini, pürkənjilirini,
həmyanlirini,

²³ Əynəklirini, ap'ak iq kəynəklirini, səllilirini
wə tor pərdilirining həmmisini elip taxlaydu.

²⁴ Əmdi xundak boliduki,

Ətir purikining orniqa bətbuyluk;

Potining ornida arqamqa,

Qiraylik yasiqan qaqlirining ornida taz bexi,

Kelixkən tonning ornida bəz rəhtlər,

Güzəllikining ornida daqmal tamqisi bolidu.

²⁵ Səning yigitliring kiliqlinip,

Baturlirining jəngdə yikilidu.

²⁶ *Zionning* kowukliri zar kətürüp matəm tutidu;

U yalinqaqlanqan həlda yərgə olturup qalidu.

4

□ **3:17 «Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu»** —
yaki «Pərwərdigar ularning qekisini pahxək qilidu». □ **3:19**
«**qaqwan**» — birhil qümpərdə, nikab.

Dawami

1 Xu küni yəttə ayal bir ərni tutuwelip, uningdin: — «Biz öz nenimizni yəymiz, öz kiyim-keqəklirimizni kiyimiz; pəket bizni rəswalıqtin halas kılıx üçün, bizni namingizə təwə kılıxingizni ətünimiz!» — dəydu. □

2 Xu küni «Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki həm xəripini kərsətküqi bolidu, Zemin bərgən mewə bolsa, Keqip kutuloqan Israildikilərgə xəhrət wə güzəllik kəltüridu. □

3 Həm xundak ix boliduki, Zionda qaloqlar, Yerusalemda tohtitiloqlar, Yəni Yerusalemda həyat dəp tizimlanoqlarning həmmisi pak-muqəddəs dəp atilidu. □

4 Xu qaşda Rəb adalət yürgüzgüqi roh həm köydürgüqi roh bilən, Zion kızlirining pasiklikini yuyup, Yerusalemlə qan daqlirini tazilaydu.

5 Xu qaşda Pərwərdigar kündüzdə Zion teqlidiki hər bir öy,

□ **4:1 «bizni namingizə təwə kılıxingiz»** — xu dəwrdə, toy qiloqandin keyin, ayal erining ismi bilən qaqirilidiloqlan adət bar idi. □ **4:2 «Pərwərdigarning xehi»** — qoqum Pərwərdigarning Əzidin qıqqan bir zatni kərsitidu. Əmdi uning kim ikənliki təwəndə eniklinidu. **«Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki həm xəripini kərsətküqi bolidu** — ibraniy tilida ««Pərwərdigarning xehi» güzəllik wə xan-xərəp üçün bolidu». □ **4:3 «...Yerusalemda həyat dəp tizimlanoqlarning həmmisi pak-muqəddəs dəp atilidu»** — ahırki zamanda Yəhudiylarning «qaldi»si enik kərünidu.

Xundakla barlıq ibadət sorunlarning üstigə istütək wə bulut,
Kəqtə bolsa ot yalkunining julasini yaritidu;
Qünki xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu.

□

⁶ Xu küni, kündüzdə tomuz issikğa sayə kılıdioğan,
Hətərdin panahlinidioğan, boran-yamoqurlarğa dalda bolidioğan bir sayiwənlik kəpə bolidu».

5

Üzümzar nahxisi

¹ Mən öz səygən yarimoğa,
Mening səyümlüküm üqün öz üzümzari toqruluk bir küy eytip berəy;
Səyümlükümning munbət bir dəng üstidə üzümzari bar idi; □

² U həmmə yerini kolap taxlarni elip taxlidi,
Əng esil üzüm teli tikti;
U üzümzar otturisiğa kəzitix munari saldi,
Üzümzar iqidimu xarap kəlqiki qazdi,
Andin üzümdin yahxi həsul kütti;
Biraq buning ornioğa, üzümzar aqqıq üzümlərnila bərdi. □

□ 4:5 «**xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu**» — demək, Pərwərdigarning Əzining xan-xəripisi Yerusalemda turidu. □ 5:1 «**Mən öz səygən yarimoğa... bir küy eytip berəy**» — pəyoqəmbərnin eytkən «yar»i bolsa Hudadır.

«**munbət bir dəng üstidə...**» — ibraniy tilida «bir münggüz, zəytun məylik oqul üstidə...» □ 5:2 «**...üzümzar aqqıq üzümlərnila bərdi**» — muxu yərdə «aqqıq» ibraniy tilidiki «sesik»ni bildüridu.

³ Kəni, i Yerusalemdikilər wə Yəhüdaning adəmliri,
Mən bilən üzümzarimning otturisdin həküm qıqiringlar!

⁴ Mening üzümzarimda qıləudək yənə nemə ixim qaldı?

Yahxi üzümlərnı kütkinimdə,
Nemixka pəkət aqqıq üzümnila qıqirip bərdi?■

⁵ Əmdi hazır Əz üzümzarimni nemə qıldıoqinimni silərgə eytip berəy: —

Uning qıtləqlirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu;

Uning tamlirini qeqip oqulitimən, u qəylinidu.□ ■

⁶ Mən uni qəllükkə aylandurimən;

Həqkim uni qatəp-putəp, pərwix qılmaydu;

Jioqanlar wə tikənlər uningda əsüp qıqıdu;

Bulutlarəqa uning üstigə həq yamoqur yaəqdurmanqlar dəp buyruymən.

⁷ Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning üzümzari — İsrail jəməti,

Uning huxallıqı boləqan əsümlük bolsa — Yəhüdadikilərdur;

U adalət mewisini kütkən,

Birəq mana əmdi zulum kərdi;

Həqkanıylikni kütkən,

■ 5:4 Yər. 2:5; Mik. 6:3, 8 □ 5:5 «Uning qıtləqlirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu» — bəxka birhil tərjimisi: — «Uning qıtləqlirini elip taxlaymən, u keydürülıdu». ■ 5:5 Zəb. 80:12-13

Birak mana əmdi nalə-pəryad boldi! □ ■

⁸ Həklərgə heq orun qaldurmay əyni-əygə, etizni-etizə ulioqanlarə way!

Əzünglarni yaloquz zeminda qaldurmakqimusilər? ■

⁹ Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mening kulikimoqə mundak dedi:

— «Kəpligən öylər,

Dərwəkə həywətlik, həxəmətlik öylər adəmzatsiz, harab bolidu.

¹⁰ Bərək, kirik moluk üzümzar pəkət altə küp xarab beridu,

Ottuz kürə dan bolsa pəkət üq kürə həsul beridu. □

¹¹ Məy iqixkə aldirap tang atqanda ornidin turoqanlarə,

Qarangoqu qüxixigə qarimay, xarabtin kəyp boluqə besip olturoqanlarə way! ■

¹² Ularning ziyapətliridə qiltar wə lira, təmbur wə nəy, xarabmu bar;

□ **5:7 «mana əmdi nalə-pəryad boldi!»** — muxu ayəttə wəhəy-həwərnə təkətləx üqün ibraniy tilida ahangdax səzlər ixlitilidu: «adalət» — «mixpat», «zulum» — «mixpak»; «həkkəniylik» — «tsədəkəh», «nalə-pəryad» — «zədəkəh». Yəxaya pəyoqəmbər hərdəim muxundak səz oyuni kilidu.

■ **5:7** Zəb. 80:8-9 ■ **5:8** Mik. 2:2 □ **5:10 «Bərək, kirik moluk üzümzar pəkət altə küp xarab beridu»** — muxu ayəttiki «kirik moluk yər» ibraniy tilida «on qox kalilik yər» degənlik bolup, on qox kala bir kün iqidə aqıduralaydioqan yər. «**altə küp**» — ibraniy tilida «bir bat», bəlkim 27 litrə toqra kelidu. «**ottuz kürə**» — bir «kürə» bir kor, yəni 20 litr. «30 kürə» bolsa ibraniy tilida «bir homir» (300 litr), «3 kürə» ibraniy tilida «bir əfah» (30 litr). ■ **5:11** Pənd. 23:29,30

Birak ular Pərwərdigarning kılqanliri oqa wə kol
ixliri oqa heq etiwar kilmaydu. □

13 Xu səwəbtin öz həlkim bilimdin həwərsiz
boloqanliki tüpəylidin sürgün bolup ketidu;

Esilzadiliri eqirkixip,

Pukraliri ussuzluktin kurup ketidu. ■

14 Xunga təhtisara nəpsini yooqinitip,

Aoqzini hang aqidu;

Ularning xəhrətliri, top-top adəmliri, kikas-
sürən kətürgüqiliri wə nəqmə oynioquqiliri bi-
rakla iqigə quxup ketidu. □

15 Pukralar egildürülidu,

Mətiwərlərmu təwən kılınidu,

Təkəbburlarning kəzliri yərgə qaritilidu;

16 Birak samawi qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigar adalət yürgüzginidə üstün dəp
mədhiyilinidu,

Pak-mukəddəs boluqı Təngri həkqaniylikidin
pak-mukəddəs dəp bilinidu.

17 Xu qaoqda qozilar öz yaylaqlirida turqandək
otlaydu,

Musapirlarmu baylarning wəyranə əyliridə
ozuqlinidu. □ ■

□ **5:12 «lira»** — bir hil tarliq saz. **«Pərwərdigarning kılqanliri...»** — bu ibarə bəlkim bipayan aləmning yaritilixi wə ajayibliklirini, «kol ixliri» bolsa bəlkim uning Israillaroqa kərsətkən nijatliq məjizilirini kəzdə tutidu. ■ **5:13 Am. 6:7**

□ **5:14 «təhtisara»** — ibraniy tilida «xeol» degən yər, «yər as-tidiki saray» (yəni, «təkt saray»), əlgənlərnin rohliri baridoqan, kiyamət künini kütidoqan jayni kərsitidu. □ **5:17 «qozilar... otlaydu, ... musapirlar... ozuqlinidu»** — demək, zemin box, kuruk bolup kətkəqkə, qoylar həm yat adəmlər ərkinlik bilən hətta baylarning əyliridin ozuqluk tapidu. ■ **5:17 Yəx. 14:30**

18 Kəbihlikni aldamqilikning yipliri bilən,
Gunahni hərwa aroqamqisi bilən tartқанlaroqa way!□

19 Yəni: «Huda aldirisun!
Ixlrini Əzi ittikrək ada kılsun,
Xuning bilən biz uni kərələymiz!
«İsraildiki Mukəddəs Boluquqi»ning niyət
kiloqini yekinlixip ixka axuruloyay,
Biz uni biliwalayli!» — degənlərgə way!□

20 Yamanni yahxi, yahxini yaman degüqilərgə,
Qarangoqulukni nurning, nurni
qarangoqulukning ornioqa koyoyuqilaroqa,
Aqqikni tatlikning, tatlikni aqqikning ornioqa
koyoyuqilaroqa way!

21 Əzlrini dana dəp qaoqlioqanlaroqa,
Əz nəziridə əzlrini əkillik dəp qarioqanlaroqa
way!■

22 Xarab iqixkə batur boluqanlaroqa,
Harakni əbjəx kilixta kəhriman boluqanlaroqa,□

23 Yəni para üqün rəzilləрни aqlap,
Xuning bilən həkqaniylarning adalitini rət
kiloquqilaroqa way!■

24 Xunga, ot yalkunliri samanlarni
yutuwətkəndək,
Yalkunlarda mənggənlər solixip yokaloqandək,
Ularning yiltizliri qirip ketidu,

□ 5:18 «Gunahni hərwa aroqamqisi bilən tartқанlaroqa way!» — demək, ular gunahlrini hətta öz tenidə kətürəlməydu, kəbihlikliri intayin kəp həm opuquktur. □ 5:19 «İsraildiki Mukəddəs Boluquqi» — 1:4diki izahatni kəring. ■ 5:21 Pənd. 3:7; Rim. 12:16 □ 5:22 «Harakni əbjəx kilixta kəhriman boluqanlar...» — muxular kinayilik səz, əlwəttə. ■ 5:23 Pənd. 17:15; 24:24

Gül-qeqəkliri qang-tozangdək tozup ketidu;
 Qünki ular samawi koxunlarning Sərdari
 bolqan Pərwərdigarning yolyoruk-qanunini
 qətkə qakqan,
 Israildiki Mukəddəs Boluquqining səz-kalamini
 kəzgə ilmioqanidi.■

²⁵ Xunga Pərwərdigarning oqəzipi Əz həlkiqə
 qarap qaynaydu,
 U ularoqa qarap qolini kətürüp, ularni urup
 yikitidu.

Taoqlar təwrinip ketidu;
 Əlüklər əhlətlərdək koqilar otturisida dəwə-
 dəwə bolidu.
 Muxundaq ixlar bolsimu,
 Uning oqəzipi yənila yanmaydu,
 Sozoqan qoli yənila qayturulmay turidu.■

²⁶ U yiraqtiki əllərnə qakirip tuoqni kətüridu,
 U yər yüzining qət yaqisidin bir əlni üxkirtip
 qakiridu;

Mana ular tezdin aldirap kelidu!

²⁷ Ulardin heqbiri qarqap kətməydu,
 Putlixipmu kətməydu.

Heqbiri mügdiməydu, uhlamaydu,
 Baqliqan bəlwaoqliridin heqbiri boximaydu,
 Qoruklirining boqkuqliridin heqbiri
 üzülməydu;

²⁸ Ularning okliri ittik,
 Barliq okyalirining kiriqliri tartilip təyyar
 turidu,
 Atlirining tuyaqli qakmaq texidək bolidu,

■ 5:24 Mis. 15:7; Yəx. 9:18 ■ 5:25 Yəx. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

Jəng hərwilirining qakliri qoyuntazdək aylin-
idu;

²⁹ Ularning hərkirəxliri xirningkidək bolidu,
Ular arslanlardək hərkirixidu,
Dər wəkə, ular owəqa erixkəndə ətaz-ətuz kəlip
hərpiyixidu;

Owni kətquzətudək həkqim bolmay,
Ular uni elip ketidu.

³⁰ Xu kəni ular dengizlar hər kürigəndək owəqa
hərkirixidu;

Əgər birərsi yər-zeminəqa kəriətudək bolsa,
Pəkət qarangoəluk, dər d-ələmnəla kəriidu!
Hər kəndək nur bulut-tuman təripidin
ətwalixidu. □ ■

6

Hudaning Yəxayani pəyoətəmbər kəlip qakirixi

¹ Uzziya padixah ələmdin ətkən yili mən Rəbni
kərdüm;

U intayin yukiri kətürəlgən bir tətəttə olturatti;
Uning toni muqəddəs ibadətəhanəqa bir
kəlgənidi. ■

² Uning üstidə sarafklar pər wəz kəlip turatti;

Hərbirining altə tal kənitə bar idi;

Ikki kənitə bilən u yüzini yapatti,

Ikki kənitə bilən u putini yapatti,

□ **5:30** «...ular dengizlar hər kürigəndək owəqa
hərkirixidu» — ibrəniy tili də «...ular dengizlar hər kürigəndək
uningəqa hərkirixidu». Ularning owləydiətini bolsa Israildur.

■ **5:30** Yəx. 8:22 ■ **6:1** 2Pad. 15:7

Wə ikki qaniti bilən u pərwaz qilip turatti. □ ■

³ Ulardin biri baxka birsigə: — «Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar, mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur!

Barlıq yər yüzi uning xan-xəripigə toləjan!» — dəp tolawatatti. □ ■

⁴ Towliəuqining awazidin dərwarzining kexəkliri təwrinip kətti, Öy is-tütək bilən qaplandi.

⁵ Xuning bilən mən: — «Əzümgə way! Mən tügəxtim! Qünki mən ləwliri napak adəmmən həm napak ləwlik həlk bilən arilixip turup, öz kəzüm bilən Padixahqa, yəni samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarə qəridim!» — dedim. □

⁶ Xuning bilən sarafldin biri qolida qurbangahtin bir qoşni lahxiğirə qə kisip elip, yenimə qə uqur kəldi;

⁷ u uni aəzimə qə təgküzüp: — «Mana, bu ləwliriggə təgdi; sening qəbihliking elip tax-

□ **6:2 «Saraflar»** — ibranıy tilidiki səz bolup, «kəygüqilər» «kəyiwatqanlar» degənni bildüridu. İbranıy tilidiki muxu kəplük isim bolsa «üq yaki üqtin kəp»ni bildüridu. Xübhisizki, ular birhil pərixtidur. Ular az degəndə üq bolidu, birak zadi qanqisi barlıqini bilməymiz. ■ **6:2** Wəh. 4:8

□ **6:3 «...mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur»** — ibranıy tilida bir süpət ikki ketim təkralansa, intayin yukiri dərjide boləjanlıqni bildüridu. Pütkül Mukəddəs Kitabta məlum bir süpətning üq ketim təkralinixi pəkət muxu yərdila tepilidu; Hudaning pak-mukəddəsliki, xübhisizki, «mukəmməl, insan təssəwur qiləusiz dərjə»də boləjanlıqini bilduridu. ■ **6:3** Wəh. 4:8

□ **6:5 «Mən tügəxtim!»** — ibranıy tilida bir səz bilənla ipadilininu wə «mən pərqə-pərqə qilindim!» həm «mən süküttə turoquzuldum» degənnimu ipadiləydu.

landi, gunahing kafarət bilən kəqürüm qilindi» — dedi. □ ■

⁸ Andin mən Rəbning: — «Mən kimni əwətimən? Kim Bizgə wəkil bolup baridu?» degən awazini anglidim.

Xuning bilən mən: — «Mana mən! Meni əwətkəysən» — dedim.

⁹ Wə U: «Barəin; muxu həlkəyə mundak dəp eytkin: — «Silər anglaxni anglaysilər, birak qūxənməysilər;

Kerūxni kerūsilər, birak bilip yətməysilər. ■

¹⁰ Muxu həlkəning yurikini tax qiləin;

Ularınq kulaklırini eəqir,

Kəzlirini kor qiləin;

Bolmisa, ular kəzliri bilən kərələydiəin,

Kuliki bilən angliyalaydiəin,

Kəngli bilən qūxinələydiəin kilinip,

Yolidin yandurulup sakaytiləin bolatti». □ ■

¹¹ Andin mən: — «Rəb, bu əhwal kaqanəiqə dawamlixidu?» — dəp soriwidim,

---

□ **6:7 «... gunahing kafarət bilən kəqürüm qilindi»**

— «kafarət» toqruluk «Mis.» 25:17 wə izahəti, xundakla «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **6:7** Yər. 1:9; Dan. 10:16 ■ **6:9**

Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **6:10 «Muxu həlkəning yurikini tax qiləin»**

— «yuriki tax» degən səz, ibraniy tilida «yuriki maylık» dəp elinəin. «**Kəzlirini kor qiləin; bolmisa, ular kəzliri bilən kərələydiəin, ... yolidin yandurulup sakaytiləin bolatti**»

— muxu qorqunqluk səzlərgə qarəində, Yəxaya məzkur kitabteki bexarətləni yətküzgəndin keyin uning nətijisi xundak eqinixlik boliduki, Israillarning kəpinqisi əz gunahlırida tehimu qing turup, həlak bolux yolini tallaydiəin bolidu. ■ **6:10** Yər. 5:21

U jawabən: — «Ta xəhərlər harab qilinip aqəlisiz,

Əylər adəmzatsiz,

Zemin pütünləy qəlgə aylinip boləquqə,□

¹² Pərwərdigar adəmlirini yirəqlarəqə yətkəp, Zemindiki taxliwetilgən yərlər kəp boləquqə bolidu» — dedi.

¹³ «Həlbuki, zeminda adəmlərning ondin birila qəlidu;

Ular *zeminə* qaytip kelip yənə yutuwetilidu, Kesilgən bir dub yaki arar dərihining kətikidək bolidu;

Kətək bolsa «mukəddəs nəsil» bolur. □

7

*Dawut jəmətigə selinəqan təhədit; ••••
Qutkuzəquqi-Məsihning tuəquluxi toəquruluk
bexarət*

¹ Yəhuda padixahı Aqaz (Uzziyaning nəwrisi, Yotamning oəqli) təhtkə olturəqan künliridə, mundaq ix boldi: —

Suriyəning padixahı Rəzin wə Israil padixahı Rəmalıyaning oəqli Pikaq Yerusalemoqə qarxi

□ **6:11 «Zemin pütünləy qəlgə aylinip boləquqə,...»** — «zemin» Israil turuwatqan zeminni kərsitidu. □ **6:13 «mukəddəs nəsil»** — Hudaəqə sadıq boləqan, yukirida deyilgən «qəldi», yəni Hudaning məmin bəndilirini, Hudaəqə sadıq boləqanlarni kərsitidu.

jəng kildi, ləkin üstünlükkə erixəlmidi. □ ■

² Dawutning jəmətigə: —

«Suriyə Əfrayim bilən ittəpaklıxip birləxmə qoxun kürdi» — degən həwər kəldi.

Xuning bilən padixah jəmətidikilərnin kəngli wə həlkənin kəngli ormanlar xamalda silkinip kətkəndək silkinip kətti. □

³ Andin Pərwərdigar Yəxayağa mundaq dedi: — «Sən wə oqlung Xear-Jaxub qikip, kir yuquqilarning etizinin boyidiki yoloğa, yukiri kəlcək norinin bexioğa berip, axu yərdə Ahaz bilən kərxəkin. □

⁴ Sən uningə: — «Sən ehtiyat bilən kənglünəni tok tut! Bu ikki kəyməs otkaxning kətikidin, yəni Rəzin həm Suriyənin wə Rəmalianing

---

□ **7:1 «Israil padixahi Rəmalia...»** — «Yəxaya» kitabning pəkət muxu yeridila wə 9:1-21-ayətlərdə, «Israil» Israilning ximaliy qisim padixahlığını kərsitidu. Sulayman aləmdin etüxi bilən Israil ikkigə bəlünüp, jənubiy qisim «Yəhuda» (asasən, Yəhuda wə Binyamin kəbilisidikilər), ximaliy qisim «Israil» yaki bəzidə «Əfrayim» (Əfrayim kəbilisidikilər wə baxqa tokquz kəbilidikilərdin tərki b tapqan) dəp ataloqanidi. Kitabta baxqa hər yərlərdə, «Israil» on ikki kəbililik pütün Yəhudiy həlkini kərsitidu. ■ **7:1** 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5 □ **7:2 «Əfrayim»** — muxu yərdə ximaliy padixahlıktiki «Israil»ning kəp sanlıq kəbilisi. Muxu yərdə «Əfrayim» baxqa tokquz kəbilini öz iqigə alidu. «...ittəpaklıxip, birləxmə qoxun kürdi» — muxu ibarə ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. □ **7:3 «oqlung Xear-Jaxub»** — «Xear-Jaxub» «bir qaldi qaytip kelidu» degən mənida. Yəxayaning bu oqlini billə elip qikixinin səwəbini qüxinix üqün, 16-ayət wə izahətini kəring. **«Sən ... yukiri kəlcək norinin bexioğa berip,...»** — xübhəsziki, Ahaz axu yərdə turup, muxu qoxunlar qokum kelip bizni muhasirigə alidu, xunga su məsilisini həl qilixim lazim degən oyda idi.

oqliining dəxti-əzəpliridin qorqma, yürəkzadi bolup kətmə!

⁵ Qünki Suriyə, Əfraim wə Rəmaliyaning oqli seni kəstləp: —

⁶ «Biz Yəhudaşa besip kirip, parakəndiqilik tuqdurup, əzimiz üçün talan-taraj qilip, uningə bir padixahni, yəni Tabəəlning oqlini tikləyli!» degənidi.□

⁷ Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —

«Bu səz aqmaydu, həq əməlgə axmaydu;

⁸ Qünki Suriyəning bexi Dəməxk xəhəri wə Dəməxk xəhərining bexi Rəzindur, halas;

Wə atmix bəx yil iqidə Əfraim xundaq bitqit boliduki, ularni «bir həlk» degili bolmaydu;

⁹ Wə Əfraimning bexi Samariyə xəhəridur,

Samariyə xəhərining bexi Rəmaliyaning oqlidur, halas;

Silər bularəqa ixənmisənglar,

□ **7:6 «əzimiz üçün talan-taraj qilip...»** — ibraniy tilida «əzimiz üçün uningə besüp kirip,...».

mustəhkəmlənməysilər» — degin».□

¹⁰ Pərwərdigar yənə Aħazoqa söz kılıp: —

¹¹ «Əzüng üçün bexarət sora; məyli yərning tegidə yaki pələkning kəridə bolsun sorawər» — dedi. □

¹² Biraq Aħaz jawabən: «Mən həm sorimaymən həm Pərwərdigarni sinakta qoymaymən» — dedi.□

¹³ Andin Yəxaya: — Əmdi i Dawut jəmətidikilər, anglap qoyunqlar, adəmlərning səwr-takitini qoymioqiniqlarni az dəp, silər Hudayimning səwr-takitinimu qoymioqiliwatamsilər?

¹⁴ Xunga Rəb Əzi silərgə bir bexarət beridu: —

□ **7:9 «Əfraimning bexi Samariyə xəhridur»** — Samariyə xəhəri Əfraimning paytəhti. **«Dəməxk xəhri­ning bexi Rəzindur, halas,... Samariyə xəhri­ning bexi Rəmaliyaning oqlidur, halas; silər bularoqa ixənmisənglar, mustəhkəmlənməysilər»** — hazırkı tətqikatqa asaslanoqanda, Suriyə bilən Israil ittiraqning asasiy məqsiti Asuriyə imperiyəsining tajawuzining aldini elixtin ibarət idi. Bu ikki dölət Yəhudani ittiraqqa qoxuluxqa məjburlimakqi boldi. Aħaz padixah buni rət kildi, çünki u əzi Asuriyələr bilən yoxurun halda bir «sulh» tüzməkqi boluqan yaki tüzgən. Mana bu uning Yəxayaning sözini rət kılolanlıqining, yəni Hudadin bexarət sorimaslıqining səwəbidur. Bu ayəttiki ahırkı jümlə: «...ixənmisənglar, mustəhkəmlənməysilər» degən sözlər ibraniy tilda ahangdax söz bilən ipadiləngən: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Silər» degən sözgə qaridoqanda, bu sözlər pəqət Aħazoqıla əmäs, bəlki Dawutning pütkül jəmətidikilərgə eytiləqan bolsa kerək. □ **7:11 «yərning tegi»** — muxu yərdə «yərning tegi» «xeol»ni, yəni «təhtisara»ni, əlgənlərning rohliri baridoqan, qiyamət künini kütidoqan jayni kərsitixi mumkin. □ **7:12 «Mən həm sorimaymən həm Pərwərdigarni sinakta qoymaymən»** — «Hudani sinax» gunahdur; biraq muxu yərdiki «bexarət sorax» Hudaning Əzining təklipi bolup, gunah hesablanmaydu.

Mana, pak qiz hamilidar bolup bir oqul tuoqidu; u uning ismini «Immanuel» döp ataydu. □ ■

15 Yahxilikni tallap, yamanlikni rät kilixni bilgüqə u pixlak wə bal yöydu. □

16 Qünki bu yax bala yahxilikni tallap, yamanlikni rät kilixni bilgüqə, sən nəprətlinidioqan bu ikki padixahning yər-zeminliri taxlinip qalidu.

□ **7:14 «Xunga Rəb Əzi silərgə bir bexarət beridu...»** — muxu bexarət bolsa, ularoqa ixinixigə yardəm berix üqün əməs, bəlki Hudaning ularoqa boləqan narazilikni kərsitix üqün berilidu. **«Immanuel»** — «Huda biz bilən billə» degən mənida. ■ **7:14** Mat. 1:23; Luqa 1:31 □ **7:15 «Yahxilikni tallap, yamanlikni rät kilixni bilgüqə...»** — yaki «yahxilikni tallap, yamanlikni rät kilixni bilixi üqün». **«pixlak wə bal yöydu»** — bu tamaqlar zeminning naqar əhwaləqa qüxkənlikini bildüridu. Adəm az boləqəqqa, teriloqu yərlərmu az bolidu. Adəmlər pəkət mal bekix bilən xuəqullinip, teriloqu yərlər yawayi həywnatlar, hərə qatarliklarəqa taxlinip qalidu (21-23-ayətlərnı kərüng). Immanuel kəmbəoəl xaraitlarda tuəqulidu həm bəlkim qəng boləqə xu oşərigil yeməklikini jənggaldin terip yöydu, deməkqi.

□

17 Qünki Pərwərdigar sening wə atangning jəmätigə Əfrain Yəhudadin ayriloqan kündin buyan bolup baqmioqan kattik künlərni qüxüridu. U künlər bolsa Asuriyəning padixahidin ibarəttur!

18 Xu küni Pərwərdigar Misirning pinhan erikliridiki paxilarni wə Asuriyədiki hərillərni üxkirtip qaqiridu;

19 ularning həmmisi kelip hər bir hilwət jilqilaroqa, taxlarning hər bir araqlirioqa, həmmə yantaklaroqa wə həmmə yaylaklaroqa oquzzidə qonuxidu. □

20 Axu küni, Rəb Əfrat dəryasining nerisidin

□ **7:16 «Qünki bu yax bala yahxilikni tallap, yamanlikni rət kilixni bilgüqə...»** — muxu ayəttiki «bu yax bala» ikki bislik söz bolup, bəlkim Immanuelning özi həm Yəxayaning oqlı «Xear-Jaxub»nimu kərsitixi mumkin. Demək, «Xear-Jaxub» qong boluquqə, Suriyə həm Israil (ximaliy padixahlik) taxlanduq bolup turidu. Bexarəttin üq yildin keyin Suriyə zemini wə on üq yildin keyin Israil zemini Asuriyə padixahi tərripidin besiwelidü. Uning tajawuzqiligi Yəhudaning zeminiqoqa yetip berip, uni bulap-talaydu, biraq uni igiliyəlməydu. Keyinki bablarni, bolupmu 36-37-babni kəring. «Immanuel» degən balining tuquluxi həkqidiki bexarət Ahazoqa əməs, «Dawut jəmätigə» qüxidu, deyilidu. Qarışanda, «Immanuel» Dawutning jəməti iqidiki bir «pak kiz»din tuqulidu. Muxu balining kim ikənlikini bilix üqün, Injildiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luqa» 1-, 2-babni kəring. □ **7:19 «Ularning həmmisi kelip hər bir hilwət jilqilaroqa, ...həmmə yaylaklaroqa oquzzidə qonuxidu»** — demək, adəmlər yoxurunmaqçi bolqan hər bir jay bihətar bolmaydu, düxmən tərripidin ixşal qilinidu. Muxu ayəttə ibranıy tilida ahangdax söz ixlitolğan boluqoqa, bir top haxarəttning «qung-qung» qilip awaz qikarqiniqoqa ohxitolqan.

ijarigə aloqan bir ustira bilən, yəni Asuriyə padixahı bilən qaç qüxüridu; muxu ustira baxning qeqini, putning tüklirini wə saqalnimu qüxürüp oïrdaydu; □

²¹ xu künlərdə bir kixi yax bir siyir wə ikki koy bakıdu,

²² ularning xunqə kəp süt bərginidin u serik may yəydu; dərwəkə, zeminda qaloqanlarning həmmisi serik may wə bal yəydu. □

²³ Wə xundak boliduki, hər teli bir kümüx tənggigə yaraydıoqan, ming teli bar üzümzarlıq bolıoqan hər bir jay jioqanlıqqa wə tikkənlikkə aylinip ketidu; ■

²⁴ Axu yərgə adəmlər pəkət okya kətürüp kelidu, qünki pütkül zemin jioqanlıqqa wə tikənlikkə aylinip ketidu. □

²⁵ Ilgiri kətmən qepiloqan hər bir taqlıq jiloqlaroqa bolsa, — ular u yərlərgə jioqanlardın wə tikənlərdin qorqup barmaydu;

Bu yərlər pəkət kalılarni otlitidiqan,

□ **7:20 «Muxu ustira ... putning tüklirini wə saqalnimu qüxürüp oïrdaydu»** — «putning tükliri» muxu yərdə pütün bədəndiki tüklərnı kərsitidiqan səz bolup, səl siliklaxturup ipadiligən. Demək, Asuriyə padixahı Israillarning həmmisini bulap ketidu, ularni həlkim yalingaq qalduridu. □ **7:22**

«...u serik may yəydu; dərwəkə, zeminda qaloqanlarning həmmisi serik may wə bal yəydu» — demək, adəmlər xunqə az, teriloqu yər yoq deyərlik, ziraətlərnıng ornıda yawa ot-qəp kəp bolıoqça, ozukluk əsasən pəkət süt həm bal bolidu.

■ **7:23** Law. 26:22 □ **7:24 «Axu yərgə adəmlər pəkət okya kətürüp kelidu...»** — demək, bundak üzümzar yawayi haywanlar turidiqan jayoqa aylinidu. Xunga adəmlər u yərgə baridiqan bolsa, əzini qoşdax yaki ow qılıx üqün qorallarni kətürgən hələttıla baridu.

Koylar dəssəp-qəyləydiqan jaylar bolup qalidu, halas.

8

Asuriyaning tajawuz qilixi toqrisidiki yəna bir bexarət

¹ Pərwərdigar manga: —

«Qong bir tahtayni qolungoqa elip, enik hərplər bilən: — «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp yazoqin» — dedi. □

² Mən xundak qilip özümgə «ixənqlik guwahqilar» süpitidə muxuni hatiriləxkə kahin bolqan Uriya wə Yərəbəkiyaning oqli Zəkəriyani qakiriwaldim. □

³ Andin mən ayal pəyoqəmbər bilən billə yattim. Xundak qilip u həmilidar bolup, bir oqul tuqdi. Xuning bilən Pərwərdigar manga: — «Uning ismini «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp atioqin; □

□ **8:1 «Mahar-Xalal-Hax-Baz»** — «Oljoqa aldira! Owqqa qapsan bol!» degən mənide. Səzləning mənisini qüxinix üqün, 3- həm 4-ayətni kərüng. □ **8:2 «kahin bolqan Uriya»** — «kahin» degən, mükəddəs ibadəthanida pukralar üqün məhsus qurbanliqni kəydürgüqi kixi.

«kahin bolqan Uriya wə Yərəbəkiyaning oqli Zəkəriya» — əməliyətə bolsa, Uriya degən kixi Yəxaya pəyoqəmbərgə qarxi bolup qiqixi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni kərüng). Xundak bolqanliqi üqün ular tehimu «ixənqlik guwahqlik» süpitidə boluxi kerək idi. □ **8:3**

«.. Mən ayal pəyoqəmbər bilən billə yattim» — «ayal pəyoqəmbər» Yəxayaning ayalini kərsitidu. Biraq nemixka «ayal pəyoqəmbər» dəp atilidu? Yaki u əzi pəyoqəmbər boldi wə yaki uning muxu oqlini tuqkanliqining əzi Hudaning səzining əməlgə axuruluxi boldi.

⁴ çünki bala «Dada, apa» dəp çaqırırni bilgüçə, Dəməxk baylıqliri wə Samariyədiki olja Asuriyə padixahı tərpidin bulap elip ketilidu» — dedi.

⁵ Pərwərdigar yənə manga söz kılıp mundak dedi: —

⁶ «Muxu həlk Xiloah əstingidiki lərzan ekiwatkan sularni rət kılıp,

Ularning ornida Rəzin wə Rəmaliyaning oqlidin hursən bolıraqqa,

⁷ Xunga mana, Rəb ularning üstigə dolkunlap aqidıqan, əlwək Əfrat dəryasining sulirini, — Yəni Asuriyəning padixahını toluk həywə-xəhriti bilən elip kelidu;

U dəryadək barlıq erik-əstəngliridin texip ketidu,

Həmmə kiroqaklirini bəsüp taxlaydu;

⁸ U taki Yəhudaııqə xiddət bilən texip, hətta boynııqə kelidu;

U kənatlirini yayoqanda pütkül zeminingoqa sayə

bolup qūxidu, i Immanuel!□

⁹ — Oʻzəpliniweringlar, i əllər, birak sundurulisilər!

Jahanning barlik qət jayliri kulak selinglar!

Jəng üqün belinglarni baqlaweringlar, sundurulisilər!

Jəng üqün belinglarni baqlaweringlar, sundurulisilər!□

□ **8:8 «...U qanatlini yayoqanda pütkül zeminogə sayə bolup qūxidu, i Immanuel!»** — 6-8-ayət toqʻruluk qūxənqimiz mundak: Yəhudadikilər Asuriyə imperiyasidin kōrkqili turdi. «Xiloah» bolsa, Yerusalemdin etidioqan ləzran süpsüzük bir əstəng idi. Huda bu əstəngni ezining hatirjəmliki, Israiloqə bərməkqi boləqan aman-tinqliqoqə ohxitidu. Əfrat dəryasi bolsa, Asuriyə imperiyasidiki qong dəryadur. Xiloah əstingining sirtki kōrünüxi həywətlik əməs, əlwəttə, birak muxu ləzran akidioqan əstəng Hudaning himayisini bildüridu. Insanlarning mahiyiti bolsa həywətlik nərsigə ümid baqlaxka mayildur; Yəhuda həlki bolsa ixənqini Hudaning himayisigə baqlioqan əməs, bəlki ular: «Suriyə bilən (ximaliy) Israilning ittiraqini Asuriyə imperiyasigə bir tosaləq» dəp hatirjəm wə huxal idi. Huda ularning iman-ixənqini hata qoyəqanlikini ularoqə kōrsitix üqün, Asuriyə padixahı silərgə «Boynunglaroqə yətküqə» tajawwuz kilidu, dəydu. «boyunoqə yətküqə» — Asuriyə padixahı kəlgəndə, Yəhudaning həmmə yərlirini ixəqal kilip, 46 xəhərnı kəlioqə aldi; pəkət paytəhti Yerusalem xəhirini igiliyəlməy, uni muhasirigə aldi. Ahirda u Hudaning biwasitə jazasioqə uqrap Asuriyəgə kaytti (36-37 babni kōrüng). 10-ayət boyiqə, Israilning zemini bolsa «Immanuel»ning zeminidur; demək, «Immanuel» Israilning Padixahı, Hojayinidur. □ **8:9 «Oʻzəplininglar, i əllər...!»** — yənə birhil tərjimisi: — «Jəm bolup hujum qilinglar, i əllər...!». Muxu ayətkə qarioqanda, bexarət muxu yərdə pəkət Asuriyəning hujumini əməs, bəlki ahirkı zamanda jimi həlk-millətning Israiloqə kilidioqan hujumini kōrsitidu.

10 Pilaninglarni tūziweringlar, u bikarəja ketidu; Məslihətinglarni kiliweringlar, umu akmaydu; Səwəbi — Immanuel!». □

Hudaning Yəxayaəja yolyoruk berixi

11 Qünki Pərwərdigar küqlük kolini manga təgküzüp,

Mening bu həlkning yolida mangmaslikiməja yolyoruk berip, mundak söz kildi: —

12 «Muxu kixilər kəp ixlarda «suyikəst bar» desə, silər bolsanglar «suyikəst bar» dəp yürmənglar;

Ularning qorkkinidin silər qorkmanglar,

Yaki heq wəhimigə qüxmənglar;□

13 Pəkət samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarnila həmmidin üstün dəp bilinglar;

U silərnin Qorkidiəninglar bolsun,

Silərnin wəhimənglar bolsun!□

14 U bir mukəddəs panahgah bolidu,

Həmdə Israildiki ikki jəmət üqün putlikaxang tax, adəmni yikitidiəjan qoram tax,

□ **8:10 «Məslihətinglarni kiliweringlar»** — ibraniy tilida «bir söz kiliwinglar». **«Səwəbi — Immanuel!»** —

oqurmənlərnin esidə boluxi kerəkki, «Immanuel» pak kizdin tuquloəjan (7-babtiki) bexarətlik bala, ismi «Huda biz bilən billə» degən mənide. □ **8:12 «Muxu kixilər kəp ixlarda «suyikəst bar» desə...»** — muxu yərdə «suyikəst»ning mənisi

(bizning qariximizqə): — Həlk hərhil pitnə-iəwalarəja kulak selip: «Ətirapimizdiki baxka dələtlər yaki öz iqimizdiki hainlar suyikəst kiliwatidu» dəp qorkup yürətti; muxu gəplərgə Yəxaya wə uningəja əgəxən ihlasmən Yəhudiylar heq kulak salmasliki kerək idi. □ **8:13 «Pəkət... Pərwərdigarnila həmmidin üstün dəp bilinglar»** — yaki «pəkət... Pərwərdigarnila mukəddəs dəp bilinglar».

Yerusalemdikilər üqünmu kıltak wə tapantuzak bolidu; □ ■

¹⁵ Ulardin köplər *Uningoʻa* putlixip, yikilip, yan-jilip, kıltakka qüxüp, əsirgə elinidu». ■

Yəxaying əzigə əgəxkənlərgə gəp kılix

¹⁶ — «Bu guwahnamini yögəp, Təwrat qanunini mening muhlisirim arisida peqətləp qoyoqin. □

¹⁷ Mən bolsam, yüzini Yaqup jəmətidin yoxuruwatқан Pərwərdigarni kütimən;

□ **8:14 «U bir muqəddəs panahgah bolidu»** — muxu ayəttiki «U» bəlkim «Immanuel»ni, xundakla uning qandak ikənlikini kərsitidu. U «muqəddəs panahgah» yaki «muqəddəs ibadətgah»oqa ohxax, insanlarning Hudaqoqa yeqinlixix yolini təminləp beridu. **«adəmni yikıtıdıoqan qoram tax»** — bu ibarining yənə bir mənisi «(adəmlər) yaman kəridioqan qoram tax». ■ **8:14** Yəx. 28:16; Luqa 2:34; Rim. 9:33; 1Pet. 2:7 ■ **8:15** Mat. 21:44; Luqa 20:18 □ **8:16 «Bu guwahnamini yögəp... qoyoqin»** — Huda muxu yərdə Yəxaya arqılık əzigə əgəxkən muhlisiriqoqa yolyoruk beridu. Yəxaya yazoqan həm səzligən guwahliklarni, Musaqoqa berilgən qanun wə baxqa pəyoqəmbərlərgə berilgən Təwratıtki kişimlarni billə qoxup, bihətər saqlap qoyux kerək, degən mənidə. Xundak qiloqanda, birinqidin, hərqandak qalaymiqan wəziyətlər astida, ular muxu kitablar arqilik nemə kılix kerəklikini obdan bilələydu. İkinqidin, ular Yəxaya pəyoqəmbərgə berilgən bexarətlərnı peqətligən bolsa, u dunyadin kətkəndin keyin, guwahliklar aldin'ala eytқан nuroqun ixlar yüz bərgəndə, İsrail həlki muxu guwahliklar (bexarətlər)ni top-tooqra ikən, dəp bilidu, xuningdək bularda həqkandak oydurmilik yok, Yəxaya həqkiqiy pəyoqəmbər ikən, dəpmu etirap kılidu.

Wə mən Uni təlmürüp saklaymən. □

¹⁸ Qaranglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroşa,

Biz Zion teqini Öz makani kıloşan samawi qoxunlarning Sərdari boloşan Pərwərdigar Israilda namayan kıloşan bexarət wə karamətlərnin süpitidurmiz». □ ■

¹⁹ — Baxqılar silərgə: — «Biz wiqir-wiqir, gudung-gudung kılidoşan «ərwahlarni qakiroşuqi»lar wə dahanlardin yol sorayli» — desə, silər jawab berip: — «Bir həlkning öz Hudasini izdəp yol sorixi kerək əməsmu? Tiriklərnin ölüklərdin yol sorixi toşqimu?!» — dənglar. ■

²⁰ — Təwrat qanuni wə guwahnamə asas kılinsun! Muxularni asas kilip söz kilmisa, ularoşa tang nuri qüxməydu!

²¹ Əksiqə, ular kışiloşan, aq həlda zeminni kezip yürixidu; aq qaloşan qaqda, ular oşəzəplinip asmanoşa qarap, padixahini həm Hudasini qarqap tillaydu;

²² ular yərgə qarisa, mana, japa-muxəkəkət,

□ **8:17 «...yüzini Israil jəmätidin yoxuridoşan Pərwərdigar»** — Huda Öz həlki boləşan Israiloşa, gunahliri tüpəylidin, heq məjizini kərsətməy, ularni düxmənliridin koşdimaydu. Həlbuki, Yəxaya wə uning gepigə kirgən Hudaning məmin bəndiliri ümidsizlənməy, Yəxayaşa ohxax «Pərwərdigarəşa təlmürüp Uni sakliməkta» idi.

□ **8:18 «Qaranglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroşa, biz ... namayan kıləşan bexarət wə karamətlərnin süpitidurmiz»** — muxu səzlərnin kıləşuqi bolsa Yəxaya pəyqəmbərnin əzi; birək «Immanuel»mu u arkilik bexarətlik söz kiliwatidu («Ibr.» 2:13ni kəşung).

■ **8:18** Ibr. 2:13 ■ **8:19** Qan. 18:11

qarangöu-zulmät, həs-rät-nadamät wə
 parakəndiqilik turidu;
 Ular qar-qarangöulukqa həydiwetilidu. □ ■

9

*Həmmə məsilini həl qilöuqi bir balining
 tuöuluxi — hux həwər*

¹ Birə, həs-rät-nadamətkə qaləanlarəqa zulmät
 boliwərməydu;

U ötkən zamanlarda Zəbulun zeminini wə Naf-
 tali zeminini har qilduroqan;

Birə kəlgüsidə U muxu yəni, yəni «yat
 əllərninğ makani» Galiliyəgə, jümlidin «dengiz
 yoli» boyidiki jaylar wə İordan dəryasining

□ **8:22** «ular yərgə qarisa, mana, japa-muxəkkət ... wə
 parakəndiqilik turidu» — İsaillar asmandiki yadəmni rət
 qiləandin keyin, yər-yüzidin həq ümid bolmayla qalmaq,
 həmmisi zulmät bolidu. ■ **8:22** Yəx. 5:30

qarxi qiroqaklirioqa xan-xəhrət kəltüridu; □ ■
 2 Karangoqulukta mengip yürgən kixilər zor bir
 nurni kərđi;
 Əlüm sayisining yurtida turəuqıllarəqa bolsa,
 Dəl ularning üstigə nur parlidi. □ ■
 3 — Sən əlni awuttung,
 Ularning xadlıqını ziyadə qılding;
 Həlkələr həsul waqtida xadlanəndək,

□ **9:1 «Həsərət-nadamətkə qaloqan»** — muxu ibarə, ibraniy tilida «ayalqə rod»tiki isim bolup, matəm tutuwatqan ayaloqa təsəlli bərgəndək Huda Naftalılar wə Zəbulunlarəqa təsəlli beridoqanlıqını bildüridu. **«yat əllərnıng makani» Galiliyə»** — Asuriyə imperiyəsi tajawuz qıləqandın keyin, Naftali, Zəbulun wə baxqə İsrail qəbililirining kəp qisimliri əsirgə qüxüp elip ketildi. Bir qisim kəmbəqə, namrat, qəbiliyətisiz kixilər qalduruldi. Asuriyə padixahı baxqə millət-həlkələri elip kelip xu yərgə, bolupmu Galiliyəgə olturaxlaxturdi. Muxu kixilər kəp qaloqan namrat İsrailar bilən arilixip yürüp, əz-ara asimiliyatsiyə qilinoqaqqa, Galiliyə Yəhudiylar tərıpıdın «yat əllər» (Yəhudiy əməslər)ning makani Galiliyə» dəp kəmsitilip ataloqan. Bexarətkə asasən, nur dəl xu yərdə pəyda bolidu. Bexarətnıng əməlgə axuruluxi toqrisidiki təpsilatları Injil «Mat.» 4:15-ayəttin kərüng. **«dengiz yoli»** — «Galiliyə dengizi»ning oqərbiy yərliri. ■ **9:1** Mat. 4:15 □ **9:2 «Karangoqulukta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərđi... dəl ularning üstigə nur parlidi»** — muxu ayətlərdiki «nur» xübhısizki, Məsih-qutkuzoquqidur (6-7-ayətni kərüng). Biz muxu bexarətlərnıng əməlgə axqanlıqını Injildin kərimiz. Məsih Əysa dəl 1-ayəttiki tət jayda uluq hizmitini, yəni hux həwərnı tarkıtix, məjzilərnı yarıtixni baxlıdi. U hizmət qıləqan üq yerim yil waqtıning yerimidin kəprəkini bəlkim muxu jaylarda ötküzgən. Bu bexarəttiki peillarning həmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Bu xil xəkildiki bexarət «Yəxaya»da kəp uqraydu, u kəlgüsıdiki ixlarning jəzmənlikini bildüridu. ■ **9:2** Mat. 4:15,16; Əf. 5:14

Jəng oljisini üləxtürgən waqıtta huxallıqqa qəmgəndək,

Ular aldingda xadlinip ketidu.□

⁴ Qünki Midiyaning *üstidin oşlibə kılolan* küngə ohxax,

Sən uningə selinəyan boyunturukni,

Mürisigə qüxkən əpkəxni,

Ular ni əzgüqining tayıqini sundurup taxliwəttin.□ ■

⁵ Qünki *ləxkərləning* uruxta kiygən hər bir ətükliri,

Qanoqa miləngən hər bir tonliri bolsa pəkətla ot üqün yekiloqu bolidu.□

⁶ Qünki biz üqün bir bala tuoqlidi;

Bizgə bir oşul ata kılindi;

Hökümranlik bolsa uning zimmisigə qoyulidu;

Uning nami: — «Karamət Məslihətqi, Kudrətlik Təngri, Mənggülik Ata, aman-hatirjəmlik Igisi

---

□ **9:3 «Sən əlni awuttung, ularning xadlikini ziyadə kılding...»** — muxu yərdə pəyoşəmbərləning yazmiliridiki kəp baxqa bexarətlərgə ohxax, kəlgüsidiki, tehi yüz bərmigən ixlər ətüp boləyan ixlərdək tiləyə elinidu. □ **9:4 «Midiyan üstidin oşlibə kılolan kün»** — təhminən 500 yil ilgiri İsrail Midiyaniy-larning asaritudin Hudaning karamətliri bilən qutuləyan. ■ **9:4** Həq. 7:22; Yəx. 10:26 □ **9:5 «Qünki ləxkərləning uruxta kiygən hər bir ətükliri... pəkətla ot üqün yekiloqu bolidu»** — Huda ularəyə xundaq bərikətləni beriduki, muxu oşlibə boləyandin keyin (ular əməs, bəlki Pərwərdigar ular üqün kılolan oşlibə) ular xu ləxkərləning qanoqa miləngən kiyim-keqəkliri kərək bolmaydu, ularni pəkət yekiloqu üqün ixlətkili bolidu, dəp qaraydu.

Xahzadə» dəp atilidu. □ ■

⁷ U Dawutning təhtigə olturoqanda wə padixahlikioqa həkümranlik kılqanda,

Xu qaoqdin baxlap ta əbədil'əbədgiqə,

Uni adalət həm həkqaniylik bilən tikləydu, xundakla məzmut saklaydu,

Uningdin kelidioqan həkümranlik wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu.

Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarning otluk muhəbbiti muxularni

---

□ **9:6 «Biz üqün bir bala tuoquldi; bizgə bir ooqul ata kılindi»** — bu bexarət gərqə kəlgüsidiki ixlarni kərsətkən bolsimu, uningdiki peillarning həmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Yukiriki 2-ayəttiki izahatni kəring. **«aman-hatirjəmlik Iqisi Xahzadə»** — yaki «aman-hatirjəmlik Bərgüqi Xahzadə». ■ **9:6** Yəx. 11:2; 22:22; Luqa 2:10,11; Yh. 4:10

ada qilidu. □ ■

Pərwardigarning Israiloqa, yəni «ximaliy padixahlik»ka bolqan oqazipi

⁸ Rəb Yəqub jəmətigə bir səz əwətti,
U pat arida Israiloqa qūxidu, □

□ **9:7 «U Dawutning təhtigə olturoqanda wə padixahliqoqa həkümranlik qilqanda... Uningdin kelidoqan həkümranlik wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu...»** — muxu ikki ayət (6-7-ayət) yukiriki «Immanuel»ning kim ikənlikini təhimu enik kərsitidu. U toqrisidiki həwərnə təkrralisak; — (a) U Israil üqün Qutkuzoquqidur. Bu bəbtiki 1-6-ayəttiki oqəlibə wə bəht bu bala səwəbidin wujudka kelidu. (ə) U pak qizdin tuoqulidu (7-bab, 14-ayət). (b) U bəlkim kəmbəoqəl wə dūxmənning həkümranliqi astidiki əhwalda tuoqulidu (7-bab, 15- wə 17-ayət). (p) U Dawutning jəmətidin bolup, Dawutning təhtigə olturidu. Huda Dawutka wədə bərgənki, uning bir əwladi Israiloqa wə ahirida pütkül dunyoqqa Padixah bolidu. (Zəbur, 18-küy, 22-küy, 72-küylərnə kərüng) (t) Bu balida Hudaning təbiiti bolidu (6-ayət). U «Qudrətlik Təngri» dəp atilidu. İbraniy tilida «karamət» degən süpət, pəkət Huda wə Hudaning qilqanliri toqrulukla ixlitilidu. (j) Bu bala ahirda pütün aləmgə aman-hatirjəmlikni yətküzidu. «Uningdin kelidoqan həkümranlik wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu». Bulardin sirt muxu ayətlərdə nuroqun sawaq-həwərlər bar, muxu yərdə səhipə qəklik bolqanliqi üqün həzirqə tohtalmaymiz. Bu balining kim ikənliki pəkət İnjildiki bayanlardila enik kərsitilidu. U pak qiz Məryəmdin tuoquloqan Məsih Əysaning dəl əzi bolup, uning baxqa biri boluxining qət'iy mumkinqiliki yoqtur. ■ **9:7** 2Pad. 19:31; Yəx. 37:32 □ **9:8 «Rəb ... bir səz əwətti, ... Israiloqa qūxidu»** — «Israil» muxu ayətlərdə (8-21də) ximaliy padixahliqni kərsitidu. «Qūxidu» degən səz muxu yərdə Hudaning bir jazasining kəlgənlikini kərsətsə kerək.

⁹ Barlik həlk, yəni Əfrayim wə Samariyədikilər xu *sözning* toqırilikini bilgən bolsimu, Lekin kenglidə təkəbburlixip yooqanlik qilip, ular: —

¹⁰ — «Hixlar qüxüp kətti,

Birax ularning ornioqa yonuloqan taxlar bilən qayta yasaymiz;

Erən dərəhliri kesilip boldi,

Birax ularning ornida kedir dərəhlirini ixlitimiz» — deyixidu;□

¹¹ Xunga Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini *Israiloqa* qarxi küqləndürdi,

Yakupning düxmənlirini qozqidi.□

¹² Xərktin Suriyəliklər, qərəbtə Filistiyələr,

Ular aqzini hangdək eqip Israilni yutuwalidu.

Ixlar xundaq deyilgəndək bolsimu,

Uning qəzipi yənila yanmaydu,

Sozoqan qoli yənila qayturulmay turidu.■

□ **9:10 «Hixlar qüxüp kətti, birax ularning ornioqa yonuloqan taxlar bilən qayta yasaymiz...»** — demək, «Pərwərdigarning tərbiyə jazasi boləqan ziyanni tartqan bol-sakmu, biz yənila uning tərbiyə jazasiqa pisənt qilmay, öz küqimizgə tayinip tehimu yahxi turmuxni bərpa qilimiz» (taxlar hixlardin, kedir dərəhliri erən dərəhliridin yahxi, əlwəttə). Yəroboam II padixah boləqan waqtida, Huda (ximaliy) Israilda qong bir yər təwrəxni pəyda qiləqan; «Hixlar qüxüp kətti,... erən dərəhliri kesilip boldi,...» degən sözlər bəlkim xu yər təwrəx bilən munasiwətlik. □ **9:11 «Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini Israiloqa qarxi küqləndürdi...»** — 7-babtiki məzmunəqa qarioqanda, Suriyəning padixahı Rəzin Israil bilən ittipaqdax idi. Muxu sözgə qarioqanda uning Israil bilən ittipaqi keyin məwjut bolup turalmaydu. Baxqilarning Israiloqa qarxi qiqixi bilən umu Israiloqa qarxi qozqilidu. ■ **9:12** Yəx. 5:25; 10:4

13 Birak həlk əzlrini Uroquqining yenioqa tehi yenip kəlmidi,

Ular samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarni izdiməywatidu.

14 Xunga Pərwərdigar bir kün iqidə Israilning bexi wə quyrukini,

Palma xehi wə qomuxini kesip taxlaydu;

15 Moysipit wə məhtərəmlər bolsa baxtur;

Yaloqanqilik əgitudioqan pəyqəmbər — quyruktur.

16 Qünki muxu həlkning yetəqiliri ularni azduridu,

Yetəkləngüqilər bolsa yutuwelinip yoqilidu.

17 Xunga Rəb ularning yigitliridin hursənlik tapmaydu,

Yetim-yesirliri wə tul hotunlirioqa rəhim qilmaydu;

Qünki hər biri iplas wə rəzillik qiloquqi,

Həmmə eqizdin qikkini pasikliktur.

Həmmisi xundak bolsimu,

Uning qəzipti yənila yanmaydu,

Sozoqan qoli yənila qayturulmay turidu.■

18 Qünki rəzillik ottək köyidu,

U jioqan wə tikənlərni yutuwalidu;

U ormannıng baraksan jayliri arisida tutixidu,

Ular is-tütəklik tüwrük bolup purqirap yukirioqa ərləydu;■

19 Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning dərqəzipti bilən zemin köydürüp taxlinidu,

Həlk bolsa otnıng yeqiloqusi bolidu, halas;

Həqkim öz kərindixini ayap rəhim kılmaydu. □

²⁰ Birsı ong tərəptə gəx kesip yəp, toymaydu,
Sol tərəptin yalmaq yəpmu, kənaətlənməydu;
Hərkim öz bilikini yəydu;

²¹ Mənassəh Əfraimni, Əfraim bolsa
mənassəhni yəydu;

Uning üstigə ikkisimu Yəhudaşa qarxi turidu.

Həmmisi xundaq bolsimu,

Uning oşəziyi yənıla yanmaydu,

Sozoqan qoli yənıla qayturulmay turidu. □

10

Pərwardigarning Yəhudaşa boləqan oşəziyi

¹ Kəbihlik qanunlirini tüzgüqilərgə,
Azablıq pərman-hökümləni yazoquqilarəq
way!

² Tul hotunlarni oljimiz kılayli,
Yetim-yesirlarni bulap-talayli dəp,
Ular miskinlərgə adalətni bərməy,
Həlqimdiki ajiz-beqarilərdin həkukni bulap
ketidu.

³ Həsab alidioqan künidə,

□ **9:19 «...həqkim öz kərindixini ayap rəhim kılmaydu»**

— Yəroboam (II) Israiləq padixah boləqandin keyinki 28 yil
iqidə, kəp kixilər təhtni talixip uruxti. jəmiy 6 Padixah
təhtkə olturoqan, iqqi urux-jedəllər kəp boləqanidi. □ **9:21**

«mənassəh Əfraimni, Əfraim bolsa mənassəhni yəydu...»

—Əfraim wə Manassəh bolsa Israil padixahlıqidiki ikki əng
qong kəbilə. Yukiriki izahatta kərsitilginidək ularning arisida
urux-jedəllər kəp idi. Undaq ixlar Yəxaya deginidək, «öz bilikini
əzi yəydioqan» ixtur.

Yəni yiraqtin kəlgən tuyuksiz balayi'apət
 künidə,
 Nemə kilisilər?
 Kimdin baxpanahlik izdəp yürisilər?
 Bayliq-xəhritinglarni nəgə amanət qoyisilər?□
 4 Ularğa əsirlər arisida zongziyip olturuxtin,
 Yaki ɵltürɵlgənlər arisida yikilixtin baxqa
 heqnemə qalmidi!
 Həmmisi xundak bolsimu,
 Uning ɵzəzi yənila yanmaydu,
 Sozoqan qoli yənila qayturulmay turidu.

*Pərwardigarning Asuriya padixahi
 Sənnaheribka qarita bir səzi*

5 Koliqə ɵzəzipimning tokmiki tutkuzuloqan,
 ɵzümning dəroəzipimning tayiki bolqan
 Asuriyəlikkə way!□ ■

6 Mən uni hudasiz bir «yat əl»gə,
 Dəroəzipim qaritiloqan həlqimgə zərbə berixkə
 əwətimən;
 Uningqə olja tutuwelixka,
 Ɖəniymətni bulaxka,

□ **10:3 «Hesab alidiqan küni»** — sözmusəz tərjimə qilinsa,
 «Huda yoqlap kelidiqan küni» degənlik bolidu. □ **10:5**

«Koliqə ɵzəzipimning tokmiki tutkuzuloqan,...» — ibraniy
 tilida «(Ularning) qolidiki tokmaq Mening ɵzəzipim bolqan,...».

■ **10:5** Yəx. 36:1; Yər. 25:9; Əz. 21:14

Həlqimni koqilardiki lay-patqaklarni dæssigəndək dæssəxkə buyruymən.□

⁷ *Biraq Asuriyəlikning* közdə tutqini muxu əməs, U xundak həq oyliqan əməs.

Uning oyliqini wəyran kiliq,

Kəp dələtlərnəni yokitixtin ibarəttur.□

⁸ U: — «Mening sərdarlimningmu həmmisi padixahlarəqa barawər əməsmu?»□

⁹ Kalno xəhiri Karkemix xəhirigə,

Hamat xəhiri Arpad xəhirigə,

Samariyə xəhiri Dəməxk xəhirigə ohxax

□ **10:6 «Uningəqa olja tutuwelixqa, qəniymətni bulaxqa ...buyruymən»** — Yəxayaning ikkinqi oqlining ismi (Maħar-Xalal-Hax-Baz)ning mənisini muxu ayəttin qüxiniwaləqili bolidu: «Oljiəqa aldira! Qəniymətkə qapsan bol!». Bu sözlər yənə 2-ayəttə tepilidu; Huda Yəhudadikilərnəning gunahlrini Asuriyə padixahı Sənnaherib arkilik ularning bexiəqa qüxüridu. □ **10:7 «Biraq Asuriyəlikning közdə tutqini muxu əməs, u xundak həq oyliqan əməs...»**

— demək, Hudaning məxsiti Asuriyə padixahı arkilik Israil wə Yəhudani jazalax idi. Biraq Asuriyə padixahı muxu ixtin həq həwərsiz bolup, pəkət öz xəhsiy mənpəət-hökuklrini, baylik-xəhritini axurux koyida idi. Muxu ayət bizgə, Həmmigə Qadir həttə rəhimsiz wə hudasiz xəhslər, əllər wə imperiyələr arkilikmu Öz məxsət-muddialirini əməlgə axuridu, dəp əgitudu. □ **10:8 «Mening sərdarlimningmu həmmisi padixahlarəqa barawər əməsmu?»** — baxqa birhil təjimis: «Mening sərdarlimningmu həmmisi awwal padixahlar boləqan əməsmu?»

əməsmu?□

¹⁰ Məbudliri Samariyəning wə Yerusalemn-
ingkidin uluq bolqini bilən,

Mening qolum muxu məbudқа təwə bolqan
padixahliklarqə igə boluxқа yətküdək tursa,

¹¹ Samariyə wə uning məbudlirini qandaq
qiloqan bolsam, Yerusalem wə uning məbudlirini
ohxaxla xundak qilmamdımən?» — dəydu.

¹² Birəq Rəb Zion teqi wə Yerusalemda pütkül
jaza ixini pütkülüzüp bolqandin keyin, U: —

«Mən Asuriyə padixahining kenglidiki baxbax-
taklikning aqiwitini *uningqə qüxürimən*,
Uning kəzlidiridiki kibirlik nəzərlirini
jazalaymən» dəydu.

¹³ Qünki u: — «Bu ixlarni öz qolumning küqi
bilən,

Öz danalığım bilən mən qiloqanmən;

Qünki mən əkillikturmən;

Mən əllərnin pasillirini yoqattim,

Ularning həzinilirini buliwaldim,

Təhtkə olturoqanlarni batur kəbi qüxürüp tax-
lidimmən;

¹⁴ Mən qolumni bir qux uwisioqə uzatqandək
əllərnin bayliqlirioqə uzattim,

□ **10:9 «Kalno xəhəri Karkemix xəhorigə, Hamat xəhəri Arpad xəhorigə, Samariyə xəhəri Dəməxk xəhorigə ohxax əməsmu?»** — demək, mən Kalno, Hamat wə Dəməxkni asanla qoloqə kəltürdüm. Buningdin baxқа xəhərlərnimu xuningqə ohxaxla asanla boysundurimən. Hər bir jüp xəhərnin ikkinqisi birinqisining jənub tərəpidə bolup, uni Asuriyəning padixahı keyinrək qolioqə aloqan. Kalno — miladiyədin ilgiriki 738-yili; Karkemix 717-yili; Hamat 738-yili; Arpad 740-yili; Samariyə 721-720-yili; Dəməxk 732-yili elinöqan.

Birsi taxliwetilgən tuhumlarni tərgəndək mən
pütkül dunyani yioqanmən;

Ulardin heqbirimu kanatlrini palaklatmidi,

Tumxukini aqmidi,

Yaki quk-quk kilip awaz qikarmidi» — dəydu.

¹⁵ Palta özini ixlətküqisigə lap atsa bolamdu?

Hərə hərədigüqigə poqilik kılsa bolamdu?

Xundaq ix ikən, huddi tayaq özini kətürgüqisini
oynatalisa bolidioqandək,

Huddi hasa yaqraq əməs boluquqini
kətürgəndək bolatti əməsmu?!□

¹⁶ Xunga samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Rəb Pərwərdigar xu *Asuriyəlkning* palwanliri
arisoqa oruklitix kesilini əwətidu,

Uning xan-xəripining astida lawuldap
yalkunlaydiəan bir otni yaqıdu.□ ■

¹⁷ «İsrailning Nuri»ning Əzi ot,

Uningdiki Mukəddəs Boluquqi yalkun bolidu,

U bir kün iqidə uning jioqanliri wə tikənlirini
kəydürüp, yutuwalidu.

¹⁸ Həm uning ormanzarlıq wə baq-etizlirining
xan-xəripini, jan wə tenini kəydürüp kül
kiliwetidu;

Ular bəəyni jüdəp ketiwatқан kesəl adəmdək
bolup qalidu.

¹⁹ Buning bilən ormanzarlıqtiki dərəhləning
qep qaloqini xunqə az boliduki,

□ **10:15 «yaqraq əməs boluquqi»** — hasini ixlətkən adəmi
kərsitidu. □ **10:16 «Asuriyəlkning palwanliri»** — «palwan»
ibraniy tilida «semiz» degən sөz bilən ipadilinidu; «semizlarəqa
orukluk əwətimən». Bu bexarətning əməlgə exixini 36-
37-babtin kəring. ■ **10:16** Yəx. 24:6

Kiqik bala ularni sanap hatiriliyälöydu. □

²⁰ Xu küni xundak boliduki, Israilning qaldi hëlki, yëni Yakupning jëmätidin qeqip qaytkanlar ëzlrini uroquqioqa ikkinqi tayanmaydu; bëlki ular hëkikëtën Përwërdigar, yëni «Israildiki Muqëddës Bolöquqi»qa tayinidu. □

²¹ Bër'hëq, bir «qaldi» qaytip kelidu, Yëni Yakupning «qaldisi» kudrätlik Tëngrining yenioqa qaytip kelidu. □

²² I Israil, hëlqing dengizdiki qumdäk köp bolöqini bilën,

Pëkët bir qaldisi qaytidu;

Qünki hëqkaniylik bilën yürgüzülgën, bir halakätning texip üstünglaroqa qüxüxi beki-tilgëndur; ■

²³ Qünki bir halakätni — beki-tilgën bir halakätni samawi qoxunlarning Sërdari bolöqan Përwërdigar pütkül yër yüzidä ämälgë axuridu. □ ■

²⁴ Xunga samawi qoxunlarning Sërdari bolöqan Rëb Përwërdigar mundak dëydu: —

□ **10:19 «ormanzarliqtiki dërëhlër»** — bëlkim Asuriyädiki dërëhlërnimu, adëmlërnimu kërseitidu. □ **10:20 «ëzlrini uroquqi»** — bu Asuriyëni yaki Asuriyë padixahï Sënnaheribni kërseitidu. □

□ **10:21 «Bër'hëq, bir qaldisi qaytip kelidu»** — Yëxayaning birinqi oqlining ismi (Xear-Jaxub)dur. «Qaytip kelix» — xübhisizki, hëm towa kilix hëm öz yurt-wätinigë qaytixnimu bildüridu. Muxu ayëtlër hëm Israildiki «xi-maliy padixahlik»ni hëm ahirki zamandiki Israilnimu kërseitixi mumkin. ■

□ **10:22 Rim. 9:27,28** □ **10:23 «pütkül yër yüzidä»** — yaki Pëlëstindiki (Qanaandiki) zeminni yaki pütkül yër yüzini kërseitidu. ■

□ **10:23 Yëx. 28:22**

« — I Zion teoqida turoqan həlkim,

Asuriyədin qorkma!

U seni tayaq bilən uridioqan,

Wə Misirliklərdək sanga qarap həsisini
kötüridioqan bolsimu,□

²⁵ Pəqət azoqinə waqit ətüxi bilənla,

Silərgə karatqan muxu dəroəzipim tügəp,

Oəzipimni ularoqa həlakət qüxsun dəp
karitimən.

²⁶ Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigar bolsa, ularoqa qamqa bilən hujum
qozqaydu;

Ularning həli «Orəbning qoram texi»da boloqan
Midiyan qiroinqilikidək hələttə bolidu;

U həsisini dengizoqa karitip,

Uni Misirliklərləning üstigə kötürgəndək

□ **10:24 «Wə Misirliklərdək sanga qarap həsisini
kötüridioqan bolsimu,...»** — ibraniy tilida «U həsisini
Misirdiki təbikidə sanga qarap kötürgəndək bolsimu,...».
«Misirliklərdək... həsisini kötüridioqan» — Israilning Misirda
boloqan tarixini kərsitixi mumkin. «Həsə kötürüx» — bəlkim
jəng qilixni jakarlastur. Qədimki zamanda, Israillar Misirdin
qıqqan waqtida, Misirning padixahı Pirəwn ularni həlak
qilmaqçı bolup, qoxunini əwətip qoşlıoqan. Birəq ularning
həmmisi ahirda əzi həlak boloqan. Asuriyələr Misirlikləroqa
ohxaxla həlak bolidu, demək. «Mis.» 1-15-bablarni kərüng.

kötüridu; □ ■

²⁷ Andin xu künidə xundak boliduki,
Uning yüki mürəngdin,
Boyunturuqi boynungdin elip taxlinidu;
Mayliring səwəbidin,
Boyunturuk sundurup yoqitilidu. □

*Yəxayaning Asuriyaning jəng yürüxini
aldin'ala eytip bayan qilixi*

²⁸ Mana, ular Ayatka yetip, Migrondin ötkən,
Mihmaxta yük-taqlirini qoyup qoyidu;

²⁹ Ular bosuqa-dawandin ötkən,

Gebada qonup qalidu;

Ramah titrəp ketidu;

Saulning yurti Gibeahdikilər bolsa qeqip kətkən;

³⁰ I Gallimning qizi, pəryadingni kətür!

Həy Laix, anglap qoy!

□ **10:26 «Ularning həli «Orəbning qoram texi»da boləjan Midiyan kiroinqilikidək hələttə bolidu»** — «Hək.» 7-babni kərüng. Midiyanlar Israiləqa hujum qilip, Hudaning məjziliri bilən məəplup boldi. Midiyanlarning sərdari Orəb kaçqan bolsimu ɵltürüldi. Asuriyə padixaqi Sənnaherib kaçqini bilən öz yurtida öz oqulliri tərripidin ɵltürüldi (37-babni kərüng). **«Uni Misirliklarning üstigə kɵtürgəndək kɵtüridu»** — ibraniy tilida «U Misirdiki təbikidə həsisini kɵtüridu» (4-ayəttiki ibarə ohxaxtur). Ləkin «həsini kɵtürgüqi» muxu yərdə Pərwərdigar bolidu; U «uni (həsisini) Misirliklarning üstigə kɵtürgən»də, Misirliklər dengizda oərək bolup həlak boldi («Mis.» 14-babni kərüng). ■ **10:26** Mis. 14 □ **10:27 «mayliring səwəbidin»** — Israil padixaqliri «muqəddəs may» bilən, yəni «məsih qilinixi» bilən padixaq qilinəjan. Muxu «may» Huda Israil padixaqliriəqa bərgən wədilirini bildürüxi mumkin. Baxqa birhil təjimisii: «Sening səmirəp kətkining üqün, boyunturuk sundurulup yoqitilidu».

I biqarə Anatot!

³¹ Madmənəh bolsa qaçti;

Gebimdikilər bədər qaçti;

³² Xu kün ətmiğüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu;

Axu yərdə u Zion qızining teoqioqa,

Yəni Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu. □

Asuriyə yokilidu, «Immanuel» tuoqulidu

³³ Mana, samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigar qong xahlarni xiddət bilən kesiwetidu;

Xuning bilən egiz əskənlər kesip yiktilidu;

Həli üstünlər pəsləxtürülidu.

³⁴ U təmür *qorallar* bilən ormanlıqning Baraksan yərlirini kesip qakaslıq kiliwetidu;

□ **10:32 «Xu kün ətmiğüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu; axu yərdə u ... Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu»** — muxu 28-32-ayətlərdə, Yəxaya Asuriyə qoxunining Yerusalemoqa qaritidioqan yüruxini aldin ala bexarət berip bayan qilidu. Ayat bolsa Yerusalemdin 50 kilometr, Migron 22 kilometr, Mihmax 11 kilometr yiraqta; Mihmax dawanidin ətüp, Gebaqa kelidu. Geba Yerusalemdin 10 kilometr, «Saulning yurti Gibeah» 5 kilometr, Gallim 4.5 kilometr, Laix 4 kilometr, Anatot 3 kilometr, Madmənəh 1:5 kilometr, Gebim 800 metr, Nob teqi bolsa pəqət Yerusalemdiki sepildin 200 metr yiraqliqta. Qoxun «Gebada qonup qalidu» — əslidə Mihmaxta qonuxqa (bihətər bolux üqün) toqra kelətti, biraq ular əzlrigə tolimu ixənq qilip bihudluk bilən aloqa besip yürux qilidu. Bu ixlarning həmmisi degəndikidək yüz bərdi.

Liwan bolsa uluoq birsi tərripidin yiktilidu.□

11

Dawami

¹ Wə bir tal nota Yəssəning dərühining kətikidin ünüp qıkidu;

Uning yiltizidin ünüp qıqқан bir xah көp mewə beridu.□ ■

² Wə Pərwərdigarning Rohi,

Yəni danalıqning wə yorutuxning Rohi,

Nəsihət wə küq-қudrətning Rohi,

Bilim wə Pərwərdigardin əyminixning Rohi uning üstigə qüxüp turidu;□ ■

³ Uning hursənliki bolsa Pərwərdigardin əyminix ibarət bolidu;

□ **10:34 «Liwan»** — Liwandiki Kedar dərəhliri ottura xərk boyiqə əng egiz, həywətlik wə əng baraxsan əsidu; muxu ayəttə «Liwan» Asuriyəning həywətlik küq-қudritini, xundaqla ularning һakawurlıqını kərsitidu. Baxқа yərlərdə bolsa, u һaman һakawur kixilərnı bildüridu. **«Uluoq birsi tərripidin»** — 37-bab, 36-ayətnı kərüng. □ **11:1 «Bir tal nota Yəssəning dərühining kətikidin ünüp qıkidu»** — Yəssə bolsa Dawut padixahning atisi. İbraniylar Қutқuzоquqi-Məsiһning Dawutning əwladidin holidioqanlıqını enik bilətti. Bıraq muxu yərdə Қutқuzоquqi-Məsiһ һəm Dawutning əwladı һəm «Yəssəning Yiltizi»mu (11:10ni kərüng) bayan қilınidu! Bu ix pəқət İnjildila qüxəndürülgən (məsilən, «Luқа» 20:41-44). Muxu ayətlərdə yənə, Məsiһ «Yəssəning dərühining kətikidin» qıkidu, deyilidu. Xunga Məsiһ Dawut padixahning handanlıqı һəywətlik məzgilidə əməs, bəlki miskin məzgilidə tuoқulidu, degən bexarət berilidu. ■ **11:1** Yəx. 4:2; Ros. 13:22,23 □ **11:2 «Yorutux Rohi»** — adəmgə qüxinix қabiliyitini ata қilidioqan Roһtur. ■ **11:2** Yəx. 9:5

□ **10:34 «Liwan»** — Liwandiki Kedar dərəhliri ottura xərk boyiqə əng egiz, həywətlik wə əng baraxsan əsidu; muxu ayəttə «Liwan» Asuriyəning həywətlik küq-қudritini, xundaqla ularning һakawurlıqını kərsitidu. Baxқа yərlərdə bolsa, u һaman һakawur kixilərnı bildüridu. **«Uluoq birsi tərripidin»** — 37-bab, 36-ayətnı kərüng. □ **11:1 «Bir tal nota Yəssəning dərühining kətikidin ünüp qıkidu»** — Yəssə bolsa Dawut padixahning atisi. İbraniylar Қutқuzоquqi-Məsiһning Dawutning əwladidin holidioqanlıqını enik bilətti. Bıraq muxu yərdə Қutқuzоquqi-Məsiһ һəm Dawutning əwladı һəm «Yəssəning Yiltizi»mu (11:10ni kərüng) bayan қilınidu! Bu ix pəқət İnjildila qüxəndürülgən (məsilən, «Luқа» 20:41-44). Muxu ayətlərdə yənə, Məsiһ «Yəssəning dərühining kətikidin» qıkidu, deyilidu. Xunga Məsiһ Dawut padixahning handanlıqı һəywətlik məzgilidə əməs, bəlki miskin məzgilidə tuoқulidu, degən bexarət berilidu. ■ **11:1** Yəx. 4:2; Ros. 13:22,23 □ **11:2 «Yorutux Rohi»** — adəmgə qüxinix қabiliyitini ata қilidioqan Roһtur. ■ **11:2** Yəx. 9:5

U kezi bilən kərginigə asasən həküm qıqarmaydu,
Yaki kuliki bilən angliqiniqə asasən kesim qılmaydu.

⁴ U namratlarqə həkkanıylik bilən həküm qıqiridu,
Yər yüzidiki miskin-məminlər üçün adalət bilən kesim qilidu.

U jahanni aqzidiki zakon tayiki bilən uridu,
Rəzillərnı ləwliridin qıqқан nəpəsi bilən öltüridu.

⁵ Uning bəlweqi həkkanıylik,
Qatraklıki bolsa sadıqlık bolidu. □

⁶ Bərə bolsa qoza bilən billə turidu,
Yilpiz oqlak bilən billə,
Mozay, arslan wə bordak kala bilən billə yatidu;
Ularnı yetiligüqi kiqik bir bala bolidu. ■

⁷ Kala eyik bilən billə ozuklinidu,
Ularning baliliri billə yetixidu,
Xir bolsa kalidək saman yəydu.

⁸ Əmməydiqan bala kobra yilanning təxükigə yekin oynaydu,
Əmqəktin ayriloqan bala qolini zəhərlik yilanning owisioqə tikidu;

□ **11:5 «Uning bəlweqi həkkanıylik, qatraklıki bolsa sadıqlık bolidu»** — ibraniy tilida «uning bərəklirigə baqlanoquqi» deyilgən. Ibraniy tilida bərəklər adəmning qongkur oy-pikriliri wə wijdanini bildüridu. «Qatraklık» — adəmning qatrikiqə yəgəp kiyilidioqan iqki kiyim. **«qatraklıki bolsa sadıqlık bolidu»** — demək, iq kiyimlər bədəngə qaplanıxınidək, həkkanıylik wə sadıqlık uningdin heq ayrılmaydu, uningqə intayin yekin bolidu. ■ **11:6** Yəx. 65:25; Hox. 2:20

9 Mening muqəddəs teoqimning həmmə yeridə
 heq ziyankəxlik bolmaydu;
 Heq buzoqunqilik bolmaydu;
 Qünki huddi sular dengizni qapliqandək,
 Pütkül jahən Pərwərdigarni bilix-tonux bilən
 qaplinidu.

10 Xu künidə «Yəssəning Yiltizi» hərqaysi əl-
 millətlər üçün tuoq süpitidə kətürölüp turidu;
 Barlıq əllər Uni izdəp kelip yioqilidu;
 Wə U aramgahqa tallioqan jay xan-xərapkə
 tolidu.■

11 Xu küni Rəb ikkinqi kətim Öz həlqining
 saqlanoqan qaldisini qayturux üçün, yəni
 Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat
 wə dengizdiki yirəq arallardin qayturux üçün
 Öz qolini yənə uzartidu.□

12 U əllərnə qaqirix üçün bir tuoq kətüridu;

■ **11:10** Rim. 15:12 □ **11:11** «**Rəb ikkinqi kətim Öz həlqining saqlanoqan qaldisini qayturux üçün...**» — «ikkinqi kətim» — birinqi kətimki bolsa bəlkim Babilda (miladiyədin ilgiriki 540-yili) holidu. Birəq Yəxaya muxu yərdə ahirki zamanlarda bolidioqan bir «qaytix» toqrisida səzləydu. Bəzi alimlar «birinqi kətimki» qaytixmu dunyaning hərqaysi jaylirida boluxi kerək, xunga Yəxaya ikki «qong qaytix» toqruluk bexarət qilidu, dəp qaraydu. «**Rəb ... qaldisini ... Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yirəq arallardin qayturux üçün Öz qolini yənə uzartidu**» — Asuriyə wə Misir axu dəwərdiki əng küqlük dələtlər idi; Patros wə Kux Misirning jənubiy tərripidə (həzirki Efiopiya), Elam wə Xinar xərək tərripidə (Asuriyədin yirəq), Hamat İraqning ximal tərripidə idi. Dengizdiki arallaroqa Ottura Dengizning oqərbi arkilik ətkili holidu. Demək, məyli küqlük, məyli ajiz dələtlər bolsun, ahirki zamanda Huda Öz həlqini hər tərəptin qaqirip yioqidu.

xundak qilip U yər yüzining qət-qətliridin Israilning qeriblrini jəm qilip, Yəhudadin tarkilip kətkənlərni yioqıdu.

¹³ Xuning bilən Əfraymqa bolıqan həsəthorluq yokaydu,

Yəhudani harlıqanlarmu üzüp taxlinidu;

Əfraym Yəhudaqa həsət kılmaydu,

Yəhuda bolsa Əfraymni horlimaydu.□

¹⁴ Birak ular qarəb tərəptə Filistiyləning mürisigə uqur qūxidu;

Ular birliktə xərktiki həlqlərdin olja alidu;

Ular Edom wə Moab üstigə qollirini uzartidu;

Ammoniylarmu ularqa bekinidu.

¹⁵ Pərwərdigar Misirdiki dengizning «tili»ni yok kilidu;

U küqlük pizqirin xamal bilən Əfrat dəryasining üstigə qolini beqirlitip uquridu,

Uni adəm ayıqı quruk halda mengip ötküdək yəttə erik qilip uridu;□

¹⁶ Xuning bilən Öz həlqining qaldisi üqün,

Misirdin qıqқан күnidə Israil üqün təyyarlıqan yoloqa ohxax,

Asuriyədə qaloqanlar üqün axu yərdin kelidoqan bir kətürülgən egiz yol bolidu. ■

12

□ **11:13 «Əfraym»** — Əfraym Israilning «ximaliy padixahlıqı»qa, Yəhuda «jənubiy padixahlıqı»qa wəkillik kilidu. □ **11:15 «Misirdiki dengizning «tili... Əfrat dəryasi...»** — muxu yərləning qəyərde ikənlikini bilix üqün hərıtini kərüng. ■ **11:16** Mis. 14:29

Israilning ahirki zamandiki bir nahxisi

1 — Wə xu küni sən: —

— I Pərwərdigar, mən Seni mədhiyiləymən;

Sən manga ətəzəpləngining bilən,

Əzəziping məndin yetkilip kətti,

Wə sən manga təsəlli bərding.

2 Mana, Təngri mening nijatimdur;

Mən Uningəta tayinimən, kərkəmaymən,

Yah Pərwərdigar mening küqüm wə nahxam-
dur;

U yənə mening nijatim boldi, — dəysən.□

3 — Xadliq bilən silər nijatliq kudukliridin su
tartsilər.■

4 Xu künidə silər: —

«Pərwərdigarəta rəhmət eytinglar,

Uning namini qakirip nida kilinglar;

Uning əməllirini həklər arisida ayan kilinglar,

Uning namining zor abruy tapkanliqini jakar-
langlar.■

5 Pərwərdigarəta küylər eytinglar,

Qünki U uluq ixlarni kılətan;

Mana bu pütkül jahanəta ayan kılinsun!

6 Ziondikilər, tətənə kılip jar selinglar;

Qünki aranglarda turoqan Israildiki Mukəddəs
Boloquqi büyüktur!» — dəysilər.

□ 12:2 «Yah Pərwərdigar mening küqüm wə nahxam-
dur...» — Mukəddəs Kitabning muxu tərjimisidə biz Hudaning
«Yahwəh» yaki «Jəhowah» degən namini adətə «Pərwərdigar»
dəp tərijimə kılduk. «Yah» bolsa «Yahwəh» degən bu namining
kışkartiloqan xəklidur. ■ 12:3 Yh. 7:37,38 ■ 12:4 Yh.
17:1,4,6,26

13

Babilning wəyran qilinixi

¹ Amozning oqli Yəxaya kərgən, xundakla uningoa yükləngən Babil toqrisidiki wəhiy: —□

² *Babil* aqsəngəklirining qowuqlardin ötöp kirixi üqün,

Qakas taq üstidə tuq kətürünglar,

Ulargi yukiri awazda qaqiringlar,

Qolunglarni pulanglitip ixarət qilinglar.□

³ Mən bolsam, məhsus tallioqanlirimoa buyruq qüxürgənmən,

Öz palwanlirimni, yəni təkəbburluktin yayrap kətken adəmlirimni oqəzipimni bəja kəltürüxkə qakirdim.□

□ **13:1 «yükləngən wəhiy»** — ibraniy tilida «massa» degən bir söz bilənla ipadilinidu. U «adəmni qorqunqça salidioqan wəhiy» həm «pəyoqəmbərning zimmisigə yükləngən bir wəzipə» degən ikki mənini öz iqigə aloqan boluxi mumkin. Muxu babtiki bexarətlər bəlkim «ahirki zamandiki Babil»ni kərsitixi mumkin. Biraq 17-22-ayətlər qədimki dunyadiki Babilning Pars imperiyəsi təripidin wəyran qilinixida اساسən əməlgə axuruloqan. □ **13:2**

«Kakas taq üstidə tuq kətürünglar...» — taq kakas-quruk bolsa, tuq eni kərünidu. Tuqning əzi jənggə qaqiridioqan ixarəttur. □ **13:3 «məhsus tallioqanlirim»** — degən söz ibraniy tilida «mukəddəslirim» degən söz bilən ipadilinidu.

«Mukəddəs» adəttə «pak, Hudaqə mənsup» degən mənided. Biraq muxu yərdə bəlkim «Huda Əzining məhsus məksiti üqün (məyli əzliri bilsun, bilmisun) ayrim qiloqanlar» degən mənided. Ayətning ikkinqi qismida ohxaxla, muxu dunyadiki təkəbbur adəmlərnə Huda Əz məksitini bəja kəltürüx üqün, jümlidin ularning bir-birini yokitix, xundakla pütkül rəzil dunyani həlak qilixi üqün ixlitidioqanlıqini bildüridu (11-ayətnimə kərüng).

⁴ Anglanglar, büyük bir əlning adəmliridək top-top adəmlərnin taqlarda yangratkan kiykas-sürənlirini,

Həmmə əl-yurtlar wə padixahlıqlar *jənggə* yioşilip dolqunlatkan qaynam-taxkinlikni!

Samawi qoxunlarınin Sərdari boləan Pərwərdigar qoxunlarni jənggə yioşidu.

⁵ Ular, yəni Pərwərdigar wə Əz oşəzipininin qoralliri,

Yirak yurttin, hətta asmanlarınin qəridinmu pütkül jahanni həlak kilixka kəlgən. □

⁶ Pəryad qekip huwlanglar!

Qünki Pərwərdigarning küni yekinlaxti;

U Həmmigə qadirdin kelidəşan həlakəttək kelidu. ■

⁷ Buningdin hər bir qol boxixip ketidu,

Həmmə adəmnin yüriki erip ketidu.

⁸ Ular wəhimigə quxidu;

Azab-okubət wə qayəşu-həsrət ularni qaplaydu,

Toləşiki tutkan ayaldək ular toləşinip ketidu,

Ular bir-birigə wəhimə iqidə tikilip qarixidu;

Yüzliri bolsa yalkundək qizirip ketidu. □

⁹ Mana Pərwərdigarning küni kelidu,

Xu kün jimi yər-jahanni wəşran kilixka,

□ **13:5 «yirak yurttin... kəlgən»** — demək, Pələstindin yirak kəlgən. Muxu «dunyadiki əng ahirkə urux», Pələstində wə Pələstin ətrapidiki taqlar üstidə yüz beridəşanliki kəşinidu. Huda qorallirini «asmannin qəridinmu» qaqiridu — bu jənglərgə pərixitəşmu qatnixidəşan ohşaydu. ■ **13:6** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəş. 6:12-13 □ **13:8 «yüzliri... yalkundək qizirip ketidu»** — bəlkim xərməndə boləşanliqidin boləşan.

Rəhimsiz bolup, oʻzəp wə kəhr bilən toloqandur;

U gunahkarlarni jahandin yokitidu.

¹⁰ Qünki asmandiki yultuzlar həm yultuz türkümliri nurini bərməydu;

Kuyax bolsa qikipla qarangoqulixidu,

Aymu heq yorumaydu. ■

¹¹ Mən dunyani rəzilliki üqün,

Kəbihlərni gunahliri üqün jazalaymən;

Hakawurlarning təkəbburlukini tügəl yokitimən;

Zorawanlarning kibirlirini pəs kilmən.

¹² Mən insanlarni sap altundin az kilmən,

Adəmni hətta Ofirdiki altundin az kilmən. □

¹³ Xunga samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning oʻzəzipidə,

Uning kayniəqan kəhrlik künidə,

Mən *Huda* asmanlarni təwritimən,

Yər bolsa əz ornidin yətkilidu;

¹⁴ Xunga owləqan bir jərəndək,

Heqkim yioqmaydiəqan bir padidək,

Hərbirsi əz əl-jamaitini izdəp kətməkqi bolidu,

Həbiri əz yurt-makaniəqə qaqməkqi bolidu;

¹⁵ Keqip tutuloqanlarning həmmisi sanjip oltürülidu;

Əsirgə qüxkənlərnu kiliqlinidu.

¹⁶ Ularning balilirimu kəz aldida parə-parə kilinidu;

Ularning əyliri bulang-talang kilinidu,

Ayallirimu ayəq asti kilinidu.

■ **13:10** Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luqa 21:25 □ **13:12** «**Ofirdiki altun**» — Ofir rayonidiki altun intayin az uqraydiəqan, süpətlük altun dəp qarilatti.

17 Mana, Mən ularoşa qarxi turuxқа Medialiklarni qozoqaymən,
Ular kümüxlərgə heq qarimaydu,
Altundin bolsa ular zoq almaydu. □

18 Ularning okyaliri yigitlerni etmə-təxük
kiliwetidu,
Ular baliyatқuning mewisigə heq rəhim
qilmaydu,
Kəzliri balilarni heq ayimaydu. □

19 Padixaḥliqlarning gəḥiri,
Kaldiylərnin pəhirlinidiqan güzəlliki bolqan
Babil bolsa,
Hudaning Sodom wə Gomorra xəḥərlirini
erüwətkinigə ohxax bolidu. □ ■

20 U yərdə heqkim hərgiz turmaydu,
Dəwrdin-dəwrgiqə u adəmzatsiz qalidu.
Ərəblər bolsa xu yərdə qedir tikməydu,
Malqılar padilirini xu yərdə yatқuzmaydu. ■

21 Birəq qel-bayawandiki janiwarlar xu yərdə
qonidu,
Ularning *harab* öylirigə ḥuwlaydiqan
məḥluklar tolidu,

□ **13:17 «Mana, Mən ularoşa qarxi turuxқа Medialiklarni qozoqaymən...»** — bexarətnin temisi Babilliklaroşa yenip kelidu. Yuqiriki ayətlər (2-16), xübhısizki, pəqət Babilnila əməs, bəlkı ahırki zamandiki «Pərwərdigarning küni»diki pütün dunyani kərsitidu. Medialiklar «...kümüxlər ... altunlar»oşa qizikmaydu — demək, ularni ḥujum qilixtin tohtitix üqün pul berix kar qilmaydu. □ **13:18 «baliyatқuning mewisi»** — qorsəktiki tərəlmını yaki kiqik bowəqni kərsitidu. □ **13:19 «Sodom wə Gomorra»** — qədimki zamandiki ikki rəzil xəḥər. Huda ularni ot bilən wəyran qiloqan. «Yar.» 19-babni kərüng. ■ **13:19** Yar. 19:25; Yəx. 1:9; Yər. 49:18; 50:40 ■ **13:20** Yər. 50:39

Huwxuxlar xu yərdə makanlixidu,
 «Əqkə jin»lar səkrəp oynaklixidu. □
 22 Yawayi itlar kəl'ə-korqanlarda,
 Qilbərilər uning həxəmətlik ordilirida
 huwlixidu,
 Bərhək, uning waqti toxuxқа az qaldi,
 Uning künliri uzunoğa barmaydu.

14

*Babilning yikilixi bilən Israil Hudaning
 rəhimini kəridu. Babilning padixahining
 təhtisaraoğa qixüxi*

1 Qünki Pərwərdigar Yakupқа rəhimdillik
 kərsitidu,

Yənə Israilni tallaydu;

U ularni öz yurt-zeminida makanlaxturidu.

Xuning bilən yat adəmlər ular bilən birlixip,

Yakup jəmətigə qoxulidu. □

2 Hərқaysi əl-millətlər ularni elip öz yurtioğa
 apiridu;

□ **13:21 «huwlaydioğan məhluklar»** — yaki «huwxux-müxükyapılaklar». **«əqkə jinlar»** — muxu jinlar bəlkim əqkə xəklidə boluxi mumkin. □ **14:1 «Pərwərdigar Yakupқа rəhimdillik kərsitidu, Yənə Israilni tallaydu ...»** — oқurmənlər Təwrattiki «Yaritilix» degən qisimni oқuoğan bolsa esidə bar boliduki, Huda həzriti Yakupning ismini «Israil»oğa əzgərtkən. Yəhudiy həlki (Israilar) Yakupning əwladliridin ibarət. Xunga «Yəxaya» kitabida, «Yakup» yaki «Israil» adəttə Yəhudiyalar, yəni Israil həlkini kərsitidu. Əgər tekist həzriti Yakup (Israil)ning əzini kərsətkən bolsa, izahət berimiz.

Israil jəməti bolsa Pərwərdigarning zeminida ularoqa kul wə dedək süpitidə igidarqilik qilidu; Ular əzlrini tutkun qiloqlarni tutidu; Əzlrini əzgənlərnin üstidin idarə qilidu.

³ Wə xundaq boliduki,

Pərwərdigar silərgə azabtin, sarasimidin wə əsir bolup məjburlanoqan muxəkkətlük kulluktin aramlük bərgən künidə, ■

⁴ Silər Babil padixahı toqrisida mundaq maqal-təmsilni eytilər: —

«Kara, bu jazanihor qandaq halak boldi, Talan-taraj qilip altun toplioquci qandaq yokaldi!

⁵ Pərwərdigar rəzillərnin hasisini, Həkimlərnin zakon tayiqini,

⁶ Yəni həlk-millətlərnə aqqıki bilən üzlüksiz uroqanni,

Əllərgə oqəzəp qilip tizginsiz ziyankəxlik qiloqanni sunduruwətti.

⁷ Pütkül yər yuzi aram tepip tinqlinidu; Ular nahxa eytip təntənə qilidu.

⁸ Qarioqaylar bolsa həlingdin xadlinidu,

Liwandiki kedirlarmu: — «Sən gərüngdə yatquzuloqandin keyin, Həqbir kəsküci bizni qorqatmaydu!» — dəydu. □

⁹ Sən qüxüxüng bilən təhtisaradikilər seni qarxi elixka sarasimə bolup ketidu; Sən üqün əlüklərnin roqliri,

■ 14:3 Qan. 28:48 □ 14:8 «qarioqaylar» wə «kedirlar» — xübhısizki, hərhil padixahlar yaki padixahlıqlarni kəristidu. Kedir dərihi bolsa yooqan, intayin qiraylık dərəh bolup, uluq padixahları yaki padixahlıqlarni bildüridu.

Jahandiki jimiki «əqkə jinlar» kəzoqilidu;
Əllərninğ həmmə padixahliri təhtliridin
turəuzulidu;

¹⁰ Ularning həmmisi sanga qarap mundak
dəydu: —

«Sening həlingmu bizlərninğkidək boxap
kəttimu?»

Bizgə ohxax bolup qaldinğmusən?!»□

¹¹ Seninğ xanu-həywiwinğ qiltariliringning awa-
zliri bilən billə təhtisaraşa quxürülüp tügidi;

Astingda qiwın kurti mizildap ketidu,

Üstünğni sazanglar qaplap ketidu.

¹² I Qolpan, Səhər balisi,

Sən qandak kilip asmandin yikilip quxkənsən!

I tehi ətəkəndila əllərnı yərgə yikitkuqi,

Sən yər yüzigə taxliwetilding!□

¹³ Sən əslidə kənglünğdə: — «Mən asmanlarşa
qikimən,

□ **14:10 «Ularning həmmisi (ölüklərninğ rohliri) sanga qarap mundak dəydu: — «Sening həlingmu bizlərninğkidək boxap kəttimu?»** — Hudaşa etiğad kilmişan, təhtisarada yatқан ölüklərninğ rohlirininğ əhwali muxu yərdə ayan kilinidu. Ular bu aləmdikilərgə heqkandak yərdəm berəlməydu; qünki ularning həli allıkaşan «boxap kətkən» bolidu. □ **14:12 «I Qolpan, Səhər balisi, sən qandak kilip asmandin yikilip quxkənsən!»** — muxu ayətlərdiki bexarətlərdə, kərunğən mənzirə Babil padixahidin dəjjal wə dəjjalning kəynidiki küq-yələnqüki boluşan Xəytanşa yetkilidu. Dəjjal bəkim kəlgüsidə Babilning padixahimu bolidu. Xəytanning əslidə qıraylık, küqlük, parlak bir pərixtə, yənə «Qolpan» boluşanlığı kərunidu. Muxu ayətlərdimu yultuzlar wə pərixtilərninğ bir-biri bilən munasiwətlik boluşanlığı kərunidu. **«Sən yər yüzigə taxliwetilding!»** — ibraniy tilida «sən yər yüzigə kesiwetilding».

Təhtimni Hudaning yultuzliridin üstün kilmən;
Mən jamaətning teoqida,

Yəni ximal tərəplərdimu olturimən; □ ■

14 Mən bulutlarning egiz jayliridin yukirioğa
ərləymən;

Həmmidin Aliy bilən təng bolimən!» — deding. □

15 Həlbuki sən təhtisaraoğa,

Qongkur hangning tegilirigə qüxürüldung».

16 Seni körgənlər sanga yekindin sinqilap qarap:

—
«Jaħanni zilziligə kəltürgən, padixahliqlarni
titrətkən adəm muxumidu?

17 Yər yüzini qəl-bayawan kəlip,

Uningdiki xəhərlərnəni oqulatқан,

Tutқан əsirlərnəni öz yurtioğa heq qoyup
bərmigən muxumidu?» — deyixidu.

18 Mana əllərnəning xəhliri birimu qalmay «xan-
xərəp»tə, *qarangəquluktiki* öz əyidə yetixidu, □

19 Birəq sən kəmsitilgən *qirigən* bir xah kəbi,

Əltürülgənlərnəning dəwisi astida,

Kiliq bilən sanjiloğan, hangning təhtigə
qüxidioğanlaroğa ohxax,

Ayoq astida dəssəp-qəyləngən əlüktək,

Əz gərüngdin məħrum bolup taxliwetilding. □

□ **14:13 «jamaətning teoqida»...** «ximal tərəplərdə» — bəlkim pərixtilərnəning samawi jamaitini yəki Israilning jamaitini bildüridu — demək, Xəytan Hudaoğa mənəsup boloğan jamaətning tegixlik ibaditini əzigə qaritiwelixqə kizikidu.

■ **14:13** Zəb. 48:2 □ **14:14 «yultuzlar... bulutlar...»** — 13- wə 14-ayəttiki «yultuzlar» wə «bulutlar» bəlkim pərixtilər, asmandiki samawi qoxunlarni kərsitidu. □ **14:18**

«*qarangəquluktiki öz əyi*» — həm yər yüzidiki mazari həm təhtisarada yatқан jaynimu kərsitidu. □ **14:19 «hangning təhtigə...»** — ibraniy tilida «hangning taxlirioğa».

20 Sən axu padixahlar bilən birgə dəpnə
 qilinmaysən,
 Qünki öz yurtungni wəyran qiloqansən,
 Öz həlqingni öltürüwətkənsən;
 Rəzillik qiloquqilarning nəsli hərgiz yənə tiloqa
 elinmaydu.■

21 Ata-bowilirining kəbihlikliri tüpəylidin,
 Uning oquullirini kətl qilixqa təyyar qilinglar;
 Xundaq qiloqanda, ular ornidin turup yər-
 jahanni ixoqal qilmaydu,
 Yər yüzini xəhərgə toxkuzuwetəlməydu.□ ■

22 Qünki Mən ularoqa qarxi qikimən,
 — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
 Pərwərdigar,
 — Mən Babilin uning namini wə uning
 qalduklirini, nəsil-pərzəntlirini üzüp
 taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar,■

23 — Wə uni huwquxning makaniqa, sa-
 zliklaroqa aylandurimən;
 Həlakət süpürgisi bilən uni süpürüp taxlaymən,
 — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
 Pərwərdigar.□ ■

■ 14:20 Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28; 109:13 □ 14:21 «**ular ornidin turup yər-jahanni ixoqal qilmaydu, yər yüzini xəhərgə toxkuzuwetəlməydu**» — muxu sözlər tunji «Babil» xəhəri, yəni «Babil munari» jaylaxqan xəhər bilən munasiwətlik. Ularning məksiti əzlrining namini qong kərsitip, öz xəhərinə pütkül yəz-zeminni baxquridioqan qilixtin ibarət idi («Yar.» 11-babni kəring). ■ 14:21 Mis. 20:5; Mat. 23:25 ■ 14:22 Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28 □ 14:23 «**huwqux**» — baxqıqə tərjimisi boluxi mumkin; u qoqum hilwət jaylarda turidioqan bir janiwar. ■ 14:23 Yəx. 34:11; Zəf. 2:14

24 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigar mundaq kəsəm iqqənki,
— Mən qandaq oylisam, xundaq bolidu;
Qandaq məqsətni kənglümgə püksəm, xu tiklin-
idu,

25 Məqsitim Əz zeminimda Asuriyəlikni qiyma-
qiyma qilixtin ibarət;
Əz taqlirimda uni dəssəp-qəyləymən;
U saloqan boyunturuk həlqimning boynidin,
U artqan yük mürisidin elip taxlinidu.□

26 Mana bu pütkül yər yüzi toqruluk iradə
qilinoqan məqsəttur,
Mana bu barliq əllərninğ üstigə uzartiloqan
qoldur.

27 Pərwərdigar mundaq məqsətni pükkənikan,
Kim uni tosalisun?
Uning qoli uzartiloqanikan, kim uni yandural-
isun?■

Filistiyə toqruluk bir səz

28 Ahaz padixah əlgən yilida mundaq wəhiy
yükləndi: — ■

29 I Filistiyə, həmminglar,
«Bizni uroqan tayaq sundi» dəp xadlanmanglar;
Qünki yilanning yiltizidin zəhərlik bir yilan
qıqıdu,

□ 14:25 «Əz zeminimda ... Əz taqlirimda...» — Hudaning
«Əz zemini», «Əz taqliri» bolsa Israilning zemini Pələstindir.

■ 14:27 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pənd. 21:30; Dan. 4:32 ■ 14:28
2Pad. 16:20

Uning nəsli bolsa dəhşətlik uqar yilan bolidu. □
³⁰ Xuning bilən yoqsullarning tunji baliliri ozuklinidu,
 Məminlər bolsa tinq-amanlikta yatidu;
 Birak Mən yiltizingni aqarqilik bilən yokitimən
 Qaloqan qismingmu u tərəptin öltürüldü. □
³¹ Xunga i qowuk, nalə kətürgin,
 I xəhər, pəryad qəkkini!
 I Filistiyə, sən bolsang erip kətkənsən!
 Qünki ximal tərəptin is-tütəklik bir tüwrük
 örləydu;
 Uning yioqiloqan qoxunlirida heqkim səpsiz
 qalmaydu. □

□ **14:29 «yilanning yiltizidin zəhərlik bir yilan qikidu, uning nəsli bolsa dəhşətlik uqar yilan bolidu»** — Aqaz ölgəndə, Filistiyələrin bəx xəhər ittipakdixi Asuriyəgə qarxi Yəhuda bilən bir ittipakni bərpa qilməqçi bolidu. Xunga ular Yəhudaning yeni padixahı Həzəkiyaqa əlqilərnı əwətkən. Bexarət xu qaşda berilgən (32-ayətni kərüng). Yəxaya pəyoqəmbər muxu bexarəttə, ittipaklixixni rət kilix, pəqət Pərwərdigarəşilə tayinix kerək, deməqçi (yənə 32-ayətni kərüng). «Tayaq», yəni «yilan» bəlkim Aqazning əzi boluxi mumkin. Filistiyə İsrailning zeminidin bir qismini ixəşal qiloqanidi. Aqaz padixah bəlkim ular bilən axu zemin üstidin uruxqan boluxi mumkin (Təwrattiki «2Tar.» 28-babni kərüng). Uning oşli Həzəkiya bolsa Filistiyəgə taqabil turup İsrailning zeminini qayturuwalidu (Təwrattiki «2Pad.» 18-babni kərüng). Xunga Həzəkiya bəlkim bexarəttiki «zəhərlik yilan» boluxi mumkin. «Dəhşətlik uqar yilan» bolsa, əng hətərlik yilan bolup, kəlgüsidə İsrailni barlik düxmənliridin toluq kutquzidioqan Məsişni kərsitidu. □ **14:30 «Qaloqan qismingmu u tərəptin öltürüldü»** — demək, ohxaxla aqarqiliktin öltürüldü. □ **14:31 «is-tütəklik bir tüwrük örləydu»** — bəlkim düxmən qoxunliri purqiritidioqan qangtozanglarnı kərsitixi mumkin. Muxu ayətning ibranıy tilidikisini qüxinix təs.

32 Əmdi bu əlning əlqilirigə qandak jawab berix kerək? —
 «Zionni tikligüqi Pərwərdigardur;
 Uning həlki iqidiki ezilgüqilər uningdin bax-
 panah tapidu» — degin!» □

15

Moab toqıruluq bir bexarət

¹ Moab toqırısında yükləngən wəhiy;
 Hələkətlik bir kəqtila, Moabtiki Ar xəhiri
 wəyran kılınıdu;
 Hələkətlik bir kəqtila, Moabtiki Kir xəhiri yok
 kılınıdu;■

² Yioqa-zarlar kətürüx üqün,
 Mana u buthanisioqa, Dibonoqa, xundakla *barliq*
 egizliklirigə qikti;
 Moab Nebo wə Mədəba xəhərliri üqün pəryad
 kətüridu;
 Həmmə baxlar takir kərünüdu,
 Jimiki sakallar kesilip qüxürüldi. □ ■

³ Koqilarda ular bəz kiyidu;

□ **14:32 «bu əlning əlqiliri»** — Filistiyələrnin əlqiliri bolsa kerək. ■ **15:1** Yər. 48:1; Əz. 25:9; Am. 2:1 □ **15:2 «Mana u buthanisioqa, Dibonoqa... qikti»** — baxqa birhil təjimişi: — «Mana u Bajit, Dibon degən jaylaroqa, ... qikti». Muxu ayəttə Yəxaya Moabiyların buthanilirida wə butka qokunidoğan «egizlik»liridə dua kılıxlirininin bikar bolididoğanlıqını kərsitidu. **«həmmə baxlar takir kərünüdu, jimiki sakallar kesilip qüxürüldi»** — qaq qüxürüx wə saqal yulux kattik həsrət, puxayman kılınıni yaki matəm tutuxnimu bildürətti. ■ **15:2** Yər. 48:37; Əz. 7:18

Əgziliridə, məydanlirida, hər bir adəm kəz yaxlirini yaodurup pəryad kətüridu.

⁴ Həxbonə, Elealah xəhərlirigə yioə olixidu, Awazliri Yahəz xəhərigimu yetip baridu.

Xunga Moabning əskərlirimu nida qilidu;

Uning wujud-baəqrini titrək basidu.

⁵ Mening kəlbimmu Moab üqün yioə-zar kətüridu;

Ularning kaqkunliri Zoarə qə həm Əglat-Xeli-Xijə qə bədər kaqidu;

Mana ular toplixip, yioəliə qə peti Luhitka qikidioə qə dawan yəli bilən yukirioə mangidu, Həronaimə qə qüxidioə qə yolda turup həlakəttin nalə-zar kətüridu.

⁶ Qünki Nimrimdiki sular qurup ketidu,

Ot-qəplər solixip,

Gül-giyah tögəp ketidu;

Həq yap-yexillik qəlmaydu.□

⁷ Xunga ular bayliqliri, tapqan-tərginini yioəp «Tərək wadisi»din ətməkqi bolidu;

⁸ Ularning kətürgən yioəsi Moabning qəgrasioə, Ahu-zarliri əglaimə qə,

Pioənliri Bəər-elimə qə yetidu.

⁹ Dimonning suliri qənoə tolup ketidu,

Qünki Dimonning üstigə tehimu kəp bal-ayi'apətni toplaymən;

□ 15:6 «Ularning kaqkunliri Zoarə qə həm əglat-xeli-xijə qə bədər kaqidu (5-ayət) ...qünki Nimrimdiki sular qurup ketidu...» — biliximiz qə 5- wə 6-ayəttiki xəhərlər (Zoar, Nimrim qatarliqlər) Moabning jənubiy tərpidə. Ar, kir, Nebo, Mədəba bolsa ximaliy tərpidə. Qarioə qə bolidioə qə hujum ximal tərəptin kəlgə qə, ular jənubiy tərəkə qə qə. Asuriyə Moabə qə ikki qətim hujum qildi, miladiyədin ilgiri qə 715- wə -711-yilida.

Qünki Moabning kaçqunliri həm zeminida
qaloqliriningmu üstigə bir xirni əwətimən. □

16

Dawami

¹ «Əmdi *qəllə-paraq* kəzisini Sela *rayondin* elip,
Qəl-bayawandin   ətüp   zeminlarning
həkülranioqa,

Yəni Zion kızining teqioqa əwətkin!» □

² Uwisidin quwulup patiparaq bolup kətkən
kuxlardək,

Moab kızliri Arnon dəryasining keqikliridə
aləzadə yüridu. □

□ **15:9 «Dimon»** — bəlkim «Dibon» (1-ayət) bilən ohxax boluxi mumkin, yərliklər Dibonni bəlkim «Dimon» dəp atixi mumkin. **«xir»** — kəlgüsidə Moabқа tajawuz qilidioqan (1) Asuriyə padixahini yaki (2) Babil padixahini kərsitidu. □ **16:1 «qəllə-paraq kəzisi»** — Moabdikilər Dawut padixahning waqtidin baxlap Israiloqa bekinip kəlgən, xundaqla ularning himayisigə igə bolup kəlgən. Ular beqinoqlanliqini bildürüx üqün hər yili qozilarni əwətkən. Keyin ular bekinixni rət qiloqan (Təwrattiki «2pad.» 3-babni kərüng). Xunga bexarətning mənisi, ularoqa: — «Silər Yəhudaoqa yənə bekinixinglar kerək; «kəza»ni əwətxinglar bilən Israilning baxpanahliqioqa igə bolisilər» degən bir nəsihət, yaki bolmisa öz-özlirogə degən bir sezmu boluxi mumkin. Əməliyəttə (5- həm 6-ayətkə qarioqanda) ular ahirda təkəbburluktin xundaq qilmioqan. «Sela» bolsa qoyliri kəp bir rayon idi. □ **16:2 «Moab kızliri Arnon dəryasining keqikliridə aləzadə yüridu»** — Arnon dəryasi Moab bilən Israilning ortaq qəgrisi idi. Moab kızliri baxpanah izdəp Israiloqa etməkqi. Həritini kərüng.

Moab bəglirining bir-birigə səzlixı

³ «Parasət bilən həküm qilinglar!»

⁴ «*I Zion kızi*, sayingizni qüxürüp qüxtiki yoruklukni tün karangoşusidək qiling, Xu şeriblarnı yoxurup qoyşaysız; Qoşlanoşanlarnı axkarılap qoymioşaysız! Mening Moabdiki musapirlirimni özıngız bilən billə turoşuzoşaysız, Ular üqün wəşran qıloşuqıning aldidə baxpanah bolşaysız!». □

Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisi

⁵ «*Ətünüşinglar toşra*, qünki əzgüqi yokılıdu, Həlakət yok bolıdu, Əzgüqılərning həmmisi zemindin yokılıdu. Əzgərməs meşir-xəpkət bilən bir təht tiklinıdu; «Dawutning qediri» iqidiki xu təht üstidə birsi olturıdu. U bolsa, həkikətən adalət yürgüzıdıoşan, xundakla adalətnı izdəydişan,

□ **16:4 «I Zion kızi, ... qoşlanoşanlarnı axkarılap qoymioşaysız!»** — bu səzlər qoşum Moab bəglirining Zıondın baxpanahlık sorixını kersıtidu. «...**Mening Moabdiki musapirlirimni özıngız bilən billə turoşuzoşaysız, ... baxpanah bolşaysız!**» — muxu səzlər (yənə 3- wə 4- ayətnıng birinqi yerimi) bəlkim Moabning əlqilirining (Yəxaya pəşoşəmbər bexariti bilən aldin'ala eytkan) səzlıridur. Ular qoşlanoşanlar üqün Israildin baxpanahlık soraydu. 4-ayətnıng ikkinıqi yerimi wə 5-ayət bəlkim Hudaning (Yəxaya pəşoşəmbər arklılik) bərgən jawabi. Demək, Israil Qutkuzoşuqi-Məsiş arklılik Moab üqün baxpanah bolıdu (birək Moab təkəbburlukıdin Hudaning iltipatinı rət kılıdu — təwəndiki 5-14-ayətlərni kərüng).

Həkkaniylikni ilgiri süridioğan bolidu. □ ■

6 — Biz Moabning həkawurluqi toqrisida angliduk (u intayin həkawur!),

Yəni uning həkawurluqi, təkəbburluqi, noqilik kildidioğanliki toqrisida angliduk;

Birak uning qong gəpliri bikar bolidu! ■

7 Xunga Moab Moab üqün zar yioqlaydu;

Ularning həmmisi zar-zar yioqlaydu;

Kayoqu-həsərkə qəmüp Kir-Hərəsətning «kixmix poxkalliri» üqün zar-zar yioqlanglar! □

8 Həxbon rayonidiki etizlar,

Sibmahdiki üzüm tallirimu yigləp ketidu;

Əllərnin əmirliri uning sərhil əsümlüklirini buzup qəyləydu;

Ular əslidə Yaazərgiqə yetip, qəl-dalalarni kəzqənidi;

Peləkliri sozulup, «*Əlük Dengiz*»ning nerisioğa

□ **16:5 «Ətünüxünglar toqra, qünki əzgüqi yokilidu, həlakət yok bolidu, əzgüqilərnin həmmisi zemindin yokilidu»** — bu sözlər, xübhəsizki, Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisidur. «Ətünüxünglar toqra» degən söz ibraniy tekstidə yok. Birak bizningqə «qünki» degən söz muxularning mənisini iqiğə alidu. Huda Moabning əzidin baxpanahliqni etünüxini qarxi alididioğanliqini Yəxaya pəyoqəmbər arkilik bildüridu. Əpsuski, ular təkəbburluktin rət kilidu. (6-14-ayətlərnin kərüng). **«Dawutning qediri»** — kəlgüsi Israiloğa wə aləmgə bolidioğan Məsih-Padixah qoqum Dawutning jəmətidin bolidu. «Dawutning qediri» əslidə Yerusalemda tikilip muhim bir ibadət ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning öz öyini kərsətsə kerək. ■ **16:5** Yəx. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 ■ **16:6** Yər. 48:29, 30 □ **16:7 «Kir-Hərəsət»** — 12-ayəttə «Kir-Hərəsət»mu dəp atilidu. **«kixmix poxkalliri»** — «Hox.» 3:1ni kərüng. Baxqa birhil tərjimisi: — «ulliri».

yətti.□ ■

⁹ Xunga Mən Yaazərning zar-yiqisi bilən billə Sibmahning üzüm teli üçün yiqəlmən;
I Həxbon, Elealah, Öz kəz yaxlirim bilən silərni suqirimən!

Qünki yazlıq mewiliringgə, həsulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu.□ ■

¹⁰ Huxallıq mewilik baqlardin məhrum kəlinip, Xadlıqmu yok kəlinidu;

Üzümzarlıqlarda nə nahxa awazlıri anglanmaydu,

Nə təntənə kəlinmaydu;

Dəssigüqilər üzüm kəlqəklirini qəyliməydu.

Qünki Mən üzüm kəlqəkliridiki huxal warkiraxlarni tohtattim.□

¹¹ Xunga iq-baqliririm Moab üçün qaloqan qil-

□ **16:8 «Yaazər»** — Moabning ximaliy qəgrasining nerisidirak, xərək tərifi «qəl-dalalar», qərb tərifi «(Əlük) Dengiz». Demək, Moab hilwət jay bolqini bilən heli yiraqlarqa təsiri bolqan bir məmləkətkə aylanqan. ■ **16:8** Yər. 48:32, 33

□ **16:9 «Xunga Mən Yaazərning zar-yiqisi bilən billə Sibmahning üzüm teli üçün yiqəlmən»** — 10-ayəttiki səzligüqi Huda bolqanikən («Mən ..tohtitimən...»), 9-ayəttiki səzligüqimu xübhısizki Hudaning Əzidur. Bu adəmnı həyran kəlduridu. Huda Yaazərdikilərnı jazalaydu; xuning bilən ular Sibmahdıki yokaq kətkən üzümzarlar üçün yiqəlaydu. Huda ularnı jazalaxı bilən təng Əzimu kayoquridu. **«həsulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu»** — adəttə həsul alqanda huxallıqtın warkiraxlar bolidu, əlwəttə. Bırağ muxu yərdə, duxmining qəlibisidin keyinki təntənə warkiraxlar kərsitilidu. Baxqa birhil tərjimisi: «... Həsulungqqa bolqan təntənə sadasi yangraxtin tohtidi». ■ **16:9** Yər. 48:32 □ **16:10 «Dəssigüqilər»** — üzüm xarabi qikirix üçün üzümlərnı kəlqəkkə koyup dəssəydiqan adəmlər.

tardək aqrip mungluk yangraydu,

Iqim Kir-Hərəsdikilər üqünmu xundak;

¹² Xundak boliduki, Moab özini upritip dua kılqılı özining «yukiri orni»qa qikip kəlgəndə, Yaki dua kılqılı «mukəddəs öyi»gə kirgəndə, U muwəppəkiyətkə erixəlməydu. ■

¹³ Mana muxu səzlərnı Pərwərdigar Moab toqruluk burun eytkan.

¹⁴ Birak hazir Pərwərdigar xundak dəydu: —

«Üq yil iqidə mədikar hesablıqandək, Moabning kəpligən qoxun-aqalısı bolqını bilən, Uning pəhirləngən xəhriti yəksan bolidu; Ularning qalduklıri bolsa intayin az wə qalsız bolidu». □

17

Dəməxk wə Əfrayim toqruluk bir bexarət

¹ Dəməxk toqruluk yükləngən wəhiy: —

Mana, Dəməxk xəhər bolup turuwərməy, nahayiti bir dəwə harabilikqa aylandurulidu.

² Aroərdiki xəhərlər adəmzatsız bolup,

Qoy padiliriqa qaldurulidu,

Ular tinq-aman yatidu,

Ularnı qorkutkudək heqbir adəmmu kərünməydu.

³ Əfrayimda bolsa, qoroqanlık xəhərlər yokilidu,

■ **16:12** Qan. 32:37, 38, 39 □ **16:14** «mədikar hesablıqandək...» — mədikar ixligən waqitni intayin toqrilik bilən hesablaydu, əlwəttə — demək, muxu «üq yil», kəmmu əməs, artuqmu əməs dəl üq yilni bildüridu.

Dəmæxkning xahanə hokuki,
Suriyəning qaldukliri yoqilidu;
Ular «Israilning xəhriti»dək yoq bolidu.
— dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Pərwərdigar.□

⁴ Xu küni xundak boliduki, Yakupning xəhriti
suslixip,
Tenidiki semiz ətlər sizip ketidu.

⁵ Ularning həli bolsa ormiqi buoqday oroqandin
keyin,

Yəni biliki bilən yioqip oroqandin keyin,
Həttə Rəfayim jiloşida adəmlər baxaqlarni
tərgəndin keyinki hələtkə ohxax, *qaloqini yoq
deyərlik bolidu*;□

⁶ Həlbuki, yənə azraq tərgüdək baxaq,
Zəytun dərihi silkingəndin keyin,
Əng uqida ikki-üq tal mewə,

□ **17:3 «Ular «Israilning xəhriti»dək yoq bolidu»** — səzmusez təjimə qiloqanda, «Ular Israilning xəhritidək bolidu». Oylaymizki, muxu səz kinayilik gəp bolup: — «xəhriti yoq» degənlik (4-ayətni kəring). Bəzi alimlar, kəlgüsində Israilning xəhriti əsligə kəltürülidu, xunga Dəmæxkningmu xəhriti bolidu, dəp qaraydu. □ **17:5 «Ularning həli bolsa ormiqi buoqday oroqandin keyin, yəni biliki bilən yioqip oroqandin keyin, ... qaloqini yoq deyərlik bolidu»** — demək, ormiqi əgər bilikini ixlitip orsa, nahayiti az baxaqlar qəlip qalidu; Rəfayim (Rəfayiylarning) jiloşi Yerusalemling jənub tərpidə, u yərgə kəmbəoqəllər berip ormiqilar qalduroqan buoqdayni tərətti; əlwəttə tərgəndin keyin qaloqan buoqday «yoq deyərlik» bolidu; Hudaning jazasi bilən Əfrayimning adəmliri, xəhriti, həmmisi ohxaxla «yoq deyərlik» bolidu. Muxu balayi'apətlər Asuriyə imperiyəsining birnəoqə qətimlik tajawuzliri bilən ularning bexioqə kəldi. Ahirida Asuriyə Əfrayimdiki kəp ahalini sürgün kildi (miladiyədin ilgiri 722-yili).

Kəp mewiligən xahlirida tət-bəx tal mewə
qaldurulidu,

— dəydu Israilning Hudasi boləqan Pərwərdigar.

⁷ — Xu küni insan bolsa Yaratqıucısioğa nəzirini
tikidu,

Kəzi Israildiki Mukəddəs Boləuqıda bolidu.

⁸ Ular öz qurbangahlırioğa, yəni öz qoli bilən
yasioqanlırioğa,

Yaki barmaklıri bilən xəkilləndürgənligigə heq
qarimaydu,

Nə «Axərah»larəğa nə «kün tüwrükliri»gə heq
ümid baqlimaydu. □

⁹ Xu künidə uning qoroqanlıq xəhərliri,
Əslidiki Israillarning aldidə qatqallıqqa wə takir
taqlarəğa aylənduruloqan harabə xəhərlərdək,
Həmmisi wəyran bolup ketidu. □

□ **17:8 «Ular öz qurbangahlırioğa... nə «Axərah»larəğa
nə «kün tüwrükliri»gə heq ümid baqlimaydu»** — muxu
ayəttiki qurbangahlar wə «kün tüwrükliri», xübhısizki, but-
larəğa qoqunuxta ixlitidoqan nərsilər. «Axərahlar» degən butlar
bəlkim butpərəslikkə beoıxlənoqan dərəhliklər idi. Dərəhlər
bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloqan yaki nəqıxləngən bolsa
kerək. Adəmlərnıng hiyallirida, muxu məbud «zeminni
munbətlik qılarmix» wə «ayallarnı tuoqumqan qılarmix». Bu-
larəğa qoqunux adətlirining hərhil jinsiy əhləqsizlik bilən
munasiwiti bar idi. Xu sözlərgə qarışanda az bir qisim
Əfrayimdikilər Hudaşıla ümid-ixənq baqlaydu. Bexarətning
bir ketimlik əməlgə axuruluxini «2Tar.» 30-31-babtin,
34:9-ayəttinmu kərgili bolidu. □ **17:9 «əslidiki Israillarning
aldidə qatqallıqqa wə takir taqlarəğa aylənduruloqan
harabə xəhərlərdək...»** — muxu kona «harabə xəhərlər»,
Yəxua pəyoqəmbərnıng yetəkqilikidə, Israillar Hudaşıa tayinip
zeminni ixəqal qiləqanda wəyran qilinoqanidi. Xu harabə kona
xəhərlər ularəğa Hudaşıa tayinix kerəklikini əslitixi kerək idi.

¹⁰ Qünki nijating boləjan Hudani untup qalding, Küqüng boləjan «Koram Tax Boloquqi»ni əslimiding;

Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip qoyəjining bilən,

Wə yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkinin bilən, □

¹¹ Ularni tikkən künila yaxartkinin bilən, Tikkən ətisila ularni qeqəklətkinin bilən, Həsulioqa erixkən künidə, u pəkət bir patman dawalioqusiz kayoqu-həsərət bolidu, halas! □

¹² Həy! Kəp həklərning quqan-sürənliri! Ular dengiz-okyanlarni uroqutup dolqunlardək xawqunlarni kətüridu,

Ah, əllərning kaynam-taxkinliri!

Dolqunlanəjan küqlük sulardək ular kaynam-taxkinlarni kətüridu.

¹³ Əllər uluq sularning kaynam-taxkinliridək dolqunlinip ketidu;

Biraq U ularning dəkkisini berixi bilənla, ular yirakka bədər qeqip ketidu.

Ular taqdiki ot-qəplərning topa-topanliri xam-alda yiraklarəja uquruwetilgəndək,

Qara quyun aldida qang-tozanglar quyun boləqandək həydiwetilidu! ■

¹⁴ Kəqtə — wəhimə!

□ **17:10 «Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip qoyəjining bilən, wə yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkinin bilən,...»** — muxu ayəttiki «əsümlüklər» hurapiylik bilən tikilgən, adəmni bay kilidioqan yaki rawaj tapkuzidioqan «sehriy əsümlüklər»mix. □ **17:11 «Həsulioqa erixkən künidə, u pəkət bir patman dawalioqusiz kayoqu-həsərət bolidu, halas!»** — pütkül ayətnin baxka birnəqqə hil tərjimisi boluxi mumkin. ■

■ **17:13** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Həox. 13:3

Tang səhərdə — yok birak!
Mana bizni bulap kətkənlərnin nesiwisi,
Bizdin olja-əəniymət eliwaləqanlarning
aқиwitidur!

18

*Yəxayaninğ Efiopiyidin kəlgən əlqilərgə
bərgən bexariti*

1-2 Ah, Efiopiyə dəryalirininğ boyliridiki
qanatlarınğ wızildiəan awazliri bilən
qaplanəan yər-zemin! —

Sən qomux kemilər üstidə əlqilərninğ dengizdin
ətküzüp əwətisən;

— I yəl tapan həwərqilər,

Egiz boyluq həm silik terilik bir əlgə,

Yirak-yeqinlarəa qorqunq bolidiəan bir
millətkə,

Zemini dəryalar təripidin bəlungən,

Küqlük, tajawuzqi bir əlgə *kaytip* beringlar!□

³ Jahanda turuwatқанlarning həmmisi,

Jimiki yər yuzidikilər!

Taoqlarda bir tuoq kətürülgəndila,

Kerünglar!

Kanay qelinoqandila,

Anglanglar!□

⁴ Qünki Pərwərdigar manga mundaq dedi: —

Mən tinqliqta turimən,

Nur üstidə yalildap turoqan issiqtək,

Issiq həsul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək,

□ **18:1-2 «Ah, Efiopiya dəryalirining boyliridiki qanatlarning wizirdioqan awazliri bilən qaplanoqan yər-zemin!»** — miladiyədin ilgiriki 715-yili, Efiopiyəning padixahı Pianki Misirni ixoqal qilip yengi bir sulalini (Misirdiki 25-sulalə) bərpa qiləandin keyin, Asuriyə imperiyəsigə qarxi bir ittipakni xəkilləndürüx ümididə, ottura xərkətiki barliq dələtlərgə əlqiləni əwətti. Muxu babta Yəxaya əlqiləring aldioqə kelip, ularni qayturmaqçi bolup, yukirikçi həwəni yətküzidu. **«I yəl tapan həwərqilər, egiz boyluq həm silik terilik bir əlgə, ...zəmini dəryalar tərripidin bəlungən, küqlük, tajawuzqi bir əlgə kaytip beringlar!»** — Yəxaya pəyoqəmbər əlqiləni əz dəlitiqə (Efiopiyiliklər egiz boyluq, silik terilik, əxəddiy bir həlk idi) qaytixni dəwət qilidu. U ular arqilik yənə, kəlgüsüdə pütkül dunya Pərwərdigarəqa boysunidu, dəp jakarlimaqçi. Xuning bilən təng, u Yerusalemdikilərgə muxu ittipakning paydisizlikini, Pərwərdigarəqa tayanmisa həmmə ixlirining quruq bolidioqanliqini dəwatidu, əlwəttə. □ **18:3 ... «tuoq» ... «kanay»** — bularning nemini bildüridioqanliqini bilix üqün, 11-bab həm 27-babni kerüng. «Tuoq» həm kutulux bəlgisi həm dunyadiki əng ahirkçi urux bilən munasiwətlik. kanay Hudaning əz qowmini əzigə qakirixqə ixlitilidu.

Əz turaloqumda kəzitimən;□

⁵ Qünki həsul elix aldida,

Üzüm qeqəkligəndin keyin,

Qeqəklər üzüm bolqanda,

U putioquqi piqaklar bilən bihlarni kesip,

Həm xahlirini kesip taxlaydu.□

⁶ Ular yioixturulup taqdiki aloqur kuxlaroqa,

Yər yuzidiki haywanlaroqa kaldurulidu.

Aloqur kuxlar ulardin ozuklinip yazni etkuzidu,

Yər yuzidiki haywanlar ular bilən kixni

etkuzidu.□

⁷ Xu künidə samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigaroqa bir sowoqat elip kelin-

---

□ **18:4 «Mən tinqlikta turimən, nur üstidə yalildap turoqan issiktək, issik həsul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək, Əz turaloqumda kəzitimən»** — issik həm xəbnəm gahıda kərünmigini bilən, ularning həsuloqa bolqan təsiri nahayiti küçlüktür. Hudamu ohxaxla daim «tinç» həm kərünməydu; u həqnemini demigəndək yaki qilmioqandək turidu. Bu dunyadiki nuroqun ixlar hudasiz qilinioqandək bolqini bilən (demək, Hudaning küç-qudriti xu ixlaroqa kerək əməstək turoqini bilən), Huda həman Əz həlki bilən billə bolidu, həmmə ixlarning arkisida turidu həm bəlgiləngən waqıtta qolini sozidu (5- həm 6-ayətəni kərüng). □ **18:5 «Həsul elix aldida, ... qeqəklər üzüm bolqanda, U putioquqi piqaklar bilən bihlarni kesip, həm xahlirini kesip taxlaydu»** — demək, muxu dunyadiki həkəmdarlar «Həsul, yəni dunyadiki barlıq əl-yurtlar bizningki» degəndə, Huda tuyuksiz həmmisini ularning qolidin elip taxlap ularni yərgə qaritip koyidu. □ **18:6 «... Aloqur kuxlar ulardin ozuklinip yazni etkuzidu, yər yuzidiki haywanlar ular bilən kixni etkuzidu»** — bu ix waqıtlıq əməs, bəlki Hudaning muxu dunyadiki həkəmdarlardin həqıqni tartiwelip, ularning urux-jedəllirini ahirlaxturup, dunyadiki haywanlaroqa tügiməs aramlıq beridioqanlıqini bildüridu.

idu;
 Yəni egiz boyluk həm silik terilik bir milləttin,
 Yıraq-yəqinlərə qorkunq bolidioqan bir əldin,
 Zemini dəryalar tərripidin bəlungən,
 Küqlük, tajawuzqi bir milləttin berilidu;
 Samawi qoxunlarning Sərdari Pərwərdigarning
 nami boləqan jayoqa,
 Yəni Zion teoqioqa elip kelinidu. □

19

*Misir jazalinip, tərbiyə berilip saqaytilidu wə
 Hudaqə ibadət qilidu*

¹ Misir toqruluk yükləngən wəhiy: —
 Mana, Pərwərdigar tez uqidioqan bulut üstigə
 minip,
 Misiroqa yetip kelidu;
 Misirdiki butlar uning aldida təwrinip ketidu,
 Misirning yüriki bolsa iqidin erip ketidu.
² — «Wə Mən Misirliklarni bir-birigə qarxi
 qutritimən;
 Ularning həmmisi öz qerindaxlirioqa qarxi turix-
 idu,
 Öz qoxniliri bilənmu sokixidu;
 Xəhər bilən xəhər,

□ **18:7 «Xu künidə ... Pərwərdigarəqa bir sowəqat elip kelinidu... Pərwərdigarning nami boləqan jayoqa, yəni Zion teoqioqa elip kelinidu»** — demək, Efiopiyəliklər Hudani tonuydu həm Hudaqə qiloqan ibaditi qəbul qilinidu. Xübhətsizki, ular muxu yərdə əzila əməs, bəlki dunyadiki barliq millətlərgə wəkil bolup, Pərwərdigarəqa beqinidu.

Padixahlik bilən padixahlik bir-birigə qarxi urix-
idu;

³ Wə Misirning rohi öz iqidin yoqap ketidu;

Mən ularni məslihətsiz qaldurimən;

Xunga ular butlarni wə ərwahlarni,

Ərwahlarni qaqiroquqilarni həm palqilarni
izdəp məslihət soraydu;

⁴ Mən Misirliklarni rəhimsiz bir həkümranning
qoliqə tapxurimən;

Əxəddiy bir padixah ularning üstidin
həkümranlik kilidu» — dəp jakarlaydu
samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Rəb
Pərwərdigar;□

⁵ Həm sular «dengiz»din yoqaydu,

Dəryasi qəşjirap pütünləy qurup ketidu;□

⁶ Dəryalarni sesikqilik qaplaydu,

Misirning əstəng-qanalliri qəşjirap tügəydu;

Qomuxlar həm yekənlər solixidu;

⁷ Nil dəryasi boyidiki yərlər,

Nil dəryasining kuyulux aqzidiki yərlər
giyahsiz qalidu,

Nil dəryasi boyidiki ziraətlərninğ həmmisi
qurup, tozup, yoqilidu.

⁸ Beliqqilar bolsa zar qəşxaydu;

□ **19:4 «mən Misirliklarni rəhimsiz bir həkümranning qoliqə tapxurimən...»** — muxu bexarətni bəlkim awwal Efiopiyəlik Pianki (miladiyədin ilgiriki 715-yili), Asuriyəlik Sargon (20-babni kərüng), Asuriyəlik Sənnaherib wə yaki keyinki Pars padixahliri Kambisis (miladiyədin ilgiriki 525-yili), andin Ataksərsis (III) «Okus» qatarliqlar (miladiyədin ilgiriki 343-yili) tərpidin əməlgə axuruloqan idi. □ **19:5 «sular «dengiz»din yoqaydu»** — muxu yərdə «dengiz» Nil dəryasini kərsitidu.

Nil dəryasioqa karmak taxliouqilarning
həmmisi nalə kətüridu;
Sularning üstigə tor yayouqilarning bexi sang-
gilap ketidu.

⁹ Zioirqilar həm libas tokuouqilar hijalətqiliktə
qalidu,

¹⁰ jəmiyətning «tüwrük»liri parə-parə bolup,
Mədikarlarning kenglimu yerim bolidu.

¹¹ Tolimu əhmək Zoan xəhiringning əmədarliri!
Pirəwnning əng dana məslihetqiliridin
əhmikanə məslihetlər qikidu!

Silər qandakmu Pirəwngə: —

«Mən bolsam danalarning əwladi,
Kədimki padixahlarning nəslidurmən!» —
dəwatqansilər tehi?□

¹² *Misir*, sening danixmənliring hazır kəni?

Ular danixmən bolsa, samawi qoxunlarning
Sərdari boləjan Pərwədigarning Misir
toqruluk nemiləni kəngligə pükkenlikini sanga
ayan kılsun!

¹³ Zoan xəhiringning əmədarliri nadanlaxti,
Məmfis xəhiringning əmədarliri aldinip kətti;
Misir kəbililirining «burjək tax»liri bolsa ularni
ezikturup qoydi.□

¹⁴ Pərwədigar ularning arisioqa bir
qaymukturoquqi rohni arilaxturiwətti;

□ **19:11 «Pirəwn»** — Misir padixahlirining dəwr-dəwrgiqə
ixlətkən unwani. **«Mən bolsam... kədimki padixahlarning
nəslidurmən!»** — Misirning ərəp-adətliri boyiqə, padixahning
məslihetqilirining həmmisi yukiri təbikilik yaki padixah
jəmətidin boluxi kerək idi. □ **19:13 «Məmfis»** — yaki «Nof». **«Misir kəbililirining
«burjək tax»liri»** — bəlkim Misir
jəmiyitidiki mətiwərlərdur.

Xunga birsi məst bolup öz kusuqida teyilip ələng-sələng bolqandək, Ular Misirdikilərnı hər bir ixida ələng-sələng kiliwətti.

¹⁵ Xuning bilən Misiroğa, Bax, kuyruk, palma xehi yaki qomuxlar qilaliqudək heqkandək amal qalmaydu. □ ■

¹⁶ Xu küni Misirdikilər kız-ayallarğa ohxap qalidu, Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar qolini ularning üstigə tənqlixi bilən titrəp qorqıdu,

¹⁷ Həmdə Yəhuda zemini bolsa Misiroğa wəhimə bolup qalidu;

Qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Rəb Pərwərdigarning bekitkən iradisi tüpəylidin,

Yəni Uning əzlrigə qaritiloqan iradisi tüpəylidin, Kingə Yəhudaning gepi qilinsila xu qəqüydu.

¹⁸ Xu küni Qanaanning tili səzləydiqan, Wə samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarğa bekinip sadiklik kəsimi qilidiqan Misirning bəx xəhiri bolidu; Ulardin biri «Həlak xəhiri» dəp atilidu. □ ■

¹⁹ Xu küni Misirning zemini otturisida Pərwərdigarğa ataloqan bir qurbangah, Həm qeğrasida Pərwərdigarğa ataloqan bir tüwrük bolidu.

□ **19:15 «Bax, kuyruk, palma xehi, qomux»** — bəlkim Misir jəmiyitidiki hər hil təbikiidiki adəmlərnı bildüridu. ■ **19:15** Yəx. 9:13 □ **19:18 «Qanaanning tili»** — «Qanaan» Pələstin, yəni İsrailning zemini, hazırki «İsrailiyə»ni kərsitidu. Xunga ular ibraniy tili sızlixidu. ■ **19:18** Qan. 10:20; Yər. 12:16

20 Bular bolsa samawi koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarəqa həmə bəlgə həmə xahit bolidu;

Qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarəqa nalə kətürgən bolidu;

U ularni ərkinlikkə qikiridioqan bir kütquzoquqi həmə qoqdioquqini əwətidu. □

21 Pərwərdigar Misirliklərqə tonutulup ayan kilinidu;

Xu küni Misir Pərwərdigarni tonuydu;

Ular uningəqa kurbanliq axliq hədiyəliri bilən ibadət kilidu;

Ular Pərwərdigarəqa kəsəm iqidu wə uningəqa əməl kilidu. ■

22 Pərwərdigar Misirni uridu;

U ularni uridu həmə sakaytidu;

Xuning bilən ular Pərwərdigarning yenioqa kaytidu,

U ularning dua-tilawitini qobul kilip ularni sakaytidu.

23 Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidioqan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu;

□ 19:20 «Bular .. Pərwərdigarəqa həmə bəlgə həmə xahit bolidu; qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarəqa nalə kətürgən bolidu; u ularni ərkinlikkə qikiridioqan bir kütquzoquqi həmə qoqdioquqini əwətidu...» — (18-22-ayətlər) — Muxu ayətlərdiki bexarət bəlkim ahirki zamananda əməlgə axurulidu. Bəzi alimlar bexarətlər miladiyədin ilgiriki 4-1-əsirlərdə «kismən əməlgə axuruloqan» dəp qaraydu. Xu zamanlarda Misir nuroqun Yəhudiy musapirlarni qobul kilip, ularəqa Misirning qegrisioqa yekın jayda yengi bir ibadəthanini kuruxqa yol koydi wə hətta uni kuruxqa yardəm bərdi. Miladiyədin keyin Misirdiki məsihiy jamaətlərmu nahayiti kəp boləqan. ■ 19:21 Mal. 1:11

Asuriyəliklər Misiroğa kiridu,
Misirliklər Asuriyəgə kiridu;
Misir Asuriyə bilən billə *Hudaning* hizmət-
ibaditidə bolidu. □

²⁴ Xu küni Israil Misir wə Asuriyə bilən bir bolup,
Üqisi, yər yuzidikilərgə bəht yətküzgüqilər
bolidu.

²⁵ Samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Pərwərdigar ularəa bəht ata qilip: —
«Həlkim boləan Misiroğa,
Əz qolumning ijadi boləan Asuriyəgə
Wə Əz mirasim boləan Israiləa bəht yar bol-
sun!» — dəydu. □

20

Misir tooqruluk yənə bir bexarət

□ **19:23 «Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidioğan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu...»** — muxu yol həli həm məwjut. Biraq Israil həm Misir wə Suriyələr otturisdiki munasiwət yahxi bolmıoqça, yol uzundin buyan etiklik hələttə turmaqta. □ **19:25 «Həlkim boləan Misiroğa, Əz qolumning ijadi boləan Asuriyəgə wə Əz mirasim boləan Israiləa bəht yar bolsun!»** — pikrimizgə muxu bexarətning (1-25-ayətlərnin) ahirki qismi («xu küni Misirdikilər qiz-ayallarəa ohxap qalidu...» yəni 16-ayəttin baxlap) tehi əməlgə axurulmıoğan. Yəxayaning dəwrđidikilər üqün, bu bexarət ularning Misiroğa qoxuluxka bolmaydıoğanlıqini bildürgən; bundaq qilix Pərwərdigarəa ixən məslıkkə barawər. Bexarəttə, ular Misiroğa əməs, bəlki Misir əzlırigə bəkındı bolidu, deyilidu. Ahirdə Huda Misirliklarnı Israillar qorqıdıoğan Asuriyəliklər bilən billə Əzigə, xundaqla Israiləa bəkınduridu.

¹ Asuriyening *sərdari boləjan* «Tartan» Axdod xəhriyə kelip muhasirə qilojan yili Asuriyə padixahi Sargon uni əwətkən (u Axdodqa qarxi jəng kilip uni ixəjal kildi): —□

² — Xu qaəda Pərwərdigar Amozning oqli Yəxaya arkilik səz qilojanidi.

U uningə: —

«Qatrikingdin bəz iq tambilingni seliwət, putungdiki kəxingni seliwət» — degənidi;

U xundak kildi; yalingaq wə yalang ayaə mengip yürdi.□

□ **20:1 «Asuriyening sərdari boləjan «Tartan» Axdod xəhriyə kelip muhasirə qilojan yili»** — miladiyadin ilgiriki 715-yili Filistiyəning bir paytəhti boləjan Axdod Misirning kutritixi bilən Asuriyə imperiyəsidiکی asarətləni buzup isyan kətürdi. Ikki yil iqidə ular yənə məəqlup boldi. Misir tohtimay ularni kutritip, qorallik yardım berixni wədə kilip, əlqiləni Moabqa, Edom həm Yəhudaəyə əwətti, Asuriyə imperiyəsige qarxi bir ittapaqni otturiəyə qikarmaqci boldi. Birak miladiyadin ilgiriki 711-yili Asuriyə imperiyəsi Axdod xəhriyəni ixəjal kildi. Misir ularəyə heq yardım kilmidi. Huda Yəxaya arkilik Israiləyə hudəsiz, tayanqisiz Misirəyə tayinixning toəra əməsligini həm mundak kilixning bihudə ix ikənlikini kərsitidu. □

□ **20:2 «Xu qaəda Pərwərdigar Amozning oqli Yəxaya arkilik səz qilojanidi...»** — muxu 20-babtiki bexarət nahayiti kiska waqit iqidə əməlgə axuruləjan. Bexarətning əməlgə axurulixini kərgən kixilər yukiriki 19-babtiki ahirki zamanlarni kərsitidiəjan (Asuriyə wə Misir toəqruəluk) bexarətning ahirida muqərrər əməlgə axurulidiəjanlikidin heq guman qilmasliki kerək. **«Pərwərdigar ... uningə: — «Qatrikingdin bəz iq tambilingni seliwət...» degənidi. U xundak kildi; yalingaq wə yalang ayaə mengip yürdi»** — buningdin kəruəxə boliduki, Yəxaya adəttə bəz kiyim kiyip yüridiəjan boluxi mumkin. Yəxayaning həkikətən «kipyalingaq» yaki pəkət «kaltə ixtanlik» ikənlikigə bir nemə deyix təs.

³ Wə Pərwərdigar ahirida mundaq dedi: —
«Mening kulum Yəxaya Misir wə Efiopiyə
toʻqirulq həwər beridoʻqan bexarət həm
karamət süpitidə bolux üqün yalingaq həm
yalang ayaq üq yil mengip yürgəndək,

⁴ Ohxaxla Misirlik əsirlər wə Efiopiyəlik
sürgünlər yax bolsun, kəri bolsun, yalingaq həm
yalang ayaq, kasisi oquq haldə Asuriyə padixahı
təripidin Misirni xərməndilikdə qaldurup, yalap
epketilidu. □

⁵ Ular bolsa qorquxup, öz tayanqisi boləqan
Efiopiyədin wə pəhri boləqan Misirdin
ümidsizlinip ketidu.

⁶ Xuning bilən bu dengiz boyidikilər: —
«Mana bu Asuriyə padixahining wəswəsidin
qorqup baxpanahlik izdəp barəqan
tayanqimizə, bizlər əmdi qandəqmu
qutulalaymiz?» — deyixidu». □

21

Babil toʻqrisida yanə bir bexarət

¹ «Dengizning qəl-bayawini» toʻqrisida
yükləngən bir wəhiy: —

□ **20:4 «Misirlik əsirlər wə efiopiyəlik sürgünlər yax
bolsun, kəri bolsun... kasisi oquq haldə Asuriyə padixahı
təripidin ... yalap epketilidu»** — xu bexarət bəlkim 701-yili,
yanə Asuriyə bilən Misir soquxqan Əltəkəh degən yərdə boləqan
jəngdə əməlgə axuruloqan. Asuriyə Misirdiki həm Efiopiyədiki
nuroqun əsirlərnə epkətkən. □ **20:6 «bu dengiz boyidikiliri**
— Filistiyəliklər həm Yəhudalıklarnə kərsitidu.

«Jənub tərəptə qoyuntazlar ötüp keti-
watqandək,

Dəhxətlik zemindin bir nemilər keliwatidu!». □

Yəxayaning söz qilixi

2 — Azablıq bir wəhiy-kөрүнүx manga ayan
qilindi;

Hain hainlıq qiliwatidu,

Bulangqi bulangqilik qiliwatidu.

«I Elam, ornungdin tur, qıq!

Media, muhasirə qilip qorxiwal!»

Uning səwəbidin kətürülgən həmmə nalə-

□ **21:1 «Dengizning qəl-bayawini»** — Babilni kөrsitidu (9-ayətni kөрüng). «Dengiz» bolsa, muxu yərdə Babil xəhiri jay-
laxqan, nahayıti kəng Əfrat dəryasini kөsitidu. Əmdi nemixqa
«dengizning qəl-bayawini» deyilidu? Yəxaya bəlkim Babilni
kinayilik gəp bilən mazaq qilidu; Babil katta, büyük xəhər
bolqini bilən, həqikət jəhətidin yaki mənggölük rohiy baylıqlar
jəhətidin eytkanda nahayıti bir qəl-bayawan, halas.

pəryadlarni tūgitiwəttim.□

³ — Xunga iq-baʼqrim aʼriq-azab bilən toldi,
Toloʻiqi tutqan ayalning azablidirək,
Kərgənlirimdin toloʻinip kəttim,

□ **21:2 «Hain hainlik qiliwatidu... bulangqilik qiliwatidu»** — xūbhīsizki, Babilning ūzlüksiz qiliwatqan qilmixlirini kərsitidu. **«I Elam, ornungdin tur, qiq! Media, muhasirə qilip qorxiwal!»** — ikki imkaniyət bar. Muxu bexarət yaki miladiyədin ilgiriki 689-yili Asuriyə imperatori Sənnaheribning Babiloqa besip kirip wəyran qiloqanliqini yaki miladiyədin ilgiriki 539-yili Parslar wə Medialar Qorəx imperatorining baxqiliqida besip kirgənlikini kərsitidu. Əgər birinqi xərḥ toqra bolsa, u qaoqda «Elam ornungdin tur, qiq! Media, muhasirə qilip qorxiwal!» degən sozlərnə Babil padixahı Merodaq-Baladan əz ittipaqdaxliri Elam wə Mediaoqa eytqan, bu sozlər «Asuriyəgə hujum qil!» degən mənida boləqan bolidu. U qaoqda Asuriyəning imperatori Sənnaherib məqlup boləqan. Keyin u qaytidin hujim qilip Babilni ixəqal qildi. Xu qaoqda u Babilni pütünləy wəyran qilip, ularning həmmə butlirininu qeqip parə-parə qildi. Ikkinqi xərḥ toqra bolsa, muxu sozlər Qorəx əzining qoxunliriəqa degən gəp bolidu (Babiloqa hujum qil!). Bizningqə bolsa bexarət Qorəxningki muxu hujumini kərsitidu; biraq ikki qetimlik ixəqal qilixning həmmisidə ohxaxla Yəxayaning kərsətkən kərsətmisi, yəni «Babiloqa ixənmənglar həm tayanmənglar!» degini təktilinidu. **«Uning səwəbidin kətürülgən həmmə nalə-pəryadlarni tūgitiwəttim»** — bu əlwəttə Hudaning sozi boluxi kərək. Demək, Babilning hainliqi, tajawuzqilik qilip olja aloqanliqi, adilsizliqi, rəhimsizliqi qatarliqlər tūpəylidin halayiq qattik nalə-pəryadlarni kətürgənidi; Huda ularning nalə-pəryadliriəqa Hhatimə beridu; qünki U Babilning əzini tūgəxtürgənidi.

Anglioqinimdin parakəndə boldum.□

⁴ Xunga kənglüm parakəndə bolup həsirap kəttim,

Meni dəhxət kərkunq basti;

U mən zoq alidioqan keqini sarasimə bolidioqan keqigə aylandurdi.□ ■

⁵ Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu;

Ular yeyixidu, iqixidu;

«Həy esilzadilər, ornunqlardin turup kəlkənni

□ **21:3 «Xunga iq-baqrım aqrık-azab bilən toldi, ... anglioqinimdin parakəndə boldum»** — bu sözlər əlwəttə pəyoqəmbərning əziningki boluxi kerək. Baxka birhil tərjimisi «Mən azabtın toloqinip qariyalmidim; parakəndiqiliktin həqnəmini angliyalmidim». Bir jəhəttin Yəxaya pəyoqəmbər muxu kərünüxtə məlum bir xəhərning Huda tərripidin jazalinixini kəridu, xundaqla bək azablinidu. Biraq baxka bir jəhəttin wə baxka bir dərjide, Babil xəhiri pütkül dunyaqə wəkil bolsa, u Hudaning kiyamət künidə gunahning əzini qəndəq dəhxətlik jazalixini kəridu, xundaqla intayın azablinidu. Xübhisizki, muxu bexarəttin eliximiz kerək boləqan sawəq dəl muxudur. □ **21:4 «Mən zoq alidioqan keqə»** — buni qūxinix təs; bəlkim Huda Yəxayaqə xu kərünüxnə kərgüzgən keqidə u ayali bilən billə muhəbbətləxməkqi boldimikin. ■ **21:4** Ayup 7:3

maylanglar!»[□]

⁶ Qünki Rəb manga: —

«Barəqin, kərgənlirini əyni boyiqə eytidioqan bir kəzətqini təhləp qoyəqin» — degənidi.[□]

⁷ — «U jəng hərwilirini, jüp-jüp atlık əskərlərnə, Jəng hərwilirini exəklər bilən, Jəng hərwilirini təgilər bilən kərgəndə, U dikqət bilən, nahəyiti dikqət bilən kəzətsun!»[□]

⁸ U jawabən xirdək tovlidi: —

«Rəb, mən kəzət munarida üzüksüz kün boyi turimən,

[□] **21:5 «Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu»**

— baxqa birhil təjimişi «Dastihan selinglar, bir kəzətqi qoyunglar». **«qalkən maylanglar!»** — birhil urux təyyarlıqı. Qalkən maylansa qiliq-nəyzilər uningdin teyilip ketətti. Xunga Yəxaya muxu ayəttə bəlkim, Babilliklər ziyapəttə olturoqinida, düxməning qoxunliri yoloqa qıqıp yürux qiliwatqanlıqini kərsitidu; xunga ziyapətning ornioqa, urux təyyarlıqı qilixka tooqra kelətti, dəp bexarət beridu. Keyinki (6-10) ayətlərnimu kərüng. Babilliklərnin ziyapətkə qatnixixka intayin amraqılıqining dangqi qıqқанidi. Miladiyədin ilgiriki 539-yili, Babil ordisdikilər katta ziyapəttə bihud olturoqan bir keqidə, Babil xəhəri Medialiklər təripidin ixəqal qilindi (Təwrattiki «Daniyal» 5-babni kərüng).-

[□] **21:6 «əyni boyiqə eytidioqan bir kəzətqi»** — demək, ixənqlik adəm. Babilliklər bihudlixip olturoqanlıqı tüpəylidin, Huda bəlkim Yəxayaqa kinayə qilip,

ular üqün bir kəzətqini bəlgiləp qoyux kerək, deməqci. Bu «hiyalıy kəzətqi»ning həwərliri 7-9-ayətlərdə hatirilnidu.

[□] **21:7 «U jəng hərwilirini, jüp-jüp atlık əskərlərnə,... kərgəndə,...»** — baxqa birhil təjimişi: — «Bir qoxun atlık əskər jüp-jüp atlar bilən,... kərgəndə,...». **«jəng hərwilirini təgilər bilən kərgəndə,...»** — Pars imperatori Qorəx jəng qiloqanda təgilərnə düxmən qoxunliri iqigə həydiwetip, qalaymiqanqilik qıqırattı. U birinqi bolup axundək taktikini ixlətkən.

Hər keqিদə көzəттə turimən; □ ■

⁹ — Wə mana, u jəng hərwiliri jüp-jüp atlık əskərlər bilən keliwatidu!»

Wə yənə jawab berip xundaq degən: —

Babil bolsa yikildi, yikilip qüxti,

Wə U ularning ilahlırining hər bir oyma məbudlırini yərgə taxlap parə-parə kiliwətti!». □ ■

Huda yənə Əzigə sadıq boləqanlarəqə təsəlli beridu

¹⁰ — I Mening tepilgən danlırim,

Mening haminimdiki buədaylırim,

Israilning Hudasi, samawi qəxunlarıning Sərdari boləqan Pərwərdigardin angliəqanni silərgə eytip bərdim! □

□ **21:8 «Rəb, mən көzət munarida üzlüksiz күn boyi turimən, Hər keqিদə көzəттə turimən»** — bu səzgə qarışqanda, Babilning wəyran qilinixini ümid qilidiəqanlar uzunraq wəqit күtüxi kerək bolidu. «Rəb» degəning baxqa hil tərjimisi: «I hojam,...» ■ **21:8** Həb. 2:1 □ **21:9 «— Wə mana, u jəng hərwiliri jüp-jüp atlık əskərlər bilən keliwatidu!»** — yuqiriqi izahatni kerüng. Bəlkim muxu yərdə dүxmən qəxuni əqəlibə bilən qaytip berip, Babilning məqlup bolup yəqitiləqanlıqi toqrisida həwər yətküzidu. «... U ularning ilahlırining hər bir oyma məbudlırini ... parə-parə kiliwətti!» — «U» bəlkim Hudaning Əzi. ■ **21:9** Yər. 25:12; 51:8; Wəh. 14:8; 18:2 □ **21:10 «I Mening tepilgən danlırim, Mening haminimdiki buədaylırim,...»** — muxu ikki ibarə Israilning Hudaəqə sadıq boləqan, xundaqkla pəs orunda turidiəqan «kəldisi»ni kərsitidu. Hudaning jaza-tərbiyiliri iqidə japa tartix bilən ular tawlinip, «sap buəday»dək boləqan.

Edom tooqrulux bir bexarət

11 «Dumah» tooqrulux yükləngən wəhiy;

Birsi Seirdin kelip məndin: —

«I kəzətqi, keqining qanqiliki etti? I kəzətqi, keqining qanqiliki etti?» — dəp soraydu.□

12 Kəzətqi jawabən mundaq dəydu: —

«Səhər kelidu, keqimu kelidu;

Yənə soriqəng bolsa, yənə kelip sora;

□ **21:11 «Dumah»** — bolsa ibraniy tilida «süküt» degən mənida. Umu Edomning kiçik bir yezisi. Biraq muxu yərdə Yəxaya yənə «Edom» degən isimni söz oyuni kılıp tətürisiqə «Dumah» dəp atioqan. Demək, kəlgüsidə Edom kəp issiq-sooqaklar bilən nahayıti «süküt»lük bir jay bolup qalidu. «**Seir**» — Edomning yənə bir ismi. **«i kəzətqi, keqining qanqiliki etti? I kəzətqi, keqining qanqiliki etti?»** — kəzətqi (yaki jesəkqi)ning wəzipiliri birinqidin düxmənni hujumliridin həwər bərip həmmə adəmni oyoqıtix; ikkinqidin taktakqilik kılıp keqining qaysi wəqit boləanliqini halayikqa ukturux idi. Kəzətqi muxu yərdə xübhəsiszki, Yəxaya pəyoqəmbərning əzidur. Uningmu muxu ikki wəzipisi bar idi — halayikni Hudaning jazasidin agahlandırux həm xu jazaqə qanqə uzun bolup kətkənliki həm uning qanqilik dawamlixidiqəanliqi tooqrulux həwər yətküzüx idi. Muxu yərdə bəlkim Edomdin qıqқан bir əlqi kelip Yəxayadin Edomni kaplap turoqan, qarangoqu «keqə»dək boləan balayi'apətlər qağan tügəydu? — dəp soraydu.

Yolungdin kaytip manga yekın kəl!» □

Ərəbiyə toqruluk bir bexarət

¹³ Ərəbiyəning keqisi toqruluk yükləngən wəhiy: —

«I Dedanliqlarning karwanliri, silər Ərəbiyədiki janggaldə qonup qalisilər;□

□ **21:12 «Kəzətqi jawabən mundək dəydu: ...»** — jawabning üq qismi bar: — (1) «səhər kelidu». Demək, muxu qarangöquluk tögəydu — biraq qağan tögəydiqanliqini deməydu. (2) «keqimu kelidu» — Edomqa, dunyaqa nur kelidu (məsilən 7:18, 18:2ni körüng). Biraq yənə bir keqə kelidu, u tehimu qarangöq bolup, bəlkim qiyamət künliridə bolidu (məsilən, 10:5, 13:10ni körüng). Yəxaya muxu toqruluk aqahlanduridu. (3) «sorioqing bolsa, ... manga yekın kəl!». Edom (jümlidin bəlkim baxqa Yəhudiy əməslər) muxu ixlarni eniklimaqqi bolqan bolsa, ərkinlik bilən Hudaning yenioqa kelixkə, Hudadin biwasitə yaki pəyoqəmbərliridin soraxqa təklip qilinidu. Pəqət öz yolliridin towa qilip yenip kəlsila, Huda ularni qobul qilidu. □ **21:13 «Ərəbiyəning keqisi toqruluk»** — ibraniy tilida «Ərəbiyə toqruluk» həm «keqidə» degən ikki mənilik bolqan bir sözdür. İkkinqi mənisi «keqidə» bolqan bolup, bəlkim «Ərəbləning qarangöquluk waqtı»ni kərsitidu. Əməliyətə (Ərəbləning tarihi anqə hatirilənmigən bolqacaq) dəl qaysi yilni kərsətkənlikini həzirqə enik dəp bəəlməymiz. Miladiyədin ilgiriki 715-yili Sargon II Temadiki qəbililər wə pütkül «Ərəbiyə yerim arili»qa qarxi urux qilqan. Miladiyədin ilgiriki 703-yili Ərəblər Babildiki Merodaq-Baladan bilən ittipaq tüzgən wə Asuriyəlik Sənnaherib tərripidin məqlup qilinip, qattik ziyan tartqan. Bexarət bu qaoqlarning birini kərsətsə kerək. **«...janggaldə qonup qalisilər»** — demək, qong yoldin yiraq, məlum bir duxməning qorkunqidin pinhan jayda qonux kerək. Dedanliqlar bolsa Ərəbləning bir qəbilisi. Tema ularning bir karwansaray xəhiri. Dedan, Tema wə 16-ayəttiki Kedarning qəyərlikini bilix üqün həritiləni körüng.

14 Ussap kətkənlərgə su apirip beringlar!
I Temadikilər, nanliringlarni elip kaqқанlarni
kütüwelinglar!□

15 Qünki ular kiliqlardin,
Ojilaptin elinoqan kiliqtin,
Kerilgən okyadin,
Uruxning azabidin kaqıdu.

16 Qünki Rəb manga xundak degən: —
Bir yil iqidə mədikar hesablıoandək,
Andin Kedarning bar xəripi yokilidu,□

17 Okyaqılarning qalduqliri,
Yəni Kedarning palwan-batur bolıoan oşulliri az
qalidu;
Qünki Pərwərdigar, Israilning Hudasi xundak
söz kılıoan». □

22

□ 21:14 «... **Su apirip beringlar! I Temadikilər, nanliringlarni elip kaqқанlarni kütüwelinglar!**» — Huda Yəxaya arkılık Ərəblərgə öz qerindaxlırioqa yardım berix kerəklikini ukturidu. Demək, Ərəblər pat yeqında kəp awariqilikkə yolukıdu (15-ayətni kərüng). □ 21:16 «**Bir yil iqidə mədikar hesablıoandək,..**» — 16-bab, 14-ayəttiki izahatni kərüng. Mədikar ixligən waqıtıni intayin toşirilik bilən hesablaydu, əlwəttə. □ 21:17 «**Okyaqılarning qalduqliri, yəni Kedarning palwan-batur bolıoan oşulliri az qalidu**» — Kedar bolsa Ərəbistandiki qəllükning ximal tərıpıdə yaxıoan bir qəbilə. Muxu bexarətning kəng mənisi, xübhisizki, Hudaqa ixənmigənlər öz-ara bir-birigə yardım berixkən bolsimu, hudasız bolıoanlıkı üqün bu yardım mənggü dawamlaxmaydu. Ahıroıqə üzlüksız kelıoıoan, qeki yok mədətni bolsa pəqət Pərwərdigardinla tapqılı bolıdu.

Yerusalem tooqruqluq bir bexarət

¹ Alamət körünüx berilgən jiloqa tooqrisida yükləngən wəhiy: —

Silər həmminglar əgzilərninğ üstigə qıkiwaləqininglar zadi nemə kıləqininglar?□

² Silər huxallıq dəbdəbisini kətüridiqan,

Warang-qurungoqa toloqan yurt,

Xadlinidiqan xəhər;

Silərdin öltürülgənlər kiliq bilən qepiloqan əməs,

Yaki jənglərdə əlgən əməs;

³ Əmirliringlarning həmmisi birakla qeqixti;

Ular okyasiz əsir boldi;

Yirakqa qaqqan bolsimu,

Silərdin tepiwelinəqlarning həmmisi birlikdə əsir boldi.

⁴ Xunga mən: —

«Nəziringlarni meningdin elinglar;

Meni kattik yioqlaxqa koyunglar;

Həlkimning bulinip ketixi tooqruqluq
manga təsəlli berixkə aldirap əzünqlarni

□ **22:1 «Alamət körünüx berilgən jiloqa»** — intayin sirlik bir ibarə. Xübhısizki, u Yerusalemə qaritilidu (10-ayətne wə təwəndikilərnimu körünğ). Yerusalem Zion teqining üstidə bolsimu, taqlar bilən oraləqan bolup, jiloqoqa jaylaxqan dəp hesabliqili bolidu. Biraq bu ibarə nemini bildüridu? Yəxaya wə baxqa pəyoqəmbərlər əlwəttə Yerusalemde nuroqun «qayibanə alamətlər» yaki «alamət körünüxlər»ni kərgən. Xunga məzkur ibarə nuroqun «qayibanə alamətlər» wə bexarətlərninğ temisi boləqan, Huda səygən Yerusalem»ni kərsitidu; yənə kelip, «jiloqa» təwən bolup, «har bolux» yaki «kiqik peillik»ni bildüridu; Huda bexarətlər wəhiy kilsa, ularni pəqət kiqik peilləroqila yətküzidu. Biraq -2-14-ayətlər boyiqə, Yerusalemdikilər Hudaning aqaqliriqoqa kiqik peil bolmay, əksiqə erən kilmay təkəbburlixip kətkən.

upratmanglar» — dedim. □ ■

⁵ Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigardin «Alamət kərünüx berilgən jiləqə»ning bexiəqə bir kün qüxidu, U bolsa awariqilik bolidiəjan, Ayaə asti qilinip petikdilidiəjan, Adəmlər qaymukturulidiəjan, Sepil sokulup qeqilidiəjan, Taoqlarəqə qarap yalwurup qirkiraydiəjan bir küni bolidu.

⁶ Elam jəng hərwiliri wə adəmliri bilən, atliq əskərliri bilən okdanni kətürüp kelidu, Kir bolsa qalkanni eqip təyyar qilidu. □

⁷ Wə xundak boliduki, Əng güzəl jiləqiliring jəng hərwiliri bilən tolup ketidu, Atliq əskərlər dərwarzang aldidə səp tartip turidu.

⁸ Ular Yəhədaning üstidiki qalkanni elip taxlaydu; Birəq sən *Zion* xu künidə «Orman sarayi»diki qorallarəqə ümid baəliəjansən; □

□ **22:4 «Həlkimning bulinip...»** — ibraniy tilidə «həlkimning qizining bulinip...». **«Həlkimning bulinip ketixi toəqruluk manga təsəlli berixkə aldirap özünqlarni upratmanglar»** — bu sözlər həlkim pəyqəmbərnin öziningkidur; birəq, xühisizki, Huda ular arqilik Əzining kənglini bildürüwatidu.

■ **22:4** Yər. 8:23 □ **22:6 «Elam»** — Babilning qoxnisi, bexarəttiki waqitlarda ular bilən ittapaqdax boləjan («Kir»ning nədə ikənlikini bilməymiz). Bu bexarət həlkim Yəxayaəqə kəlgüsüdə Babil ittapaqdaxliri bilən Yerusaleməqə kattiq hujum qilidiəjanlikini ukturidu. □ **22:8 «Orman sarayi»** —

«Orman sarayi»ni Sulayman padixah qurəjan, xu yərdə kəp sawut-qorallar saqlanəjanidi («1Pad.» 7-babni wə 10:14-17-ayətni kərüng).

⁹ Silər Dawutning xəhiring bəsülgən jaylirining көp ikənlikini көrүp, Pəstiki көlqək sulirini bir yərgə yioqip su ambiri kildinglar;

¹⁰ Yerusalemdiki öylərnə sanap, ulardin bəzilirini buzup sepilni mustəhkəmləx üqün ixləttinqlar,

¹¹ Xundakla kona көlqəktiki sularni ikki sepil otturisiqə yioqip ambar kildinglar;

Birəq muxularni Yaratquqioqə həq qarimidinqlar,

Burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə həq ümid baqlimidinqlar![□]

¹² Xu küni samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Rəb Pərwərdigar silərnə yioqlap matəm tutuxqə,

Qaqni qüxürüp pəynəkbax boluxqə, Bəz kiyim kiyixkə murəjiət kildi.[□]

¹³ Birəq bularning ornida, mana huxalliq wə xadliq,

Kalilarni soyux, qoylarni boquzlax,

Gəxlərnə yeyix, xarablarni iqix,

^{□ 22:11} «...sularni ikki sepil otturisiqə yioqip ambar kildinglar; birəq ... burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə həq ümid baqlimidinqlar»

— 8-12-ayətlərgə qarioqanda, Yerusalemdikilər düxmən qoxunining muhasirisigə taqabil turux tədbirliri (məsilən, sawutlarni, qalkanlarni təyyarlax, sepilni mustəhkəmləx, yengi su ambirini qurux qatarliqlar)ni qollanoqanliqini təbrikləxməktə idi, bəlkim buning üqün məhsus bir künni ayriqan boluxi mumkin (12-ayətni көrüng — «xu küni...»). Yəxaya pəyoqəmbər ularni «tədbirlər»gə tayanmay, «muxularni Yaratquqi» Hudaqila tayinix kerək dəp dəwət qilsimu, ular qət'iy anglimaydu. ^{□ 22:12} «yioqlap matəm tutux..., qaqni qüxürüp pəynəkbax bolux..., bəz kiyim kiyix...» —

bularning həmmisi towa qilixning ipadiliri idi.

«yəyli, iqəyli, qünki ətə dunyadin ketimiz» — deyixlər boldi!■

14 Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigar tərripidin kulikiməya ayan kılindiki, «Bərħək, muxu gunah silər əlmigüqə kəqürülməydu» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigar. □

*Ordidiki oşojidar Xəbnaəya bərgən
agahlandurux*

15 Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigar mana xundak dəydu: —

«Barəşin, muxu oşojidar,
Ordini baxkuridioşan muxu Xəbnaning yenioşə
kirgin, uningəya: —□

16 Sanga muxu yərdə nemə bar?

Yaki muxu yərdə kiming bar?

Birsi egizlikkə əzi üqün bir gər kəzoşandək,
Əzi qorə taxtin bir qonaləşuni yonuşandək,
Əzüng üqün bir gər kolidingmu?

17 Mana həy palwan, Pərwərdigar seni əz qang-
gilioşə elip, qing sişimdap,

18 Andin pomdaktək seni bipayan, yirək bir
zeminəşə taxliwetidu.

Sən axu yərdə əlisən,

■ 22:13 Yəx. 56:12; 1Kor. 15:32 □ 22:14 «**muxu gunah silər əlmigüqə kəqürülməydu**» — ibraniy tilida «silər əlmigüqə muxu gunah üqün kafarət qilinmaydu». □ 22:15 «... **muxu oşojidar, ordini baxkuridioşan muxu Xəbnaning yenioşə kirgin...**» — muxu ayəttiki «oşojidar» (yaki «həziniqi») «ayalqə rod» bilən kəlgən bolup, bəlkim Xəbnaning heli bir huxamətqi, kətürmiqi ikənlikini kərsitixi mumkin.

Həm axu yərdə həywətlik jəng hərwiliringmu
qalidu,

I ojojangning jəmätigə xərməndilik
kəltürgüqi!□

¹⁹ Mən seni mənsipəngdin eliwetimən,
Xuning bilən seni ornungdin qüxüriwetimən.

*Bexarətning dawami — Eliakim, ixənqlik
adəm*

²⁰ Xu künimu xundaq boliduki,
Mən Hilkiyaning oqli Öz kulum boləqan Eli-
akimni qaqirimən;■

²¹ Sening tonungni kiydürimən,
Sening potang bilən uning belini qing qilimən;
Hökümranliqingni uning qolioqa tapxurimən;
Xuning bilən u Yerusalemdikilərgə wə Yəhuda
jəmätigə ata bolidu.

²² Dawut jəmätining aqquqini mən uning
mürisidə qoyimən;
U aqsa, heqkim etəlməydu,
Ətsə, heqkim aqalmaydu.■

²³ Mən uni muqim bir jayoqa qozuq qilip bek-
itimən;
U bolsa atisining jəməti üqün xərəplik hokuk-
təht bolidu;

²⁴ Həlk uning üstigə atisining jəmätining barliq
xəhrətlini yükləydu;
Yəni barliq uruq-nəsillirini,
Barliq kiqik qaqa-kuqilarni,

□ **22:18** «ojojang» — Israil padixahi Həzəkiyani kərsitidu.
«2Pad.» 18-babni kəring. ■ **22:20** 2Pad. 18:18,26,37 ■ **22:22**
Wəh. 3:7

Piyalə-jamlardin tartip barlıq küp-idixlaroñiqə asidu.

²⁵ Xu künidə — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolğan Pərwərdigar: — muqim jayoqa bekitilgən qozuq bolsa, egilip ketidu wə kesip taxlinidu;

Uning üstigə esiloğan yüklər üzüp taxlinidu»,
— Qünki Pərwərdigar xundak degənidi. □

23

Turning aqiwiti — wəyranqılıqi tüpəylidin oquloğan mərsiyə

¹ Tur tooqruluk yükləngən wəhiy: —

— I Tarxixitiki kemilər, aq-zar kətürünqlar!

Qünki u harab qilindi,

Xu yərdə ey yok, portmu yok.

□ **22:25 «Muqim jayoqa bekitilgən qozuq bolsa,...»** — bəzi xərşqilər muxu sözlər Eliakimni kərsitidu, dəp qaraydu — demək, «u ixənqlik adəm bolqini bilən, bəribir yikilip ketidu; pəqət Hudaqıla tayanqılı bolidu». Biraq muxu ix ohxaxla «xu künidə» bolidu, deyilidu. Pikrimizqə Yəxaya yənə Xəbnanimu kərsitidu; u əslidə «muqim jayoqa bekitilgən» bir qozuq, yəni ordidiki ixlarni baxquroquqi idi. U bir kün içidə hokukidin qaldurulup, Eliakim, yəni Huda eytqan «Mening kulum», uning ornini basidu.

Seprus arilidin bu həwər *kemidikilərgə* ayan kəlinidu. □ ■

² Zidondiki sodigərlər dengizdin ətüp silərnəni təminləp kəldi, i araldikilər, Əmdi xük bolunglar! □

³ Xihördiki bipayan sular üstidin yətkigən danlar,

Yəni Nil dəryasining həsuli Turning daramiti boləqanidi;

U əllərnin baziri boləqanidi!

⁴ I Zidon, hijalət bol,

Qünki dengiz — yəni Turəqa kəroqan boləqan dengiz dəyduki: —

«Məndə həq toləqak bolmidi, həq tuəqmidim, Yigitlərnəni yaki kizlərnəni həq

□ **23:1** «**Tur toqruluq yükləngən wəhiy: — I Tarxixniki kemilər, ah-zar kətürünglər! ...**» — Tur bolsa (həritini kərüng) dengiz boyidiki kədimki zamandiki bir «singapor»əqa ohxaydioqan bir xəhər idi. Tur xəhəri ikkigə bəlünidu. Biri, kiqik aral, uning üstigə intayin mustəhəkəm bir kəl'ə selinoqan. İkkinqisi uduldiki dengiz boyidiki intayin puhta sepillik xəhər. Tur asəsən dengiz arqilik soda kəlattı; uning kemiləri wə uningəqa bəkəndi boləqan «üq Tarxix»tiki (2:16diki izahətni kərüng) kemilər ottura dengizdiki sodini pütünləy degüdək öz ilkiqə eliwaləqan bolup, intayin beyip kətkən. Tawarlarni ottura dengizdiki əllərdin import kəlip, Pələstingə satqan; Pələstindiki məhsulətlərnimu setiwelip dengiz arqilik eksport kəloqan. Beyioqandin keyin, Tur intayin təkəbburlixip kətkənidi. Dengiz boyioqə jaylaxqanlıqı üqün uni ixəqal kəlix mumkin əməs idi. «**Seprus arilidin...**» — yaki «Kittiylərnin zeminidin...».

■ **23:1** Yər. 47:4; Əz. 26; 27; 28; Zək. 9:3, 4 □ **23:2** «**Zidon**» — bolsa turəqa yeqin rayon bolup, Tur bilən munasiwiti ziq boləqan. Həritilərnəni kərüng. «**i araldikilər...**» — Turdiki aralda turəqanlar.

bakmioqandəkmən!»□

⁵ Muxu həwər Misiroqa yətkəndə,
Ularmu bu həwər huddi turoqa kəlgəndək kattik
azablinidu.

⁶ — Silər dengizdin ətüp Tarxixka ketinglar!
I dengiz boyidikilər, aq-zar kətürünglar!□

⁷ Silərning qədim əyyamdin bar boləqan,
Xad-huramlıqqa toləqan xəhiringlar muxumu?!
Mana ularning putliri əzlrini musapir qilixka
yiraklarəqa kətürüp baridu!□

⁸ Tajlarni iltipat qiloquqi boləqan,
Sodigərliri əmirlər boləqan,
Dəllalliri jahanda abruyluklar hesablanəqan
turning bu təqdirini kim bekitkən?

⁹ — Bularni bekitkūqi samawi qoxunlarning
Sərdari Pərwərdigardur!

Məksiti bolsa xan-xəhrəttin kelip qıkkən jimi
təkəbburlukni rəsua qilix,
Jahandiki jimiki yüz-abruyluklarni
pəsləxtürüxtin ibarət!

¹⁰ Tarxixning qizi, Nil dəryasidək öz zeminingda
ərkin-azadə yayra!

□ **23:4 «Məndə heq toləqak bolmidi, heq tuoqmidim, yigitlərne yaki qizlarni heq bakmioqandəkmən!»** — demək, Turning yaxliri yəqap kətti. Ularning «anisi», yəni dengiz: «balilarni heq tuoqmioqandəkmən» — dəydu. Ularning yəqitilixi səwəbi tehi kərsitilmidi. □ **23:6 «Silər dengizdin ətüp Tarxixka ketinglar!»** — demək, Turdikilər qeqixi kərək. □ **23:7 «...putliri ularni əzlrini musapir qilixka yiraklarəqa kətüridu»** — kəmə bilən əməs, ularning əsirgə qūxup piyədə mangəanlikini təkitleydu.

Qünki *Turdin* kəlgən tizgin hazir yok,□

¹¹ Qünki Pərwərdigar qolini dengiz üstigə uzitip, Dələtlərnı təwritidu.

U Qanaan toqruluk əmr kılqan,

Uningdiki kəl'ə-qorqanlarnı yokutulsun dəp pərman qüxürgən.□

¹² Wə: —

«I baskunqilikka uqrioqan Zidon kızı,

Sən ikkinqi heq təntənə kilmaysən,

Ornungdin turup, Seprus ariliqə ötüp kətkin,

Hətta xu yərdə sən heq aram tapmaysən» — dedi.□

¹³ Qaranglar, Babil-kaldiylərnıng zeminini!

Bu yərning həlki bolup bakmioqandək kılıdu;

Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarlırı üqün makan kılqan;

Potəylərnı yasap, ularning saray-ordilirini

□ **23:10** «**Tarxixning kızı, Nil dəryasidək öz zeminında ərkin-azadə yayra! Qünki Turdin kəlgən tizgin hazir yok**» — bu kinayilik, həjwiyy gəp. Tarxix turoqə bekindi bolqandın keyin, u hazir «ərkin» bolıdu. Biraq uning iqtisadiy yələnqükimu yok bolıdu. □ **23:11** «**U Qanaan toqruluk əmr kılqan...**» — Tur xəhəri əslidə Qanaan zeminında, dəp hesabliqili bolıdu. □ **23:12** «**I baskunqilikka uqrioqan Zidon kızı...**» — Zidon Asuriyə tərıpidin basturulıdu, uning kızılrı, xühşısızki, baskunqilikka uqraydu. Təwəndiki 13-ayəttiki izahatni kərüng.

wəyran kīlip, harabilikkə aylanduruwətkən.□

14 I Tarxitektiki kemilər, aḡ-zar kətürünglər!

Qünki qoroqininglar harab kīlindi.□

15 Wə xu küni boliduki,

Padixahning künlərni ḡesabliqinidək,

Tur yətmix yil untulidu.

Yətmix yil ötkəndin keyin,

Turning əḡwali paḡixə ayalning nahxisidək

□ **23:13 «Kāranglar, Babil-kaldiylərning zeminini! Bu yərning həlki bolup baqmioqandək kīlidu; Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarliri üqün makan kīloqan...»** — miladiyədin ilgiriki 745-yili Asuriyə padixahı Tiglat-Piləsər «Pütkül dunyaqa igə bolmaqçı bolup», kəng kələmdə jəng kīlixka baxlıdi. U 738-yili özining ḡərbıy qomandanini Turni idarə kīlixka orunlaxturoqan. Tur isyan kətürüp, Asuriyəning keyinki padixahı Xalmanəzərning muḡasirisigə qarxi jəng kildi, ahirda Asuriyəliklər Turni taxlap kətti. Miladiyədin ilgiriki 8-əsirning ahirda u yənə Asuriyə bilən urux kildi. Xu qaşda Tur Misir bilən ittıpaq tüzüx məqsitidə səḡbət ötküzgən. Miladiyədin ilgiriki 701-yili Asuriyə padixahı Sənnaherib qattik ḡujum kīlip, Turning «yələnqūki» Zidon wə ətraptiki rayonlarda kəp wəyranqilik kīloqan, Turning sodisini asasən üzüp qoyqan. Muxu ayətlərdə xu ix toqruluk aḡaḡlandurux berilsə kerək. Ayətlərdə: Asuriyəliklər Babil-kaldiyəni wəyran kīloqanliqioqa, qıraylık binalarni «qəl-bayawan janiwarliri üqün makan kīloqanliki»qa kāranglar, muxu ixlardin sawak elinglar deyilidu. Bu bəlkim «Silərgimu muxuningoqa ohxax ixlər yüz beridu» degənlikdin bexarət bolsa kerək. Muxu aḡaḡlanduruxning ahırkı nətijisi miladiyədin ilgiriki 332-yili «büyük Iskəndər» tərıpidin qikiriləqan. Iskəndər pütün sepillik xəḡərnı, jümlidin araldiki qoroqanlarnimu yər bilən yəksan kiliwətkən. □ **23:14 «Tarxix»** — 2-bab, 16-ayəttiki izahatni kərüng.

bolidu;□

¹⁶ Qiltarni elip, xəhərnı aylinip yür,

I untuloqan paħixə ayal!

Əzünggə yənə həkning diqkitini tartay desəng,

Yeqimlik bir pədə qelip, kəprək nahxilarnı eyt!

¹⁷ Əmdi xundaq boliduki,

Yətmix yilning ətüxi bilən,

Pərwərdigar Turnı yoqlaydu;

Xuning bilən u yənə əzini ijarigə berip,

Yər yüzidiki həmmə padixahliklar bilən yənə
buzuqçilik qilidu;

¹⁸ Xuning bilən uning malliri wə əzini setip,
tapqan puli bolsa Pərwərdigaroqa atilip
mukəddəs bolidu;

U həzinigə selinmaydu yaki toplanmaydu,

Qünki uning muxu sodisi bolsa
Pərwərdigarning aldida turoqanlar üqün ayrim
kilinidu;

U ularoqa qanoquqə yəp-iqixkə, xundaqla ularn-

□ **23:15 «Tur yətmix yil untulidu»** — «yətmix yil» muxu məzgil bəlkim Asuriyə padixahı Sənnaheribning miladiyədin ilgiriki 701-yilidiki wəyrançlıqıdin baxlinidu, miladiyədin ilgiriki 630-yilidiki Asuriyəning küq-қudritining zawal tepixi, xundaqla Turnıng sodisining yənə bazar tepixi bilən ahirlixidu. Yəxaya axu qaoçdiki turnı kəri paħixə ayaloqa, heridarlarnı qaqirix üqün qiltar qelip nahxa eytkanoqa ohxitidu. Paħixə ayaloqa ohxax, u pulni dəp hərқandaq ixni қilixқа təyyar idi.

ing esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu. □

24

*Ahirqi zamanlar •••• Dunyaning gunah
arkilik bulojinixi*

¹ Mana, Pərwərdigar yər yüzini bərbat, wəyran
kılıp,

Uni astin-üstün kiliwetip,

Uningda turuwatqanlarni tərəp-tərəpkə
tarkitidu;

² Xu waqıtta xundak boliduki,

Həklər qandak bolsa, kahin xundak bolidu;

Kul qandak bolsa, hojayini xundak bolidu;

Dedək qandak bolsa, ayal hojayini xundak
bolidu;

Setiwaloquqi qandak bolsa, setiwətküqi xundak
bolidu;

Ətnə aloquqi qandak bolsa, ətnə bərgüqi xundak
bolidu;

□ **23:18 «Xuning bilən uning malliri wə özini setip, tapqan puli bolsa Pərwərdigarəğa atilip muqəddəs bolidu... u ularəğa qanoquqə yəp-iqixkə, xundakla ularning esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu»** — muxu ahirqi ayət Tur üqün ümid kərsitidu, ular kəlgüsidə mal-mülükkə əməs, bəlkı Pərwərdigarəğa bekinidi bolidu. Bexarətning əməlgə axuruxi ahirqi zamanda boluxi mumkin. Biraq Israil Babilin kaytkinida (miladiyədin ilgiriği 540-yili), yengi muqəddəs ibadəthana kuruloqanda, Tur uning üqün halis materiyal təminligənliki bəlkim bexarətning bir «qismən» əməlgə axuruxidur (Təwrattiki «Əzra» 3-bab).

Əsüm aloquqi qandak bolsa, əsüm bərgüqi xundak bolidu. □ ■

³ Yər yüzi pütünləy bərbat kılınidu, Pütünləy bulang-talang kılınidu; Qünki Pərwərdigar muxu səzni kildi.

⁴ Yər yüzi matəm tutidu, u zəiplixidu, Jahən həlsızlinip zəiplixidu, Yər yuzidiki bəg-tərılərmu həlidin ketidu.

⁵ Yər-zemin əzidə turuwatқанlar tərıpıdın buloqınidu;

Qünki ular kərsətmə-қанundın qətligən; *Təbiətning* қанунıyət-tərtıpını əzgərtiwətkən, Mənggülik əhdinimu yokқа qikiriwətkən. □

⁶ Xunga lənət yər yüzini yutuwalidu, Uningda turuwatқанlar «gunahı bar» dəp həsəblinidu,

---

□ **24:2 «kahin»** — muқəddəs ibadəthanida həklərgə wəkil boloqan qurbanlıq kıloquqi. **«Setiwaloquqi qandak bolsa, setiwətküqi xundak bolidu... əsüm aloquqi qandak bolsa, əsüm bərgüqi xundak bolidu»** — demək, jəmiyətning hər bir təbikidikiliri ohxaxla Hudaning qəzıpıgə uqraydu. ■ **24:2** Əz. 7:12, 13 □ **24:5 «Qünki ular kərsətmə-қанundın qətligən; təbiətning қанунıyət-tərtıpını əzgərtiwətkən...»** — қaysi kərsətmə-қанunlarnı buzoqan? Pəқət Musa pəyoqəmbərgə berilginila əməs, yənə Nuһ pəyoqəmbərgə kərsitilgən қанun wə əhdini kərsətsə kerək. «Yar.» 9-babni kəruңg. Nuһ pəyoqəmbərgə həm Musa pəyoqəmbərgə tapxuruloqan muxu ikki əhdigə asəsən қatillik қə'tiy mən'i қilinoqan. Uning üstigə Nuһқа tapxuruloqan əhdə boyıqə, Huda həwa rayini həm yər yuzidiki təbiətning қанунıyətlinini bekitkən; birəқ insanlarning қilmixliri həwa rayini buzup taxlıoqan, xundakla бүgünmu buzmaqta, xuningdəқ insanlar nuroqun təbiət қанунıyətlinini əzgərtməқqi boloqan wə bolidu. Məsilən, ailidiki ər-hotunluk jinsiy munasiwətlərnı buzup, bəqqiwazlıқni normal ix dəp bilix қatarlıқlar.

Xunga yər yüzdikilər yutuvelinidu,
 İnsanlar az qalidu. ■

Balayı' apət təpsilatlıri

⁷ Yengi xarab tügəy dəp qaldı,
 Üzüm talliri bolsa solixip ketidu;
 Kəypliktin kəngli hux adəmlərmu uq tartixidu;
⁸ Daplarning xoh sadaliri tohtaydu,
 Kəngül eqiwatqanlarning warang-qurunqlirimu
 tügəydu,
 Qiltarning xadlıq mungqlirimu tohtaydu. ■
⁹ Xarab içkənlərnıngmu nahxisi yokaydu;
 Haraq içkənlərgə haraq aqqıq tuyulidu. ■
¹⁰ Tərtipsiz, mənisiz xəhər buzulidu;

■ **24:6** Yəx. 9:18; 10:16 ■ **24:8** Yər. 7:34; 16:9; 25:10; Əz. 26:13;
 Hox. 2:13 ■ **24:9** Yəx. 16:1

Heqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu;□

11 Koqilarda xarab üçün nalə-pəryad
kötürüldü;

Bar xad-huramlıq tütəkkə aylinidu;

Yər-zemindiki xadlıq yokaydu.□

12 Xəhərdə pəkət wəyranqılıqla qalidu,

Dərwaza bolsa qeqilənan,

Həmmisi — harab bolidu! □

Insanning «qaldisi»

□ **24:10 «Tərtipsiz, mənisiz xəhər»** — Yəxaya kaysi xəhər ikənlikini deməydu. 13-babta Babil xəhəri pütün hudasiz dunyani kərsətkəndək (məsilən, 13-bab, 5- wə 9-ayətəni kərüng) muxu ayətlər ohxaxla pütkül hudasiz dunyani bildüridu. Xühşisizki, Yəxaya okurmənlərgə yənə, Babil (Babilon) xəhərinin birinçi kətim qurulojanlıqini kərsətməkqi (Təwrat, «Yar.» 11-babni kərüng). Xəhərlər bolsa insaniyətnin bar küq-kudriti, qəbilyiti wə əqil-pərasitinin jəwhəri bolidu. Biraq muxular ihlassiz, Hudaəqə tayanmıoqan həlda qilinoqan bolsa, həmmisi quruk gəp bolidu, halas. Xuning bilən muxu namsiz xəhər hudasiz dunyani bildüridu. Xəhər mənisiz, uningki turmuxi mənisiz, hudasiz yaxax mənisiz. Baxqa pəyqəmbərlərnin səzlrigə əsasən (məsilən, Daniyal) kəlgüsidə pütkül dunya bir xəhər, bir mustəbit həkəmdar astida bolidu. Muxu xəhər bəlkim «yengi bir Babil» boluxi kərək. 1985-yili iraktiki Sadam Hüsəyn kədimki Babil xəhərinə qaytidin quruxni niyət qiləqini bilən u uzun ötməy jənidin ayrıldı. **«Heqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu»** — baxqa birhil tərijimisi «həmmə öyning ixiki tosulup kəlip, heqkim kirəlməydu». □ **24:11 «Koqilarda xarab üçün nalə-pəryad kötürüldü; bar xad-huramlıq tütəkkə aylinidu...»** — oqəlitə ix xuki, xarab həklərgə heq təsəlli bərləmisimu, ular yənə uni izdəydu. Mana bu insanning təbiitidur! □ **24:12 «Dərwaza bolsa qeqilənan, həmmisi — harab bolidu»** — dərwaza heqkəndək mudapəə roli qəlməydu.

13 Qünki həlk-millətlərnin arisida,
Yər-jahanning otturisida xundak boliduki,
Zəytun dərihini kakqandin keyin kəp qaloan
zəytunlardək,

Üzüm həsulini yoiwaloqandin keyin tərgüdək
birnəqqila üzüm qaloandək, bir qaldisi
qaldurulidu. □ ■

14 *Qaldilar* bolsa awazlirini yukiri kətüridu;
Pərwərdigarning həywisigə qarap təntənə
kılıdu;

Ular dengiz tərəptin sürən salidu. □

15 Xunga Pərwərdigarni xərktimu,
Israilning Hudasi Pərwərdigarning namini
qərbtiki yirak arallardimu uluqlanglar;

16 Jahanning qət-qətliridin biz nahxilarni an-
gliduk: —

«Həkkanıy Boluqioqa xan-xərəp bolsun!»

Birak mən xundak dedim: —

«Ah, mening yadangoqulukum!   Mening
yadangoqulukum! Həlimoqa way!

Qünki hainlar hainlik kiliwatidu;

Bərək,   hainlar   nomussizlarqə   hainlik

□ 24:13 «Yər-jahanning otturisida» — Israilni kərsitidu.

■ 24:13 Yəx. 17:6 □ 24:14 «Qaldilar bolsa awazlirini yukiri
kətüridu» — yukiridiki 6-ayəttə «insanlar az qalidu» deyilidu.
Muxu ayəttiki «qaldilar» bolsa dəl xu kixilərnı kərsitidu. Ular
balayi'apət iqidə towa kılıp Hudani izdigənlərdur. Bu Hudaqa
sadik boləan «kaldi həlk» «Yəxaya» wə Təwrattiki kəp baxqa
kitablarda tiləqə elinidu.

qiliwatidu!□

¹⁷ I yər yüzidə turuwatқан insanlar!

Wəhimə, ora wə tuzaq bexingə qūxidu;■

¹⁸ Wə xundaq boliduki,

Wəhimə sadasidin qaққанlar oriqa qūxidu,

Oridin qıққан bolsa tuzaqqa tutulidu.

Qünki asmandiki derizilər eqilidu,

Yər ulliri təwrəp ketidu.□ ■

¹⁹ Yər mutlək dəzlinip ketidu,

Yər pütünləy parə-parə bolup ketidu,

Yər dəhxətlik təwrinidu.

²⁰ Yər məst adəmdək iləng-siləng mangidu;

Huddi lapastək iroqangxip qalidu.

Qünki uningdiki asiylik gunahı ezini kattik basidu,

U yikilip, ikkinqi turalmaydu.■

²¹ Xu künidə xundaq boliduki,

□ **24:16 «Birak mən xundaq dedim: — «Ah, mening yadangoçulukum! Mening yadangoçulukum! Həlimoça way! ... Bərhək, hainlar nomussizlarqə hainlik qiliwatidu!»** — bu sözlər pəyoqəmbərning Hudaning ahir zamanlar toqrisida uningə ayan qiloqan wəhiylirigə boləqan inkasini — həm huxallik həm huxallik iqidə boləqan qayoçusini, yəni dunyaning gunahkarlarning aqiwitigə qarap qayoçulanlikini bildüridu. «...hainlar hainlik qiliwatidu ... hainlar nomussizlarqə hainlik qiliwatidu!» — muxu təkrarlax, bəlkim, ahirda hər adəm Huda tərəpidin qutkuzulmoqan bolsa, nəhayiti kattik gunahqa qəməp ketidu, degənni bildüridu. Ularəqa gunah bekitilgəndək qilidu (Injil, «Wəh.» 11:22ni kərüng). Yəxaya gunahning jzasini kərüpla yanə nəhayiti azablinidu. ■ **24:17** Yər. 48:43 □ **24:18 «Wəhimə.. ora.. tuzaq..»** — bu üç sözning ahangı ibraniy tilida nəhayiti ohxixip ketidoqan sözlər. ■ **24:18** Yər. 48:44; Am. 5:19 ■ **24:20** Ayup 27:18; Yəx. 1:8; 19:14

Pərwərdigar yukirida turoqan qoxunlarni yukirida,

Wə yər yuzidiki padixahlarni yər yuzidə jazalaydu.□

²² Ular orəkkə yioqilidioqan bir top əsirlərdək yioqiwelinidu,

Gundihaniqa solap koyulidu.

Nuroqun kunlərdin keyin ular jazalinidu.□

²³ Ay uyatlıkta qalidu;

Künmu hijil bolup kərünməydu;

Qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar Zion teqida, yəni Yerusalemda səltəniti yürgüzidu;

Uning xan-xəripi Öz əksakalliri aldida parlaydu!

25

Hudani mədhıyləydiyən, ahirkı zamandiki nahxa

¹ Pərwərdigar, Sən mening Hodayim;

□ **24:21** «...yukirida turoqan qoxunlar» — bəlkim Xəytanning jinlərdin tərkib tapqan, təwən asmanlarda yüridyən qoxunlirini kərsitidu. □ **24:22** «Nuroqun

künlərdin keyin ular jazalinidu» — ibraniy tilida «nuroqun künlərdin keyin ular yoklinidu». Huda məlum həlkni «yoklisa», bu yoklaxning nətijisi ularni (a) bərikətləx üqün yaki (ə) jazalax üqün bolidu. Bu sirlik bəxarətni Injil «Wəhıy» kismidin kəprək qüxinimiz. Qutkuzoquqi-Məsih bu dunyaqa kaytip kəlgəndə, bar jin-xəytanlar (üstündiki qoxunlar...)ni hangəqa taxlaydu. Ular yənə bir ming yildin keyin yər yuzidikilərnı sinax üqün wakitlik qoyuwetilidu. «Wəhıy» 19-20-bablarnı kərüng.

■ **24:23** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15

Mən Seni üstün dəp mədhiyiləymən,
Mən Sening namingni mubarəkləymən,
Qünki Sən karamət ixlarni,
Sadiklik wə həqiqət iqidə kədimdin buyan
kəlbinggə pükkənliringni bəja kəltürgənsən.

² Qünki Sən xəhərni harabilik,
Kəl'ə-qorəanlik yurtni harab,
Yatlarning ordisini xəhər bolalmas qiloqansən,
U ikkinqi hərgiz kurulmaydu. ■

³ Xunga həliki küqlük həlk Seni uluqlaydu,
Əxəddiy əllərnin həliki xəhiri Səndin qorqidu;

⁴⁻⁵ Qünki Sən miskinlərgə qorəan,
Yoksullarning dərdi-həjitigə qorəan,
Boranəja dalda,
Issiqqa sayə boləansən;
Qünki əxəddiyələrnin zərbə dolquni taməja
uruloqan borandək,

Qəşjirək yərnə bəşkan issiq həwadək boldi.
Biraq issiq həwa bulut sayisi bilən tosuloqandək,
Sən yatlarning quqan-sürənlirini pəsəytisən;
Əxəddiyələrnin qəlibə nahxisi pəs qilinidu.

⁶ Wə muxu taqda samawi qoxunlarning Sərdari
boləan Pərwərdigar barlik qowmlar üqün
ziyəpət qilidu —

Maylik yeməklilər,
Süzdürülgən kona xarablar,
Yiliki tok maylik yeməklilər,
Süzdürülgən, yahxi saqlanəjan kona
xarablardin boləan ziyəpət bolidu; □

■ 25:2 Yəx. 21:9; 23:13; Wəh. 14:8; 18:2 □ 25:6 «**Yiliki tok maylik yeməklilər**» — Yəhudiylar üqün, xundaqla barlik kədimki həklər üqün maylik wə yilikklik yeməklilər əng esil tamək idi.

7 Wə U muxu taqda həmmə qowmlarni yapidioqan qümpərdini,
Barlıq əllərnı yapidioqan yapkuqni yokitidu;

8 U ölümni mənggügə yutup yokitidu!

Rəb Pərwərdigar hər bir yüzdiki yaxlarnı sürtiwetidu;

Pütkül yər-zemin aldida Əz həlqining xərməndilikini elip taxlaydu;

Qünki Pərwərdigar xundak eytkan. ■

9 Wə xu künidə deyiliduki: —

«Mana, Hudayimiz muxu, biz Uningoqa təlmürüp kəlgən,

U bizni kütquzidu;

Mana, muxu Pərwərdigardur, biz Uningoqa təlmürüp kəlgən,

Biz xadlinip Uning nijat-kutulduruxidin hursən bolimiz».

10 Qünki muxu taqqa Pərwərdigarning kəli kənop turidu;

Wə saman azgaldə tezək bilən qəyləngəndək, Moab Uning putliri astida qəylinidu; □

11 *Moab* axu *tezəklik* azgaldin üzüp qikix üqün kəlini keridu,

Birək uning kəli qəwər boləqini bilən, *Rəb* uning təkəbburluqini pəs kəlidu. □ ■

12 U sepilliringning egiz mudapiəlik qəroqanlirini oqulitip,

Yər bilən yəksan kəlip,

■ 25:8 1Kor. 15:54 □ 25:10 «**Muxu taqqa Pərwərdigarning kəli kənop turidu**» — demək, Huda xundak kəlip, bəht wə aram ata kəlip, Əzini tonutidu. □ 25:11 «**Rəb uning təkəbburluqini pəs kəlidu**» — ibraniy tilidə «U uning təkəbburluqini pəs kəlidu». ■ 25:11 Yəx. 16:6

Topa-qangoqa aylanduridu.

26

Ikki xəhər — yengi Yerusalem wə «dunyaning xəhiri»

¹ Xu künidə Yəhudaning zeminida munu nahxa eytilidu: —

«Mustəhkəm bir xəhirimiz bar;
U niyatlıkni uningoqa sepil wə tirəklər kılıp bekitip qoyidu. □ ■

² Wapadarlıqta qing turoqan həkkəniy əlning kirixi üqün,
Dərwazılarni eqip beringlar!

³ Kim özining əkidə, oy-hiyali Sanga baqlioqan bolsa,

Sən uni mutlək hatirjəmliktə saklaysən;
Qünki u Sanga ixənq-etikad baqlioqandur.

⁴ Mənggügə Pərwərdigarqa tayininglar;
Qünki Yah Pərwərdigar həkikətən əbədil'əbədlik bir qoram taxtur. □

⁵ Qünki U yukirida turoqanlarni pəskə qüxüridu;
Axu aliy xəhərnı, U pəs kılıdu;
Uni yərgə qüxürüp,

□ **26:1 «U niyatlıkni uningoqa sepil wə tirəklər kılıp bekitip qoyidu»** — «U» — Rəb Pərwərdigarnı kərsitidu, əlwəttə.

■ **26:1** Zəb. 46:4-5; 125:1; Pənd. 18:10 □ **26:4 «Yah»** — bolsa «Yahwəh»ning kışkartiloqan xəkli (1:1-izahatni kərüng).

Topa-qangoqa aylanduridu.□

⁶ U put bilən qəylinidu;

U məminlərnin putliri,

Miskinlərnin kədəmliri bilən qəylinidu!

⁷ Həkkaniyning yoli bolsa tüzdur;

I Əng Tüz Yolluq Boluquqi,

Sən həkkaniy adəm üçün uning yolini ong
kilisən.

⁸ I Pərwərdigar, biz dərhəkiqət Sening
hökümlirningning yolida mengip, Seni kütüp
kəldük;

Jenimizning təxnalıqi xudurki, naming wə
xəhriting axsun!

⁹ Wujudum bilən keqilərdə Sanga təxna
boldummən;

Bərək, tang səhərlərdimu rohim bilən iq-
iqimdin Seni izdidim;

Qünki həkümlirning yər yüzidə kərüngən bolsa,

Yər yüzidikilər həkkaniylikni əginidu.□

¹⁰ Rəzil adəmgə rəhim kərsitilsimu,

U yənıla həkkaniylikni əgənməydu;

Hətta durusluq turoqan zemindimu u yənıla
adilsizlik qiliweridu,

□ **26:5 «yukirida turoqanlar»** — bəlkim 25-bab, 11-ayəttiki «yukirida turoqan qoxunlar»ğa ohxax, jin-xəytanlarni kərsitixi mumkin. **«Axu aliy xəhər»** — bəlkim dunyadiki hudəsizlikğa wəkillik qilidiqan Babil, yəni yukiriki bablardiki «mənisiz xəhər» boluxi mumkin. □ **26:9 «Hökümlirning yər yüzidə kərüngən bolsa»** — bu səzning ikki hil mənisi bar: — birin-qisi «adil qanunlirning dunyada (həlkingning yahxi qiloqanliqi arkilik) ayan qilinsa...». İkkinqi mənisi «tərbiyilik jaza həkümlirning dunyada pəyda bolsa...». İkkila mənisi, bolupmu ikkinqi mənisi toqra bolsa kərək (10-ayətni kərüng).

Pərwərdigarning xanu-xəwkitini kərməydu. □

11 I Pərwərdigar, qolung kətürüldi,

Biraq ular kərməydu.

Həlbuki, Əz həlkinggə boləan otluq muhəbbitingni ular kəridu həm hijil bolidu;

Küxəndiliring üqün *təyyarlanəan* ot ularni bərəkət yutuwetidu.

12 I Pərwərdigar, Sən bizgə hatirjəmlilik nesip kilisən;

Qünki bizning əməllirimizning həmmisini özüng wujuka qikarəansən. □

13 Dərwəkə, i Pərwərdigar Hudayimiz, ilgiri Səndin baxka «rəblər» üstimizdin həkümranlik kıləan;

Əmdilikətə pəkət Sanga tayinipla naminəni əsləp tiləa alimiz. □

14 Ular bolsa əldi, kəytidin yaximaydu;

Ərwaq bolup kətti, kəyta tirilməydu;

Qünki Sən ularni jazalap yəkəting,

Ularne adəmlərnin əsidimu kıləa

□ **26:10 «Həttə durusluq turoqan zemindimu u (rəzil adəm) yənla adilsizlik kiliweridu»** — adillikni bəja kəltürəx biadil muhit astida təs, əlwəttə. Ətraptikilər adil bolsa, əzining adil bolmiki asanraq bolidu. Biraq rəzillər yənla biadillik kiledu.

□ **26:12 «Qünki bizning əməllirimizning həmmisini özüng wujuka qikarəansən»** — yaki «qünki həmmə əməllirimizni əməliyləxtürgüqi özüngdursən». □ **26:13 «Əmdilikətə pəkət Sanga tayinipla naminəni əsləp tiləa alimiz»** — Huda-ning «kəldisi»i, yəni Hudaqə sadik boləanlar, «pəkət Səning mehir-xəpkitinə arkiliklə sadik bolduq» degəndək etirap kiledu.

qaldurmiding. □

15 Sən əlni uloʻaytkansən, i Pərwərdigar;
 Əlni uloʻaytkansən,
 Özünggə xan-xərəp kəltürgənsən;
 Zeminning qebralirini hərtərəpkə uzartkansən.
 □

Israil kandaq yol bilən azad qilinoʻan?

16 I Pərwərdigar, ular dərd-ələm iqidə
 qaloʻanda, Seni izdidi;
 Tərbiyilik jazalixing ularning bexioʻa qüxkəndə,
 Ular ah urup, piqirlap bir duani kildi: —

17 «Boxinix aldida turoʻan, toloʻiki tutup,
 aʻriktin warkirioʻan bir hamilidar ayaldək,
 Biz Sening aldingda xundak bolduk, i
 Pərwərdigar. ■

18 Biz ikki qat bolup,
 Toloʻaqqa qüxtuk,
 Birak pəkət yəlla qikarduk;
 Yər yuzidikilər üqün heq nijat-qutkuzuxni
 yetküzmiduk;

□ **26:14 «Ular bolsa əldi»** — muxu yərdə «ular» 13-ayəttiki «baxka rəblər», yər yuzidiki padixahlar yaki Israil qoʻqunoʻan butlarning kəynidə turoʻan jin-xəytanlar bolsa kerək. □ **26:15 «Sən əlni... zeminning ... hərtərəpkə uzartkansən»** — baxka birhil tərjimisi: — «Sən... əslidə ularni (əlni, yəni Israilni) jahanning əng qetigə sürgün qiloʻansən». ■ **26:17** Yh. 16:21

Dunyadiki adəmlər heq tuoqlumidi». □

Hudaning Israilning duasioqa boləqan jawabi

¹⁹ «Sanga təwə əlgən adəmlər yaxaydu;
Mening jəsitimning *tirilixi bilən təng* ularmu
tirilidu.

I topa-qangda yatқанlar, oyoqinip nahxa yangrit-
inglar!

Xəbniming tang səhərning xəbnimidəktur;
Yər-zemin əzidə əlgənlərnəni tuoqup beridu. □

²⁰ I həlqim, kelinglar,

Əyünglərəqa kirip, kəyninglardin ixiklərnəni etip
qoyunglar;

Mening dəroqəzipim ətküqə, əzüngni bir dəmlək
yoxuruwal. ■

²¹ Qünki qara,

□ **26:18 «Dunyadiki adəmlər heq tuoqlumidi»** — baxқа birhil tərjimisi «dunyada turoqanlar heq yikilmidi» (demək, uruxta bizdə heq oqəlibə bolmidi). Birəq bizningqə yukiriki tərjimisi toqra. Xuning bilən muxu ayət Hudaning Israil toqruluk boləqan qongkur məksiti üstidə tohtilidu, dəp qaraymiz. U Israil arqilik dunyadikilərgə nijat-kutkuzux həwirini yətküzüp, ularni yengi həyatқа, yəni mənggülük həyatқа erixtürüp, qaytidin tuoqdurmaqçı. Lekin Israil Hudaning xu məksitigə qoral boluxқа layiqətsiz bolup qaldi. Xunga Huda Əzi (19-20-ayətlər wə təwəndiki bablarəqa اساسən) xu ixni qilidu, dəydu. □ **26:19 «Sanga təwə əlgən adəmlər»** — bu səzni anglawatқан «qaldi»larning əzi səygən mərhumlarni kərsitixi mumkin. **«Mening jəsitimning tirilixi bilən təng ular tirilidu»** — bəzidə ibraniy tilida birlik san kəplük sannəni bildüridu; birəq muxu ayət Kutkuzoquqi-Məsihning tirilixi bilən baxqilarmu tirilidu, degən bexarətlək mənidə boluximu mumkin (Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni kəring). ■ **26:20** 2Kor. 4:17

Pərwərdigar Öz jayidin qikip,
 Yər yüzidikilərnin günəhini əzlrigə
 qayturməqçi;
 Yər bolsa üstigə təkülgən qanlarni axkarilaydu,
 Əzidə öltürülgənlərnəni haman yepiwərməydu.

27

*Xəytanning jazalinixi •••• Israillar yioqilip
 Hudaəşa mewə beridu*

¹ Xu künidə Pərwərdigar Əzining dəhxətlik, bükük wə küqlük xəmxiri bilən uqkur yilan lewiatanni,
 Yəni toloqanoquqi yilan lewiatanni jazalaydu;
 U yənə dengizda turoqan əjdihəni öltüridu. □ ■
² Xu küni sap xarab beridioqan bir üzümzar bolidu!

□ **27:1 «Pərwərdigar ... Xəmxiri bilən uqkur yilan lewiatanni, yəni toloqanoquqi yilan lewiatanni jazalaydu; u yənə dengizda turoqan əjdihəni öltüridu»** — lewiatan qongkur dengiz astida yaxaydioqan qorqunqluk əjdihəşə ohxap ketidioqan haywan. Bəzi alimlar uni timsah dəydu, birak biz uningoşa ixənməymiz (Təwrattiki «Ayup» lewiatan toqrisidiki 41-babtiki izahətlirimiz wə «qoxumqə səzimiz»ni kərüng). «Jazalax» degən səzdin, birhil yaman rohning küqining lewiatanning kəynidə turuxi bilən, lewiatanni rəzillikning bir wəkili bolidu dəp qüxinimiz. Injil «Wəhiy» 12-, 13- həmə 20-babka əsasən qüxinimizki, lewiatan Xəytanning əzi həmə əzining ahirkə zaməndiki wəkili boləqan dəjjalni bildüridu. **«uqkur yilan»** — lewiatan Xəytanning əsməndiki ipadisi, «toləqanoquqi yilan» yər yüzidiki ipadisi, «əjdihə» dengizdiki ipadisi. ■ **27:1** Wəh, 12:9

U toqruluk nahxa eytinglar!□

³ Əzüm Pərwərdigar uni saklaymən;

Mən hər dəqiqə uni suqirimən;

Birsi uningoğa ziyan yətküzmisun dəp keqə-kündüz saklaymən.

⁴ Oğəzəp Məndə qalmidi;

Ah, Manga qarxi jəng kilidioğan tikənlər yaki jioğanlar bolsaidi!

Undaq bolsa Mən ularoğa qarxi yürux qilattim,

Ular ni yioxturup keydürüwetəttim!□

⁵ Bolmisa u Meni baxpanahlik qilip tutsun;

U Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun,

Dərəkəkət, u Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun!□

⁶ Kəlgüsi künlərdə, Yaqup yiltiz tartidu;

Israil bihlinip, qeqəkləydu,

Ular pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən

□ 27:2 «sap xarab beridioğan bir üzümzar» — yaki «bək yekimlik bir üzümzar». □ 27:4 «Oğəzəp Məndə qalmidi» — bəlkim Israiloğa qaritiloğan oğəzəpni kərsitidu. «Ah, Manga qarxi jəng kilidioğan tikənlər yaki jioğanlar bolsaidi!... ular ni yioxturup keydürüwetəttim!» — Hudaning

Əz üzümzari boloğan Israiloğa (5-babni yənə kərüng) xunqə hursənliki wə kizojinliki barki, U «ularoğa boloğan qoqdaq muhəbbitimni kərsitix pursiti bolsun üqün, bir tal tikənla pəyda bolsaidi!» dəp tiligəndək qilidu. □ 27:5 «Bolmisa u Meni baxpanahlik qilip tutsun; u Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun!...» — Huda hətta Əzigə qarxi turoğan bir tikəngimu towa qilix, hatirjəmlikkə kelix pursitini yətküzidu!

Buni ikki qetim deyix, buni təkiltəxtin ibarət.

qaplaydu. □ ■

*Pərwərdigarning Əz həlqigə boləqan muamil-
isi*

⁷ *Pərwərdigar Israilni* uroqanlarni uroqanqilik *Israilni* urup baqqanmu?

U qiroqanlardək *Israil* qirilip baqqanmu? □ ■

⁸ Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən;

Xərk xamili qıqqan künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooqliwətkən. □ ■

⁹ Əmdi xu yol bilən Yəqurpning kəbihliki kəqürüm qiliniduki, —

□ **27:6 «Ular (Israil) pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən qaplaydu»** — muxu səz Babil xəhiringning «yər yüzini xəhərlər bilən qaplayli» (14:21) degən məksiti bilən pütünləy ohximaydu. Xu qaoqda bolsa Hudaning Əz üzümzari boləqan Israildin kütəkən ümidi (5-babta hatiriləngəndək) kəp jəhətlərdin əməlgə axurulidu. ■ **27:6** Zəb. 72:16 □ **27:7 «Pərwərdigar Israilni uroqanlarni uroqanqilik Israilni urup baqqanmu? U qiroqanlardək Israil qirilip baqqanmu?»** — ibraniy tilida intayin qışkartilip ipadilinidu: «U Israilni uroqanlarni uroqan dərjiddə uni urup baqqanmu? U (Huda) qiroqanlardək, u (Israil) qirilip baqqanmu?». Baxqa birhil tərjimisi: «Pərwərdigar Israilni baxqılar uroqan dərjiddə urup baqqanmu? Yaki Israil əllər tərripidin qiriləqandək Pərwərdigar tərripidin qirilip baqqanmu?». □ **27:8 «Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən; xərk xamili qıqqan künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooqliwətkən»** — demək, 7-ayəttə deyilginidək, Huda Israilni tərbiyiləp jazaliqanda «əlqəmdin təwən» jazaliqan; xərk xamili zərblik boləqini bilən daimlik əməs, pəqət turup-turup soqup turidu. Baxqa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. ■ **27:8** Yər. 30:11; 46:28

Uning gunahining elip taxlanoqanlikining
pixkan mewisi xu boliduki: —

U qurbangahtiki həmmə taxlarni kukum-talkan
kilidu,

«Axərah»larni wə «kün tüwrükliri»ni zadila
turoqumaydu. □

¹⁰ Qünki mustəhkəmləngən xəhər oqerib bolup
qalidu,

Adəmsatsiz makan həm taxliwetilgən
bayawandək bolidu;

Xu yərdə mozay ozuqlinidu,

Xu yərdə yetip, uning xahlirini yəydu. □

¹¹ Uning xahliri solixix bilən üzulidu;

Ayallar kelip ularni otun kilip köydüriwetidu.

Qünki bu bir yorutulmioqan həlk;

Xunga ularni Yaratquqi ularoqa rəhim kılmaydu;

Ular ni Xəkilləndürgüqi ularoqa xəpkət
kərsətməydu.

¹² Wə xu küni xundak boliduki,

Pərwərdigar Əfrat dəryasining ekimliridin tar-
tip Misir wadisioiqə hər yərni silkiydu,

Wə silər bir-birləp terip yioiwelinisilər,

□ **27:9 «Yakupning kəbihliki kəqürüm kilinidu»** — ibraniy tilida «Yakupning kəbihliki yepilidu» yaki «Yakupning kəbihliki kafarət kilinidu». **«qurbangahtiki həmmə taxlar...»** — muxu ayəttiki «qurbangah» bəlkim butlaroqa qokunuxta ixli-tilidioqan nərsə. **«Axərah»** — «Axərah» butliri wə huxbuy-gahlar bolsa, 17-bab, 8-ayəttiki izahatni kəring. □ **27:10 «mustəhkəmləngən xəhər»** — muxu «mustəhkəmləngən xəhər» bolsa, awwal Babilni kərsətsə kerək; birak 10:24-ayəttiki izahatta deginimizdək, Babilning əzi kəlgüsi «pütkül hudasis dunya»ni bildüridu.

I Israil baliliri! □ ■

¹³ Wə xu küni xundak boliduki,

Büyük kanay qelinidu;

Xuning bilən Asuriyə zeminida tügixəy dəp qaloqanlar,

Wə Misir zeminida musapir bolqanlar kelidu;

Ular Yerusalemda mukəddəs taq üstidə

Pərwərdigarqa ibadət qilidu. □

28

*Əfraim, yəni «ximaliy padixahlik» toqiruluk
bir bexarət •••• Birdinbir ul nemə?*

¹ Əfraimdiki məyhörlarning bexidiki təkəbburluk bilən taqiwalqan güllük tajiqa way!

Munbət jiloqining bexiqa taqiwalqan,

Yəni ularning solixip qaloqan «pəhri» bolqan güligə way!

□ **27:12 «Əfrat dəryasining ekimliridin tartip Misir wadisioiqə»** — muxu ibarə Israilning barlik zeminini kersitix üçün pat-pat ixlitilidu. Həritilərnı kərüng. ■ **27:12** Yəx. 17:5 □ **27:13 «Xu küni xundak boliduki, büyük kanay qelinidu»** — Hudaning həlkini qakiridioqan, ahırkı zamandiki muxu «büyük kanay» Mukəddəs Kitabta baxqa kəp yərlərdə tiləqə elinidu. Yəxaya əzi 18-babta u toqrisida tohtilidu. Muxu yərdə, Hudaning məhır-xəpkitining barlik insanlar üçün ortaqliki, Yəhudiy əməslər (Asuriyə zeminida tügixəy dəp qaloqanlar... Misir zeminida musapir bolqanlar) Hudəqə tayanəqan Yəhudiyalar bilən billə Uning padixahlikiqə mirashor bolidioqanliki enik kərünidu.

I xarabning əsiri boləqanlar!□

² Mana, Rəb bir küq wə kudrət igisini hazirlidi;
U bolsa, məldürlük judun həm wəyran qiloquqi
borandək,

Dəhxət bilən taxkan kəlkün suliridək,
Əxəddiylərqə *tajni* yərgə uridu.

³ Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki
təkəbburluq bilən taqiwaləqan güllük taji ayaq
astida qəylinidu;

⁴ Wə munbət jiloqining bexida taqiwaləqan,
Ularining «pəhri» boləqan solixip qaləqan güli
bolsa,

Baldur pixkan ənjürdək bolidu;

Uni kərgən kixi kərüpla,

Qolıqə elip kap etip yutuwalidu.

⁵ Xu künidə, samawi qoxunlarning Sərdari
boləqan Pərwərdigar Əz həlqining qaldisi üqün
xərəplik bir taj,

Xundakla kərkəm bir qəmbirək bolidu.

⁶ U yənə həküm qikirixka olturoqanlarəqə toqra
həküm qıkarəquqi Roh,

Wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq

□ **28:1 «Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluq bilən taqiwaləqan güllük tajiəqə way!...»** — Əfraimning bəqliri harək iqixkə bək amraq idi. Ularining ərə-aditigə asasen, abruyluq adəmlər olturuxlarda gül taj taqaytti. Yəxaya pəyoqəmbər, ularning «pəhri» boləqan güli, yəni ularning «xan-xəripi» solixip ketip yoqay dəp qaldi, dəydu. Aq adəm kərüpla yəwalidəqan bir tal ənjürdək ular yoqap ketixi mumkin. Hazir bolsa, təkəbburluq qilidəqan yaki əyx-ixrət qilidəqan waqit əməs, bəlki towa qilip pəryad kətürux kerək, degənliktur. «Munbət jiloqə» — ximaliy padixahlıq (İsrail)ning paytəhti boləqan Samariyə jaylaxkan jiloqini kərsətsə kerək.

bolidu. □

Yerusalemdeki əmirlarning əhwali •••• Kim Hudaning sözini qüxinələydu?

⁷ Biraq bularmu xarab arkilik hatalaxti,

Haraq bilən ezikip kətti: —

Həm kahin həm pəyqəmbər haraq arkilik ezikip kətti;

Ular xarab tərpidin yutuvelinöjan;

Ular haraq tüpəylidin ələng-sələng bolup ezikip kətti;

Ular aldin kərüxtin adaxti,

Höküm kilixta ezixiti; □ ■

⁸ Qünki həmmə dastihan box orun qalmay kusak və nijasət bilən toldi. □

Əmirlər Yəxayani mazak qilidu

⁹ «U kimgə bilim əgətməkqudu?»

□ **28:6** «U yənə həküm qikirixka olturoqanlaroqa toqra həküm qikarouqi Roh, və dərwarzida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu» — mətiwərlər həlk üqün həküm qikirix, sot kilix üqün xəhər dərwarzilirida olturatti. Baxka birhil tərijimisi: — «Düxmənni dərwarzisiqigə qekindürgüqigə küq bolidu» — demək, hujum kilidioqanlaroqa küq bolidu.

□ **28:7** «**kahin**» — muqəddəs ibadəthanida həlqlərgə wəkil bolup qurbanlik qilouqi. ■ **28:7** Yəx. 5:11 □ **28:8** «**Həmmə dastihan box orun qalmay kusak və nijasət bilən toldi**»

— mumkinqilili barki, Yəxaya orda bilən boloqan munasiwiti bilən Yerusalemdeki ərbablarning olturuxioqa katnixalaydu. Təwəndiki ayətlərgə qarioqanda, olturuxning səwəbi, Misir bilən Asuriyəgə qarxi turux ittipaqi toqrisidiki kelixim tüzgənlikni təbrikləxtin ibarət idi. Yəxaya hərdaim mundak ittipakni tüzməslilikni təxəbbus qilip, ularning mazaklirioqa uqrioqan.

U zadi kimni muxu həwərnı qüxinidioğan
qılmaqıdu?» □

Yəxaya jawab beridu

¹⁰ Eoizlanduruloğanlaroğa əməsmu?! Əmqəktin
ayriloğan bowaqlarğa əməsmu?!

Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdu,

Qurmukur, qurmukurdur,

Bu yərdə azraq,

□ **28:9 «U kimgə bilim oğətməkıdu? U zadi kimni muxu həwərnı qüxinidioğan qılmaqıdu?»** — muxu sözlər, bəkim, ziyapəttə olturoğanlar Yəxayani mazaq qilidioğan söz boluxi mumkin. Xübhisizki, ular «Pəqət Hudaqıla tayiniximiz kerək» degən həwərnı intayin addiy, səbiy balining kəzqarixi, halas, dəp qaraytti.

Xu yərdə azraq bolidu...□

11 Qünki duduklaydioğan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlkkə söz kılıdu.□ ■

12 U ularoqa: —

«Mana, aram muxu yərdə,
Həli yoqlarni aram aldurunglar;
Yengilinix muxudur» — degən,

□ **28:10 «Eoqizlanduruloğanlaroqa əməsmu?! Əmqəktin ayriloğan bowaklaroqa əməsmu?!»** — muxu sözlər, bəlkim, Yəxayaning jawabining baxlinixi. Yəxaya ularning «muxu közqarixing bək addiy ikən» degən mazaq gəplirini əzlrigə qayturup: «Pəqət addiy adəmlər, səbiy balidək kiçik peil kixilərlə muxularni qüxinələydu, xundakla Hudaning sezini qəbul kılalaydu. Təkəbbur, özini əkillik qəqlaydioğanlar hərgiz qüxinəlməydu», dəydu. **«Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdu, kurmukur, kurmukurdur, bu yərdə azraq, xu yərdə azraq bolidu...»** — muxu sözning üq muhım nuqtisi bar: — (1) Yəxaya muxu yərdə kitabidiki bexarətlərnə toluk qüxinixkə tolimu muhım bir aqquqni beridu. Bexarətlər bir-birləp, birsi bu həkikətəni təkitlisə, birsi u həkikətəni təkitləydu, həmmə bexarət arqilik bizgə qandak kılıp Hudaqə pütünləy, ətrəplik ixinip tayinixni oğitidu. (2) «wəzmuwəz, ... kurmukur...» ibraniy tilida «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» degəndək kiçik balining tələppuzida eytilidu. Xuning bilən u Hudaning sezini qəbul kılıx üqün kiçik baliqə ohxax kiçik peillik boluxi kerək dəp təkitləydu. (3) bala səzligəndək «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» degən sözlər yənə kelip yat bir tildək bolup, 11-ayətəni tonuxturidu. Təwəndiki izahətnimu kərüng. □ **28:11 «Qünki duduklaydioğan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlkkə söz kılıdu»** — demək, Yerusalem wə Yəhüdaliklər yat bir dələt tərpidin basturulup, yat yurtqə yətkilidu. Ular Hudaning addiy səzlrini «balılarqə gəp» dəp mazaq kılıp rət kılıdu, nətijidə muxundak awazlar ularda yamrap ketidu. ■ **28:11** 1Kor. 14:21

Birak ular heqnemini anglaxni halimioqan.□

13 Xunga Pərwərdigarning səzi ularoqa: —

«Wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,
Kurmukur, kurmukurdur.

Muxu yərgə azrak,

Xu yərgə azrak bolidu;

Xuning bilən ular aldioqa ketiwetip,

Putlixip, ongda qüxidu,

Sundurulup,

Tuzakka qüxüp tutulup qalidu.□ ■

14 — Xunga həy silər mazak kילוуқилар,
Yerusalemda turoqan muxu həlkni idarə
kילוуқилар,

Pərwərdigarning səzini anglap qoyunglar!

15 Qünki silər: — «Biz ölüm bilən əhdə tüzduk,

Təhtisara bilən billə bir kelixim bekittuk;

Kamqa taxkindək ötüp kətkəndə,

U bizgə təgməydu;

Qünki yaloqanqilikni baxpanahimiz kilduk,

Yaloqan səzlər astida məkünüwalduk» — ded-

□ 28:12 «**Mana, aram muxu yərdə, həli yoqlarni aram aldurunglar; yengilinix muxudur**» — bu səzlər Yəxaya yətküzgən həwərnin jəwhiridur. Hudaqə tayinix — aramliktur! «**Duduklaydioqan ləwlər wə yat bir til bilən U (Pərwərdigar) muxu həlkə səz kilidu... birak ular heqnemini anglaxni halimioqan**» — məzkur bexarət (11-13) toqrulukmu «1Kor.» 14:21-22 wə uningoqa baqlıq «qoxumqə səz»nimu kərüng. □ 28:13 «**Xuning bilən ular aldioqa ketiwetip, putlixip, ongda qüxidu, ...tuzakka qüxüp tutulup qalidu**» — əzi tallioqan yolu bilən aloqa baskini bilən, nətijisi həlakəttur, halas. ■ 28:13 2Kor. 2:16

inglar,□

16 Xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: —
 Mana, Zionda ul bolux üqün bir Tax,
 Sinaktin ötküzülgən bir tax,
 Kimmətlik bir burjək texi,
 İxənqlik həm mukim ul texini saloquqi Mən
 bolimən.
 Uningoqa ixinip tayanolan kixi heq
 hədukmaydu, aldirimaydu.□ ■

17 Wə Mən adalətni əlqəm tanisi kiliimən,
 Həkkaniylikni bolsa tik əlqigüq yip kiliimən;
 Möldür baxpanaşi bololan yaloqanqilikni
 süpürüp taxlaydu,
 Wə kəlkün məküwalolan jayini texip əpketidu.□

18 Xuning bilən ölüm bilən tüzgən əhdənglar
 bikar kiliwetilidu;

□ **28:15 «Biz ölüm bilən əhdə tüzduq, təhtisara bilən billə bir kelixim bekittuk... yaloqan sözlər astida məkünüwalduk»** — hərəkəndə kixi muxundaq sözlərnı aqzi bilən deməydu, əlwəttə. Biraq Yəxaya pəyoqəmbər muxu sözlərnı ularning aqzioqa selip, ularning tüzgən əhdising həkikiy əhmiyitini ayan kilidu. Xu qəqdiki əhdə bolsa Misir bilən bolənanidi, biraq Yəxaya bexarəttə xuni biwasitə deməydu. Buning səwəbi bəlkim Misirdiki bu əhdə kəlgüsidə adəmnı tehimu aldaydioqan, ahirkı zamandiki bir əhdini kərsitidu. Muxu əhdini İsrail Xəytanning wəkili dəjjal bilən tüzidu. «Dan.» 9:27, İnjl «Wəh.» 11:2, 13:5ni kərüng. □ **28:16 «Sinaktin ötküzülgən bir tax»** — səzmusəz tərjimə kılqanda, «Sinak texi». Bu ibarə baxkılarnı sinaydioqan həm əzi sinaktin ötkən bir tax, degən ikki mənini öz iqigə alsa kərək. ■ **28:16 Zəb.** 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Əf. 2:20; 1Pet. 2:6, 7, 8 □ **28:17 «adalətni əlqəm tanisi kiliimən»** — yaki «toqra həküm kiliwnı əlqəm tanisi kiliimən» (26-ayətnimu kərüng).

Silərninğ təhtisara bilən bekitkən keliximnğlar
akmaydu;

Qamqa taxkindək ötüp kətkəndə,
Silər uning bilən qəyliwetilisilər.

¹⁹ U ötüp ketixi bilənla silərnı tutidu;

Həm səhər-səhərlərdə,

Həm keqə-kündüzlərdimu u ötüp turidu,

Bu həwərnı pəkət anglap qüxinixning özila
wəhimigə qüxüx bolidu.

²⁰ Qünki kariwat sozulup yetixqa kiskilik qilidu,
Yotқан bolsa adəm tügölüp yatsimu tarliq
qilidu.□

²¹ Qünki Pərwərdigar Öz ixini,

Yəni Əzining qəyriy əmilini yürgüzüx üqün,

Əzigə yat boloqan ixni wujudqa qikirix üqün,

Pərazim teoqida turəqinidək ornidin turidu,

U Gibeon jiloqisida qəzəplənginidək
qəzəplinidu;□

²² Xunga mazak kiloquqılar bolmanglar;

Bolmisa, kixənliringlar qing bolidu;

Qünki mən samawi qoxunlarning Sərdari

□ **28:20 «Qünki kariwat sozulup yetixqa kiskilik qilidu, yotқан bolsa adəm tügölüp yatsimu tarliq qilidu»** — bu kinayilik gəp. Ular Hudaning aramlıqını rət qilidu, əzining aram almaqı boloqan yoli bolsa əzigə heq aram bərməydu.

□ **28:21 «Pərazim teoqi» wə «Gibeon jiloqisi»** — bu ikki jayda yüz bərgən ixlarnı qüxinix üqün, Təwrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayət qatarlıqlarnı kərüng. Huda axu yərlərdə Dawut padixahning təhtini mustəhkəmləx üqün Filistiylər üstidin ikki kətim qong qəlibə kiloqanidi. Biraq Yəxaya qobul kiloqan wəhiyge əsasən, adəmni jazalaxtiki muxundaq ixlarning əzi Hudaning muhəbbətlik təbiitigə pütünləy qəyriy, tüptin yat kelidoqan, Əzi nəprətlinidoqan ix ikənliki ayan qilinidu.

boləqan Rəb Pərwərdigardin bir həlakət toqrisida,
 Yəni pütkül yər yüzigə kət'iylik bilən bekitkən
 bir həlakət toqrisidiki həwərnə angliəqanmən.

Əkillik dehqanning terix-yioixi toqrisida bir təmsil

²³ — Qulak selinglar, awazimni anglanglar;
 Tingxanglar, səzlirimni anglanglar.

²⁴ Yər həydidüqi dehqan terix üqün yərnə kün
 boyi həydəmdu?

U pütün kün yərnə aqdurup,
 Qalmilarnə ezəmdü?

²⁵ U yərning yüzini təkxiligəndin keyin,
 Qarakəz bədiyanni taxlap,
 Zirini qeqip,
 Buqdayni taplarda selip,
 Arpini terixkə bekitilgən jayoqə,
 Qara buqdayni etiz qirlirioqə terimamdu?

²⁶ Qünki uning Hudasi uni toqra həküm qilixkə
 nəsihət qilidu,
 U uningəqə əgitudu.

²⁷ Bərhək, qarakəz bədiyan qixlik tirna bilən
 tepilməydu;
 Tuluk zirə üstidə həydəlməydu;
 Bəlki qarakəz bədiyan bolsa qamqə bilən
 soqulidu,
 Zirə bolsa təmür-tayəq bilən urulup dan ajri-
 tilidu.

²⁸ Un tartixkə dannə ezix kerək, əmma *dehqan*
 uni mənngügə tepewərməydu;
 U hərwa qəqliri yəki at tuyəqliri bilən uni
 mənngügə tepewərməydu;

29 Muxu ixmu samawi qoxunlarning Sərdari
 bolqan Pərwərdigardin kelidu;
 U nəsihət berixtə karamət,
 Danalıqta uluqdur. □ ■

29

Yerusalemqa qūxidioqan «tərbiiyilik jazalax»

¹ Ariəlgə, Dawut öz makani qiloqan Ariəlgə way!
 Yənə bir yil yillarqə qoxulsun,

□ **28:29 «Muxu ixmu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigardin kelidu; u nəsihət berixtə karamət, danalıqta uluqdur»** — 23-29-ayətlərnin əsli tekstliridiki bəzi səzlər nahəyiti az uqriqəqqa, baxqa birnəqəqə hil tərjimiliri uqrxı mumkin. Biraq üq ix eniğ turidu: — (1) Yər həydəx həm danni soqup ajritixmu kərünüxtə yərgə yaki danqə qarita «qattıq kolluq muamilə» qilixqa ohxaydu; muxu ixlar bəlkim Hudaning bizgə ixlitidioqan tərbiiyə tədbirlirini bildüruxi mumkin. (2) Həmmimiz əqillik dehqandin əginəyliki, u məqsətlik həlda həmmə ixni qilidu. U hərgiz yər həydəx yaki dan soqup ajritixtin ibarət ikki ixni zoqlinix üqün qilmaydu; u ahırkı nixanoqə qarap, hərqaysi uruqlarning həsulini kəzləydu. Hudamu ohxaxla həmmimizgə ohximaydioqan tərbiiyilik usul qollinip, bizdin həsul qiqarmaqqi. Uning bəzidə muamilisi «qopal» yaki qattıq kərünsimu, u bəribir hərqəndəq danning ünüp qiqixioqə kerək bolqan xaraitni obdan bilidu, hərberimizdin ayrim-ayrim həlda həsul qiqirix usulini bilidu. (3) Məlum bir həsul üqün həydəp-terix yaki dan ajritix usuli muwapıq bolqini bilən, əqillik dehqan muxu usulni qəktin axuruwətməy ixlitidu. Huda ohxaxla həmmimizni kiçik peil, muhəbbətlik kixilərdin qilix üqün dəl qəndəq həm qanqilik dərijidiki muamilini ixlitix kerəklikini bilidu. ■ **28:29** Yər. 32:19

Həyt-bayramlar yənə aylinip kəlsun;□
 2 Birək Mən dərd-ələmni Ariəlgə kəltürimən;
 Dad-pəryadlar kətürölüp anglinidu;
 U Manga həkikətən bir «Ariəl» bolidu.
 3 Qünki Mən seni kapsap qədirlar tiktürüp,
 Seni kəmal kəlip muhasirə istihkamlirini sal-
 imən,
 Potəyliri bilən seni qorxiwalimən.□ ■
 4 Xuning bilən pəs kilinisən,
 Sən yər tegidin səzləydiqan,
 Gəpliring pəstin, yəni topa-qangdin kelididən,

□ **29:1 «Ariəl»** — Yerusalemləni kərsitidu, u «Hudaning qurbanlıq supisining bəxi» degənlik, yəni qurbangahqa ot salididən orun. Muxu isim, Hudağa ibadət kəlididən jay həm Hudaning otıqə uqraydidən jay ikənlikini bildüridu. Bəlkim xu bəbtiki mənisini xuki, Yerusalemlə Pərwərdigarğa ibadət kəlididən orun əməs, bəlkə itaətsizlik tütəylidin uning otluq qəzəpıgə uqraydidən orun bolup qaldı, degənlik. **«Yənə bir yıl yillərğa koxulsun»** — mənisini bəlkim, «bir yildin keyin» — demək (2-8-ayətkə əsasən), Asuriyə bir yildin keyin Yerusalemləni muhasirıgə alidu. Undək bolsa, bəxarət miladiyədin ilgiriki 702-yili berilgən. Toluk ayətning bəxqə birhil tərjimisi: — «Yillar kəprək ətsun, həyt-bayramlar yənılə ötküzəlsun» kətarlıq. İkki hil tərjimisi ohxaxla, wəqıtmu yəki həyt-bayramlardiki diniy paaliyətlərmu silərnə kütquzmaydu, degən məninini bildüridu. □ **29:3 «Mən seni kapsap qədirlar tiktürüp... potəyliri bilən seni qorxiwalimən»** — bəxarət Asuriyəning hujumini kərsətkən əməs, bəlkə «bərlıq əllərnıng nuroqunlıqan koxunlır»ning bir hujumini kərsitidu (7-ayət); xunga u Asuriyəning təjawuzidin keyin berilgən bolsa kərək. Uning üstıgə, Huda «Ariəl»ni (hər qətim nıjatını rət kılıxi tütəylidin) Bəbildin andın Rımlıqlardın (miladiyədin keyinki 70-yıl) **kutquzoqan əməs**. Xunga bəxarət ahırkı zamandiki kəp əl-yurtlarning (7-ayət) Yerusalemlə, xundəqlə İsrailə qəlididən hujumini kəzdə tutidu. ■ **29:3** Yər. 6:3; Əz. 17:17

Awazing ərwaqlarni qakıroquqiningkidək yər
tegidin qıkidu,
Səzliring topa-qangdin xiwirlap qıkkandək
bolıdu;■

⁵ Xu qaşda düxmənliringning topi huddi
yumxak topa-qanglardək,
Yawuzlarning topi xamal uqurup taxlaydıoan
topandək tozup ketıdu.

Bu ix birdinla, tuyuksız bolıdu!■

⁶ Əmdi samawi qoxunlarning Sərdari bolıoan
Pərwərdigar sening yeningoşa kelıdu;
Güldürmama, yər təwrəx, küqlük xawqun,
quyuntaz, boran wə yutuwalıquı ot yalkunlar
bilən səndin hesab alıdu.□

⁷ Xundak kılıp Ariəlgə qarxi jəng kılıdıoan,
Yəni uningoşa wə kəl'ə-koroanlık mudariəlgə
jəng kiliwatkan barlık əllərnıng nuroşunlıoan
qoxunliri keqisi kərgən qüxtiki kərünüxtək
yoqap ketıdu.

⁸ Aq qaloan birsi qüx kərgəndə,
Qüxidə bir nemə yəydu;
Bıraş oyoansa, mana qorsiki quruk turıdu;
Qangkıoan birsi qüx kərgəndə,
Qüxidə su iqudu;
Bıraş oyoansa, mana u halidin ketıdu,
U yənıla usuzlukqa təxna bolıdu;
Mana Zion teşioşa qarxi jəng kiliwatkan
əllərnıng nuroşunlıoan qoxunliri dəl xundak

■ 29:4 Yəx. 8:19 ■ 29:5 Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5-6; Yəx. 17:13; 30:13 □ 29:6 «...səndin hesab alıdu» — ıbraniy tilida «...seni yoqlaydu».

bolidu. □

*Rohiy qarioruluk, rohiy oqəplət,
Pərwərdigarning dora-dərmani*

⁹ Əmdi arisaldi boliwerip,

Qaymukup ketinglar!

Əzünglarni qarioru kilip, qarioru bolunglar!

Ular məst boldi, biraq xarabtin əməs!

Ular ilənglixip qaldi, biraq hərəktin əməs!□

¹⁰ Qünki Pərwərdigar silərgə oqəplət uyqusi
baskuqi bir rohni təküp,

Kəzünglarni etiwətti;

□ **29:8 «... oyoqansa, mana u həlaldin ketidu, u yənila usuzluqqa təxna bolidu; mana Zion teoqioqa qarxi jəng kiliwatkan əllərnin nuroqunlioqan qoxunliri dəl xundak bolidu»** — demək, bu qüxnə kərgən kixi baxqa əllərnin qoxunlirini kərsitidu. Qüxidə kərgən «tamak-su» barliq əllər yutuwalmaqci boləqan Yerusalemnə kərsitidu. Əllər «Yerusalemlə bizningki» dəp ham hiyal kilip, tuyuksiz həmmidin ayrilip, məqlup bolidu. □ **29:9 «Əmdi arisaldi boliwerip, qaymukup ketinglar!...»** — bu ayət intayin muhım. Yəxaya Asuriyə yaki baxqa besip kirgən tajawuzqilardın qutuluxni alliburun aldın'ala eytqan (36-37-bablarni kərüng). Əmdi muxu qutuluxlarni kərgənlər yənila Hudaqə ixənməy «tasadipiyliqtin boləqan» yaki «Misir bilən boləqan ittapaqtin boləqan» desə qandak bolidu? Əgər ular xu qaqda «arisaldi» bolsa, həq qararəqə tehi kəlmisə, ular hərqandak bir ixta bax qaturidəqan bolidu. Yəxaya ularning xundak kajliq kilidəqanliqini aldın bilgən (Hudaning agahini 6:10-ayəttə kərüng). Xunga u kinayə kilip, ularni xundak kilixqa dəwət kilidu.

U pəyqəmbərlər wə bax-közünqlar boloan aldın kərgüqilərnimu qümkiwətti. □ ■

11 Muxu kərgən pütkül wəhiy bolsa, silər üçün pəqətliwətilgən bir yəgimə kitabdək bolup qaldi;

Həq kitabni sawatlıq birsigə berip: —

«Oqup berixingizni ətünimən» — desə, u: —

«Oquyalmaymən, qünki pəqiti bar ikən» — dəydu.

12 Kitab sawatsiz birsigə berilip: —

«Oqup berixingizni ətünimən» — deyilsə, u: —

«Mən sawatsiz» — dəydu. □

13 Wə Rəb mundaq dəydu: —

«Muxu həlk əqzi bilən Manga yəqinlaxkanda, Tili bilən Meni hərmətligəndə,

Birəq kəlbi bolsa Məndin yirəq turəqəqqa,

Məndin boloan qorkuxi bolsa, pəkət insan bal-

□ **29:10 «Pərwərdigar silərgə oqəplət uyqusi baskuqi bir rohni təküp... aldın kərgüqilərnimu qümkiwətti»**

— yukiriki izaħatta eytkinimizdək, ular Pərwərdigarning karamətlirini yənila etirap qilmioqandin keyin, Huda ularni tehimu öz kajlikida bekitip qoyidu. Xundaq qiloqini bilən U ularni tehi taxliwətmigən; U ularəq əng ahirki bir pürsətni yari-tip beridu. Bu pürsət 14-ayəttə aldın'ala eytilidu. ■ **29:10 Rim.**

11:8 □ **29:12 «Kitab sawatsiz birsigə berilip... u: — «Mən sawatsiz» — dəydu»** — sawatlıq kixi bolsa «kitab pəqətləngən» (pəqətni buzuxqa əzümni awarə qilmaymən) degən bəħanini kərsitidu. Sawatsiz kixi bolsa əlwəttə oquyalmaydu; birəq u sawatlıq kixidinmu oqup berixni sorimaydu. Demək, nuroqun adəmlər bu ikki hil kixilərgə ohxax Hudaning bərgən wəhiysigə pərwəyim pələk dəp yüriweridu.

isining pətiwaliridinla bolidu, halas; □ ■
 14 Xunga mana, Mən muxu həlk arisida yənə bir
 karamət kərsitimən;
 Karamət bir ixni karamət bilən qilimən;
 Xuning bilən ularning danixmənlorining
 danaliki yokilidu;
 Ularning akillirining əkilliri yoxurunuwaloqan
 bolidu». □ ■

Qong əzgirixlər

15 Əzining pükken niyətlirini Pərwərdigardin
 yoxurux üqün astin yərgə kiriwaloqan,
 Əz ixlirini qarangoqulukta qilidioqan,

□ 29:13 «**Muxu həlk aqzi bilən Manga yekinlaxkanda...
 qəlbi bolsa Məndin yirak turoqoqqa, Məndin bolqan
 qorquxi bolsa, pəkət insan balisining pətiwaliridinla
 bolidu, halas**» — «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni kəring.

■ 29:13 Mat. 15:8; Mar. 7:6 □ 29:14 «**Xunga mana,
 Mən muxu həlk arisida yənə bir karamət kərsitimən;
 karamət bir ixni karamət bilən qilimən**» — Huda ularoqə
 səwr-taqət bilən yənə bir pirsət bərməkqi. Bu pirsətning nemə
 ikənliki enik tiloqə elinmioqan. Biraq bu yərdə deyilgən sözlərgə
 qaridoqanda bu karamətning «Asuriyədin qutulux» degən
 məjizidin birnəqqə həssə yukiriliki, ajayibliki, karamətliki
 wə tilsimatliki bar boluxi mumkin. Biz yənə xundak dəp
 qaraymizki, Yəxaya pəyoqəmbər muxu ixni kitabining qaloqan
 qismida bizgə eytip beridu; oqurmənlərnin gəzi uni oqup
 quxinələydu. «**Xuning bilən ularning danixmənlorining
 danaliki yokilidu; ularning akillirining əkilliri yoxu-
 runuwaloqan bolidu**» — Hudaning ixligən muxu karamitin-
 ing nətijisi dunyadiki «danixmənlik»ni öz-özidin hijil qilidu.
 «1Kor.» 1:19ni kəring. ««Akillarning əkilliri» yoxuruniwalidu»
 — demək, ularning əkli heq əskətməydu həm baxqilar aldida
 kərunüxkə hijil bolidu. ■ 29:14 Yər. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25;
 1Kor. 1:19

Wə «Bizni kim kəridu» wə «Kim bizni bilgən» degənlərgə way!■

¹⁶ Ah, silərninğ tətürlükünğlar!

Sapalqini seviz layoqa ohxatkili bolamdu?

Xundaqla ix əzini İxligüqigə: «U meni ixlim-igən»,

Yaki xəkilləndürülgən əzini Xəkilləndürgüqigə: «Uning əkli yok» desə bolamdu?!■

¹⁷ Qünki kışka waqit iqidila, Liwan mewilik baqoqa aylandırulmamdu?

Mewilik baq bolsa orman hesablanmamdu?□

¹⁸ Xu künidə gaslar xu yəgimə kitabning səzlrini anglaydioğan,

Qarioqlar zulmət həm karangoqluluktin qikip közliri kəridioğan bolidu;■

¹⁹ Məminlər bolsa Pərwərdigardin tehimu hursən bolidu;

İnsanlar arisidiki miskinlər İsraildiki Mukəddəs Boləquqidin xadlinidu.

²⁰ Rəhimsiz boləquqi yokaydu,

Mazak kıləquqi oqayib bolidu;

Kəbihlik pursitini kütidioğanlarning həmmisi həlak kılınidu;

■ 29:15 Zəb. 94:7 ■ 29:16 Yəx. 45:9 □ 29:17 «**Liwan mewilik baqoqa aylandırulmamdu? Mewilik baq bolsa orman hesablanmamdu?**» — Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilən dangki qıkkən rayon bolup kəlgən. Muxu orman bilən uning «mewilik baq»lirining rolliri almaxturuloğan bolsa, undaqla yukiri orunda turəqlar yaki təkəbburlar pəs (birak yənıla yahxi wə mewə beridioğan) orunoqa bekitilidu wə kəmtərlər bolsa yukiri orunoqa koyulidu, deməkqi. Qandaqla bolmisun, nuroqun kixilərninğ orunlirida almixix yüz beridu.

■ 29:18 Mat. 11:5

21 Mana *muxundak adəmlər* adəmnı bir söz üqünla jinayətqi kılıdu, Dərwazıda turup rəzillikkə tənbiħ bərgüqi üqün tuzaq təyyarlap qoyıdu, Həkkaniy adəmnıng dəwasını səwəbsiz bikar kiliwetıdu. □ ■

22 Xunga İbraħim üqün bədəl tələp kütquzoğan Pərwərdigar Yaqupning jəməti toqruluk mundak dəydu: —

«Həzir bolsa Yaqup hijillikkə qalmaydu, Həzir bolsa u tit-tit bolup qırayı tatirip kətməydu; □

23 Qünki *Yaqup* qolumning ixligən əmili boloğan,

□ 29:21 «(Ular) dərwazıda turup rəzillikkə tənbiħ bərgüqi üqün tuzaq təyyarlap qoyıdu» — xəhər dərwazisi sot kılıdioğan jay idi. ■ 29:21 Am. 5:10 □ 29:22 Xunga İbraħim üqün bədəl tələp kütquzoğan Pərwərdigar Yaqupning jəməti toqruluk mundak dəydu: — «Həzir bolsa Yaqup hijillikkə qalmaydu, həzir bolsa u tit-tit bolup qırayı tatirip kətməydu» — demək: — (1) «Yaqup öz pərzəntliri (jəməti) toqrisida hijil bolmaydu». Yaqup həyat waktıda özining on ikki oqlining qilmixliridin nəhayiti hijil bolup yürətti («Yar.» 34-babni kərüng). Andin Yaqup keyinki dəwrədə pərzəntlirining kılolanlirini kərgən bolsa, tehımu hijil boloğan bolattı! Bırak «həzir bolsa» (kəlgüsidə) adil, həkkaniy, sap dillik «yengidin tuquloğan», yengı bir pərzənti, yengı bir İsrail wujudka kelıdu; Yaqup (tırılğan waktıda) ulardın heq hijil bolmaydu, əlwəttə. (2) «Uning qırayı tatirip kətməydu» — Öz oqullirining bir-birigə həsəthor bololanlıkı tüpəylidin Yaqup kəp japa tartқан. U Yüsüpni «əltürülgən» dəp uzun yıllar matəm tutқан, andın əng yahı kəridioğan Binyamını «yokəp kətti» dəp ənsirəp ələy dəp qaloğan. Bırak öz pərzəntliri toqrisida ənsirəxning həjiti yok — qünki «həzir bolsa» hərbi Hudaning baxpanahıda aman-esən mənggü turıdu, xundakla bir-biri bilən inaq etüxıdu.

öz arisida turoqan əwladlirini kərgən waqtida,
 Ular namimni mukəddəs dəp uluqlaydiqan,
 Yakupning Mukəddəs Boloquqisini pak-
 mukəddəs dəp bilidiqan,
 Israilning Hudasidein kərkidiqan bolidu.□

²⁴ Rohi ezip kətkənlər yorutulidiqan,
 Kəqxap yürənlər nəsihət-bilim qəbul
 kilidiqan bolidu.

30

*Misir bilən ittapaqlixix — Hudaşa tayan-
 masliqtur*

¹ «Asiy oşullarning əhwalişa way!» — dəydu
 Pərwərdigar,
 — «Ular pılanlarni tüzməkqi, biraq Məndin
 almaydu;

Ular mudapiə toşukini bərpə kilidu,
 Biraq u Mening Rohim əməs;
 Xundak qilip ular gunahı üstigə gunah
 qoxuwalidu.

² Ular Məndin heq sorimayla Misiroşa yol aldi;
 Pirəwnning qaniti astidin panah izdəp,
 Misirning sayisigə ixinip tayinidu yənə!

³ Qünki Pirəwnning qaniti bolsa siləрни yərgə
 taxlap lət kilidu.

□ **29:23 «Yakup qolumning ixligən əmili boluqan, öz arisida turoqan əwladlirini kərgən waqtida...»** — muxu 22-24-ayəttə həm Yakupning əzini (Israilni) həm uning əwladlirini (Israillarni) kərsitidu. Yakupning əzi ularni kərx üçün əlümdin tirilixi kərek, əlwəttə.

Misirning sayisigə ixinip tayinix silərgə bax
qetinqilik bolidu.

⁴ Pirəwnning əmirliri Zoan xəhiridə bolsimu,
Uning əlqiliri Hənəs xəhirigə hərdaim kelip
tursimu, □

⁵ Awam həmmisi əzigə paydisi bolmaydioğan,
Heq yardimi wə paydisi təgməydioğan,
Bəlki lət kəlip yərgə taxlaydioğan,
Hətta rəsua kəlidioğan bir həlktin nomus
kəlidioğan bolidu. ■

*Yük artilip Misiroğa mengixka təyyarlanoğan
biqarə ulaqlar!*

⁶ Nəgəwdiki ulaqlar toqlrisida yūkləngən
wəhiy: —

Ular jəpalıq, dərd-ələmlik zemindin ətidu;
Xu yərdin qixi xirlar wə ərkək xirlar,
Qar yılan wə wəxıy uqar yılanmu qıkidu;
Ular baylıqlirini exəklərning dūmbisigə,
Gəhərlirini tögə lokkilirioğa yūkləp,
Əzlırigə heq payda yətküzməydioğan bir

□ **30:4 «Pirəwnning əmirliri Zoan xəhiridə bolsimu, uning əlqiliri Hənəs xəhirigə hərdaim kelip tursimu,...»** — xu qəqlarda Misir yeni bir padixah, yəni Pirəwn Xabakoning qol astida küqlük, ittıpaqlaxqan bir dələtkə aylanoğanidi. Zoan wə Hənəsning Misirning ikki tərıpıdə boluxı dələtning küqlük birlikini təkıtləydu. ■ **30:5** Yər. 2:36

həlkning yenioğa kətürüp baridu. □

⁷ Misir!? Ularning yardimi bikar həm kuruuktur!
Xunga Mən uni: «Həqnemini kılıp
bərməydiöjan Raħab» dəp atioqanmən. □

Ixanməslikning aqiwiti

⁸ — Əmdi bu sözning kəlgüsi zamanlar üçün,
Guwahlik süpitidə əbədil'əbədğə turuwerixi
üçün,

□ **30:6 «Nəgəwdiki ulaqlar toqrisida yükləngən wəhiy»** — Nəgəw bolsa Yəhüdaning jənubi qismi bolup, pütünləy dəhəxtlik qəl-bayawan. Misiroğa mangidiöjan bir yol Nəgəwdin etidu. **«...yükləngən wəhiy»** — muxu bexarətning temisi bilən Yəxaya çakçak kılıdu. «Wəhiy»ning ibranıy tilida «yük» degən yənə bir mənisi bar. Xuning bilən temini yənə «Nəgəwdiki ulaqlarning yüki» — deyixkə holdu. Ulaqlar əqlilərnıng özini həm nuroqun mal-mülük, hədiylərnı kətürüp Misiroğa baridiöjan japalik yolda mengip hərıp ketidu. Lekin Misir bilən holdidiöjan «ittipak» həqnemigə ərzimigəqkə, ularning yoli bikaroğa ketidu. Yəxaya biqarə ulaqlaroğa həsdaxlik bildürgini bilən əqlilərgə həqkandak həsdaxlik bildürməydu! **«Ular japalik, dərd-ələmlık zemindin etidu...»** — kizik yeri xuki, Misiroğa adəttə mangidiöjan yol Nəgəwdin əməs, bəlki Filistiyədin etidu. Nəgəwdin mangidiöjan yol nahayıti japalıktur. Nemixka muxu yol bilən mangidikin? Həkümranlar məxsət-pılanlırını Filistiyədin yaki öz həlkidin məhpiy saqlax üçün bolsa kerək. Kizik ix xuki, Israil Musa pəyoqəmbər arkilik Misirdin kutkuzulup qikip, dəl xu yol bilən Qanaanoğa (Pələstingə) kəlgən. Yəxaya kinayilik bilən ulardin, silər Misirdin kutkuzuloqəndin keyin yənə axu yərgə «kəlgən izinglar bilən qayıp» yardım soraxka rast baramsilər? — dəp sori-maqqi. □ **30:7 «Mən uni: «Həqnemini kılıp bərməydiöjan Raħab» dəp atioqanmən»** — «Raħab» Misirning baxka bir ismi, mənisi «ħakawurluk», «ħali üstünlük».

Hazir berip buni həm tax tahtioğa həm yəgimə kitabğa yezip qoyoqin.□

⁹ Qünki bular bolsa asiy bir həlk,

Naəhli oqullar,

Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisini anglaxni halimaydioğan oqullardur.□

¹⁰ Ular aldin kərgüqilərgə: — «Wəhiyni kərmənglar!»,

Wə pəyoqəmbərlərgə: «Bizgə toqra bexarətləni kərsətmənglar;

Bizgə adəmni azadə qilidioğan, yaloğan bexarətləni kərsitinglar;□

¹¹ Sənlər *durus* yoldin qikix,

Toqra tərkiqidin ayrilix!

Israildiki Mukəddəs Boləuqini aldimizdin yoq kilix!» — dəydu.□

¹² — Əmdi Israildiki Mukəddəs Boləuqı mundak dəydu: —

«Qünki silər muxu həwəрни qətkə kəkip,

Zulumni yələnqük kilip, burmilanoğan yoloğa tayanəninglar tūpəylidin,

---

□ **30:8 «...Hazir berip buni həm tax tahtioğa həm yəgimə kitabğa yezip qoyoqin»** — «buni» bizning qariximizqə, yukiriki 6-7-ayəttiki bexarətni kərsitidu. Bəzi alimlar «buni» 8-14-ayətləning məzmuni dəp qaraydu. □ **30:9 «Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisi»** — «Təwrat» bolsa «tərbiyə», «nəsihət», «yolyoruq» degən mənədə. □ **30:10 «aldin kərgüqilər»** — adətə Hudaning səzini oqayibanə kərunüxlər arkilik bilip qüxinidioğan həm ularni baxqilaroğa qüxəndürüp beridioğan pəyoqəmbərlərdur. □ **30:11 «Sənlər durus yoldin qikix, toqra tərkiqidin ayrilix! Israildiki Mukəddəs Boləuqini aldimizdin yoq kilix!»** — muxu səzlər ularning deməqı boləğan əsaslıq səzliri, yaki əllikağan degən səzləning tūp mənisidur.

13 Xunga muxu kəbihlik silərgə egiz tamning bir yerikidək bolidu,

Tam puldiyip kəloqanda, u birakla uni qekiwetidu; ■

14 Huddi sapal qinə heq ayimay qekiwetilgəndək U uni qekiwetidu;

Uningdin hətta oqaktin qoş aloqudək,

Baktin su usqudək birər parqisimu kəlmaydu». □ ■

15 Xunga Rəb Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boloquqi mundak dəydu: —

«Yenimoqa towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kütquzulisilər;

Hatirjəmliktə həm aman-esənliktə küq alisilər!»,

— Birak silər rət kiloqansilər. □

16 Silər: — «Yaq, biz atlarqa minip kaqimiz» — dedinglar,

Xunga silər rast kaqisilər!

Wə «Biz qapqur ulaqlarqa minip ketimiz» — dedinglar;

— Xunga silərni koşliqoquqilarmu qapqur bolidu.

17 Minginglar birining wəhimisidin kaqisilər;

■ 30:13 Yəx. 29:5 □ 30:14 «Huddi sapal qinə heq ayimay qekiwetilgəndək u uni (tamni) qekiwetidu»

— tam qakquqini Hudaning Əzi dəp qaraymiz. Tamda pəyda boləqan yerik bolsa Israilning kəbihlikidur (13-ayətnimu kəring). Adəmning gunahı əzini iqidin (yerik tamni wəyran kiloqandək) wəyran kilidu; uning üstigə, Hudaning jazalixi uningoqa quxux bilən u tehimu tügixidu. ■ 30:14 Yər. 19:11

□ 30:15 «Yenimoqa towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kütquzulisilər; hatirjəmliktə həm aman-esənliktə küq alisilər!» — muxu söz Yəxaya pəyoqəmbərning bexarətlirining jəwhiri.

Bəxining wəhimisidə *həmminglar* qaçisilər;
 Kəqip, taq üstidiki yeganə bayraq hadisidək,
 Dəng üstidiki tuqđək qalisilər. □ ■

*Hudaning kütəən ümidi •••• Uning ahirkı
 pılanliri — parlaq keləqək*

¹⁸ Wə xunga silərgə mehır-xərkət kərsitimən
 dəp, Pərwərdigar kütidu;

Xunga U silərgə rəhim kəlimən dəp ornidin
 qozqilidu;

Qünki Pərwərdigar həküm-həqikət qıkarıuqi
 Hudadır;

□ **30:17 «Minginglar birining wəhimisidin qaçisilər; bəxining wəhimisidə həmminglar qaçisilər»** — Musa pəyoqəmbər Təwrattiki «Law.» 26:8-ayəttə Hudaning mundak wədisini hatiriligən: «(Manga tayanqan bolsanglar) bəxinglar yüz (adəm)ni, yüzünglar bir tımənni qoşliwətilər». Əmdiki əhwal buning əksiqə. **«Taq üstidiki bayraq... dəng üstidiki... tuq»** — (1) demək, qaloqan adəmlər nahayiti az. (2) muxu ikki nərsə (bayraq wə tuq) adəttə urux qiloqanda ixlitilidu; uruxtiki bir tərəp məqlup bolsa muxu nərsilər taxlinip qalidu; qəlibə qilsa ular elip ketilidu; xunga ular muxu yərdə məqlubiyətnimu bildüridu. ■ **30:17** Yəx. 17:6; 24:6,13

Uni kütkenlarning həmmisi bəhtliktur! □ ■

19 Qünki halayik yənla Zionda, yəni Yerusalemda turidu;

Xu qaoqda silər yənə heq yioqlimaysilər;

Kötürgən naləngdə U Özini sanga intayin xəpkətlik kərsitidu;

U naləngni anglisila, jawab beridu.

20 Rəb silərgə nan üqün müxküllükni,

Su üqün azab-oqubətəni bərsimu,

Xu qaoqda sening Ustazing yənə yoxu-runiwərməydu,

Bəlki kəzüng Ustazingni kəridu; □

21 Silər ong tərəpkə burulsanglar,

Yaki sol tərəpkə burulsanglar,

Qulikəng kəyningdin: —

«Yol mana muxu, uningda menginglar!» degən bir awazni anglaysən.

□ **30:18 «Wə xunga silərgə mehİR-xəpkət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu; xunga U silərgə rəhİM qİlimən dəp ornidin kəzoqİlidu... Uni kütkenlarning həmmisi bəhtliktur!»** — muxu ayət bəlkim kitabning adəmnı əng həyran qalduridioqan yərliridin biridur. Nemixka Israilning kajliki, Hudaning qattik jazalixi təswirləngəndin keyin ayət «xunga» bilən baxlinidu? Hudaning Israilni qattik jazalioqini bilən u əng ahirda ularoqə nahayiti kəp rəhİmdillik kərsətməkqi. Yukiriki jazalar bəlkim Israilning «qaldisi»ni Hudaning nijatini qəbul qilixka təyyarlaydu. «Xunga» Huda buni səwr-taqət bilən kütidu. ■ **30:18** Zəb. 2:12; 34:8; Pənd. 16:20; Yər. 17:7

□ **30:20 «sening Ustazing»** — muxu yərdə bu səz yaki (kəplük xəklidə) «ustazliring» yaki (birlik xəklidə) «ustazing» mənisdə ixlitilgən. Aldi-kəynidiki səzlərgə qarioqanda, «ustaz» bolsa kərək. «Özini yoxuroqan» «Ustazing»ning kim ikənlikini qüxinix üqün muxu ayətəni 8-bab, 17-ayət bilən selixturung.

22 Xu qaşda silər oyulğan məbudliringlarğa berilgən kümüx həlgə,
 Quyma məbudliringlarğa berilgən altun həlgimu daq təküzisilər;
 Silər ularni adət latisini taxlıoqandək taxliwetip:

— «Nəri tur» — dəysilər.

23 U sən teriydiğan urukung üqün yamoqur əwətidu;
 Yərdin qıqıdiğan axlıq-məhsulat həm küq-kuwwətlik həm mol bolidu;
 Xu küni malliring kəng-azadə yaylaqlarda yaylaydu;

24 Yər həydidigən kala wə exəklər bolsa,
 Gürjək wə ara bilən soruğan, tuzlanğan hələp yəydu.

25 Qong kıroşinqilik bolğan küni,
 Yəni munarlar ərülgən küni,
 Hər bir uluq taşda wə hər bir egiz dəngdə bolsa,
 Ənharlar wə eriklər bolidu. □

26 Pərwərdigar Əz həlqining jaraşitini tangidiğan,
 Ularning qamqa yarisini saqaytқан xu künidə,
 Ay xolisi quyax nuridək bolidu,
 Quyax nuri bolsa yəttə həssə küqlük bolidu,
 Yəni yəttə kündiki nuroğa barawər bolidu. □

□ **30:25 «Qong kıroşinqilik bolğan küni, yəni munarlar ərülgən küni...»** — qaysi kıroşinqilikning bolğanliqi, qaysi munarlarning ərülgənliki muxu yərdə deyilmidi. Qandaqla bolmisun, muxu ixlar jismani yəni həm rohiy duxmənlarıning yokitilixini bildüridu; muxu ixlar ahirki zamanlarda yüz berixi mumkin. «ənhar» — kiçik erik. □ **30:26 «Əz həlqining jaraşiti»** — yaki «Əz həlqining sunoğan yerini».

Asuriyə hujum qilmaydu — •••• Ularning üstigə qüxidioğan jaza

²⁷ Mana, Pərwərdigarning nami yiraktin kelidu, Uning kəhri yalkunlinip, Qoyuq is-tütəkliri kətürülidu; Ləwliri oşəzəpkə tolup, Tili yutuwaluquqi yanəqin ottək bolidu.

²⁸ Uning nəpəsi huddi texip boyunoğa yetidioğan kəlkündək bolidu, Xuning bilən U əllərnı bımənılikni yoxatquqi oşəlwir bilən taskaydu, Xundakla həlk-millətlərnıng aozioğa ularni azduridioğan yügən salidu. □ ■

²⁹ Mukəddəs bir həyt otküzülgən keqidikidək, kənglünglardin nahxa uroşup qıkidu, Israiloğa uyultax boloğan Pərwərdigarning teoşioğa nəy nawasi bilən qıkқан birsining huxallıkidək, kənglünglar huxal bolidu.

³⁰ Pərwərdigar həywətlik awazini yangritidu;

□ **30:28 «Uning nəpəsi huddi texip boyunoğa yetidioğan kəlkündək bolidu»** — yukırıqı 8-bab, 8-ayət bilən selixturung. Asuriyə Israiloğa qandak qıloğan bolsa, Pərwərdigarmu ularoğa (asuriylərgə) xundak qılidu. **«bımənılik bımənılikni yoxatquqi oşəlwir»** — «bımənılik» bəlkim butlaroğa ixinip-tayinixni kərsitidu. **«U (Pərwərdigar) ... xundakla həlk-millətlərnıng aozioğa ularni azduridioğan yügən salidu»** — Asuriyə padıxaşi Sənnaherib tutuwaloğan əsirlirining aozioğa yügən selip, ularni axundak rəhımsiz yol bilən elip mangatti. Muxu yərdə Asuriyədin baxқа əllərnıng tiloğa elinixi, bexarətning həm xu qaoşdiki Asuriyəni həm ahırkı zamandiki «ahırkı urux»ni kərsitidioğanlıqini qüxəndürsə kerək. Undak bolsa Asuriyə padıxaşi yənə ahırkı zamandiki dəjaloğa wəkillik qılidu yaki «bexarətlik rəsim» bolidu. ■ **30:28** Yəx. 8:8

U qayniqan kəhri, yutuwaluquqi yalkunluk ot, güldürmamilik yamoqur, boran-xawqun, mödürlər bilən Öz bilikini sozup kərsitidu.

³¹ Qünki Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu,

— Baxqilarni urux tayiği *boloqan Asuriyə* yanjilidu!□

³² Wə Pərwərdigar təyyarliqan kaltək bilən hər qetim uni uruqanda,

Buningoqa daplar həm qiltarlar təngkəx kilinidu;

U kolini oynitip zərb qilip uning bilən kürəx kilidu.

³³ Qünki Tofət kədimdin tartip təyyar turoqanidi;

Bərək, padixah üqün təyyarlanoqan;

Pərwərdigar uni qongkur həm kəng qiloqan;

Otunliri kəp yalkunluk bir gülhan bar,

Pərwərdigarning nəpəsi bolsa günggürt ekimidək uni tutaxturidu. □

□ **30:31 «Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu, — baxqilarni urux tayiği boloqan Asuriyə yanjilidu!»** —

Asuriyəning Hudaning tayiği ikənliki 10:5-ayəttə kərsitilgən. «Baxqilarni urux tayiği (boloqan Asuriyə) yanjilidu!» degəning baxqa birhil təjmisisi: — «U (Pərwərdigar) uni (Asuriyəni) tayak bilən uridu». □ **30:33 «Tofət»** — Yerusalem sirtidiki, əhlət keydüridoqan bir jiloqa. U yənə «Ge-Hinnom» —

«Həlakət jiloqisi» dəp atilip dozəning küqlük bir simwoli holdu (ərəbqə «jəhənnəm» degən səz dəl bu «Ge-Hinnom»din kəlgən).

«Bərək, padixah üqün təyyarlanoqan; Pərwərdigar uni qongkur həm kəng qiloqan, otunliri kəp yalkunluk bir gülhan bar...» — demək, Asuriyə padixahı Yəhudaqə qarxi yürux qiloqanda, əzi üqün təyyarlanoqan «jəsətni keydürux» gulhanoqə qarap mengiwatatti.

31

Misir bilən ittapaqlaxmanglar! •••• Huda Əzi Asuriyəni yikitudu

¹ — Yardəm izdəp Misiroqa baroqanlarning halioqa way!

Ular atlaroqa tayinip,
Kəp boləqanlikidin jəng hərwilirioqa,
Intayin küqlük boləqanlikidin atlik əskərlərgə
ixinip kətti!

Biraq Israildiki Mukəddəs Boloquqioqa
qarimaydu,
Pərwərdigarni izdiməydu.■

² Biraq Umu danadur!

U külpət elip kelidu,
Degənlirini qayturuwalmaydu;
U buzuklarning jəmətigə,
Xundakla kəbihlik qiloquqilaroqa yardəmdə
boləqanlaroqa qarxi ornidin qozoqilidu.□

³ Misirliklər Təngri əməs, adəmlər halas;
Ularning atliri bolsa rohtin əməs, əttin halas;
Pərwərdigar bolsa qolini uzartidu,
Yardəm bərgüqi bolsa putlixidu;
Yardəm berilgüqi bolsa yikilidu;
Ular həmmisi biraqla yokilidu.

⁴ Qünki Pərwərdigar munga mundaq degən: —
«Owni tutuwaləqan xir yaki arslanni bir tərəp
qilixka top-top padiqilar qaqiriloqanda,

■ **31:1** Zəb. 20:7; 33:16-17; Pənd. 21:31; Yər. 17:5 □ **31:2**
«**Biraq Umu danadur!**» — «Umu» degən söz kinayilik, həjwiyy
gəp: «Sən İsrail bək əkillik, xundaq əməsmu? Ləkin **Umu**
(Hudamu) danaliqu!» degəndək. İsrailning heq danaliqu yok
idi.

Xir yaki arslan ularning awazliridin heq korkmay,

Xawkunliridin heq hoduqmay,

Balki owni astioqa besiwelip qar-qur talioqinidək,

Samawi qoxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigarmu ohxaxla Zion teqi wə egizlikliri üqün qüxüp jəng kilidu. □

⁵ Üstidə pərwaz kilidioqan quxlardək samawi qoxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigar Öz qaniti astioqa Yerusalemni alidu;

Qaniti astioqa elip, Zionni qutkuzidu;

Uning «ötüp ketixi» bilən Zion nijatlikqə erixidu.

□ **31:4 «top-top padiqilar»** — bu ibarə Misirni kərsətsə, nahayiti kinayilik gəp bolidu; qünki Misirliklar qoy wə padiqilaroqa əq idi («Yar.» 46:34ni kərüng). Bəlkim muxu təmsilning awwalki yerimi, Huda Israilni (xirdək, Asuriyə arqilik) jazalimaqqi bolsa, Misirliklarni yardəm berixkə qaqirix bihudiliktur. Ikkinqi yerimi bolsa, Huda ahirda Əzi (quxtək Öz qaniti astioqa elip — 31-ayət) Israilni Asuriyədin qutkuzidu, degən mənidə. **«xawkunliridin heq hoduqmay,...»** — yaki «ularning aldida yolni boxatmaydioqan,...». **«U (Pərwərdigar) Zion teqi ... üqün qüxüp jəng kilidu»** — Pərwərdigar kingə qarxi qikip jəng kilidu? Yukiriki ayətkə qarioqanda, u awwal xirdək (Asuriyə arqilik) Öz oljisi kilmaqqi boləan Yerusalemni qolioqa elix üqün kürəx kilip, andin «owoqa yardəmqi süpitidə» «uni xirdin qutkuzimiz» degən Misir bilən jəng kilidu. Həqbolmioqanda, Yerusalem Hudaning (Asuriyəliklər arqilik boləan) tərbiyə jazasidin özini qutkuzalmazdu. Biraq 5-ayəttə, Huda ahirida ularni Asuriyəning besip kirixidin qutkuzidu, dəydu.

Hudaning towa kilişkə qakirixi

⁶ Silər dəhxətlik asiylik kılqan Igənglarning yenioqa towa kılıp kaytinglar,

I Israil baliliri!

⁷ Qunki xu künidə insanlar hərberi əzi üqün öz kılı bilən yasioqan kümüş butlarni wə altun butlarni: — «Gunahtur!» dəp taxliwetidu. ■

⁸ «Xu qaoqda Asuriyə kiliq bilən yikilidu, Biraq baturning kiliqi bilən əməs; Bir kiliq uni yutuwalidu, biraq kiliq adəttiki adəmningki bolmaydu;

U jenini elip kiliqtin qaçmaqçı bolidu, Arisidiki yigitliri alwanoqa selinidu. □

⁹ Wəhimidin uning «ul texi» yokaydu; Uning sərdarliri jəng tuoqidin alaškzadilixidu» — dəp jakarlaydu Zionda oti kəyiwatқан,

□ **31:5 «Uning (Pərwərdigarning) «ətüp ketixi» bilən Zion nijatlikka erixidu»** — Huda Musa pəyoqəmbər dəwridə Israilni Misirdin kütquzoqanda, Israillarning əyliridin «ətüp ketix»i bilən ularni jazalimay, ularni kütquzoqan. Təpsilatlıri üqün «Mis.» 12:23 wə «Zəb.» 78:49ni kərüng — U Əzi əwətkən «həlak kılıquçı pərixətə» Israillarning əylirigə yetip kəlgəndə Əzi ularning əylirining ixikining aldioqa «ətüp turux»i bilən həlak kılıquçı pərixətinin yolini tosup, muhəpizət kılıp ularni saq qalduroqan. «Ətüp ketix» degən səz Israilni muxu ix toqruluk əskərtkən bolsa kerək. «Mis.» 12:13, 23-ayət wə izahətlirini kərüng. ■ **31:5** Qan. 32:11 ■ **31:7** Yəx. 2:20 □ **31:8 «Asuriyə kiliq bilən yikilidu, biraq baturning kiliqi bilən əməs; ... kiliq adəttiki adəmningki bolmaydu»** — demək, kiliq insan tərripidin əməs, bəlki Huda tərripidin ixlitilidu (36-, 37-babni kərüng).

Yerusalemda humdeni yalkunlawatқан
Pərwərdigar. □ ■

32

Yengi padixah wə uning yengi jəmiyiti

¹ Mana, həkəkaniylik bilən həkümranlik kılouqı bir padixah qıkidu;

Əmirələr bolsa toqra həküm qıqirip idarə kılıdu. ■

² Həm xamaləta dalda boləudək, Boranəta panah boləudək, Qaşjirək jayəta erik-sulardək, Qangqap kətkən zeminəta qoram taxning sayisidək bolətan bir adəm qıkidu. □

³ Xuning bilən kərgüqilərnin kəzliri həq torlaxmaydu,

Anglaydioqlarınin kuliki enik tingxaydu; ■

⁴ Bəngbaxning kəngli bilimni tonup yetidu, Kekəqning tili tez həm enik səzləydu.

⁵ Pəsəndilər əmdi pəzilətlik dəp atalmaydu, Pıksik iplaslar əmdi mərd dəp atalmaydu,

⁶ Qünki pəsəndə adəm pəslikni səzləydu, Uning kəngli buzukqilik təyyarlaydu, Iplaslık kılıxqa,

Pərwərdigarəta daq kəltürüxkə, Aqlarınin qorsiqini aq kalduruxqa,

□ **31:9 «Wəhimidin uning «ul texi» yokaydu...»** — «ul texi» ularınin padixahı boluxi kərək. ■ **31:9** 2Pad. 19:36,37 ■ **32:1** Zəb. 45:4-7; Zək. 9:9 □ **32:2 «qangqap kətkən zemin»** — yaki «qarqap kətkən zemin». ■ **32:3** Yəx. 29:18; 30:21

Qangqioqanlarning iqimlikini yokitiwetixkə niyətlinidu.

⁷ Bərħək, iplas adəmning tədbirliri kəbihtur;
U kəstlərnı pəmləp olturidu,
Məminlərnı yaloqan gəp bilən,
Yoksulning dəwasida gəp kılıp uni wəyran
kılıxni pəmləp olturidu.□

⁸ Pəzilətlik adəmning kılıqan niyətliri bərħək
pəzilətlıktur;
U pəziləttə mukim turidu.

*Mənggülik bəhtni yaki balayi'apətni — hazır
tallax kerək!*

⁹ Ornunglardın turup, i hatırjəm ayallar, awaz-
imni anglanglar!

I əndixisiz kızlar, səzlirimgə kulaq selinglar!

¹⁰ Bir yıl ətə-ətməyla, i biqəm ayallar,
Parakəndə kılınisilər!

Qünki üzüm həsuli bikarəqa ketidu,
Mewə yiqix yok bolidu.

¹¹ I hatırjəm ayallar, titrənglar!

I əndixisiz kızlar, patiparaq bolunglar!

Kiyiminglarnı seliwetinglar, özünglarnı yalang
kilinglar, qatrikinglarəqa bəz baqlanglar!□

¹² Güzəl etiz-baqlar üqün,

□ **32:7 «Yoksulning dəwasida gəp kılıp uni wəyran kılıxni pəmləp olturidu»** — baxqa birhil təjımisi: — «lilla-adil dəwa kılıqan yoksulni yokıtix üqün pəmləp olturidu». □ **32:11 «Kiyiminglarnı seliwetinglar, özünglarnı yalang kilinglar, qatrikinglarəqa bəz baqlanglar!»** — bular bolsa əsirgə qüxüp qaloqanlarning məjburiy kılıdioqan ixliri.

Mewilik üzüm talliri üqün məydənglaroqa urup həsrət qekinglar!

13 Üstidə tikən-yantaklar əsidiqan öz həlkimning zemini üqün, Xad-huram öylər, warang-qurung kilip oynaydiqan bu xəhər üqün qayoturunglar!

14 Qünki orda taxlinidu, Adəmlər bilən liq toloqan xəhər adəmzatsiz bolidu, Istihkam wə kəzət munarlıri uzun zamanöiqə pəkətla yawayi exəklər zok alidiqan, Koy padiliri ozuklinidiqan boz yərlər bolidu.

15 Taki Roh bizgə yukiridin təkülgüqə, Dalalar mewilik baq-etizlar boluqə, Mewilik baq-etizlar ormanzar dəp hesablanuqə xu peti bolidu. □ ■

16 Xu qaşda adalət dalani, Həkkaniylik mewilik baq-etizlarni makan kilidu.

17 Həkkaniyликтin qikidiqini hatirjəmlik bolidu, Hatirjəmlikning nətijisi bolsa mənəggügə bolidiqan aram-tinqlik wə aman-esənlik bolidu.

18 Xuning bilən mening həlkim hatirjəm makanalarda,

□ **32:15 «Roh bizgə yukiridin təkülgüqə,.....»** — muxu yərdə «Roh» Hudaning Rohini bildüridu. Tekistə «kimning rohi» ikənliki deyilmigən əhwalda «Roh» degən söz ayrim kərülsə, undakta xübhisizki Hudaning Rohini kərsitidu. **«Dalalar mewilik baq-etizlar boluqə, mewilik baq-etizlar ormanzar dəp hesablanuqə...»** — demək, yər yüzidiki boz yərlər munbət bolidu wə hazır munbət yərlərmu tehimu xundak bolidu. ■ **32:15** Yəx. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yh. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18

Ixənqlik turaloqlarda wə tinq aramgahlarda turidu. ■

Jaza qüxürülgəndin keyinki bəht-bərikət

¹⁹ Orman kesilip yikitişoqanda möldür yaqsimu,
Xəhər pütünləy yər bilən yəksan kiliwetilsimu,
²⁰ Su boyida uruq terioşuqlar,
Kala wə exəklərni kəng dalaşoşa
qoyuwetidoşanlar bəhtliktur! □

33

Nijat Zionoşa kelidu

¹ I özüng bulang-talang kilinmişan, baxkılarni
bulang-talang kışoşuqi,
Baxkılar sanga asiylik kilmişan,
Özüng asiylik kışoşuqi,
Sening həlingoşa way!
Sən bulang-talangni boldi kışixing bilən,
Özüng bulang-talang kışinisən;
Sən asiylikni boldi kışixing bilən,

■ **32:18** Yər. 33:16 □ **32:20** «Orman kesilip yikitişoqanda möldür yaqsimu, xəhər pütünləy yər bilən yəksan kiliwetilsimu, su boyida uruq terioşuqlar, kala wə exəklərni kəng dalaşoşa qoyuwetidoşanlar bəhtliktur!» — (19-20) demisəkmü, bu nəhayiti sirlik bir sözdür. Bəlkim bizni ahirki zamanlardiki ikki əhwal toşrisida əslitidu. «Orman yikilidu» — təkəbburlar pəs kışinidu (10-bab, 18- wə 33-34-ayətni kərüng). «Xəhər» bəlkim yukiriki (24-babtiki) «tərtipsiz xəhər» bolup, Huda tərripidin wəyran kışinidu. Birəş kişik peillik turmuxni tallişanlar, məsilən öz kala-exəklirigə yahxi muamilə kışoşanlar bəht-bərikət tapidu.

Özüng asiylikka uqraysən;□

² I Pərwərdigar, bizgə mehİR-xəpkət kərsətkəysən;

Biz Seni ümid bilən kütüp kəldük;

Ötünimizki, Sən hər səhər *Israiloğa* küqlük bilək-kəl,

Kiyinqilik pəytliridə nijatimiz boləaysən.

³ Top-top adəmlərnİng oqowəa-quqanliridin həklər bədər kaqıdu;

Sən *Huda* kəddİngni tik kİlİxİng bilən əllər pitirap ketıdu; □

⁴ Qekətkə liqİnkiliri ot-kəklərnİ yİoqİp yəwaləandək,

□ **33:1 «I özİng bulang-talang kİlİnmİoqan, baxkİlarnİ bulang-talang kİloquqİ, baxkİlar sanga asiylik kİlmİoqan, özİng asiylik kİloquqİ, sening həlİngəa way!...»** —

muxu ayət Asuriyə padixahİ Sənnaherİbni kərsİtidu. İsrail padixahİ Həzəkİya əlqİlərnİ əwətip Sənnaherİb bilən «sülh» əhdİsİnİ tüzdürgən («2Pad.», 18:13-18-ayətni kərüng); İlgiriki Aħaz padixahningmu Asuriyə bilən tüzgən «tinqlİk» əhdİsİ bar İdi («2Pad.» 16-babni kərüng). Sənnaherİb miladiyədin İlgiriki 701-yili, İkki əhdİnİ buzup İsrail (Yəhuda)ning pütün zeminini besiwelip, paytəhti Yerusalemə təhdit saldı. Uning xundak «asiylik» İxliri heli kəp İdi. Bəlkim, muxu bexarəttiki «asiylik kİloquqİ», «əhdİnİ buzudİoqan» degən səzlər ahİrkİ zamandiki dəjjalnimu kərsİtixi mumkin. □ **33:3 «Top-top adəmlərnİng oqowəa-quqanliridin həklər bədər kaqıdu; sən ... kəddİngni tik kİlİxİng bilən əllər pitirap ketıdu»** — bu, bəlkim, Pərwərdigarning İsrailning 2-ayəttiki duasioqə bərgən jawabi boluxi mumkin. «Top-top adəmlərnİng oqowəa-quqanliri...» bəlkim Efiopiye padixahİ Tirħakahning kəxunlirining jəng yürüxini kərsİtidu («2Pad.» 19:9-ayətni kərüng). Sənnaherİb «Tirħakah kelidu» degən həwərnİ anglap qekİndi. Ahİrkİ zamanlarda muxu wəqəgə ohxaydİoqan yənə bir wəqə bolıdu («Dan.» 11:44-ayətni kərüng).

Silərgə bekitip berilgən olja yio̞iwelinidu;
Qekətکیلər uyan-buyan yügürgəndək adəmlər
olja üstidə uyan-buyan yügürüxidu.□

⁵ Pərwərdigar üstün turidu,

Bərhək, Uning turalo̞usi yukirididur;

U Ziono̞a adalət wə həkkanıylik toldurdi;

⁶ U bolsa künliringlarning tinq-amanlıki, ni-
jatlik, danalıq wə bilimning baylıkliri bolidu;

Pərwərdigardin qorkux Uning üqün gəhərdur.

□

Israildiki həzırkı əhwal

⁷ Mana, ularning palwanliri sirtta turup nalə-
pəryad kətüridu;

Sülh-əhdə tüzgən əlqilər kattıq yio̞lixidu;□

⁸ Yollar adəmsiz qaldı;

Ətkünqi yolqılar yok boldı;

□ **33:4 «Silərgə bekitip berilgən olja yio̞iwelinidu»** — bizningqə «silər» Israillarni kərsitidu (6-ayətni kərüng). Asuriyəliklər oljini ularo̞a taxlap qaqudu (36-, 37-babni kərüng). Baxqa tərjimanlar «silər» degən Israildin baxqa əllərnı kərsitidu, dəp xərhiləydu. □ **33:6 «Pərwərdigardin qorkux uning üqün gəhərdur»** — baxqa birhil tərjimisi: — «Pərwərdigardin qorkux Uning adəmlərgə berido̞an gəhiri». □ **33:7 «Mana, ularning palwanliri ... nalə-pəryad kətüridu; sülh-əhdə tüzgən əlqilər kattıq yio̞lixidu»** — bizningqə bu ayət əyni qao̞diki əhwalni kərsitidu. 8-ayəttiki izahatni kərüng. «**palwanlar ...nalə-pəryad kətüridu... Əlqilər yio̞lixidu»** — 1-ayəttiki izahatta deyilgəndək, Asuriyə padixahı Sənnaherib «sülh-əhdə»gə asiylik kılıp, Israilni ixo̞al kıləan; əhwal 7-9-ayətlərdə təswiriligəndək boləan. Xu qao̞da Həzəkiya bilən u Sənnaheribkə əwətkən əlqilər axu sülh-əhdəning bir tiyngimu ərzimigənlikini kərüp, kattıq puxayman kıləan bolsa kerək.

U əhdini buzup taxlidi;
 Xəhərlərnəi kəzigə ilmaydu,
 Adəmlərnəi həq ətiwarlimaydu. □
 9 Zemin matəm tutidu, zəiplixidu;
 Liwan hijaləttin solixidu;
 Xaron qəl-bayawanəqa aylandi;
 Baxan wə Karməl bolsa kirip taxlandi. □

Huda ornidin turup kətquzidu

10 Mana hazır ornumdin turimən,
 — dəydu Pərwərdigar,
 — Həzır Əzümni üstün kərsitimən,
 Həzır kəddimni kətürimən.
 11 — Silərnəi boyunglarda quruk ot-qəpla bar,
 Pahal tuqisilər;
 Əz nəpəsliringlar ot bolup əzünglarni yu-
 tuwetidu;
 12 Əllər bolsa hək kəydürülgəndək kəydürilidu;
 Oruloqan jioqan-tikənlərdək otta
 kəydürüwetilidu.
 13 — I yiraktikilər, Mening kiləqanlirimni
 anglanglar;

□ 33:8 «U əhdini buzup taxlidi» — «u» bəlkim asiylük qıləuqi (Asuriyəlik) Sənnahəribni wə xuning bilən birgə ahirkə zamandiki dəjəlnimu kəzdə tutuxi mumkin. □ 33:9 «Liwan... Xaron... Baxan... Karməl...» — qiraylık ormanzarlık rayon. Xaron munbət yaylaq. Baxan dəl-dərəhliri kəp, qarwiqiliktin beyioqan rayon. Karməl yərliri intayin munbət, mewə-qewə, kəktatlar kəp qikidioqan, kəp yaylaqliri bar rayon idi. Həritilərnəi kərüng.

Yekindikilər, Mening küq-kudritimni tonup yetinglar.□

14 Ziondiki gunahkarlar qorkidu;

Wəhimə iplaslarni besiwalidu.

Ular: «Arimizdiki kim mənggülük yutqur Ot bilən billə turidu?

Kim əbədil'əbəd yalkunlar bilən bir makanda bolidu?» — dəydu.

Soaloğa jawab

15 — «Həkkaniylik yolida mangidioğan,

Durus-lilla gəp kilidioğan,

Zalimliktin kəlgən haram paydioğa nəprətlinidioğan,

Parilarni sunoquqilarni qolini pulangxitip rət kilidioğan,

Qanning gepi bolsila qulikini yopurup anglimaydioğan,

Pəslük-rəzillikkə qaraxni rət kilip, kəzini qaquridioğan;□ ■

16 U yukirini makan kilidu;

□ **33:13 «I yiraktikilər, Mening kiloanlirimni anglanglar; yekindikilər, Mening küq-kudritimni tonup yetinglar»** — muxu bexarət 10-ayəttin baxlap ahirki zamanlarğa ötkən boluxi mumkin. □ **33:15 «Həkkaniylik yolida mangidioğan, durus-lilla gəp kilidioğan...»** — bu sözlər 14-ayəttiki «Arimizdiki kim mənggülük yutqur ot bilən billə turidu? Kim əbədil'əbəd yalkunlar bilən bir makanda bolidu?» degən soaloğa boləğan jawabning bexidur. **«parilarni sunoquqilarni qolini pulangxitip rət kilidioğan»** — baxqa birhil tərjimisi: «parilar tutkuzup qoyulmisun dəp kolliri titrəp ketidioğan». **«Pəslük-rəzillikkə qaraxni rət kilip, kəzini qaquridioğan»** — mənisi bəlkim: «rəzillikni kəzitixni kət'iy rət kilidioğan». ■ **33:15 Zəb. 15:1-2; 24:3-4**

Koram taxlar uning qorqini bolup,
 Yukiri uning baxpanahi bolidu;
 Oz riski uningqa berilidu,
 Uning süyi kapalətlük bolidu».

17 — «Kəzliring Padixahni güzəllikidə kəridu;
 Kəzliring uzunoqa sozuloqan zeminə nəzər
 salidu.□

18 Kənglüng wəhimə toqrisida qongkur oyoqa
 patidu;

Royhətqi bəg kəni?

Oljini əlqəydiqan taraziqi bəg kəni?

Istihkam-munarlarını saniəuqi bəg kəni?□

19 Kaytidin əxəddiy həlkni kərməysən,

— Sən angkiralmaydiqan, boquzida
 səzləydiqan,

Duduklap gəp kəlidəqan, gəpini
 qūxinəlməydiqan bir həlkni ikkinqi

□ **33:17 «Kəzliring Padixahni güzəllikidə kəridu»** — muxu yərdə padixahning kim ikənliki tehi dəp berilmidi. U yukiriki 9-bab, 6-ayət, 11-bab, 1-9-ayət wə 32-bab, 1-ayəttə tiləqə elinqan padixahqa ohxax adəm boluxi kərək. **«kəzliring Padixahni güzəllikidə kəridu»** — «güzəllikidə» degənlik, padixahning bəlkim baxka əhwaldimu kərünüxi mumkin. **«uzunoqa sozuloqan zemin»** — bəlkim kəng-azadilik, heq wəhimə kərünməydiqan zemin degən mənəidə. □ **33:18 «Royhətqi bəg kəni? Oljini əlqəydiqan taraziqi bəg kəni? Istihkam-munarlarını saniəuqi bəg kəni?»** — muxu bəglər, xübhisizki, Israilni ayaq asti kəloqan düxməning ixəliyətqi qoxunlirining bəgliri; biraq ularning rolliri anqə enik əməs. Birinqisi, bəlkim, əsirləning tizimlikini təyyarlıqan; ikkinqisi oljini hatiriliwaləqan; üçinqisi xəhərdiki paqəqlax kərək boləqan istihkamları hatiriliwaləqan.

kərməysən. □

²⁰ Ibadət heytlirimiz etküzüldioğan xəhər Zionqa kara;

Sening kəzüng Yerusalemning tinq-aman makan boləqanlikini,

Qozuqliri hərgiz yulunmaydioğan,

Taniliri hərgiz üzülməydioğan,

Ikkinqi yetkəlməydioğan qedir boləqanlikini kəridu; ■

²¹ Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərunidu,

— U Əzi dəryalar, kəng əstənglər ekip turidioğan bir jay bolidu;

Palaklar bilən həydəlgən heqkandak kemə u jayda katnimaydu,

Wə yaki heq həywətlik kemə u jaydin ətməydu; □

²² Qünki Pərwərdigar bizning nijatkar-hakimimiz,

Pərwərdigar bizgə kanun Bərgüqidur,

□ **33:19 «Sən angkiralmaydioğan, boquzida sezləydioğan, ... gepini quxinəlməydioğan bir həlkni ikkinqi kərməysən»**

— bu ayət, xübhətsizki, zeminining yatlar tərripidin ixətal qiloqanlikini yaki ular tərripidin həlkning sürgün qilinoqanlikini, xundakla qətəl tilida sezləydioğan muhit iqidə etküzgən turmuxni kərsitidu. ■ **33:20** Zəb. 46:5; 125:1, 2 □ **33:21**

«Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərunidu,

— U Əzi dəryalar, kəng əstənglər ekip turidioğan bir jay bolidu; palaklar bilən həydəlgən heqkandak kemə u jayda katnimaydu, wə yaki heq həywətlik kemə u jaydin ətməydu»

— bu sirlik gəpning mənisi, pərizimizqə: «Pərwərdigar zeminimizni bərikətlik qiloqandin keyin heqkandak nərsini baxqa əllərdin kirgüzüxning həjiti yəq, xunglaxqa biz kemə elip kəlgən heqkandak məhsulatləroqə mohtaj əməsmiz; Pərwərdigar Əzi bizgə həmmi təminligüqidur» degəndək boluxi mumkin.

Pərwərdigar — bizning Padixahimiz,
U bizni kütquzidu!

²³ Sening tana-arəqamqiliring boxioqan bolsimu,
Israil yəlkən hadisining turumini mustəhkəm
kılalmisimu,

Yəlkənni yeyip qikıralmisimu,
U qaoqda zor bir olja üləxtürüldü;
Həttə aqsak-tokurlarmu oljini alidu. □

²⁴ Xu qaoqda xu yərdə turuqı: «Mən kesəl»
deməydu;
Xu jayni makan kıləqan həlkning gunahliri
kəqürüm kılınıdu. □

34

*Pərwərdigarning küni ••• Edomning jaza-
linixliri*

¹ Yekın kelinglar, i əllər, anglanglar!
I kəwm-həklər, kılak selinglar!

□ **33:23** «Sening tana-arəqamqiliring boxioqan bolsimu, *Israil* yəlkən hadisining turumini mustəhkəm kılalmisimu, ... u qaoqda zor bir olja üləxtürüldü; həttə aqsak-tokurlarmu oljini alidu» — yənə bir sirlik gəp! Pərizimizqə, bu bir ohxitix bolup, *Israilni* bir qong kemigə ohxatqan; kemə bolsa bək konirap kətkən, mangalmaydıqan hələqə kelip qələqan bolsa kerək. Həlbuki, bu Hudaning təkdım kılmaqı boləqan bərikitigə heqkandəq tosaləq bolmioqan; olja həman qələqə elinidu, həttə «aqsak-tokur» wə ajiz adəmlərmu bəht-bərikətkə erixidu. Bəzi alimlar kemə toqrisidiki sözlərnı *Israilning* düxmənirigə qaritələqan, dəp qaraydu. □ **33:24** «Xu jayni makan kıləqan həlkning gunahliri kəqürüm kılınıdu» — səzmusez tərijimə kıləqanda: — «Xu jayni makan kıləqan həlk gunahidin kətürüwetilidu»

Yər-zemin wə uningdiki barlıq məwjudatlar,
Jimi aləm wə uning iqidin qıkkən həmmə
məwjudatlar,

Tingxanglar!

² Qünki Pərwərdigarning barlıq əllərgə karita
qəzipi bar,

Uning dərqəzipi ularning barlıq qoxunliriqə
qarxi turidu;

U ularni həlakətkə pütüp qoyqan,

Ular ni qiroinqilikqə tapxuruwətkən;

³ Ulardin əltürülgənlər sirtqə taxliwetilidu,

Jəsətliridin sesikqilik puraydu,

Taoqlar ularning qeni bilən eritilidu;

⁴ Asmanlardiki jimiki jisim-qoxunlar qirip yok
bolidu,

Asmanlar yəgimə kitabdək türülidu;

Üzüm telining yopurmaqliri hazan bolup, solixip
qüxkəndək,

Yigləp kətkən ənjür xehidin qüxkəndək,

Ularınq jimiki jisim-qoxunliri yikilidu;■

⁵ Qünki xəmxirim asmanlarda *qan bilən*
suquruldi;

Qaranglar, xəmxirim Mening həlakət lənitimgə
uqriqan həlkəqə,

■ 34:4 Wəh, 6:13, 14

Yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;□
 6 Pərwərdigarning bir xəmxiri bar;
 U qanqə boyaldi;
 U yaqlıq nərsilərnıng yeqi bilən,
 Əqkə-qozılarnıng qeni bilən,
 Qoqkar bərikinıng yeqi bilən
 ozuklandıruloqan;
 Qünki Pərwərdigarning Bozrah xəhiridə bir
 qurbanlıkı,
 Edomda zor bir kiroqinçilikı bar.□ ■
 7 Muxu kiroqinçiliklar bilən yawayi kalılar,
 Torpaqlar wə küqlük buqıllarmu yikılıdu.
 Ularnıng zemini qanqə qəmülıdu,
 Topa-qanglırı yaql bilən maylıxıp ketıdu.□

□ 34:5 «... Xəmxirim asmanlarda qan bilən suquruldı; qaranglar, xəmxirim Mening həlakət lənitımgə uqrioqan həlkqə, yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;» — bu ayətkə qarıoqanda, Hudaning ahırkı zamandiki jazalaxlırı asmanda baxlınıp, keyin yər yüzıgə qüxıdu. 1-8-ayətlərgə qarıoqanda, xu qaşda nuroqun əl-yurtlar Edomda yioqılıp Israiloqa hujum kılmakqı bolıdu; biraq Huda ularnı yoqıtidu. Edom degən yurtning əzi Israiloqa kəp yıl kıloqan rəhımsız ziyankəxlıki tıpəylidin Hudaning lənitıgə uqraydu. □ 34:6 «U (Pərwərdigarning xəmxiri) yaqlıq nərsilərnıng yeqi bilən, əqkə-qozılarnıng qeni bilən, qoqkar bərikinıng yeqi bilən ozuklandıruloqan» — muxular (əqkə-qozılarnıng qeni... bərek yeqi qatarlıqlar)ning həmmisi qurbanlıqlarnıng muhım bələkliri bolıdu. «Pərwərdigarning Bozrah xəhiridə bir qurbanlıkı... bar» — Bozrah xəhiri Edomning paytəhti (hazır «Petra» deyılıdu). Həritilərnı kəring. ■ 34:6 Yəx. 63:1, 2 □ 34:7 «küqlük buqıllar» — ıbranıy tilıda «küqlüklər» deyılıdu. «Yawayi kalılar», «torpaqlar», «küqlük buqıllar» muxu yərdə «küqlük, hokukluk bəglər»nimu kərsətsə kərək.

8 Qünki Pərwərdigarning kisas alidioqan bir künı,
Zion dəwasidiki hesab alidioqan yili bar.□

9 *Edomdiki* ekınlar qarımayoqə,
Uning topiliri günggürtkə aylandurulıdu;
Zemini bolsa kəyüwatqan qarımay bolıdu.

10 Uning oti keqə-kündüz eqürülməydu;
Is-tütəkliri mənggügə örləydu;
U dəwrdin-dəwrgiqə harabiliktə turıdu;
Heqkim ikkinqi u yərgə ayaq basmaydu.■

11 Qəl hıwquxı wə qırkırıoquı hıwquxlar uni igiliwalıdu;

Qong hıwqux wə kaqə-kuzoqunlar xu yərdə uwılaydu;

Huda unıgoqə «tərtipsızlık-bımənılikni əlqəydıoqan tana»ni,

Wə «kup-kuruklukni əlqəydıoqan tik əlqıgüq»ni tartıdu.□ ■

12 Birsi kelıp *Edomning* esilzadilırını padıxahlıqını *ıdarə kılixka* qakırısa,
Ulardıñ heqkim bolmaydu;

□ **34:8 «Zion dəwası»** — muxu «dəwa»ning uzun yillik tarihi bar. Kəp kixilər «Nemixka Huda Israiloqə alahıdə muamilə kılıdu?» dəp kaqxap, Yəhudiylaroqə ziyankəxlik kılıp kəlgən. Yəhudiylarñing əzliri Hudaqə kəp ketim asiylik kıloqını bilən kəndakla bolmısın, Hudanıñ İbrahımoqə bərgən wədisıgə asasən U ularni «Əz həlkim» dəp karaydu. Bu Hudanıñ tallıxıdu; baxkılar Uning bilən Israil toqruluk dəwalaxmaqı bolsa əzi yaman aqıwətni kəridu. Gitler gəwdilik bir misalıdu.

■ **34:10** Wəh. 14:11; 19:3 □ **34:11 «Qəl hıwquxı ... qırkırıoquı hıwquxlar ...qong hıwqux..»** — muxu ayəttiki kux-haywanlarñing nemə ikənlikini top-toqra deyix təs.

■ **34:11** Yəx. 13:21,22; Zəf. 2:14; Wəh. 18:2

Uning əmirliyi yox qiliwetilgən bolidu.□

¹³ Ordilirida tikənlər,

Qəl'ə-qoroqanlirida qakqak-jioqanlar əsüp qıqıdu;

U qilbərılərnıng makani,

«Hıwqıxlarnıng ordisi» bolidu.

¹⁴ Xu yərdə qəl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jəm bolidu;

Hərbir «əqkə jin» əz kərındixioqə towlaydu;

Tün məhluklıri xu yərdə makanlixidu,

Uni əzigə aramgaq kılıp turidu.□

¹⁵ «Oq yılan» xu yərdə uwılaydu,

Uning sayısıdə tuhumlaydu,

Balilirini yioqıp baqıdu.

Qorultaz-tapquxlar hərbi əz jüpi bilən xu yərdə toplınıdu;□

¹⁶ Pərwərdigarning yəgimə kitabidin izdəp oqıp baqqın;

Ulardin həqbiri qüxüp qalmaydu;

Həqkaysisining əz jorisi kəm bolmaydu;

Qünki Əzining əqzi ularoqə buyruoqan;

□ **34:12 «Birsi kelip Edomning esilzadilirini padixahlıkını idarə kılıxka qakırsa, ulardin həqkim bolmaydu...»** — buning baxka təjımiliri bar, biraq asasiy mənisı: — «Edomdiki padixahlıkını baxkırux üqün adəm yox»tur. Edomda həqkim, hətta əng yukiri təbikidikilərmu qalmaydu. □ **34:14 «Tün məhluklıri xu yərdə makanlixidu»** — yaki: «Tün (keqə) alwastisi xu yərdə makanlixidu». □ **34:15 «Oq yılan»** — buningmu kaysi həywan ikənliki enik əməs.

Uning Öz Rohi ularni toplioqan. □

¹⁷ Qünki *Pərwərdigar* Əzi ular üqün qək taxlap, Öz kəli bilən zeminə tana tartip ularə qə təksim kəlip bərgən;

Ular uningə mənngügə igidarlik kəlidu, Dəwrədin-dəwrgiqə xu yərnə makan kəlidu.

35

Hudaning qəl-bayawanni gülləndürüxi, •••• xundakla Əz məmin-bəndiliri üqün aqқан yoli

¹ — Dala həm qəojirap kətkən jaylar ular üqün huxal bolidu;

Qəl-bayawan xadlinip zəpirandək qeqəkləydu; □

□ **34:16 «Pərwərdigarning yəgimə kitabı»** — yukirida Yəxaya Hudaning pərmani bilən əzi yazə qan materiyallarni yioqip Təwrat-qanunliri bilən saqlitip qəyoqan (8-babni kəring). Keyin u yənə «yəgimə kitab»ni tilə qə aldi (29-babni kəring). «Pərwərdigarning yəgimə kitabı» bəkim Yəxayaning əzi yazə qan materiyalliri wə Musa, Yəxua, Samuil, Dawut qatarlik pəyoqəmbərlər hatiriliwalə qan bərlək materiyallarni kərsitidu. Muxu materiyallar «Mukəddəs Kitab»ning baxlinixliri boluxi kərek; «Pərwərdigarning kitabı»da həqnərsə kəm əməs, bizgə kərek bolə qan həmmə təpsilatlar bə, uningda həttə kux-haywanlarning həwirimu bə, degənliktur. Hudaning kux-haywanlarə qə təpsiliy həlda miras kəlo qan təksimati hatir-iləngən yərdə, Əzining məmin bəndiliri üqün beqixlimaqqi bolə qan miraslar Mukəddəs Kitabta tehimu enik hatiriləklik bolmamdu? «Mukəddəs Kitab»tin izdəp oqup beqing!» **«Əzining aqzi ularə qə buyruo qan»** — Hudaning aqzi buyruo qan, əlwəttə. □ **35:1 «Dala ... ular üqün huxal bolidu»** — Yəxaya dəsləptə «ular»ning kim ikənlikini deməydu. Bilix üqün bəxarətni ahiriə qə (9-ayət kə qə) oqux kərek! (bu səzlər «Rim.» 8:19-22 bilən munasiwətlik).

2 U bərk urup qeçəkləydu,
 Xadliqqa xadliq qoxulup təntənə kilidu;
 Liwanning xan-xəripi,
 Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür uningə
 berilidu;
 Ular Pərwərdigarning xan-xəripi,
 Hudayimizning güzəlliki wə həywitini kəridu.□
 3 Ajiz qollarni küqləndürünglar,
 Egilip mangidioqan tizlarni qingitinglar,■
 4 Yüriki aşqanlarə: — «Qing turunglar!
 Qorqmanglar!
 Mana, Hudayinglarə qarap bekinglar;
 Kisas kelidu — Hudaning hesab elix küni kelidu!
 U Əzi kelidu, silərnə kutquzidu!» — dəng!
 5 Andin qarəquning kəzi eqilidu,
 Gasning kulakliri oquq kilinidu,■
 6 Andin aqsak-tokurlar keyiktək oynaqlap
 səkrəydu;
 Gaqining tili nahxa eytidu;
 Qünki dalada sular,
 Qəl-bayawanlarda dərya-əkınlar uroqup
 taxidu;■
 7 Pizəqirin qəl-jəzirə kəlqəkkə,
 Qangkiəqan yərlər bulaklarə aylinidu;
 Qilbərılərninğ makani — ular yatqan jay,
 Qomux wə yekənlər əsüp, qimənlikkə aylinidu.

□ 35:2 «Liwanning xan-xəripi, Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür...» — Liwan, Karməl wə Xaronlarning aləhidilikliri yukirida, 33-bab, 9-ayəttiki izahatta təswirlinidu. «ular Pərwərdigarning xan-xəripi... kəridu» — «ular» — 1-ayəttiki izahatqə qarang. ■ 35:3 İbr. 12:12 ■ 35:5 Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yh. 9:6 ■ 35:6 Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yh. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8

8 Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol,
 Tüptüz bir yol bolidu;
 U «pak-muqəddəslikning yoli» dəp atilidu;
 Napaklar uningdin ətüxkə bolmaydu,
 Xu yol məhsus xular üqün bekitilip yasaləqanki,
 —

Həttə nadanlarmu uningda ezip kətməydu;□

9 Xu yərdə xir bolmaydu,
 Uning üstigə heq yirtkuq haywan qıqmaydu;
 (Ular xu yərdə heq tepilmaydu)
 — Nijat arkilik hərlükkə qıqkanlar xu yərdə
 mangidu!□

10 Pərwərdigarning bədəl tələp kutkuzoqanliri
 qaytip kelidu,
 Küylərnı eytip Zionəya yetip kelidu;
 Ularning baxlirioya mənggülük xad-huramlıq
 qonidu;
 Ular huxallıq wə xadlıqqa qəmgən bolidu;
 Qayoqu-həsərət həm uş-nadamətlər bəder

□ 35:8 «Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol, tüptüz bir yol bolidu» — yolning nəgə baridoqanlıqini deməydu; bilix üqün 10-ayətqiğə oqux kerək. □ 35:9 «Nijat arkilik hərlükkə qıqkanlar» — bolsa ibraniy tilida birlə söz («gaal») bilən ipadilinidu. Muxu sözni toluq qüxinix üqün 41:14-ayətning izahətini kərüng.

қақиду. □ ■

36

Krizis — Asuriyə padixahining besip kirixi

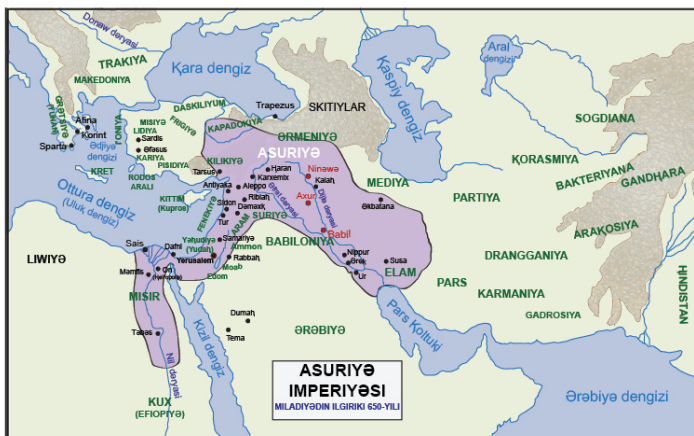
¹ Həzəkiyaning on tətinqi yili xundak boldiki, Asuriyə padixahı Sənnaherib Yəhüdaning barlıq kəl'ə-қorоқanlıқ xəhərlirigə hujum kılıp қіkіp, ularni ixојal қıldı. ■

² Andin Asuriyə padixahı «Rab-Xakəh» *degən sərdarni* qong bir қoxun bilən Lakix xəhiridin Yerusalemoға əwətti. U Kir yuоquqılarning etizining boyidiki yolda, yukiri kəlqəkning

---

□ **35:10 «Pərwərdigarning bədəl tələp kütқuzоқanlıri қaytip kelidu... қayоqu-һəsərət һəm uһ-nadamətlər bəдər қақidu»** — bexarəttiki wəкəлər Israilning Musa pəyоqəmbər arkilik kütқuzоқanlıқioға ohxaydu; xundakla bu ixlarni yengi bir «Misirdin қіkіx» degili bolidu. Oқurmənlərgə Təwrattiki «Misirdin қіkіx» degən қisimni oқusa, xu qaoқdiki wəкəлərni muxular bilən təpsiliy Һalda selixturux nahayiti əһmiyətlik bolidu. Muxu «қіkіp-қutқuzux» bolsa «Misirdin қіkіx»tin nəqqə һəssə uluој, nəqqə һəssə xərəplik bolidu. Keyin kərimizki, Huda kütқuzоқan һəлk pəкəт Misirdin əməs, bəlki pütkül dunyadin қіkіp kütқuzulidu. Ular қorқunqluқ dəxt-bayawandin өtuxining ornida, əzlrini қarxi alidoқan, қimənbaoқka aylan-duruloқan zemindin өtidu; yol һəmmə adəm üqün tüz, onguxluқ, rawan һəm һətərsiz bolidu. ■ **35:10** Wəһ. 21:4 ■ **36:1** 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1

norining bexioqa kelip turdi. □

Asuriyə imperiyəsi - miladiyədin ilgiri 650-yili

3 Xuning bilən Hılkiyaning oqlı, ordını baxküridiqan Eliakim, ordining diwanbegi bolqan Xəbna wə Asafning oqlı, orda mirzibegi bolqan Yoahlar uning yenioqa kəldi

4-5 wə Rab-Xakəh ularoqa mundak dedi: —

Silər Həzəkियाoqa: — «Uluq padixah, yəni Asuriyə padixahi sanga mundak dedi, dənglar:

— «Sening muxu ixəngən tayanqıng zadi nemiti?

Sən: (u pəkət gəpla, halas!) —

«Urux kilix tədbir-məslihitimiz həm küqimiz

□ **36:2 «Rab-Xakəh»** — bəlkim Asuriyəning padixahıning bax məslihətqisining adəttiki unwani boluxı mumkin. **«Kir yuquqlarning etizining boyidiki yolda, yukiri kəlkəkning norining bexi»** — muxu jay əslidə dəl Yəxaya Aħaz padixah bilən kərixüp, Asuriyəning tajawuzi toqruluk aqaħlanduroqan jay (7-babni kəriung).

bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga qarxi öktə qopisən? □

⁶ Mana, sən yeriki bar axu qomux hasa, yəni Misiroqa tayinisən! Birsı uningota yөлənsə, uning qoliotə sanjip kiridu; mana Misir padixahi Pirəwngə tayanotanlarning həmmisi xundak bolidu!■

⁷ Əgər sən manga: «Biz Hudayimiz boləjan Pərwərdigarota tayinimiz» — desəng, Həzəkiya əzi Yəhudadikilərgə wə Yerusalemdikilərgə: «Silər pəkət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigarota ibadət qilixinglar kerək» dəp, xu *Pərwərdigarota* atalojan «yukiri jaylar»ni həm qurbangahlarni yok kiliwəttioqu? Ular axu Pərwərdigarning yukiri jayliri əməsmidi?□

⁸ Əmdi hojam Asuriyə padixahi bilən bir to-

□ **36:4-5 «Sən: (u pəkət gəpla, halas!) — «Uruх qilix tədbir-məsliḥitimiz həm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga qarxi öktə qopisən?»** — muxu gepigə qariotanda, Asuriyədikilərnin Yəxayaning «Pəkət Pərwərdigarota tayiniximiz kerək» degən bexarətliridin həwiri bar idi. ■ **36:6** əz. 29:6, 7 □ **36:7 «Həzəkiya ...: «Silər pəkət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigarota ibadət qilixinglar kerək» dəp, xu Pərwərdigarota atalojan «yukiri jaylar»ni həm qurbangahlarni yok kiliwəttioqu? Ular axu Pərwərdigarning yukiri jayliri əməsmidi?»** — Musa pəyoqəmbərgə wəḥiy qilinojan qanunota اساسən, Israillar pəkət Yerusalemdiki ibadəthanidiki qurbangaḥtila qurbanlik qilixka bolatti. Əslidə Həzəkiya muxu pərmanota اساسən: (1) butpərəslik qilidiotan qurbangahlarni həm (2) hata yol bilən «Pərwərdigarota atap» kurulojan, ibadət qilixka beoixlanotan «yukiri jaylar»ni yokatқан. Rab-Xakəḥ xu gəp bilən uni angliotquci Israillarni qaymukturməqci idi, əlwəttə.

htaməya kəl: — «Əgər səndə atqa minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikarəya berəy!» □

⁹ Səndə undaqlar bolmisa, hojamning əməldarlırining əng kiqiki boləyan bir ləxkər bəxini qandaqmu qekindürələysilər?! Sən jəng hərwiliri wə atlarıni elix üqün Misiroya tayinisən tehi!

¹⁰ Mən əmdi muxu zeminni həlak kəlix üqün Pərwərdigarsiz kəldimmu? Pərwərdigar dərwəkə manga: «Muxu zeminni həlak kəlixka qıkkın!» — dedi!»»

¹¹ Eliakim, Xəbna wə Yoah Rab-Xakəhgə: —

«Pəkirliriəya aramiy tilida səzlisilə; biz buni qüxinimiz. Bizgə ibraniy tilida səzlimisilə, gəpliri sepilda turoyanlarning kulikiəya kirmisun!» — dedi. □

¹² Birəq Rab-Xakəh: —

«Hojam meni muxu gəpni hojənglarəya wə silərgila eytixka əwətkənmü? Muxu gəpni silər bilən birliktə sepilda olturoyanlarəya deyixkə əwətkən əməsmü? Qünki ular silər bilən birliktə öz pokini yegüqi həm öz süydükini iqküqi

---

□ **36:8 «Əgər səndə atqa minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikarəya berəy!»** — bu kinayilik gəp, əlwəttə. Adəttiki qaqlarda Yəhüdada atlar nəhayiti az idi. Urux waqtida tehimu azlap ketətti. Atlıq əskərlər əməs, həttə addiy əskərlərmü nəhayiti az idi. □ **36:11 «Pəkirliriəya aramiy tilida səzlisilə»** — həzirkə Suriyəning kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriyə tili» «aramiy tili» deyilətti. Asuriyəmü aramiy tilini ixlitətti.

bolidu!» — dedi. □ ■

¹³ Andin Rab-Xakəh ibraniy tilida yukiri awaz bilən: — «Uluq padixah, yəni Asuriyə padixahining sözlirini anglap koyunglar!» — dəp warkiridi.

¹⁴ «Padixah mundak dəydu: — «Həzəkiya siləni aldap koymisun! Qünki u siləni kutkuzalmaydu.

¹⁵ Uning siləni: — «Pərwərdigar bizni jəzmən kutkuzidu; muxu xəhər Asuriyə padixahining kəliqə qüxüp kətməydu» dəp Pərwərdigarə təyanduruxiqə yol koymanglar!».

¹⁶ Həzəkiyəyə kulak salmanglar; qünki Asuriyə padixahini mundak dəydu: —

«Mən bilən sülhəlixip, mən tərəkə ötünglər; xundak kilsanglar hərbinglər özünqlarning üzüm baringidin həm özünqlarning ənjür dərihidin mēwə yəysilər, hərbinglər öz su kəliqinglərdin su iqisilər;

¹⁷ ta mən kəlip siləni buqdaylik həm xarəblik bir zeminqə, neni bar həm üzümzarlıri bar bir zeminqə, — zeminqəyə ohxax bir zeminqə apirip koyuqə yəp-iqiweringlar! □

¹⁸ Həzəkiyaning silərgə: — «Pərwərdigar bizni

□ **36:12 «... Ular silər bilən birliktə öz pəkini yegüqi həm öz südükini iquqi bolidu!»** — xəhər muhasirigə qüxüp, aqarqilik wə usuzlukta qələqanda adəmlər dərwəqə muxundak kəliximə mumkin. ■ **36:12** 2Pad. 18:27 □ **36:17**

«mən kəlip siləni buqdaylik həm xarəblik bir zeminqə, — zeminqəyə ohxax bir zeminqə apirip koyuqə yəp-iqiweringlar!» — muxu gəplər qiraylik bolqini bilən mənisi enikki: — «Mening əsirlirim, kullirim bolisilər!» degənlik. Yukirida eytkinimizdək, Asuriyə padixahini uqiqə qikqan hiyliğər aldəmqi idi.

qutkuzidu» dəp ixəndürüxigə yol qoymanglar! Əl-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zeminini Asuriyə padixahining qolidin qutkuzoqanmu?

¹⁹ Hamat wə Arpad degən yurtlarning ilah-butliri qeni? Səfarwaim xəhirining ilah-butliri qeni? Ular Samariyəni mening qolumdin qutkuzoqanmu?!

²⁰ Muxu əl-yurtlarning ilah-butliridin öz zeminini qutkuzoqan zadi kim bar? Xundak ikən, Pərwərdigar Yerusalemni mening qolumdin qutkuzalamdu?»».

²¹ Angliouqilar süküt qilip uningəja jawabən heqkandak bir söz qilmidi; qünki padixahning buyruqi xuki: —

«Uningəja jawab bərmənglar».

²² Andin Hilkıyaning oqli, ordini baxquridioqan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə Asafning oqli, orda mirzibegi Yoahlar kiyim-keqəklirini yirtixip, Həzəkiyaning yenioqə kelip, Rab-Xakəhning gəplirini uningəja ukturdi.

37

Həzəkiyaning dua qilixi — Pərwərdigarning jawabi

2Pad. 19

¹ Xundak boldiki, Həzəkiya buni angliqanda, kiyim-keqəklirini yirtip, özini bəz bilən qaplap Pərwərdigarning əyigə kirdi. □

□ **37:1 «Pərwərdigarning əyi»** — Uning (Sulayman padixah quroqan) ibadəthanisi.

² U Hilkıyaning ooli, ordini baxkuridioan Eli-akim, orda diwanbegi Xəbna wə kahınlarning aqsakallirini bəz yepinqaklıoan peti Amozning ooli Yəxaya pəyoəmbərgə əwətti.

³ Ular uningoa: —

«Həzəkiya mundak dəydu: —

«Balılar tuoıulay dəp qaloanda anining tuoıudək hali qalmioandək, muxu kün külpət qüxidioan, rəsua wə mazaq kılınidioan bir kündur.

⁴ Öz hojisi bolıoan Asuriyə padıxaıı tirik Hudani mazaq kılıxıa əwətkən Rab-Xakəhning gəplirini Pərwərdigar Hudaying nəzirigə elip tingıısa, bularni anglıoan Pərwərdigar Hudaying xu gəplər üqün uning dəkkisini berərmikin? Xunga kəp qaloan qaldılar üqün awazingni kətürüp, bir duayingni bərsəng» — dedi.

⁵ Xu gəplər bilən Həzəkiyaning hizmətkarlırı Yəxayaning aldioa kəldi.

⁶ Yəxaya ularoa: —

«Hojayininglaroa: — «Pərwərdigar mundak dedi: —

«Asuriyə padıxaıınının qaparmənlirininın sən anglıoan axu manga kupurluk kılouııı

gəpliridin qorqma; □

⁷ Mana, Mən uningqa bir rohnı kirgüzimən; xuning bilən u iqwani anglap, öz yurtioqa qaytidu. U öz zeminida turqanda uni qiliq bilən oltürgüzimən» — dənglar» — dedi.

⁸ Rab-Xakəh kəlgən yoli bilən qaytip mangoqanda, Asuriyə padixahining Lakix xəhiridin qekingənlikini anglap, uning yenioqa kəldi; Asuriyə padixahi Libnah xəhirigə qarxi jəng kiliwatqanidi.

⁹ Andin padixah: «Efiopiyə padixahi Tirhakah sizgə qarxi jəng qilməqçi bolup yoloqa qikti» degən həwərnı anglidi. Xu həwərnı angliqanda u yənə Həzəkiyaqa əlqilərnı mundaq hət bilən əwətti: —□

¹⁰ «Silər Yəhuda padixahi Həzəkiyaqa mundaq dənglar: —

«Sən tayinidoqan Hudayingning sanga:

□ **37:6 «Hojayininglaroqa: — «Pərwərdigar mundaq dedi: — «Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən angliqan axu manga kupurluk qiloquqi gəpliridin qorqma...» —**

Yəxayaning muxu jawab səzlrini (6-7-ayətlərnı) diqqət bilən okusingiz, u Həzəkiyaning təlipi boyiqə dua qilmay, bəlki biwasitə həwərqilərgə jawab bərdi. Qünki u alliburun həlkqə wə Həzəkiya Asuriyə toqruluk nuroqun bexarətlərnı qiloqan. Huda muxu pəyt-əhwal toqruluk Israiloqa ukturoqanidi (məsilən, 10-bab, 5-21-ayətlərnı, 14-bab, 24-25-ayətlərnı kəring). Biraq Həzəkiya wə ordisdikilər muxulərnı wə uningdin baxqa kərgən karamət məjzilərnı (keyinki 38-babnimu kəring) pütünləy untup qaloqandək qilatti. □ **37:9 «Efiopiyə padixahi Tirhakah sizgə qarxi jəng qilməqçi bolup yoloqa qikti» —**

bu ix əməliyət əməs, həmdə xu qaqda mumkin bolmioqanidi. Biraq Huda Əzi əwətküzgən «aldamqi roh»ning təsiri bilən uni ixəndürgən.

«Yerusalem Asuriyə padixahining qolioğa tapxurulmaydu» deginigə aldanma;

11 Mana, sən Asuriyə padixahlirining həmmə əl-yurtlarni nemə kילוanlirini, ularni ilah-butliriğa atap həlak kילוanlikini angliqansən; əmdi özüng kəndakımu kütquzulisən? □

12 Ata-bowilirim həlak kילוan əllərni bolsa, ularning ilah-butliri kütquzoanmu? Gozan, Həran, Rəzəf xəhridikilərniqu? Telassarda turoan Edənlərniqu?

13 Hamat padixahi, Arpad padixahi, Səfarwaim, Həna həm Iwwah xəhərlirining padixahliri kəni?»»». □

14 Həzəkiya hətni əkəlgüqilərnin kolidin elip oqup qıkti. Andin u Pərwərdigarning öyigə kirip, Pərwərdigarning aldiğa hətni yeyip qoydi.

15 Həzəkiya Pərwərdigarğa dua kılıp mundak dedi: —

16 «I kerublar otturisida turoan, samawi qoxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigar, Israilning Hudasi: —

Sən Özüngdursən, jəhandiki barlik əl-yurtlarning üstidiki Huda pəqət Özüngdursən;

□ **37:11 «ularni ilah-butliriğa atap həlak kילוanlikini angliqansən»** — «ilah-butliriğa atap həlak kılıx» degən söz, ibraniy tilida pəqət bir söz bilənla, yəni ««haram» kılıx» yəni ««hərəm» kılıx» bilənla ipadilinidu. □ **37:13 «Gozan, Həran, Rəzəf xəhiri.. Telassar.. Hamat., Arpad ..., Səfarwaim, Həna həm Iwwah...»** — (12-13-ayətlərdə kərsitilgən) muxu xəhərlərnin bəzilirinin nədə ikənlikini həritidin kərgili bolidu, bəziliri bizgə bügüngə kədər naməlum.

asman-zeminni Yaratkuqisən. □

17 I Pərwərdigar, kulikingni təwən kılıp angliqaysən; kəzüngni aqkaysən, i Pərwərdigar, kərgəysən; Sənnaheribning adəm əwətip mənggü həyat Hudani həkərətlep eytkən həmmə gəplirini angliqaysən!

18 I Pərwərdigar, Asuriyə padixahliri həkikətən həmmə yurtlarni wə xularoqa bekindi boləqan yurtlarnimu harabə kılıp, □

19 Ularning ilah-butlirini otka taxliwətkən; qünki ularning ilahliri ilah əməs, bəlki insan kəli bilən yasaloqanlar, yaqəq wə tax, halas; xunga Asuriyəliklər ularni həlak kildi.

20 Əmdi, i Pərwərdigar Hudayimiz, jahandiki barlik əl-yurtlaroqa Sening, pəkət Seningla Pərwərdigar ikənlikingni bildürüx üqün, bizni uning qolidin kutkuzoqaysən!».

□ **37:16 «I kerublar otturisida turoqan... Pərwərdigar»** — mukəddəs ibadəthanidiki əng iqkiri əy, yəni «əng mukəddəs jay» degən əydə, Hudaning «rəhim kərsitidoqan orun-təhti» («kafarət təhti») («rəhimgah») bar idi. Muxu orunda Huda Israilning alahidə kurbanliklirining qanlirini qəbul qilatti. Orunning ikki tərripining hərbridə altundin yasaloqan, təhtkə qaritiloqan birdin «kerub» bar idi. Musaning dəwridin Əzakiyal pəyoəmbər dəwrigiqə Hudaning parlak xan-xəripi sirlik həlda «kafarət təhti»ning üstidə, yəni «kerublar otturisida» turatti. Kerublar bolsa intayin küqlük birhil pərixtilər bolup, Hudaning qıkarəqan həküm-jazalirini bejiridu. «Kerublar otturisida turoqan» degini, «Sən bizgə yeqinlaxqan həm bizgə rəhim kərsətməqci boləqan Hudəsən» degənliktur. □ **37:18 «xularoqa bekindi boləqan yurtlar..»** — ibraniy tilida sözmusəz tərjimə qiloqanda «bekindi» degən səz yəq. Baxqə birhil tərjimisi «xularoqa ait». Biz xərhləx üqün «bekindi» koxtuq.

21 Xuning bilən Amozning oʻqli Yəxaya Həzəkiyaʻoqa səz əwətip mundak dedi: —

— Israilning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: —

«Sən Manga Sənnaherib toʻqruluk dua qilixing bilən,

22 Pərwərdigarning uningʻoqa qarita degən səzi xudurki: —

«Pak kiz, yəni Zionning kizi seni kəmsitidu,

Seni mazak qilip külidu;

Yerusalemning kizi kəyninggə qarap bexini qayqaydu;

23 Sən kimni mazak qilip kupurluk qilding?

Sən kimgə qarxi awazingni kətürüp,

Nəziringni üstün qilding?

Israildiki Mukəddəs Boləuqioqa qarxi!□

24 Qulliring arkilik sən Rəbni mazak qilip: —

«Mən nuroʻunliʻoan jəng hərwilirim bilən taʻo qokkilirioʻa,

Liwan taʻo baʻoirlirioʻa yetip kəldimki,

Uning egiz kedir dərəhlirini, esil qarioʻaylirini kesiwetimən;

Mən uning əng yukiri egizlikigə yamixip qikip,

Uning əng bük-baraksan ormanzarlikioʻa kirip

□ **37:23 «kupurluk»** — kim özini Hudaning ornida qoyup, «həmmə ixni qilalaymən» desə, kupurluk qiləʻoan bolidu, xundakla haman bir kuni yiktilidu.

yetimən. □

²⁵ Əzüm kuduk kolap su iqtim;
Putumning uqidila mən Misirning barliq dərya-
əstənglirini qurutuwəttim — deding. □

²⁶ — Sən xuni anglap bakmioqanmiding?
Uzundin buyan Mən xuni bekitkənmənki,
Kədimdin tartip xəkilləndürgənmənki,
Həzir uni əməlgə axurdumki,
Mana, sən kəl'ə-qoroqanliq xəhərlərnə hara-
bilərgə aylandurdung;

²⁷ Xuning bilən u yərdə turuwatqanlar
küqsizlinip,
Yərgə karitip qoyuldi, xərməndə qilindi;
Ular etizdiki ottək,
Yumran kək qəplərdək,
Əgzidiki ot-qəplər əsməy qurup kətkəndək

□ **37:24 «Uning əng bük-baraxsan ormanzarliqi»** — bu ayəttiki «bük-baraxsan» degən səz ibraniy tilida «Karməl» degən səz bilən ipadilinidu. Karməl bolsa Israilning əng munbət wə qirayliq jayi idi. Xuning bilən padixahning «uning «Karməl» ormanzarliqioqə kirimən» degini «uning (Liwanning) əng qirayliq jayioqə (həq tosaləqusiz) barimən» degəndək po atidioqan mənini ipadiləytti; qünki Liwanda «Karməl» degən jay yok. □ **37:25 «...putumning uqidila mən Misirning barliq dərya-əstənglirini qurutuwəttim»** — yukirikə 24-ayəttə padixah əzining təs ixlarnə qiləydiyəqlikəni, məsilən, Liwan rayonidiki əng yukiri təqləroqə qiqələydiyəqlikəni (kəqmə mənisi, bəlkim aliyjanap, küqlük padixahlərdin üstünlökkə erixidioqanliqəni kərsitidu), əng esil nərsilərgə erixidioqanliqəni təswirləydu. Muxu 25-ayəttiki «putum... qurutuwəttim» degini, dehqanning puti bilənla topini ittirip erikni tosup, suni qurutuwətkinidək, «Mən halisamla nəhayiti asanla hərəqəndək ixni qiləlaymən, hətta Nil dəryasinimu qurutuwətələymən» degən mənəmənlikni bildürməqəi.

boldi.□

28 Birəq sening olturoqiningni, ornungdin turoqiningni, qikip-kirginingni wə Manga qarxi oaljirlixip kətkingni bilimən;

29 Manga qarxi oaljirlixip kətkenlikening, həkawurlixip kətkenlikening kuliqimoqa yətini tüpəylidin,

Mən karmikimni burningdin ötküzimən,

Yüginimni aozingoqa salimən,

Özüng kəlgən yol bilən seni kayturimən.□

30 I *Həzəkiya*, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, —

Muxu yili əzlükidin əskən,

Ikkinqi yili xulardin qikqanlarmu rizqinglar bolidu;

Üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər;

□ 37:27 «**өгзидики от-өпләр...**» — bu ibarining baxqa hil tərjimilirini uqritix mumkin. □ 37:29 «**Mən karmikimni burningdin ötküzimən, yüginimni aozingoqa salimən...**» — Asuriyə padixahliri muxundaq rəhimsiz yol bilən əsirlərni yalap mangatti.

Ulardin qikқан mewilərni yəysilər.□

³¹ Yəhuda jəmətidiki kütuloqan qaldisi bolsa yənə təwəngə qarap yiltiz tartidu, Yukiriqə qarap mewə beridu;

³² Qünki Yerusalemdin bir qaldisi, Zion teqidin keqip kütuloqanlar qikidu; Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning otluk muhəbbiti muxuni ada kilidu.

³³ Xunga Pərwərdigar Asuriyə padixahı toqruluk mundak dəydu: —

U nə muxu xəhərgə yetip kəlməydu,
Nə uningə bir tal okmu atmaydu;
Nə qalkanni kətürüp aldiqə kəlməydu,
Nə uningə qarita qaxalarnimu yasimaydu.

³⁴ U qaysi yol bilən kəlgən bolsa,
Xu yol bilən qaytidu wə muxu xəhərgə kəlməydu, — dəydu Pərwərdigar.

□ **37:30 «I Həzəkiya, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, — muxu yili əzlükidin əskən, ikkinqi yili xulardin qikқанlarmu rizқinglar bolidu; üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər; ulardin qikқан mewilərni yəysilər»** — muxu məjizə ixənq-etikadni küqəytix üqün həm həlkni kütquzux üqün berilgən. Urux waқtida teriқqilik qilix mumkin əməs; Asuriyə qoxuni kətkəndin keyinki yilidimu, bəlkim qoxunidin qaləqan qisimliri yənla parakəndiқilik qilixi mumkin idi. Xunga məjizə üqinqi yiləiqə sozulidu. «Üzüm kəqətlirini tikisilər... mewisini yəysilər» degən wədə, tinqlik məzgilning uzun bolidiəanliқini kərsitidu (üzüm tallirini əstürüxkə uzun waқit ketidu, əlwəttə). Kixiləring Asuriyə qoxunlirining tuyuқsiz qekinixini «tasadipiylıqtin» deməsliki üqün, bu ikkinqi məjizə berildi. Xundaқtimu, Təwrattiki «Padixahlar» degən qisimə qariəanda, həlklər yənla ikki məjizini tezla untup Hudaəqə wapasizliқ kiliwərdi.

35 — Qünki Əzüm üqün wə Mening kulum Dawut üqün bu xəhərnı ətrapıdiki sepildək qoşdap kütquzimən». ■

36 Xuning bilən Pərwərdigarning Pərixıtisi qıqıp, Asuriyəliklərnıng bargahıda bir yüz səksən bəx ming əskərnı urdı. Mana, kixilər ətigəndə ornıdın turoqanda, ularnıng həmmisınıng əlgənlıknı kərdı! □ ■

37 Xunga Asuriyə padıxaşı Sənnaherib qekinip, yoloqa qıqıp, Nınəwə xəhırıgə kaytıp turdı.

38 Xundak boldıki, u öz butı Nısrəkning buthanısıda unıngoqa qokunuwatqanda, oşullırı Adrammələk həm Xarezər unı kılıqlap əltürüwətti; andın ular Ararat degən yurtqa qeqıp kətti. Uning oşlı Esarhaddon unıng ornıda padıxaş boldı. □

38

*«Yəxaya»ning ikkinqi kısmı ••••
Həzəkıyanıng eqır kesılğə gırıptar boluxı wə duası*

■ 37:35 2Pad. 20:6 □ 37:36 «Pərwərdigarning Pərixıtisi» — Təwrat dəwrıdə intayın alahıdə xəhs ıdı. Bəzi ıxlarda U Hudanınıng ornıda kərünətti (məsilən, «Yar.» 18-babnı kərüng). ■ 37:36 2Pad. 19:35 □ 37:38 «U öz butı Nısrəkning buthanısıda unıngoqa qokunuwatqanda, oşullırı Adrammələk həm Xarezər unı kılıqlap əltürüwətti» — muxu wəqə, Sənnaherib İsrıldın qekinıxtın 20 yıl keyın (mıladıyədın ılgırıkı 681-yılı) boldı.

1 Xu künlərdə Həzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi. Amozning oqli Yəxaya pəyoqəmbər uning kəxiqə berip, uningqə: — Pərwərdigar mundaq dəydu: —

— Əyüŋ toqruluk wəsiyət kıləqin; qünki əjəl kəldi, yaximaysən, — dedi.□

2 Həzəkiya yüzini tam tərəpkə kılıp Pərwərdigarqə dua kılıp:

3 — I Pərwərdigar, Sening aldingda həkikət wə pak dil bilən mengip yürgənlikimni, nəziring aldingda durus boləqan ixlarni kıləqanlikimni əsləp qoyqaysən, — dedi.

Wə Həzəkiya yiqlap ekıp kətti.

4 Andin Pərwərdigarning səzi Yəxayaqə yetip mundaq deyildi: —

5 Berip Həzəkiyaqə mundaq degin: —

Pərwərdigar, atang Dawutning Hudasi mundaq dəydu: —

«Duayingni anglidim, kəz yaxliringni kərdüm; mana, künliringgə yənə on bəx yil qoximən; □

6 Xuning bilən Mən seni wə bu xəhərni Asuriyə padixahining kolidin kutkuzimən; Mən sepil bolup bu xəhərni qoqdaymən.

7 Xuning bilən Pərwərdigarning Əzi eytkən ixini jəzmən kılidoqanlikini sanga ispatlax üqün Pərwərdigardin mundaq bexarətlik alamət boliduki,

8 Mana, Mən quyaxning Aqaz padixah quroqan

□ **38:1 «Xu künlərdə Həzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi»** — bu sözlər bilən «Yəxaya» degən kitabning «ikkinqi kismi» baxlinidu. Kirix sözimizni kərüŋ. □ **38:5 «atang Dawut»** — Həzəkiya Dawut pəyoqəmbərnin on üqinqi əwladi idi.

pələmpəy üstigə qüxkən sayisini on qədəm kəynigə yandurimən».

Xuning bilən kuyaxning qüxkən sayisi on baskuq kəynigə yandi. □ ■

Həzəkiyaning əz kesili tooqruluq hatiriliri

⁹ Yəhuda padixahı Həzəkiya kesəl bolup, andin kesilidin əsligə kəlgəndin keyin mundaq hatirilərnı yazdı:

¹⁰ — «Mən: «Əmrümning otturısında təhtisarəning dər waziliri oqa beriwatimən, Qaloqan yillirimdin məhrum boldum» — dedim.

¹¹ Mən: — «Tirikləarning zeminida turup Hundayim Yahni, Yahni kərəlməydiqan, Xundakla «həmmə nərsə yok bolqan» jayda turoqanlar bilən billə turup, insannimu

---

□ **38:8** «...Xuning bilən kuyaxning qüxkən sayisi on baskuq kəynigə yandi» — Merodak-Baladan (39:1) Asuriyə padixahı Sənnaherib tərpidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oqulitildi. Muxu ixmu xu yilda bolqan boluxi kerək. Demək, muxu ikki wəqə (Həzəkiyaning kesəldin saqaytilixi wə uning ixənqisini riqbətləndürüxkə berilgən karamət mejjizə) Asuriyəning padixahı tajawuzqilik qilixtin **ilgiri**, bəlkim miladiyədin ilgiriki 703- yaki 702-yili yüz bərgən (39-babtiki izahatlarnı kəring). ■ **38:8** 2Pad. 20:7-9

kөрәlmәydiyәn boldum» — dedim.□

¹² Mening turaloqum qarwiqining qediridäk özümdin yetkilip kәtti;

Mән bapkar öz toқuоinini түrүwәtkinidäk һayatimni түriwәttim;

U meni toқux дәstigaһidin kesiwәtti;

Tang bilән kәq arilikida Sән *Huda* jenimni al-isән;

¹³ Tang atқuqә mән күtүp, өзümni tinqlandurup yүrimән,

Biraқ U xiroqa ohxax һәmmә sөngәkirimni sunduroqandәk қilidu;

Tang bilән kәq arilikida Sән *Huda* jenimni al-isән.

¹⁴ Mән қarlioqәq yaki turnidәk wiqirlap yүrimән;

Pahtәktәk ah-uh urimән;

Kөzlim yukirioqa қarax bilән ajizlixip ketidu;

I rәb, meni zulum basti!

Jenimoqa kepil bolоin!■

¹⁵ Nemә desәм bolar? Qünki U manga sөz қildi wә Özi muxu ixni қildi!

Jenim tartқан azab түpәylidin mән bar yilirimda қәdәmlirimni sanap besip awaylap

□ **38:11 «Yahni, Yahni көrәlmәydiyәn»** — «Yah» degән «Yahwәh» degәнning қisқа xәkli, demәk Pәrwәrdigarning namining birhil қisқartilip eytilixi. **«Yahni, Yahni көrәlmәydiyәn, xundaқla «һәmmә nәrsә yoқ bolоan» jayda turoqanlar bilән billә turup, insannimu көrәlmәydiyәn boldum» — dedim»** — Hәzәkiya: —

«Tәһtisarada bolоanda, Hudani yaki adәmni көrmәsliki mumkin» demәқqi әmәs; tәkitlәydiyәn ix tirik turup көrүx pursitidin mәһrum boluxtur. Tәһtisaraning әһwalining қandaқ ikәнlikidin biz 14-babta azraq mәlumat alalaymiz. ■ **38:14**

Yәx. 59:11

mangimən.

¹⁶ I Rəb, adəmlər muxundak sawaqlar bilən yaxixi kerək;

Rohim muxu sawaqlardin hayatini tapidu;
Sən meni əslimgə kəltürüp, meni hayat qilding!

¹⁷ Mana, özümning bəht-tinqlikim üçün azab üstigə azab tarttim;

Manga boləjan səyğüng tüpəylidin jenimni həlakət hangidin qikardingsən;

Sən həmmə gunahlırimni kəyninggə qerüwəttingsən.

¹⁸ Qünki təhtisara Sanga rəhmət eytalmaydu;

Ölüm Seni mədhıyiliyəlməydu;

Həngə qüxiwatkanlar Sening həkikət-wapalikingə ümid baqlıyalımaydu.

¹⁹ Özüm bğün kılənimdək Sanga rəhmət eytidioqlanlar tiriklər, tiriklərdur;

Ata boləquci oqlırlıroqla həkikət-wapalikingni bildürıdu.

²⁰ Pərwərdıgar meni kütquzuxqa niyət baqlıoqlandur;

Biz bolsak, kəloqlan əmrıızdə hər küni Pərwərdıgarning əyidə saz qelip mədhıyə nahlırimni eytimız!».□

□ **38:20 «Biz bolsak, kəloqlan əmrıızdə hər küni Pərwərdıgarning əyidə saz qelip mədhıyə nahlırimni eytimız!»** — Hudani mədhıyiləydiqlan bu yahxi səzləni kıləqini bilən, Həzəkıya öz kəzi bilən kərgən ikki karamət ixni (özıning saqlıtilixi wə 7-ayəttiki məjizini) esidə qıng saqlıoqlan əməs. Yüklıriki bablarda degəndək, Asuriyə koxunlıri besip kırıgəndə, u Hudaning 6-ayətə hatırləngən wədisini untup, həduklup kətti. Təwəndiki 39-babtiki wəkədimu u «Kədəmlırimni sanap mangimən» degən öz wədisini untuydu.

21 (Yəxaya bolsa: — «Ənjür poxkili təyyarlap, yarisioqa qarlanglar, u əsligə kelidu», degənidi ■

22 wə Həzəkiya: — «Mening Pərwərdigarning öyigə qikidioanlikimni ispatlaydioğan kəndək bexarətlik alamət berilidu?» dəp sorioanidi).

39

Babil padixahidin kəlgən əlqilər •••• Qong bir hatalıq

¹ Xu pəyttə Baladanning oqlı Babil padixahı Merodaq-Baladan Həzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloanlikini həm əsligə kəlgənlikini anglioqqa, Həzəkiyoqa hətlərnı hədiyə bilən əwətti.□

² Həzəkiya əlqilərnı huxallıq bilən kütüp, uning həzinə-ambarlırida saqlanoğan nərsilərnı

■ 38:21 2Pad. 20:7 □ 39:1 «**Xu pəyttə Baladanning oqlı Babil padixahı Merodaq-Baladan Həzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloanlikini ... anglioqqa, Həzəkiyoqa hətlərnı hədiyə bilən əwətti**» — Merodaq-Baladan Asuriyə padixahı Sənnaherib tərıpıdin miladiyədin ilgiri 702-yılı qulitildi. Muxu ixmu xu yilda bolğan boluxı kerək. Demək, 38-, 39-babta təswirləngən ixlar 36- wə 37-babta təswirləngən ixlardın **ilgiri** yüz bərgən. Əmdi nemixka ulardın keyin hatiriləngən? Bilimizki, «Yəxaya» (degən kitab)ning 40-66-bablıridiki həwər-bexarətlər, omumiy jəhəttin eytkanda, keyinki «Babil imperiyəsıgə əsir bolup qüxkənlər»gə, yəni sürgün bolğan Israillərqa, yəni ularning «kəldisi» bolğan əwladlırioqa qaritilidu. Undaқта 39-bab muxu əhwalni tonuxturux rolını oynaydu.

kərsətti; yəni kümüxnı, altunni, dora-dərmanlarnı, sərhil maylarnı, sawut-kořallarnı saklaydıoan öyning həmmisini wə baylıqlirining barlıqini kərsətti; uning ordisi wə yaki pütkül padixahlıki iqidiki nərsilərdin Həzəkiya ularoşa kərsətmigən birimu qalmidi.

³ Andin Yəxaya pəyoqəmbər Həzəkiyaning aldioa berip, uningdin: —

«Muxu kixilər nemə dedi? Ular seni yoqlaxqa nədin kəlgən?» — dəp soridi.

Həzəkiya: — «Ular yirək bir yurttin, yəni Babilin kəlgən», dedi.

⁴ Yəxaya yənə: — «Ular ordangda nemini kərđi?» dəp soridi.

Həzəkiya: — «Ordamda bar nərsilərnı ular kərđi; baylıqlirimning arisidin ularoşa kərsətmigən birimu qalmidi» — dedi.

⁵ Yəxaya Həzəkiyaşa mundaq dedi: —

Samawi kořunlarning Sərdari boləan Pərwərdigarning səzini anglap kořoşin: —

⁶ — Mana xundaq künlər keliduki, ordangda bar nərsilər wə bögüngə kədər ata-bowiliring toplap, saklap kořoşan həmmə nərsə Babilə elip ketilidu; heqnərsə qalmaydu — dəydu Pərwərdigar,

⁷ — həmdə *Babilliklar* oşulliringni, yəni özüngdin boləan əwladliringni elip ketidu; xuning bilən ular Babil padixahining ordisida

aqwat bolidu.□

⁸ Xuning bilən Həzəkiya öz-öziga: «Öz künlirimdə bolsa aman-tinqlik, *Hudaning* həkikət-wapaliki bolidikənoşu» dəp, Yəxayaşa: — «Siz eytkən Pərwərdigarning muxu sözi yahxi ikən» — dedi. □

□ **39:7 «...həmdə Babilliklar oqulliringni, yəni özüngdin boləjan əwladliringni elip ketidu; xuning bilən ular Babil padixahining ordisida aqwat bolidu»** — kərünüxtə addiy kərüngən muxu wəqə üqün nemixka muxu kattik jazalik söz (6-7-ayətlər) qikidu? Pikrimizqə, üq səwəbi bar: — (1) Həzəkiya Hudaşa: «kədəmlirimni sanap mangimən» degən wədini bərgənidi, lekin bu qetim Hudadin heq sorimay xundak kıləjan; (2) Əlqilərnin kəlgənlikidin u bəlkim: «həzir mən «jahənoşa dangki qikəjan adəmmən», «kiqik dəlitemizning jahənda ornı bar» dəp təkəbburlixip kətkən boluxi mumkin. (3) Nuxulardin sirt, biliximizqə Merədak-Baladan Asuriyə imperiyəsiga qarxi bir ittipakni bərpa kılmaqci. U «təkəllup kərsitidəjan» muxu pürsəttin paydilinip, Həzəkiyani ittipakka katnixixka təkliq kıləjan. Əzini əlümdin qutkuzəjanlikini, kuyaxning nurining «kəynigə yanəjanliki»dək intayin karamət məjizini kərgən, Hudaning «Mən silərnı Asuriyədin qutkuzimən» degən wədisini angliəjan Həzəkiya kəndəkmə hudəsiz bir əl-yurt bilən ittipaklaxmaqci boləjandı? «Aqwat» — piqiwetilgən adəm, 56-bab, 4-ayəttiki izahətnı kərüng. □ **39:8 «...«Siz eytkən Pərwərdigarning muxu sözi yahxi ikən»»** — muxu ayəttə, Həzəkiyaning öz-öziga degənliri baxkıləroşa, hətta öz jəmətigə boləjan birhil biəəm, kəyümsiz pozitsiyəni bildüridu. Yəxaya degən bexarət əməliyəttə yüz yildin keyin əməlgə axurulojan; wəqitning söluxi bolsa bəlkim Yəhudaning keyinki bir padixahi (Yosiya)ning kattik towa kılxi tüpəylidin boldi.

40

Israiloğa berilgən təsəlli; •••• Dnyaoğa elip kelingən ümid-təsəlli

¹ Həlqimgə təsəlli beringlar, təsəlli beringlar, dəpla yüridu Hudayinglar;

² Yerusalemning kəlbigə söz qilip uningəta jakarlanglarki,

Uning jəbir-japalıq waqti ahirlaxti,

Uning kəbihliki kəqürüm qilindi;

Qünki u Pərwərdigarning qolidin barlıq günahlırining ornioğa ikki həssiləp *mehİR-xəpkitini*

aldi.□

³ Anglanglar, dalada birsining towliqan awazini!
«Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar,
Qəl-bayawanda Hudayimiz üçün bir yolni

□ **40:2 «Yerusalemning qəlbigo söz kılıp uningora jakarlanglarki,....»** — məzkur həwəni kimning jakarlıxi kerəkliki eytilmidi. Bəlkim muxu söz Hudaning barlıq pəyoqəmbərlirigə qaritilidu. Kirix səzimizdə deyilginidək, kitabning qaloqan kısımliri (40-66-bablar) Yəxayaning əmridin keyinki bir dəwrdiki Israillar, yəni palandi bolidioqan bir dəwrgə yaki dəwrlərgə qaritilidu; sürgün qiloquci Babil imperiyəsi boləqini bilən, kərup turimizki, «Yəxaya»ning birinqi kışmidikidək, ikkinqi kışimdiki bəzi bexarətlərmu ahirki zamanlarni kərsitidu. **«Barlıq gunahlırining ornoqə ikki həssiləp mehir-xəpkətini aldi»** — ibraniy tilida «gunahlıri üçün ikkə həssiləp aldi» deyilidu. Xərhqilərnning «ikki həssiləp» degən muxu ibarə üstidə bir-birigə ohxap ketidioqan üq hil kəzqarixi bar: — (1) Israil gunahlıri üçün ikki həssə jaza aldi. Israil Hudaning «tunji oqlı» bolup, baxqə əl-millət bilən selixturoqanda, ikki həssə bərikət alidu. U «tunji oqlı» bolup, yənə baxqə əl-millətlər bilən selixturoqanda qəbul qiloqan wəhiy-həwirimu kəp. Xunga bularni baxqə əllərgə yətküzüx məs'uliyitimu kəp; gunahı bar bolsa baxqə əl-millətlər bilən selixturoqanda «ikki həssə» artuq jazalinixi kerək. Birəq bu bexarətkə qarioqanda, ularning jazalinix məzgili ahirlaxti. (2) «Ikki həssiləp»ning mənisi «dəl gunahıqə mas kelidioqan jaza» degənliktur. (3) Huda Israiloqə zor mehir-xəpkət kərsitip, yəni gunahıning ornoqə «ikki həssiləp» mehir-xəpkətni yətküzidu. Bizning pikrimiz əyni xundəq (61-bab, 7-ayətni kərüng). Undəqta «ikki həssiləp» bolsa həm kəqürüm qilinix həm Hudaning Rohini, yengi həyatni qəbul qilixtin ibarəttur (məsilən, 43-bab, 25-ayəttin 44-bab, 5-ayətkiqə, həm 61-bab, 7-ayətnimu kərüng). Mundəq zor mehir-xəpkətning kelip-qikix sirliri 53-babta axkarilinidu. Muxu üq hil kəzqaraxning qəysisining toqra boluxidin qət'iynezər, omumiy mənisi xuki, Huda ularni kəqürüm qilməqci həm ularoqə mehrıbanlıqini kərsətməqci.

kötürüp tüptüz qilinglar! □ ■

⁴ Barlik jilojilar kötürüldü,
Barlik taq-dənglər pəs qilinidu;
Əgri-toqaylar tüzlinidu,
Ongöul-dongoqul yərlər təkxilinidu.

⁵ Pərwərdigarning xan-xəripi kərünidu,
Wə barlik tən igiliri uni təng kəridü;
Qünki Pərwərdigarning Əz aqzi xundak səz
qiloqan!» ■

⁶ — Anglanglar, bir awaz «jakarla» dəydu;
Jakarliquqi bolsa mundak sorap: — «Mən nem-
ini jakarlaymən?» — dedi.

jawab bolsa: — «Barlik tən igiliri ot-qəptur,
halas;

Wə ularning barlik wapaliki daladiki gülgə
ohxax; ■

⁷ Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu,
Qünki Pərwərdigarning Rohi üstigə püwləydu;
Bərək, *barlik* həlkmu ot-qəptur! □

□ **40:3 «Anglanglar, dalada birsining towlioqan awazini! «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar, qəl-bayawanda Hudayimiz üçün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!»** — muxu namsiz zatning awazi eytqan yol yukiriki 35-babniki yol əməs; axu yol Zionqa kaytqanlar üçün təyyarlanqan. Muxu yolni bolsa, **Hudaning Özining** kelixini qarxi elix üçün (səyümlük bir padixah qarxi elinqandək) **adəmlər** təyyarlix kerək. Namsiz zatning awazning bir ipadisini kərux üçün Injil, «Luqa» 3-bab 1-6-ayətni, «Yuh.» 1:23ni kərung. Xu yərlərdə «namsiz zat»ning dəl qümüldürgüqi Yəhya pəyoqəmbərnin öz ikenliki kərsitilidu. ■ **40:3** Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yh. 1:23 ■ **40:5** Yh. 1:14 ■ **40:6** Ayup 14:2; Zəb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yaq. 1:10; 1Pet. 1:24 □ **40:7 «Bərək, barlik həlkmu ot-qəptur»** — muxu yərdə «həlk» Israil həlkini kərsitidu.

8 Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu;
Biraq Hudayimizning kalam-səzi mənggügə turidu!»□ ■

9 — I Zionğa hux həwər elip kəlgüqi, yukiri bir taqqa çiqqin;

Yerusalemğa hux həwərnı elip kəlgüqi,

Awazingni küqəp kətürgin!

Uni kətürgin, qorkmiöqin!

Yəhudaning xəhərlirigə: — «Mana, Huday- inglarğa qaranglar» degin!

10 Mana, Rəb Pərwərdigar küq-qudritidə keli- watidu,

Uning biliki Əzi üqün hokuk yürgüzidu;

Mana, Uning aləqan mukapati Əzi bilən billə,

Uning Əzining in'ami Əzigə həmrah bolidu.□ ■

11 Qoyqidək U Əz padisini baqidu;

U qozilarnı bilək-koliğa yioqıdu, ularni kuqaklap mangıdu,

Emitküqilərnı U mulayimlik bilən yetəkləydu. ■

□ 40:8 «**Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu; biraq Huday- imizning kalam-səzi mənggügə turidu!**» — xərhimiz boy- iqə, 3-5-ayəttiki awaz qümüldürgüqi Yəhya pəyoqəmbərnıngki, 6-ayəttiki birinqi namsiz zatning awazi Hudaningki; ikkinqi namsiz zatning səl ümidsizlən hələttə soal sorioqan awazi yənıla Yəhya pəyoqəmbərnıngki. Baxqılar ikkinqi awazni Yəxayaningki yaki namsiz bir pəyoqəmbərnıngki, dəp qaraydu. Ikkinqi awazning degən gəpliri 7-ayətnı öz iqigə alıdu. Huda un- ingğa 8-ayəttə «ümidsizlənəm» degən mənıdə jawab berıdu həm 9-ayəttə səzini dawamlaxturup, Israilğa zor ümid yətküzıdu.

■ 40:8 1Pet. 1:25 □ 40:10 «**Pərwərdigarning biliki**» — toluk mənisi keyinki bablarda, bolupmu 53:1də axkarılinıdu. U bolsa «Pərwərdigarning həqkanıy quli»ning baxqa bir namıdur.

■ 40:10 Yəx. 62:11 ■ 40:11 Yəx. 49:10; Əz. 34:23, 24; Mik. 7:14; Yh. 10:11

Israilning tengdaxsiz Hudasi

12 Kim dərya-okyanlarning sulirini oqumida
 əlqəp bəlgiligən,

Asmanlarni ətəriqlap bekitkən,
 Jahanning topa-qanglirini miskallap saloan,

Taqlarni tarazida tarazilap,
 Dənglərni jingda tartip ornatқан?

13 Kim Pərwərdigarning Rohioqa yolyoruk
 bərgən?

Kim Uningoqa məslihətqi bolup əgətkən? ■

14 U kim bilən məslihətləxkən,

Kim Uni əkillik kilip tərbiyəligən?

Uningoqa həküm-həkiqət qikirix yolida kim
 yetəkligən,

Yaki Uningoqa bilim əgətkən,

Yaki Uningoqa yorutulux yolini kim kərsətkən?

15 Mana, Uning aldida əl-yurtlar Uningoqa
 nisbətən qeləktə qaloan bir tamqa sudək,

Tarazida qaloan topa-qangdək həsəblinidu;

Mana, U arallarni zərriqə nərsidək qolioqa alidu;

16 Pütkül Liwan bolsa *qurbangah* otioqa,

Uning haywanliri bolsa bir keydürmə
 qurbanlikka yətməydu. □

17 Əl-yurtlar uning aldida həqnərsə əməstur;

Uningoqa nisbətən ular yokning arilikida,

Quruk-mənisiz dəp həsəblinidu. ■

■ **40:13** Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 □ **40:16** «Pütkül Liwan bolsa qurbangah otioqa, uning haywanliri bolsa bir keydürmə qurbanlikka yətməydu» — Liwan ormanlik kəp rayon. Demək, Hudaqa həkiqiy layik ibadət kilix üçün Liwandiki barlik dərəhlər qurbangahqa kerək bolidioan otqa yetixməydu; uningdiki barlik kala-qoylarmu qurbanlik boluxqa yetixməydu. ■ **40:17** Dan. 4:32

18 Əmdi silər Təngrini kimgə ohxatmaqçisilər?
Uni nemigə ohxitip selixturisilər?■

19 *Bir butqimu?!* Uni hünər wən kəlipka kuyup yasaydu;

Zərgər uningə altun həl beridu,
Uningə kümüx zənjirləni səkup yasaydu.

20 Yoksullarning beqixliqədək undək hədiyiliri bolmisa, qiriməydiqan bir dərəhni tallaydu;
U lingxip qalmioqədək bir butni oyup yasaxka usta bir hünər wən izdəp qakiridu.

21 Silər bilməmsilər? Silər anglap bakmioqanmusilər? Silərgə əzəldin eytilmioqanmidu? Yər-zemin apiridə bolqandin tartip qüxənməy watamsilər?

22 U yər-zeminning qəmbirikining üstidə ol-turidu,

Uningda turuwatqanlar uning aldida qakqikirlərdək turidu;

U asmanlarni pərdidək tartidu,
Ularni huddi makan kilidioqan qədirdək yayidu;□ ■

23 U əmirləni yokka qikiridu;

Jahandiki sotqi-bəgləni artuqçə kilidu.■

24 Ular tikildimu? Ular terildimu? Ularning oqli yiltiz tarttimu?

— Biraq U üstigila püwləp, ular solixip ketidu,
Kuyun ularni topandək elip taxlaydu.

25 Əmdi Meni kimgə ohxatmaqçisilər?

Manga kim təngdax bolalisun?» — dəydu
Mukəddəs Boluqi.

■ 40:18 Yəx. 46:5; Ros. 17:29 □ 40:22 «qakqikir» — kiqik bir hil qekətkə. ■ 40:22 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 44:24 ■ 40:23 Ayup 12:21; Zəb. 107:40

26 Kəzliringlarni yukirioqa kətürüp, qaranglar!
 Muxu məwjudatlarni kim yaratqandu?
 Ularni kim türküm-türküm qoxunlar qilip
 tərteplik əpqikidu?
 U həmmisini nami bilən bir-birləp qaqiridu;
 Uning küqining uluqluqi, kudritining zorluqi
 bilən,
 Ulardin birimu kəm qalmaydu.

27 — Nemixka xuni dəwerisən, i Yakup?
 Nemixka mundak sözləwerisən, i Israil: —
 «Mening yolum Pərwərdigardin yoxurundur,
 Hudayim mening dəwayimoqa erən qilmay
 ətiweridu!»?

28 Silər bilmigənmusilər? Anglap
 bakmioqanmusilər?
 Pərwərdigar — Əbədil'əbədlik Huda,
 Jahanning kərilirini Yaratquqidur!
 U ya həlsizlanmaydu, ya qarqimaydu;
 Uning oy-bilimining tegigə hərgiz yətkili bol-
 maydu.■

29 U həlidin kətkənlərgə kudrət beridu;
 Maqdursizlaroqa U bərdaxliqni həssiləp awu-
 tidu.

30 Hətta yigitlər həlidin ketip qarqap kətsimu,
 Baturlar bolsa putlixip yikilsimu,

31 Birak Pərwərdigaroqa təlmürüp
 kütənlərləning küqi yengilinidu;
 Ular bürkütərdək qanat kerip örləydu;
 Ular yügürüp, qarqimaydu;
 Yolda mengip, həlidin kətməydu!

41

Hudaning əl-millətlərgə bərgən təklipi

¹ — «I arallar, süküt kılıp Mening aldiməğa kəlinglar;

Həklərmu küqini yengilisun!

Ular yəqin kəlsun, söz kilsun;

Tooqra həküm kılıx üqün əzara yəqinlixayli!»

Əllərnin məsilisi — butpərəsliktur ••••

Huda Əzini ispatlax üqün bərgən bir bexarət

² «Kim xərkətiki birsini oyoqitip,

Uni həkkəniylik bilən Əz hizmitigə qakirdi?

U əllərnin uning qəliqə tapxuridu,

Uni padixahlar üstidin həkümranlik kılduridu;

Uların uning kiliqə tapxurup topa-qangoğa aylanduridu,

Uların uning okyasi aldida xamal uquroğan pahal-topandək kılıdu.□

³ U ularni qəqliwetip,

Putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu;□

□ **41:2** «...uni həkkəniylik bilən Əz hizmitigə qakirdi?»

— səzmüse tərijimə kılıqanda: — «Həkkəniylikning Əzi, (yəni Huda) bu kixini öz puti aldiqə qakirdi?». □ **41:3** «U ularni qəqliwetip, putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu»

— Yəxaya pəyoğəmbər bexarət kılıqan muxu namsız təjavuzqining ismi keyinrək qikidu. Muxu yərdə kərimizki, (1) U kılıdioğan uruxlar bək onguxluk bolidu; (2) Uning hərbiy yürüş süriti intayin tez bolidu; (3) Uning kılıdioğan uruxliri baxqə əllərnin hədukturup patiparak kiliwetidu. Baxqə birhil tərijimisi: «U aman-esənlik iqidə, mengip bəqmioğan yol bilən kelidu».

⁴ Əlmisaktin tartip dəwrlərni «Barliqqa kəl» dəp qakirip,

Bularni bekitip ada qiloğan kim?

Mən Pərwərdigar Awwal Boloquqidurmən,

Ahiri boləğanlar bilənmu billə Boloquqidurmən;

Mən degən «U»durmən. □ ■

⁵ Arallar xu ixlarni kərüp qorkixidu;

Jahanning qət-qetidikilər titrəp ketidu;

Ular bir-birigə yeqinlixip, aldiəqa kelidu;

⁶ Ularning hər biri öz koxnisioqa yardəm qilip,

Öz qerindixioqa: «Yürəklik bol!» — dəydu.

⁷ Xuning bilən nəqəxqi zərgərni riəbətətləndüridu,

Metalni yapilaklap bolqa oynatquqi səndəl ni bazoğan bilən sokquqini riəbətətləndürüp: «Kəpxərligini yahxi!» dəydu;

Xuning bilən uni lingxip qalmisun dəp butning

□ **41:4 «Barliqqa kəl»** — yaki «Yenimoqa kəl». **«Əlmisaktin tartip dəwrlərni «Barliqqa kəl» dəp qakirip, bularni bekitip ada qiloğan kim?»** — buning mənisi bəlkim xuki, Huda aldin'ala (pəyoqəmbər arqilik) eytqan ixlər yüz bərginidə, əllər bexarətlərlərnin toqra qikidioğanliqini kəridu. Xundak qilip, ular Hudaning ularni gınaqlirini taxlap, Əzigə yeqin kelip kəqürümigə erixixigə qakiridioğanliqini kərüp yetidu. **«ahiri boləğanlar»** — dunyada əng ahiri hətat boləğan insanlarni kərsətsə kerək. **«Mən degən «U»durmən»** — muxu yərdə «U» Hudaning özini kərsitidu, əlwəttə. ■ **41:4** Yəx. 43:10; 44:6; 48:12; Wəh. 1:17; 22:13

putini mihtar bilən bekitidu. □

Hudaning Israiloşa ilham berixi

⁸ Birak sən, i kulum Israil,

I Özüm tallioşan Yakup,

Ibrahım Mening dostumning əwladi: —■

⁹ Mən jahanning kəridin elip kəlgən,

Yərning əng qətliridin qakirişinim sən ikənsən;

Mən sanga «Sən mening kulumdursən,

Mən seni tallioşan,

Seni hərgiz qətkə kakmaymən» — degənidim.□

¹⁰ — Korkma; qünki Mən sən bilən billidurmən;

Uyan-buyan qarap hədukmanglar;

Qünki Mən sening Hudayingdurmən;

Mən seni küqəytmən,

Bərək, Mən sanga yardəmdə bolimən!

Bərək, Mən Özümning həkkanıylikimni bildürgüqi ong qolum bilən seni yələymən.

□ **41:7 «Xuning bilən nəkqaxqi zərgəni riqbətləndüridu, metalni yapılaqlap bolka oynatquqi səndəlni bazoşan bilən sokquqini riqbətləndürüp...»** — əllər Huda bexarət qiloşan tajawuzqining kelidioşanlığını bilip qorkıdu (5-ayət). Birak bexarətning əməlgə axqanlığını kəruxi bilən, butpərəslikini taxlap Hudaning aldioşa kelixining ornida, ular yənıla əzlrini qoşdax üqün (tumar süpitidə) butlarni yasatmaqqi bolidu.

■ **41:8** Qan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zəb. 135:4; Yəx. 43:1; 44:1; Yak. 2:23 □ **41:9 «Mən jahanning kəridin elip kəlgən, yərning əng qətliridin qakirişinim sən ikənsən»** — oqurmənlər xuni esigə kəltürsunki, Huda İbrahımni yirak yurttin Kanaanoşa (Pələstingə) qakirişanidi; keyin İbrahımning əwladliri bolşan Israilni Musa pəyoşəmbər arkilik Misirdin kutkuşoşanidi.

«**Seni hərgiz qətkə kakmaymən**» — yənə birhil tərjimisi: — «Seni qətkə kakmioşanmən».

11 Mana, sanga qarap oqaljirlixip kətkənlərnin
həmmisi hijil bolup xərməndə bolidu;
Sanga xikayət kılouqılar yok deyərlik bolidu,
həlak bolidu.■

12 Sən ularni izdisəng, heq tapalmaysən;
Sən bilən dəwalaxquqılar —
Sanga qarxi urux kılouqılar yok deyərlik, heq
bolup bəkmioqandək turidu.

13 Qünki Mən Pərwərdigar Hudaying ong
qolungni tutup turup, sanga: —
«Korkma, Mən sanga yardəmdə bolimən!»
dəymən.

14 Korkma, sən kurt boləqan Yakup,
Israilning baliliri!

Mən sanga yardəmdə bolimən!» — dəydu
Pərwərdigar, yəni sening Həmjəmət-
Kutkuzoquqing, Israildiki Mukəddəs Bolouqi.□

15 Mana, Mən seni kəp həm ötkür qixlik yengi
bir dan ayrioquqi tirna kılımən;

■ 41:11 Mis. 23:22; Yəx. 60:12; Zək. 12:3 □ 41:14
«**Həmjəmət-Kutkuzoquqi**» — ibraniy tilida «goel» degən
muxu səzning alahidə mənisi bar. Birsı kəmbəoqəl bolup,
əzini kulluqqa setiwətkən bolsa yaki baxqa kiyin əhwaləqə
uqrap mal-mülükini satqan bolsa, Musa pəyoqəmbər qobul
kıləqan mukəddəs qanunəqə əsasən, muxu kixining yeqin
uruk-tuoqanliri, həmjəmətlirining uni hərlükkə qikirip
kutkuzux həkuki bar idi. Demək, «həmjəmət-kutkuzoquqi»ning
(«goel») setiwəloquqi adəmgə pul beriplə, əz qerindixini
hər kılıp kutkuzux həkuki bar degənliktur. Həkukni ixlitix
həmjəmətning əz ihtiyarlikı bilən bolatti, əlwəttə. U ixlətməkqi
bolsa, heqkim uni tosalmaytti. Yəxaya Hudaning kutkuzoquqi
ikənlikini bayan kılıx üqün dəl muxu səzni ixlitidu. Demək,
Huda Israiləqə «həmjəmət»lik kılıp, ularning «goel»i, yəni
«Həmjəmət-Kutkuzoquqisi» bolidu. U Əz ihtiyariylikı bilən
ularni kutkuzidu.

Sən taqlarni yanjip, ularni parə-parə
kiliwetisən,

Dənglərnimu kəküm-talkanoqa aylan-
duruwetisən.■

¹⁶ Sən ularni soruysən,

Xamal ularni uqurup ketidu,

Kuyun ularni tarkitiwetidu;

Wə sən Pərwərdigar bilən xadlinisən,

Israildiki Mukəddəs Boloquqini iptiharlinip
mədhıyələysən.

¹⁷ Bozəklər wə yoxsullar su izdəydu, lekin su
yok;

Ularning tili usuzluqın kəşjirap ketidu;

Mən Pərwərdigar ularni anglaymən;

Mən Israilning Hudasi ulardin waz
kəqməymən.■

¹⁸ Mən kəkəs egizliklərdə dəryalarni,

Jiloqilar iqidə bulaklarni aqimən;

Dalani kəlqəkkə aylandurimən,

Tatirang yərdin sularni urəqutup su bilən kaplap
berimən.■

¹⁹ Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun
dərəhlirini əstürüp berimən;

Qəl-bayawanda arqa, kəriqay wə boksus

■ 41:15 Yəx. 17:13; 29:5
107:35; Yəx. 35:7; 44:3

■ 41:17 Mat. 5:6

■ 41:18 Zəb.

dərəhlirini birgə tikimən;□

²⁰ Xundak qilip ular bularni kərüp, bilip, oylinip:

—
«Pərwərdigarning qoli muxularni qiloğan,
Israildiki Mukəddəs Boloquqi uni yaratқан!»
dəp təng qüxinixidu.

*Hudaning butpərəslərni qutkuzux toqrisidiki
yənə bir sözi*

²¹ — Muħakimiliringlarni otturiqə qoyunglar,
dəydu Pərwərdigar;

— Küqlük səwəbliringlarni qikiringlar, dəydu
Yaqupning Padixahi.

²² — *Butliringlar* elip kirilsun,

Bizgə nemilərnin yüz beridioğanlikini eytsun;
Ilgiriki ixlarni, ularning üjür-büjürlirigiqə kəz
aldimizda kərsətsun,
Xundakla bulardın qikidioğan nətijilərnin bizgə
bildürüx üqün eytip bərsun;

— Yaki bolmisa, kəlgüsidiki ixlarni anglap
biləyli;

²³ Silərnin ilahliq ikənlikinglarni biliximiz
üqün,

Keyinki yüz beridioğan ixlarni bizgə bayan
qilinglar;

□ 41:19 «**Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun dərəhlirini əstürüp berimən; ... arqa, qarıqay wə boksus dərəhlirini birgə tikimən**» — muxu dərəhlər (zəytun dərihidin sirt) mewə üqün əməs, sayə berix üqün berilidu; birqanqə hil dərəh birhil muhit astida təng əsüxi mumkin əməs. Qarıqanda bu bexarət ahırki zamanlarni kərsitidu; xu qaşda Huda Israilni yengi bir «Misirdin qikix» (əməliyəttə, «jaħanning qət-qətliridin qikirix») yoli bilən qutkuzidu.

Kandakla bolmisun, Bizni hang-tang kılıp uni
təng kəridioğan kılıx üçün,
Birər yahxi ix yaki yaman bir ixni kilinglar!□

²⁴ Mana, silər yokning arilikida,
Ixliginglarmu yok ixtur;
Silərnı tallioquı bir lənitidur.

*Bexarət təkrarlinidu; Huda barlıq əl-
yurtlaroğa «Mening kulumni tonunglar» dəp
tonuxturidu*

²⁵ Birsini ximal tərəptin kəzoqidim, u kelidu;
U künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu;
U birsi hək layni dəssigəndək, sapalqi lay
qəyligəndək əməldarlarning üstigə hujum
kilidu;□

²⁶ Bizgə ukturux üçün, kim mukəddəmdin
buyan buni eytkən?

Yaki Bizni «U həkikəttur» degüzüp bu ixtin
burun uni aldin'ala eytkən?

Yək, həqkim eytmaydu;
Bərhək, həqkim bayan kilmaydu;
Sözünqlarnı angliyaliouqi bərhək yoktur!

²⁷ Mən dəsləptə Zionoğa: — «Muxu ixlaroğa kəz
tikip turunglar! Kəz tikip turunglar!» dedim,

□ **41:23 «Birər yahxi ix yaki yaman bir ix kilinglar!»** — muxu ibarə «Hərəkəndək birər ixni kilinglar!» degənni bildüridu. Butlar yahxi bolsun, yaman bolsun həqkəndək ix kılalmaydu, əlwəttə. □ **41:25 «Birsini ximal tərəptin kəzoqidim, u kelidu; u künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu»** — tajawuzqi tehi namsiz, birək hazır u toqruluk yənə bir pakit bar; u xərktin həmdə ximal tərəptinmu kelidu. Baxka birhil tərjimisi: «Mening namimni qakirip nida kılıp kelidu».

Yerusalemoqa hux həwərnı yətküzgüqını əwətip bərdim.

²⁸ Mən qarısam, xular arısida həqkim yok —
Məslihet bərgüdək həqkim yok,
Xulardın sorısam, jawab bərgüdək həqkimmu yok. □

Dawami

²⁹ Qaranglar, ular həmmisi quruq;
Ularning yasioqanliri yok ixtur,
Qıyma məbudliri quruq xamaldək mənisizdur.

42

¹ Qaranglar, mana Mən yələydiyən Öz qulumoqa!

Jenimning huxallığı boləqan Mening tallioqinim;
Mən Öz Rohimni uning wujudioqa kondurimən,
Xuning bilən u əllərgə həküm-həqikətəni

□ 41:28 «xular arısida həqkim yok» — «xular» xübhısizki, butpərəs əllərnı kərsitidu.

yətküzüp beridu. □ ■

² U nə warkirap-jarkirimaydu, nə qukan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu. □

³ Taki u oqəlibə bilən tooqra həkümlərni qikəroquqə,

Yanjiloqan qomuxni sundurmaydu,

Tütəp eqəy dəp qaloqan pilikni eqürməydu; □

⁴ Həküm-həqikətəni yər yuzidə tiklimigüqə,

U həlsizlanmaydu, kengli yanmaydu;

Arallarmu uning pərman-qanunini təlmürüp ku-

□ **42:1 «Öz qulum , yəni Pərwərdigarning kuli»** — xübhətsizki, Hudaning «yat əllər»gə beoixliqan, ularni butpərəsliktin kutquzidiloqan jawabidur. Muxu ayəttiki «Qaranglar, mana...» degənni, 41-bab 29-ayəttiki «Jawab bərgüdək heqkim yok» qatarliqlar bilən selixturuximiz kerək. Qariqanda, Huda talliloqan muxu mulayim, muhəbbətlik kixi əl-yurtlaroqə Hudaning səzini elip kelidu. **«U əllərgə həküm-həqikət yətküzüp beridu»** — «həküm-həqikət» (ibraniy tilida «mixpat») elip berix» degənlik bolup, üq mənini öz iqigə alidu: — (1) yukiriki 41-babtiki (Huda butlar bilən muhakimə qiloqan) «sot»tiki «həküm-həqikət», yəni «Huda degən tirik həm birdur, butlar yoktin boləqan nərsə» degən həqikətəni elip kelixtin ibarət. Həqikətsizlər həqikətəke erixidu; (2) Hudaning «həqkanıy kul»i Hudaning adil qanun-pərmanlirining həwirini yətküzüp, qüxəndürüp beridu; (3) hatalikni tüzitix, uwal boləqanlaroqə adalətni yürgüzidu.

■ **42:1** Yəx. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yh. 3:34; Əf. 1:6 □ **42:2**

«U nə warkirap-jarkirimaydu, nə qukan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu» — buning mənisi, bəlkim «U dawrang salmaydu», «U öz-özini elan qilmaydu». □ **42:3**

«tooqra həkümlər» — yaki «həküm-həqikət» tooqrulux 42:1diki izahatni kəring.

tidu.□

⁵ Asmanlarni yaritip ularni kərgən,
Yər-zeminni həm uningdin qıkkənlarni yayoqan,
Uningda turuwatqan həlkkə nəpəs,
Uning üstidə mengiwatqanlaroqa roh bərgüqi
Təngri Pərwərdigar mundə dəydu: —

⁶ Mənki Pərwərdigar seni həkqəniylik bilən
xuningoqa qəkiroqanmənki,
— Sening qolungni tutimən,
Seni qoqdaq saklaymən,
Həm seni həlkkə əhdə süpitidə,
Əllərgə bir nur qilip berimən;□

⁷ Qarioqu kezləni eqixqa,
Zindandin məhbuslarni,
Türmidə karangövlük iqidə olturoqanlarni

□ **42:4 «U həlsizlanmaydu, kəngli yanmaydu...»** — «həlsizlanmaydu» wə «kəngli yanmaydu» degən sözlər ibraniy tilida 3-ayəttiki «tütəp eqəy dəp qaloqan» həm «yanjiloqan» degənlər bilən yiltizdaxtur. **«arallarmu uning pərman-qanunini təlmürüp kutidu»** — hazır (Yəxaya kitabidiki muxu yərgiqə) «Pərwərdigarning quli» toqruqluk xundə həwirimiz bar: — (1) Huda uni pəwqul'addə yaxhi kəridu, uningdin zor huxallik alidu. (2) Hudaning Rohi uning üstigə kelip turidu. (3) U talax-tartix qilmaydiqan, kəmtər, kiqik peillik adəm bolidu. (4) U intayin mulayim adəm bolup, hətta «ümid yok» bolqudək «yanjiloqan qomux» yaki «tütəp eqəy dəp qaloqan pilik»kimu mehİR-xəpəkt kərsitidu. (5) U dunyaoqa kəlgəndə, Hudaning həkikətlirini, toqra həkümlirini pütin dunyaoqa yətküzmiğüqə hərgiz yoldin yanmaydu. (6) Pütin dunya, hətta əng qət jaylardikilər uningə ümid baqlap, uning səz-həkümlirigə təxna bolidu. □ **42:6 «Həm seni həlkkə əhdə süpitidə, əllərgə bir nur qilip berimən»** — «həlk» Təwratta adəttə Israilni kərsitidu, «əllər» «Israildin baxqa həlklər»ni, «Yəhüdiy əməslər»ni kərsitidu.

kutkuzuxka seni əwətimən.□

8 Mən Pərwərdigardurmən; Mening namim xudur;

Xan-xəripimni baxka birsigə,
Manga təwə boləjan mədhiyini oyma məbudlarəja bərməymən.■

9 Mana, aldinki ixlar bolsa əməlgə axurulojan;
Silərgə yengi ixlarni jakarlaymən;
Ular tehi yüz bərmigüqə,
Mən ularni silərgə bayan qilimən.□

10 — Pərwərdigarəja yengi nahxa eytinglar,
I dengizda yürəgnələr həm uning iqidiki həmmə məwjudatlar,
Arallar həm ularda turoqanlarmu,

□ 42:7 «Karioqu közləri eqixka, zindandin məhboslarni, türmidə karangoquluk iqidə olturoqanlarni kutkuzuxka seni əwətimən» — bu ayətlərdin «Pərwərdigarning kuli» tooqrisida xularnimu kərümizki: — (7) U Hudaning zor yardimigə igə bolidu; (8) undak qiloqanda uning əzi bir «əhdə» bolidu həm əzi «nur» bolidu. (9) Bu əhdining məzmuni bolsa (5-ayət Hudaning dunyadiki barlik həklərləning oqemidə boləjanliqini kərsətkəndək) həklərləning közlirini eqip ularni ərkinlikkə qikirixtin ibarət bolidu. (10) Huda uni (Məsihni) əhdə süpitidə jaħandiki barlik həlkə hədiyə qiloqandək «beridu».

■ 42:8 Yəx. 48:11 □ 42:9 «Mana, aldinki ixlar bolsa əməlgə axurulojan; silərgə yengi ixlarni jakarlaymən...» — «aldinki ixlar» bəlkim 41-bab, 1-4-ayəttiki, «tajawuzqi»ning ixlirini kərsitixi mumkin. «Yengi ixlar» bolsa Pərwərdigarning həkkanıy kuli» tooqruluktur. «Tajawuzqi» wə «Pərwərdigarning kuli»ni selixtursak, tajawuzqi wəyranqilik qilidu, əl-yurtlar uningdin qorkup patiparak bolup ketidu, butpərəslik tehimu küqiyidu; «Pərwərdigarning kuli» bolsa həklərgə rəhim qilidu, adəmnı saqaytidu, əl-yurtlarni, yəni «yat əllər»ni Hudaəja qaritip uning nuriəja yetəkləydu.

Jahanning qət-qətliridin Uni
mədhiylənglar! □ ■

¹¹ Dala həm uningdiki xəhərlər,

Kedar kəbilisidikilər turoqan kəntlər awazini
kətürsun,

Seladikilər yukiri awazda nahxa eytsun,

Taoqlarning qoqqiliridin təntənə qilsun! □

¹² Ular Pərwərdigarni uluqlisun,

Uning mədhiyiliri arallardimu jakarlansun.

¹³ Pərwərdigar palwandək qıqıdu,

Batur ləxkərdək otluk muhəbbitini qozqaydu;

U warkıraydu, bərhək xirdək hərkirəydu;

Düxmənliri üstigə zor küq-kudritini kərsitidu.

¹⁴ — «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim;

Jim turup özümni besiwelip kəldim;

Birək hazır toloıqı tutqan ayaldək inqıqlap
towlaymən;

□ **42:10 «dengizda yürənlər»** — ibraniy tilida «dengizqa
qüxkənlər» — «Zəb.» 107:23ni kərüng. ■ **42:10** Zəb. 33:3

□ **42:11 «Kedar kəbilisidikilər... Seladikilər...»** — «Kedar
kəbilisi» ərəblərnin bir kəbilisi idi. «Sela» bolsa Edomning
bir xəhiri (Sela qoram tax üstigə selinoqan — mənisi «qoram
tax»). Yukiriki 34-babta deyilgəndək, Edomdin Hudaqə towa kılıp həkikiy ibadət
kılıdioqanlar bolıdu.

Həm hasiraymən həm ingraymən![□]

¹⁵ Mən taqılarni həm denglərni qəldəritimən,
Ularning həmmə yexilliklərini kuruwetimən;
Dəryalarni arallarğa aylanduruwetimən;
Kəlcəklərnimu qəşjiritimən.

¹⁶ Qariqularni əzi bilmigən bir yol bilən apirip
qoyimən,

Ularni ular bilmigən yollarda yetəkləymən;

Ularning aldida qarangoqulukni nur,

Əgri-toqay yərlərnəni tüptüz qilimən.

Mən muxu ixlarni qilmay qalmaymən,

Ulardin heq waz kəqməymən.[□]

¹⁷ Oyma məbudlarğa tayanğanlar,

[□] **42:14 «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim; jim turup özümni besiwelip kəldim; biraq hazır toloqıki tutqan ayaldək inqıqlap towaymən; həm hasiraymən həm ingraymən!»** — «yengi ixlar» yəni Uning «həqkanıy quli»ning dunyağa kelixi, xundakla nuroqun adəmlərnəni gunaqlirining asarətliridin qutkuzuxni öz iqigə alidu. Huda bu «yengi ixlar»ni əməlgə axurux üqün, hamilidar ayalning toloqıki tutqandək bolidu (10-17-ayətlər toluq bir bəlümdür). Demisəkmü, muxu «yengi ixlar» Hudağa nisbətən pütkül aləmdin muhimdək turidu; qünki U asman-zeminni bir səz bilənla yaratqan; biraq muxu ixlarni U təxnalıq bilən uzun, yəni əbədil'əbəd kütüp kəlgən həm ularni tuqdurux üqün eqlir japa həm azab tartqandək qilidu. Muxu intayin sirlik ixtur! **«həm hasiraymən həm ingraymən»** — ikki ixning təng qilinidioğanlıqini bildüridu. [□] **42:16 «Qariqularni əzi bilmigən bir yol bilən apirip qoyimən... Mən muxu ixlarni qilmay qalmaymən, Ulardin heq waz kəqməymən»** — 15-wə 16-ayətkə qariqanda, «yengi ixlar» dunyağa kəlgəndə, bəzi kixlər üqün azablıq bolidu; yər-zemin astin-üstün bolup ketidu; xuning bilən təng Huda baxqa birnəqqə «qariqular» (bəlkim, gunahini, jümlidin butpərəslikni tonup yetidioğanlar) üqün mohtajlırini təminləydioğan məhsus xaraitlarni yaritip beridu.

Kuyma məbudlaroqa: «Silər ilahlırimizdur»
degənlər bolsa,

Ular yoldin yandurulmay qalmaydu,

Qattiq xərməndə qilinidu. ■

¹⁸ — «Anglanglar, i gaslar!

Qarioqlar, kərux üçün qaranglar!

¹⁹ Mening qulumdin baxqa yənə kim qarioqu?

Mening əwətkən «əlqim»din baxqa yənə kim
gas?

Kim Mən bilən əhdiləxkəndək xunqə qarioqudu?

Kim Pərwərdigarning kulidək xunqə
qarioqudu? □

²⁰ Sən nurəqun ixlarni kərgining bilən,

Birəq nəziringgə heq almaysən;

Uning kuliki eqiloqini bilən,

U anglimaydu». ■

²¹ Pərwərdigar Əz həkqaniyliki üçün layiq
kərdiki,

Təwrat-qanunini uluq həm xan-xərəplik dəp

■ **42:17** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 44:11; 45:16 □ **42:19** «**mən bilən əhdiləxkəndək**» — yaki «Mən bilən inək qilinoqandək». «...**Kim Mən bilən əhdiləxkəndək xunqə qarioqudu? Kim Pərwərdigarning kulidək xunqə qarioqudu?**» — bir soal tuquliduki, muxu ayəttə deyilgən «Mening qulum» yukiriki «huxallikim boləqan qulum»mu yaki bəxkisimu? Tezla kərimizki, u əməs, bəlki İsrailning əzi bolidu (məsilən, 22-ayətni kəring). Huda 18-ayəttə, Əzi tərpidin sakaytiləqan (16-ayət), əsli butpərəs «qarioqu» boləqan əl-yurtlarni («yat əllərnə») əzining «qarioqu» həkqini, yəni İsrailni nəzirigə elixqə qəkiridu. Demək, İsrail tərpidin kəmsitilip «qarioqu» dəp hesablanəqanlar kərələydiqan bolidu, birəq (pəyoqəmbərlər arkilik) Hudaning nurini qəbul qiləqan İsrailar bolsa, asiylik qilip qarioqu bolup qaldi. ■ **42:20** Rim. 2:2-11

kərsətti.□

²² Birak xular bolsa olja elinoqan həm bulang-talang qilinoqan bir həlktur;

Ularning həmmisi ora-tuzakta tutuloqan,

Gündihanilarda qamiliq oqayib bolidu;

Ular oqəniymət bolidu,

Həqkim kütquzmaydu;

Ular olja bolidu,

Həqkim: «Kayturup berix!» deməydu.□

²³ Birak aranglarda kim buningoqa kulak salsun?

Kim bularni anglap kəlgüsi zamanlaroqa kəngül qoysun?□

²⁴ Əmdi kim Yakupni olja qiloqan?

Kim Israilni bulangqilaroqa tapxurup bərgən?

Buni qiloqini bolsa, biz gunah qilip kəmsitkən

Pərwərdigar əməsmu?

Qünki ular Uning yollirida mengixni halimaytti;

□ **42:21 «Pərwərdigar Öz həkkanilyliki üçün layik kərdiki, Təwrat-qanunini uluq həm xan-xərəplik dəp kərsətti»** — Huda Israiloqa Musa pəyoqəmbər arqilik muqəddəs qanun-pərmanni bərgən. Xunga ular butpərəslikkə toloqan dunya arisida birdinbir Hudaqə ibadət qilidoqan həlq bolup, zor imtiyazoqa erixkənidi. Hudaning məksiti, ular arqilik «Mening qulum» həm «ülgə» süpitidə, muxu nurini pütkül dunyaoqa yətküzməkci. Birak Israillar Uning xu məksitini həq ətiwarlimay, kəp jəhəttin Uningdin yüz ərigən. □ **42:22 «Birak xular bolsa olja elinoqan həm bulang-talang qilinoqan bir həlktur... ular olja bolidu, həqkim: «Kayturup berix!» deməydu»** — əgər Israil Hudaning səzigə kirgən bolsa, nuroqun əllər ularoqa bekindi bolatti. Birak Uning səzigə kirmigəndin keyin, əhqwali dəl uning əksi boldi. □ **42:23 «Birak aranglarda kim buningoqa kulak salsun? Kim ... kəngül qoysun?»** — muxu gəpkə qaridoqanda, hətta Hudaning tərbiyilik jazasi bexioqa qüxkəndin keyinmu angliquci kuliki, kəridoqan kəzliri barlar yənila az bolsa kərək.

Yaki Uning qanunioqa itaət kilmaytti.
²⁵ Xunga U ular üstigə oqəzəp-kəhrini,
 Uruxning zorawanliqini təküp qüxürdi;
 Bular uning ətrapiqə ot tutaxturdi;
 Birəq u tonup yətmidi;
 Bular uni köydürdi, birəq u həq sawəq almidi.

43

Dawami

¹ Birəq hazır i Yakup, seni Yaratquqi Pərwərdigar,
 I Israil, seni Xəkilləndürgüqi mundəq dəydu: —
 «Körkma; qünki Mən sanga həmjəmət bolup
 seni qutkuzoqan;
 Seni Əz namim bilən atioqanmən;
 Sən Meningkidursən!

² Sən sulardin ətkiningdə, Mən sən bilən billə
 bolimən;
 Dəryalardin ətkiningdə, ular seni oqərk
 kilmaydu;
 Sən otta mengip yürginingdə, sən köyməysən;
 Yalkunlar üstüngdə ot almaydu. □ ■

³ Qünki Mən bolsam Hudaying
 Pərwərdigar, Israildiki Muqəddəs Boloquqi,
 Qutkuzoquqingdurmən;

□ **43:2 «sulardin... dəryalardin.. otta mengip yürginingdə...»** — yukiriki 42-bab, 25-ayəttə Israiloqa tərbiyə berilgən ot tiloqa elindi. Birəq muxu səzlərgə kərioqanda, Huda ularoqa əxəddiy kattik tərbiyə (məsilən, ularni sulardin wə otlardin etküzüp) bərgini bilən, U həman ularni qutkuzidu.

■ **43:2** Zəb. 66:12

Seni kütuldurux üqün Misirni bədəl kılıp bərdim,

Ornungoşa Efiopiyə həm Sebani almxturdum.□

⁴ Sən nəzirimdə kimmətlik bolıoşqqa,

Mən sanga izzət-hərmət kəltürgən həm seni səygən;

Xunga Mən yənə ornungoşa adəmlərni,

Jeningoşa həklərni tutup berimən;

⁵ Qorqma, qünki Mən sən bilən billədurmən;

Mən nəslingni xərktin,

Seni şərbətini yioşip əpkelimən;■

⁶ Mən ximaloşa: — «Tapxur ularni!»

Wə jənubqa: — «Ularini tutup qalma!

Oşullirimni yiraqtin, kızlirimni jahanning qət-qətliridin əpkelip bər;

⁷ Mening namim bilən ataloşan hərbersini,

Mən Əz xan-xəripim üqün yaratқан hərbersini əpkelip bər!» — dəymən,

«Mən uni xəkilləndürdüm, Mən uni apiridə kildim!»».

«Sotta» — Huda wə butlar otturisida həküm qikiringlar!

⁸ U «kəzi bar» qarışu həlkni,

□ **43:3 «Seni kütuldurux üqün Misirni bədəl kılıp bərdim, ornungoşa Efiopiyə həm Sebani almxturdum»** — muxu sözlər bəlkim Hudaning Musa pəyşəmbər arşilik Israilni Misirdin kütquzoşanlıqini kərsitidu. Misir padixahi Pirəwn kəttik qarxi qikixi bilən uning pütkül yurti (jümlidin Misirning jənubiy tərpidiki yurtlar Efiopiyə, Sebamu) zor ziyan tartқан.

■ **43:5** Yəx. 44:2; Yər. 30:10; 46:27

Yəni «kūlikī bar» gaslarni aldioqa elip kəlidi.□
 9 — «Barlik əllər yioqilsun,
 Həklər jəm bolsun!
 Ulardin kimmu mundaq ixlarni jakarliyalisun?
 Yəni kim muxundaq «ilgiriki ixlar»ni *aldin'ala*
 bizgə anglitip bakқан?
 Bar bolsa, əzlrini ispatlaxқа guwahqilirini
 aldioqa kəltürsun;
 Bolmisa, ular bu ixlarni angliqandin keyin: —
 «Bu bolsa həkikət!» dəp etirap kılsun!□
 10 Silər *həlkim* Mening guwahqilirim,
 Həm Mən tallioqan kulum *mən üqün*
 guwahqidur,
 Xundaq ikən, silər Meni tonup,
 Manga ixinip,
 Həm qüxinip yətkəysilərki: —
 «Mən degən «U»durmən,
 Məndin ilgiri heq ilah xəkillənmigən,

□ 43:8 «... «kəzi bar» qarioqu... «kūlikī bar» gaslar» — xübhisizki Israilni kərsitidu. Həyran qalarlik ix xuki, Huda ularni Əzigə guwahlik kılixқа aldioqa kəltürgən. □ 43:9 «Barlik əllər yioqilsun, həklər jəm bolsun! Ulardin kimmu mundaq ixlarni jakarliyalisun?...» — muxu ayəttiki («yat) əllər» həm «həklər» bolsa, xübhisizki, Israildin sirt barlik həklərni, yəni «Yəhudiy əməslər»ni kərsitidu. «Yəxaya» degən kitabta «əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, hərdaim muxu mənisini bildüridu. Muxu yərdə barlik əl-yurtlar (Israildin sirt) butpərəslikkə qəküp kətti. Huda ulardin: «Aranglardin: — «Bizning qokunoqan butimiz Sening «Israilni Misirdin qutkuzup qikirix»ingə ohxax uluq bir ixni kıloqan?» degüqilər barmidu? — bar bolsa guwahqilik kılsun» — degəndək soraydu. Əlwəttə, Hudaning soaliqə jawab bərgüqi yok.

Həm Məndin keyinmu heq xəkillənməydu;□ ■

11 Mən, Mən Pərwərdigardurmən;
Məndin baxқа Kütquzoquqi yoktur».

12 — Aranglarda «yat ilah» bolmioqan wakitta,
Mən *məksitimni* jakarliqan,
Mən kütquzoqan həm xu ixlarning dangkini
qikaroqanmən;

Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə
guwahqisilər, — dəydu Pərwərdigar.□

13 «Bərheq, əzəldin buyan Mən degən
«U»durmən,
Mening kolumdin heqkim heqkimni
kütquzalmaydu;
Mən ix kılsam, kim tosalisun?■

Huda Israilni Babildin kütquzidu

14 Həmjəmət-Kütquzoquqinglar bolqan
Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boluquqi
mundak dəydu: —

Silərnı dəp Mən Babilni jazalatquzup,
Ularınq həmmisini, jümlidin kaldıylərnı,

□ 43:10 «**Silər həlqim Mening guwahqilirim, həm mən tallioqan kulum Mən üqün guwahqidur,...**» — baxқа birhil tərjımisi: «Silər həlqim Mening guwahqilirim, xundakla Mening tallioqan kulumsilərki,...». ■ 43:10 Yəx. 41:4; 44:8; 45:21; Hox. 13:4

□ 43:12 «**Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə guwahqisilər...**» — demək, Huda: «Silərnı Misirdin kütquzimən» — degən; U xundak kıloqan; andin muxu ixlarnı dunyaoqa ayan kıloqan. Huda Israilni muxu ixlirida Özigə guwahqi boluxқа qakıroqan bolsimu, bu ayətkə qarıoqanda, ular Uningoqa heq guwahlıq bərmigən. ■ 43:13 Yəx. 14:27

ƘaqƘun süpitidə əzliri huxallıƘ bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxƘa qüxüriwetimən.□

15 Mən bolsam Pərwərdigar, silərgə Mukəddəs Boluquı, İsrailni Yaratquı, siləning Padixahınglardurmən.

16 Dengizdin yolni qıƘarouquı, DawaloquoƘan sulardin yol aƘquı Pərwərdigar mundak dəydu: —

17 (U jəng hərwisini wə atni, Ƙoxun-küqlərni qıƘarouquıdur: —

Ular birakla yıƘilidu, turalmaydu;

Ular əgüƘ ƘaloƘan, qıraoƘ pilikidək əqürülgən)□

18 — Muxu ətkən ixlarni əslimənglar,

Ƙədimki ixlar tooƘruluxmu oylanmanglar;

19 Qünki mana Mən yengi bir ixni Ƙilimən;

U hazırıla barlıƘƘa kelidu;

Silər uni Ƙərməy Ƙalamsilər?!

Mən hətta dalalardimu yol aƘimən,

□ 43:14 «Ularınıg həmmisini, jümlidin kaldiylərni, ƘaqƘun süpitidə əzliri huxallıƘ bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxƘa qüxüriwetimən» — miladiyədin ilgiri 539-yili Babil xəhəri ParslıƘlar tərpidin ixoƘal ƘilinoƘan. Xu qaoƘda ularning ƘaqƘunliri kemiliri bilən Əfrat dəryasi yoli arƘilıƘ Ƙaqmaqı boluƘan boluxi mumkin. □ 43:17 «Dengizdin yolni qıƘarouquı ... Pərwərdigar mundak dəydu: — (u jəng hərwisini wə atni, Ƙoxun-küqlərni qıƘarouquıdur: — ular birakla yıƘilidu, turalmaydu...)» — (16-17-ayətlər) Musa pəyoƘəmbər yaxıoƘan dəwrədə, Misirning Ƙoxunliri İsrailarni «dengizda eqiloƘan yol»da ƘooƘlap, dengizdin ətməƘı bolup, 16-17-ayətlərdə tiloƘa elinoƘan wəƘələr bilən wəyran ƘilinoƘan. Xu yol bilən Huda İsrailni ƘutƘuzoƘan. Təwrat, «Misirdin qıƘıx», 14-babni Ƙerüng.

Qel-bayawanda dəryalarni barliqqa
kəltürimən!■

²⁰ Daladiki həywanlar, qilbərilər həm
hıwqıxlar Meni uluqlaydu;

Qünki Mən Öz həlkim, yəni Öz tallioqinimoqa
iqlimlik təminləxkə,

Dalalarda sularni,

Qel-bayawanlarda dəryalarni qikirip berimən.

²¹ Mən muxu həlkni Özüm üçün
xəkilləndürgənmən;

Ular Manga boləqan mədhıyilərnı eytip ayan
kilidu. □ ■

*İsrailning mənisiz kurbanlıqliri •••• Huda-
ning İsrailoqa kərsətməqı boləqan məhir-xəpkiti*

²² Bırak, i Yaqup, sən namimni qakıroqıning
bilən Özümni izdimiding,

■ **43:19** Wəh. 21:5 □ **43:21** «...Mən muxu həlkni
Özüm üçün xəkilləndürgənmən; ular Manga boləqan
mədhıyilərnı eytip ayan kilidu» — muxu 14-21-ayətlərgə
kariqanda, İsrail Babil imperiyəsıgə əsir bolup sürgün
boləqandin keyin kaytidin azad kılınidu. Xu qaoqda Huda
ularning yolını əjayib təyyarlap beridu wə həm yolda mohtaj
boləqanlirining həmmisini (Misirdin qikip azad boləqan waqıtka
ohxax) məjizilər arkilik təminləp beridu. İsrail Babildin (mi-
ladiyədin ilgiriki 539-yılı) azad boləqan. Xu qaoqda Babil-
ning kaqkunliri (14-ayət) kemiliri bilən Əfrat dəryası bilən
kaqmaqı boləqan boluxı mumkin. Bırak biliximizqə bu ixtin
baxqa, xu qaoqda bexarət kılinoqan muxu karamət ixlar yüz
bərmidi. Xuning üçün kəzkariximiz xuki, ahırkı zamanda
İsrailning ikkinqi kətim Babildin (xundakla jaħanning barlıq
qət-yakiliridin) kəqixi muqərrər bolidu; xu qaoqda Huda ular
üqün 14-21-ayətlərdə bexarət kılinoqan karamət ixlarnı kilidu.

■ **43:21** Luqa 1:74,75

I Israil, əksiqə sən Məndin kənglüng yenip
hərsinding;□

²³ Sən elip kəlgən «kəydürmə qurbanlik»
qoyliringni Manga kıloqan əməs,

«Inaq qurbanlik»liring bilən Meni hərmətligən
əməssən;

Mən «axlik hədiyə»ni kılıx bilən seni «kulluk»qa
qoymaqqi əməsmən,

Huxbuy yekip seni hərsindurmaqqi boləlan
əməsmən!□

²⁴ Sən pulni həjləp Manga heq egir elip
kəlmigənsən,

Sən «Inaq qurbanlik»liringning yeqi bilən Meni
razi kılıp kənaətləndürgən əməssən;

Əksiqə sən gunahliring bilən Meni kullukqa
qoymaqqi boləansən,

□ **43:22 «Birak, i Yakup, sən namimni qaqiroqining bilən Əzümni izdimiding»** — degən ibranıy tilida ikki bislik söz. Birinqi mənisi tərijimə kılqinimizdək «Namimni qaqiroqining bilən Əzümni izdimiding» («Əzümni» degən söz nahayıti təkitləngən). İkkinqi mənisi, «Sən Mening namimni heq qaqirmiding» — demək, heq dua kılmidıng. Bizningqə birinqisi tooqra, ular kəp dua kılqini bilən qin dildin əməs idi. 23-24-ayətlərnimu kərüng. □ **43:23 «Sən elip kəlgən «kəydürmə qurbanlik» qoyliringni Manga kıloqan əməs...»** — yukirikı izahıtımızdək, ikkinqi birhil tərijimisi bar: — «Manga heqqəndak qurbanliklar elip kəlmiding» degəndək asasiy mənidə bolıdu. Birak «Yəxaya» 1-babka asasen, ular kəptin-kəp qurbanliklar kılıp turatti. Ular xundak kılqini bilən həmmisi bikar.

Itaətsizliking bilən Meni hərsindurdung.□

²⁵ Mən, Mən Özüm üçünla sening asiylıqliringni
əqüriwətküqimən,

Mən sening gunahlıringni esimgə
kəltürməymən.■

²⁶ Əmdi etməxüng toqruluk Meni əslitip
qoyqın,

Munazirə kılıxaylı,

Özüngni aklıoqudək geping bolsa dəwərgin!□ ■

²⁷ Birinqi atang gunah kılqan;

Sening xərhqiliring bolsa Manga asiylıq kıldı.□

²⁸ Xunga Mən ibadəthanamdiki yetəklıgüqılərnı
napak kılımən,

Həmdə Yəqubni həlak lənitigə uqraxqa,

□ **43:24 «Sən pulni həjləp Manga heq egir elip kəlmıgənsən...»** — xərhimizqə, muxu intayın kinayilik gəp. «Pul həjləp **Manga** heq egir elip kəlmıgənsən» — demək, elip kəlgən nərsiliring (kəp bolsımu) Manga huddi heqnemə elip kəlmıgəndək bilınidu; Mən ulardın intayın bizarmən, degənlıktur. **«Meni kulluqqa koymakqi bolqansən»** — əgərdə birsi heq towa kılmay, qın dilidin dua kılmay turup (ətkən zamanlarda) qurbanlıq kılsa, muxundaq ix Hudaning aldidə «jadugərlik»kə barawər. Demək, «Mən pəkət birər «diniy paaliyət»lik ix kılsmıla, Huda qoqum məndin razi bolıdu, dualirimni anglaydu» degənlik Hudani əzigə qul kılıx bilən barawərdur. ■ **43:25** Əz. 36:22-38 □ **43:26 «Munazirə kılıxaylı, əzüngni aklıoqudək geping bolsa dəwərgin»** — demək, əgər sən «Özüm pak, sening rəhımdillıqliringoqa kerək əməsmən» dəp qarısang, undaqta əzüngni aqlaxqa gəp kıl! ■ **43:26** Yəx. 1:18 □ **43:27 «Birinqi atang... »** — bəlkim İsrailning əjdadi Yəquptur. **«sening xərhqiliring...»** — Ularning «xərhqiliri» bolsa bəlkim təwəndiki «muqəddəs ibadəthanidiki yetəkqılər», yəni kahınlar idi. Demək, ular baxtın-ahıroqıqə, hətta əzliri tərıpidin «alıyjanab» dəp həsablanoqan rohaniylarmu gunahqa petip kətkənıdi.

Israilni rəswaqilikta qalduruxka bekittim.□

44

Dawami

¹ Birak hazır, i Yakup Mening kulum,
I Mening tallioqinim Israil, angla! —■

² Seni yasioqan, baliyatqudin tartipla seni
xəkilləndürgən, sanga yardəmdə boləuqı
Pərwərdigar mundak dəydu: —

«Korkma, i Mening kulum Yakup,
I Mening tallioqinim «Yəxurun», korkma!□

³ Qunki Mən ussap kətkəning üstigə suni,
Qaəjirak yərning üstigə kəlkünlərnı quyup
berimən;

Nəsling üstigə Rohimni,
Pərzəntliring üstigə bərikitimni quyimən;■

⁴ Ular yumran qəplər arisidin,
Erik-əstənglər boyidiki məjnun tallardək əsidu;

□ **43:28 «Mən ibadəthanidiki yetəqilərnı napak qilimən»** — həlk üçün qurbanlıq qıləuqı boləqan bu kaqınlar əlökkə təgsila bir həptə «napak» dəp hesablinip, qurbanlıq qilixka salahiyətsiz bolatti. Xunga, muxu gəpning mənisi bəlkim: «Silər kəp əlüklərgə uqraysilər (demək, bir balayı'apət quxidu), xuning bilən Israil Meni bizar qilidiəqan muxu qurbanlıqlarnı qilalmaydiəqan bolidu». «... **Yakupni həlak lənitigə uqraxka, Israilni rəswaqilikta qalduruxka bekittim**» — qarəqanda, Israil üçün həqkəndək ümid qalmidi. Birak 44-bab, 1-ayətni kərüng! ■ **44:1** Yəx. 41:8; 43:5; Yər. 30:10; 46:27 □ **44:2 «Yəxurun»** — Huda Israiləqa qəyoqan bir «ləkəm». Mənis «Mening durus boləuqim». ■ **44:3** Yəx. 35:7; Yo. 2:28,29; Yh. 7:38; Ros. 2:18

5 Birsi: «Mən Pərwərdigarə təwəmən» — dəydu,

Yənə birsi bolsa Yakupning ismi bilən özini ataydu;

Yənə baxқа birsi қoli bilən: «Mən Pərwərdigarə təwəmən» dəp yazidu,

Xundaqla Israilning ismini özining ismigə yandax қoxidu. □

6 Israilning padixahı Pərwərdigar,

Yəni Israilning həmjəmət-қutқuzoқuқisi, samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Pərwərdigar mundaқ dəydu: —

«Mən bolsam Tunji həm Ahiridurmən;

Məndin baxқа həq ilah yoқtur.■

7 Қeni, kim Mening қədimki həlқimni tikləp bekitkinimdəк bir ixni jakarlap, aldin'ala bayan қilip, andin uni Mening aldimoқа Məndəк tikləp қoyalaydu?

Қeni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsidə bolidioқan

□ 44:5 **«Birsi: «Mən Pərwərdigarə təwəmən» — dəydu... Yənə baxқа birsi қoli bilən: «Mən Pərwərdigarə təwəmən» dəp yazidu...»** — hazır Hudaning «süküt қiloқan» guwahқilirining tili қikip, gəp қilixқа baxlaydu. Ularning həmmisi bir-birləp Hudaning meһir-muһəbbitini bexidin otküzgən boluxi mumkin. ■ 44:6 Yəx. 41:4; 48:12; Wəh. 1:8,17; 22:13

ixlarni aldin'ala bayan qilalisun!□

⁸ Korkmanglar, sarasimigə quxüp kətmənglər!
Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip, aldin
bayan qiləjan əməsmu?

Muxu toqruluk silər Mening
guwahqilirimdursilər.

Məndin baxqa ilah barmu? Bərək, baxqa
Qoram Tax yok; heqbiridin həwirim yoktur. □ ■

⁹ Oyulojan məbudni xəkilləndürgənlərnin
həmmisining əhmiyiti yok;

Ularınin ətiwarliəjan nərsilərinin heq paydisi
yoktur;

Muxularəja boləjan «guwahqilar» bolsa, əzliri
qariəju, heqnemini bilməs;

Dərwəkə nətijisi ularnin əzlrigə
xərməndiliktur.

¹⁰ Kim bir «ilah»ni xəkilləndürgəjan bolsa,

Heq paydisi yok bir məbudni quyəjan, halas!

□ **44:7 «Mening qədimki həlkim»** — Hudaning həlki Is-
raildur. Huda awwal Musa pəyoqəmbərgə: «Mən Yakup
jəmətidikilərnin (yəni Israilni) Misirdin kətkuzimən, andin ular
Manga təwə bir həlk bolidu» — dəp «jəkarliəjan». U ixlətməkci
boləjan kətkuzux yolini awwal Musaqə ukturup «bayan
qiləjan»; andin həmmə bayənlirəja əməl qilip ularni yəngi bir
həlk boluxqə «tikləp bekitkən». Buni: «...qədimki həlkimni
tikliginimdin tartip...» dəp tərijimə qilix mumkinqilikimu bar,
birəq bizningqə yukiriki tərijimisi aldi-kəynidiki gəplərgə mas
kelidu. **«kəni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsida bolidiəjan
ixlarni aldin'ala bayan qilalisun!»** — məbudlar undəq
qiləlaydiəjan bolsa əzining «ilah» ikənləkinin ispatliəjan bolatti,
əlwəttə. □ **44:8 «Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip...»**
—İbrəniy tilida «Mən ilgiri muxularni sangə anglitip...». ■ **44:8**
Qənan. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yəx. 45:21

11 *Məbudning* barlik həmrahliri xərməndə bolidu;

Məbudni yasioquqilar bolsa adəmdur, halas;
Ularning həmmisi yioqilip, ornidin turup kərsun,
Ular kərkuxup, xərməndiqiliktə qalidu. □ ■

12 Mana tēmürqi saymanlirini *qolioqa elip*,
Qoqlar üstidə *muxu nərsini* bazoanliri bilən
soqup xəkilləndüridu;

Andin u küqlük qoli bilən uningoa ixləydu;
Biraq uning qorsiki eqip maqduridin qalidu;
Su iqməy u həlsizlinip ketidu. ■

13 Yaqaqqi bolsa yaqaq üstigə əlqəx yipini
tartidu;

U kələm bilən üstigə əndizə sizidu;

Uni rəndə bilən rəndiləydu;

U yənə pərka bilən sizip jijaydu;

Ahirda u uni adəmning güzəllikigə ohxitip insan
təki-turkini xəkilləndüridu;

Xuning bilən u əydə turuxka təyyar kilinidu.

14 Mana u bir küni əzi üqün kedir dərəhlirini
kesixkə qikidu!

(U əslidə arqa wə dub dərəhlirini elip əzi üqün
ormanlik arisioqa tikip qong qilənanidi;

U qarioqaymu tikkənidi, yamoqur uni ündürdi).

15 Muxu yaqaqlardin otun elinidu;

□ **44:11** «Ularning həmmisi yioqilip, ornidin turup kərsun, ular kərkuxup, xərməndiqiliktə qalidu» — Yəxaya pəyoqəmbərning səzining ikki mənisi bar boluxi mumkin: — (a) ular pəkət muxu məbudni birliktə obdan kərüp bəqsila, əzlirining əhməklikini həs kilip Hudadin kərkup xərməndə bolidu; (ə) kiyamət künidə ular ornidin turup həsabini tapxuruxi kərək; xu qaoqda ular kərkup xərməndə bolidu.

■ **44:11** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 42:17; 45:16 ■ **44:12** Yər. 10:3

Birsi uningdin elip, issinidu;
 Mana, u ot yekip, nan yekiwatidu;
 U yənə uningdin elip bir ilahni yasaydu həm
 uningəta ibadət kilidu;
 Uni oyuloqan məbud kilip uningəta bax uridu.
 16 Demək, yerimini otta köydüriwetidu;
 Yerimi bilən gəx yəydu;
 U kawab kilip qanoquqə yəydu;
 Bərək, u issinip, öz-özigə: —
 «Ah, rahatlinip issindimmən, otni
 kərüwatimən!» — dəydu.
 17 Birək qaloqini bilən u bir ilahni yasaydu;
 Bu uning məbudi bolidu;
 U uning aldiqə yikilip ibadət kilidu;
 U uningəta dua kilip: «Meni kütquzotaysən;
 Qünki sən mening ilahimdursən» — dəydu.□
 18 Bu *kixilər* heq bilməydu, heq qüxənməydu;
 Qünki u ularni kərmisun dəp kəzlrini,
 U ularni qüxənmisun dəp kənglini suwak bilən
 suwiwətkən.□

□ **44:17 «Birək qaloqini bilən u bir ilahni yasaydu; bu uning məbudi bolidu»** — əslidə bu kixi butni yasax koyida əməs idi. Tasadipiyliktin yaqəqtin exip qaloqinini ixlitip but yasaydu. Əng oqəlitə ix xuki, u Yəxaya təswirliqəndək, özining oylimayla kiləqan bir nərsisigə, yəni «tasadipiyliktin» boləqan bir nərsisigə ixinidu. □ **44:18 «Bu kixilər heq bilməydu, heq qüxənməydu; qünki u ularni kərmisun dəp kəzlrini ularni qüxənmisun dəp kənglini suwak bilən suwiwətkən»** — bu ayəttiki «u» bolsa, yaki Hudaning Əzi yaki muxu butni kərsitidu. Butni kərsətsə, butning kəynidə bir jin-xəytan bar deməkqi. Bizningqə muxu mənisi ehtimaləqə yəqin. Bəzilər dərwəqə «butpərəslər heq bilməydu, heq qüxənməydu» dəp etirap qilsimu, yənila tiltumar qatarliqlarni ixlitip Hudani həkərləydu.

19 Ulardin heqbiridə muxularni kengligə kəltürüp: —

«Yaşağning yerimini mən otta köydürdüm,

Yerimining qoqliri üstidə mən nan yaqtım;

Mən kawabmu kılıp yəwaldım;

Qaloqinini bir lənətlik nərsə kılantım?

Mən bir parqə yaşağqa bax urantım!» —
degudək heq bilim yaki yorutulux yoktur.

20 Uning yegini küllərdur!

Uning kəngli ezikturulğan! U öz-özini azdurdi!

Xuning bilən u özining jenini qutquzalmaydu,

Yaki: «Mening ong qolumda bir sahtilik bar əməsmu?» — deyəlməydu.□

21 Muxu ixlarni esingdə tut, i Yakup,

I Israil, qünki sən Mening kulumdursən;

Mən seni yasap xəkilləndürdüm;

Sən Mening kulumdursən, i Israil,

Sən Mening esimdin heq qıkmaysən!

22 Itaətsizlikliringni bulutni əqürüwətkəndək,

Gunahlıringni tumanni əqürüwətkəndək
əqürüwəttim;

Mening yenimoqa kaytip kəl;

Qünki Mən seni həmjəmətlik kılıp hərlükkə
setiwaldım.

23 I asmanlar, nahxa eytinglar, qünki
Pərwərdigar xu ixni kılğan!

I yərning tegiliri, xadlinip, yangranglar!

I taoqlar, ormanlar wə ulardiki hərber dərəhlər,

Yangritip nahxilar eytinglar!

□ 44:20 «**mening ong qolumda bir sahtilik bar əməsmu?**»

— «bir sahtilik» məbudining özini kərsitixi mumkin.

Qünki Pərwərdigar Yaqubni həmjəmətlik kılıp
 hərlükkə setiwaldi,
 U Israil arkilik güzəllikini kərsitidu!».

Qong kutulux •••• Korəx padixahning wəzipisi

²⁴ «Sening Həmjəmət-Kutkuzoquqing boləqan,
 seni baliyatquda yasap xəkilləndürgən
 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
 Mən bolsam həmmi Yaratquqi,
 Asmanlarni yaləquz kərgənmən,
 Əz-əzümdinla yər-zeminni yayəqan
 Pərwərdigardurmən;■

²⁵ (U bolsa yaləqan pəyoşəmbərlərninq
 bexarətlirini bikar kılıquqi,
 Palqilarni qaymukturoquqi,
 Danalarni yolidin yanduroquqi,
 Ularning bilimlirini nadanlikka aylanduroquqi;

²⁶ Əz qulining səzini əməlgə axuroquqi,
 Rosul-əlqilirining nəsihətlirini
 muwəppəkiyətlük kılıquqi,
 Yerusaleməq: «Sən ahalilik bolisən»,
 Yəhuda xəhərlirigə: «Qaytidin kurulisilər;

■ 44:24 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 45:12

harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi;□

²⁷ Qongkur dengizə: «Kuruq bol,

Dəryaliringni qurutimən» — degüqi;□

²⁸ Həm Korəx toqrisida: «U Mening koy padiqim, u Mening kənglümdikigə toluq əməl kəlip,

Yerusalemə: «Kurulisən»,

Həm ibadəthaniə: «Sening ulung selinidu»

□ **44:26 «Öz qulining sözini əməlgə axuroquqi,...»** — «Öz quli» muxu yərdə bəlkim Yəxaya pəyoəmbərnin əzi; bolmisa 42-babtiki «Pərwərdigarning həqkaniy quli». **«Yerusalemə: «Sən ahalilik bolisən», Yəhuda xəhərlirigə: «Kaytidin kurulisilər; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi»** — Huda muxu gəpliridə, Yəxaya pəyoəmbər əzidin keyinki bir dəwr, yəni Yerusalemə wə Yəhuda xəhərliri harabəlik boləqan bir dəwrgə qarap söz kəlidu. Muxu yərdə Huda Yerusalemə: «Seni kaytidin kuroquzimən» dəp wədə kəlidu. Xu yengi dəwr bolsa Yəxayadin keyin 170 yil ətrapida boləqan. □ **44:27 «...Qongkur dengizə: «Kuruq bol», «dəryaliringni qurutimən» — degüqi;...»** — muxu sözlər Hudaning «Kizil Dengiz»ni həm keyinrək İordan dəryasını qurutup İsrailni Misirdin kətquzəqanlıqini, xundaqla ahirki zamanda bolidiəqan, ohxap ketidiəqan bir wəqəni kərsitidu.

dəydu» — degüqidur): —□

45

Dawami

¹ Pərwərdigar Əzi «məsih kılöini»oġa,
Yəni əllərnı unıngoġa bəkındurux üqün Əzi onġ
qolıdın tutup yölıgən Qorəxkə mundaq dəydu:

(Bərġək, Mən unıng aldıda padıxahlarning tam-
bilını yəxtürüp yalıngaqııtımən,
«Qox qanatlık dərwezılar»nı unıng aldıda eqıp
berımən,

□ **44:28 «Qorəx toqrisıda:…»** — ahırıda, Yəxaya pəyoġəmbər yuqırıqı 41-bab, 1-7-ayəttə deyılġən «tajawuzqı»nıng ısminıng «Qorəx» ikənlikını eytıdu. Oqırmənlərgə məlumkı, Qorəx padıxah Pars imperiyəsınıng asasıqısı bolup, miladiyədin ilġırıkı 540-529-yıllırıda təhtkə olturoġan. U Yəxayanıng dəwridın təħminən 150 yıl keyın yaxıoġan. **«U Məning kənglümdıkıgə toluk əməl kılıp, Yerusalemoġa: «Qırulısən», ġəm ıbadəthanıoġa: «Səning ulung selınıdu» dəydu»** — muxu bexarət boyıqə Qorəx padıxah Babil imperiyəsi wəıran kıləoġan Yerusalemnı, jümlıdın muqəddəs ıbadəthanını qaytıdın qıruxqə pərman qüxürıdu. Qorəx Babil xəġırını ıxoġal kıləoġandın keyın, adəmnı intayın ġəııran qaldırıdıoġan ıxı xukı, u Babıldıkı barlık sürgün boləoġanlarnı öz yurtlırıoġa qaytıxqə ruhsət bəıgən. Adəmnı teħımu ġəııran qaldırıdıoġan xukı, u İsraıllarəoġa ıbadəthanısıdıkı al-tun-kümüx, qaqa-buyumlırını qayturup, ġəttə ıbadəthanıng özını qaytıdın qıruxqə pul bəıgən (miladiyədin ilġırıkı 536-yılı). Təwrattıkı «Əzra» 1- ġəm 6-babnı kəıung.

Xuning bilən qowuqlar ikkinqi etilməydu) —□
 2 «Mən sening aldingda mengip egizliklərnı tüz
 kılımən;
 Mis dərwezılarnı qeqıp taxlaymən,
 Təmür taqaklırını sunduruwetimən;
 3 Wə sanga qarangoquluktiki gəhərlərnı,
 Məhpiy jaylarda saqlanoqan yoxurun baylıqlarnı
 berimən;
 Xuning bilən özünggə isim qoyup seni

□ 45:1 «Pərwərdigar Əzi «məsih kılqını»oqa .... Əzi
 ong kolidin tutup yəligən Qorəxkə mundaq dəydu: —»
 — «Pərwərdigarning məsih kılqını» (yaki «Pərwərdigarning
 məsihligini») — Hudaning yolyoruki bilən Israiloqa yengi bir
 padixah bekitix üqün uning bexioqa kahın yaki pəyoqəmbər
 tərıpidin zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsih
 kılınix» deyilətti; xu qaoqdin baxlap xu padixah «Hudaning
 məsih kılqını» dəp atılətti. Muxu ataloquni Qorəxkə qarita
 ixlətkəndə Huda Israilarəqa: «U Mən silər üqün tallap be-
 itkən padixah bolıdu» dəydu. Bırəq Yəxaya pəyoqəmbərning
 dəwrıdikilərdin kəp adəm: «Qorəx Yəhudiylərdin bolmaydu;
 xunga u kəlgüsıdə bizni Babildin qutquzup qoyuwətsimu, biz
 yənıla məlum bir imperiyəgə beqındi bolıwerimiz» dəp, muxu
 bexarətni kət'iy qəbul qılmaytti. Ular yənə: «Hudaning
 Əz wədisi boyiqə **Dawut padixahning** bir əwladi arqılik
 bizni qutquzuxi kerək» wə «Huda bizni pütünləy mustəkil
 kılıxi kerək» deyixi mumkin. Huda dərwekə ularəqa xun-
 daq wədə bərgənıdı (məsilən 7-, 9-, 32-bablarda) bırəq u
 awwal Qorəx arqılik Yəhudiylərnı Babildin qutquzmaqqi bolsa,
 muxu pilanidin gumanlınix yaki narazi bolux uningəqa asiylık
 kılənoqə barawər. Təwəndiki (9-13-ayət) seoziz layning əzini
 xəkilləndürgüqisigə «Sən məndin nemə yasaysən?!» degini dəl
 muxu kixilərnıng pozitsiyısidur. «**Mən ... «qox qanatlık
 dərwezılarnı uning aldidə eqıp berimən»** — qədimki hatir-
 ilərgə asaslanoqanda, Babil xəhırining dangqi qıqqan bir «qox
 qanatlık dərwezı»si bar idi. Babil yıqıtıləqanda, bu qox qanatlık
 dəwraza Qorəxkə eqıldı.

qakiroquqini,
Yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp
bilip yetisən.□

⁴ Mən Öz kulum Yakup,
Yəni Öz talliqinim Israil üqün,
Ismingni ezüm qoyqan;
Sən Meni bilmigining bilən, Mən yənila sanga
isim qoydum.

⁵ Mən bolsam Pərwərdigar, Məndin baxқа biri
yok;

Məndin baxқа Huda yoktur;
Sən Meni tonumiqining bilən, Mən belingni
baqlap qingittimki,■

⁶ Künqikixtin künpetixkiqə bolqanlarning
həmmisi Məndin baxқа heqқandaқ birining
yoklukini bilip yetidu;

Mən bolsam Pərwərdigar, baxқа biri yoktur.

⁷ Nurni xəkilləndürgüqi, қarangqolulukni
Yaratқuqidurmən,
Bəht-hatirjəmlikni Yasioquqi, balayi'apətni
Yaratқuqidurmən;

□ 45:3 «Mən... sanga қarangqoluluktki gəhərlərnı,... berimən; xuning bilən özüggə isim koyup seni qakiroquqini, yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp bilip yetisən» — dərwəкə, Қorəхning қilqan uruxliri tosaloquqə uqrimay nahəyiti rawan, adəmlərnı həyran қalduridiqan dərıjıdə tez bolqan. Xuning bilən қısқа wakit iqıdəU nuroqan mal-mülüklərnı olja қilip қoloqə kəltürgən. Bexarəttə muxu ixlar (Қorəх əzi bilmigən haldə) Hudaning yoxurun yardimıdə қilınidu, deyilidu. Қorəх əzi toqruluk muxu bexarətnı oқuqandın keyin, Pərwərdigarning həқıkiy Huda, xundaqла Israilning Hudasi ikənlıkını bilixi kerək idi. ■ 45:5 Қan. 4:35,39; 32:39; Yəx. 44:8

Muxularning həmmisini kiloquqi Mən Pərwərdigarurmən».

8 — «I asmanlar, yukiridin yaqdurup beringlar, Bulutlarmu həkqaniylik təküp bərsun; Yər-zemin eqilsun; Nijat həm həkqaniylik mewə bərsun; Zemin ikkisini təng ətürsun! Mən, Pərwərdigar, buni yaratmay qoymaymən». □

Israilning Hudaning Qorəx arqilik qiloqanliridin narazi bolup gumanlinixlirioqa Hudaning bərgən jawabi

9 — «Əz Yaratquqisining üstidin ərz qilməqçi boləqanoqa way!

U yər-zemindiki qinə parqiliri arisidiki bir parqisi, halas!

Seqiz lay əzini xəkilləndürgüqi sapalqioqa: —

«Sən nemə yasawatisən?» desə,

Yaki yasioqining sanga: «Sening qolung yok» desə bolamdu?■

10 Əz atisioqa: «Sən nemə tuqdurmaqçi?»

Yaki bir ayaloqa: — «Seni nemining toloqiki tutti?» — dəp sorioqanoqa way!

11 Israildiki Mukəddəs Boləquqi, yəni uni Yasioquqi Pərwərdigar mundak dəydu: —

□ 45:8 «I asmanlar, yukiridin yaqdurup beringlar, bulutlarmu həkqaniylik təküp bərsun; yər-zemin eqilsun...» — bu sözlər bəlkim Israil wə dunyaning (Qorəx qiloqan ixlirining türtkisidə) Hudaqə ixinip, yahxi mewə berix üqün qiloqan duasi boluxi kerək. ■ 45:9 Yər. 18:6; Rim. 9:20

Əmdi kəlgüsi ixlar toqruluk sorimaqçimusilər yənə?

Əz oşullirim toqruluk, Əz qolumda ixliginim toqruluk Manga buyruk bərməkçimusilər!?

¹² Mən pəkətla yər-zeminni yasioğan, uningğa insanni Yaratquqidurmən, halas!

Əz qolum bolsa asmanlarni kərgən;

Ularning samawi qoxunlirininu səpkə saloğanmən.

¹³ Mən uni həkkaniylik bilən turozuoğan,

Uning barlik yollirini tüz kildim;

U bolsa xəhirimni quridu,

Nə hək nə in'am sorimay u Manga təwə boloğan əsirləрни qoyup beridu» —

dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloğan Pərwərdigar. □ ■

¹⁴ Pərwərdigar mundak dəydu: —

«Misirning məhsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluqlar boloğan Sabiyliklarning malliri sanga ətidu;

Ular əzliri seningki bolidu,

Sanga əgixip mangidu;

Əzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə ətidu,

Ular sanga bax urup səndin iltija bilən ətünüp:

«Bərək, Təngri səndə turidu, baxka biri yok, baxka heqkandak Huda yoktur» dəp etirap

□ **45:13 «Mən uni həkkaniylik bilən turozuoğan, uning barlik yollirini tüz kildim»** — muxu ayəttiki «uni», «uning», «u» bolsa Korəx, əlwəttə. Bexarət uning heq nemini sorimayla Babilda sürgün boloğan Yəhudiy həlkni qoyup beridioğanlikini aldin'ala eytidu. ■ **45:13** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yəx. 44:28; İbr. 11:10

qilidu. □

¹⁵ «I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərhəqikət Özini yoxuruwaloquqi bir Tənggridursən!» □

¹⁶ Ular həmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu;

Məbudni yasioqanlar xərməndə bolup, birliktə ketip qalidu; ■

¹⁷ Israil bolsa Pərwərdigar tərpidin mənggülük nijat-qutulux bilən qutquzulidu;

Əbədil'əbədgiqə hijil bolmaysilər,

□ **45:14 «Misirning məhsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluqlar bolqan Sabiyliklarning malliri sanga otidu; ular ...sanga əgixip mangidu; əzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə otidu»** — yukiriki ayətlərgə qariqanda muxu wəqə Qorəxning ix-paaliyətlinirining ahirki bir nətijisi boluxi kerək. Efiopiyə wə Sabiya əslidə Misirqa beqinoqan bolup, xübhətsizki, Yəxaya yənə «Misirdin qiqix» degən wəqəni kəzdə tutidu. Demək, Israilni sürgün qilqanlar öz ihtiyari bilən Israilqa beqindi bolmaqqi bolidu. Bəzi xərhqilər, muxu bexarətni «Yəhudiy əməslər»ning Əysa Məsihni öz Qutquzoquqisi dəp etirap qilixi, xundaqla ularning Israilning «qaldisi»i bolqan həqikiy jamaitigə qoxuluxi bilən əməlgə axuruloqan, dəp qaraydu. Yənə bir kəzqarax bolsa, muxu ixlar ahirki zamanda Yəhudiyilar Hudaning qəxiqə qaytqandin keyin yüz beridu, dəydu. Bizningqə hər ikkisining toqrilixi bar. □ **45:15**

«I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərhəqikət Özini yoxuruwaloquqi bir Tənggridursən!» — muxu səz bəlkim Israilning Hudaning sirləy qolliriqə, yəni «Yəhudiy əməslər»ning əzlirogə beqinoqanlixiqə qarap həyran qəlip degən gepidur.

■ **45:16** Yəx. 44:11

Həq xərməndiqilikni kərməysilər.□

¹⁸ Qünki asmanlarni yaratqan, yər-zeminni xəkilləndürüp yasioqan, uni məzmut kılqan Huda bolqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — (U uni quruq-mənisiz boluxqa əməs, bəlki adəmzatning turaloqusi boluxqa yaratqanidi)

«Mən bolsam Pərwərdigar, baxqa biri yoktur;■

¹⁹ — Mən məhpiy həlda yaki zemindiki birər qarangoqu jayda söz kılqan əməsmən;

Mən Yaqupqa: «Meni izdixinglar bihudilik»

degən əməsmən;

Mən Pərwərdigar hək səzləymən,

Tüz gəp kılımən;□ ■

²⁰ Yioqilinglar, kelinglar;

I əllərdin qaqqanlar, jəm bolup Manga yekinlixinglar;

Əzi oyoqan butni kətürüp, həq

□ **45:17 «Ular həmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu; məbudni yasioqanlar xərməndə bolup, birlikdə ketip qalidu; Israil bolsa Pərwərdigar tərpidin mənggülük nijat-qutulux bilən kütquzulidu....»** — muxu səzlərgə (16-17-ayətlərgə) qarışanda, kixilər kəlgüsidə mutlək ikki hiləqə, yəni Hudaqə tayinip itaət kılıdioqanlarəqə wə butlarəqə bax uridioqanlarəqə bəlünüp ketidu. ■ **45:18**

Yəx. 42:5; 45:5,14 □ **45:19 «Mən Pərwərdigar hək səzləymən»** — ibraniy tilida «Mən Pərwərdigar həkqaniylikni səzləymən». «**Mən Yaqupqa: «Meni izdixinglar bihudilik»**

degən əməsmən; Mən Pərwərdigar hək səzləymən, tüz gəp kılımən» — muxu ayət bəlkim 15-ayəttiki «Əzini yoxuruwaləqə Hudadursən» deginə qarita eytqan silik bir tənbiq boluxi mumkin. Qünki kərginimizdək, Huda alliburun (bolupmu Yəxaya arqilik) Əzining qutulux-nijatlikini «Pərwərdigarning quli arqilik» pütkül dunyaqə sunmaqə boləqlikni kəp qətim oquq-axkara eytqan! ■ **45:19** Qan. 30:11

qutkuzalmaydigan bir «iloh»ga dua qilip yuridiganlarning bolsa heq bilimi yoktur. □ ■

21 Əmdi ular ez gəplirini bayan qilix üçün yekin kəlsun;

Məyli, ular məslihətlixip baxsun!

Kim muxu ixni kədimdinla jakarliqanidi?

Kim uzundin beri uni bayan qiləqan?

U Mən Pərwərdigar əməsmu?

Dərwəkə, Məndin baxka heq iloh yoktur;

Həm adil Huda həm Kutkuzəluqidurmən;

Məndin baxka biri yoktur. □ ■

22 I yər-zeminning qət-yakiliridikilər,

Manga təlpünüp qutkuzulunglar!

Qünki Mən Təngridurmən, baxka heqbiri yoktur;

23 Mən Özüm bilən kəsəm iqkənmən,

Muxu səz həkkaniylik bilən əqzimdin qikti,

hərgiz qaytmaydu: —

«Manga barlik tizlar pükülidu,

Barlik tillar Manga *itaət iqidə* kəsəm iqidu». ■

□ **45:20 «Əllərdin qaçkanlar»** — ularning nemixka yaki nemidin qaçkanliqi muxu yərdə deyilmidi. Biraq 24-ayətkə kariqanda, insaniyət (ahirkı zamanda) ikki kisimoqa, yəni Hudaqa tayanəqlar həm Hudaqa əq boləqlarəqa bəlünüp ketidu; xuning bilən Hudaqa əq boləqlarHudani səygənlərgə ziyankəlik kilixi mumkin; uningdin sirt Hudaqa ixəngənlər: «Hudaning jazasi hudasizlarning bəxiəqa qūxəy dəp qaldi» — dəp qarap, ularning arisidin qəqiximiz kerək dəp oylaydigan bolsa kerək. ■ **45:20** Yəx. 44:18,19 □ **45:21 «Kim muxu ixni kədimdinla jakarliqanidi?»** — «muxu ix» xūbhısizki, Hudaning Israilni qutkuzuxi bilən, U «Yəhudiy əməs»lərgə qutkuzulux pursitini, xundakla Israil bilən billə bəhtlik bolux imkaniyitini təng yətküzidiganlikini kərsitidu (22-24-ayət). ■ **45:21** Yəx. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18 ■ **45:23** Rim. 4:11; Fil. 2:10

24 Xu qaşda: «Həkkaniylik wə küq bolsa pəkət Pərwərdigardidur» — deyilidu, Kixilər dəl Uningla kexioşa kelidu; Oşaljirlixip, uningşa oşəzəpləngənlərninğ həmmisi xərməndə bolidu. □ ■

25 İsrailning əwladlirining həmmisi Pərwərdigar tərripidin həkkaniy kəlinidu, Wə ular Uni danglixidu.

46

Babildiki butlarning aqiwiti — ulaşlar ularni kətürüp ketidu •••• Huda bolsa Əz həlkini kətüridu!

¹ Bəl bolsa tiz pükti, Nebo engixiwatidu; Ularınğ məbudliri ulaşlarınğ zemmisigə, kalilərninğ zimmisigə qüxti; Silər kətürgən nərsiliringlar əmdi ulaşlarşa artiloşan bolup,

---

□ 45:24 «Xu qaşda: «Həkkaniylik wə küq bolsa pəkət Pərwərdigardidur» — deyilidu, ... oşaljirlixip uningşa oşəzəpləngənlərninğ həmmisi xərməndə bolidu» — yənə kərimizki, dunya ikki bəlümgə ayrilidişan ohxaydu. Biri bolsa, oşaljirlixip Hudaşa mutlək qarxi turidişanlar; ikkinçisi, İsrail, jümlidin əzlrigə bekinip, ular bilən bir boluşan, İsrail bilən billə kütquzuloşan Yəhudiy əməslər bolidu. ■ 45:24 Yəx. 41:11

Həlsiz ulaqlarğa eəir yük bolidu!□

² Ular engixidu, birliktə tiz pükixidu;

Ular muxu yükni kütquzalmazdu,

Bəlki əzliri əsirgə güxidu.□

³ I Yakupning jəməti,

Xundakla İsrail jəmətinin qaldisi,

Anaqlarning kərsikidiki qaədin tartip

üstümgə artiloanlar,

Baliyatqudiki qaədin tartip kətürölüp

kəlgənlər,

— Manga kulak selinglar!□

⁴ Silər kəriəuqimu Mən yənila xundakturmən,

Qeqinglar akəroquqimu Mən silərnə yüdüp

□ **46:1 «Bəl»** — Babilning «bax but»i, «Nebo» uning «oqli» idi. Muxu bexarəttə Yəxaya pəyqəmbər Babil xəhəri düxmənning kəliə qüxkəndə, həklər butlirini saqlap kəlix üqün baxka bir yurtka yətkiməkqi boləanlikini aldin ala kəridu. Xu jəryanda butlarni yərgə qoyux kerək boləaqka, pəyqəmbər «Bəlnin tiz pükənlikini, Neboning engixiwatkanliki»ni kərüp mazak kəlidu. **«Ularning məbudliri ulaqlarning zemmisigə, kalilarning zimmisigə qüxti...»** — butlar ulaqlning baxkuruxioə ötkəndək kəlidu. **«Silər kətürgən nərsiliringlar»** — Babildiki diniy murasimlarda, puqralarning butlarni kətürüp koqilarni aylanduruxi kerək idi. Biraq əslidə Babilliklər hərmət bilən «kətürgən nərsilər» hazır addiy boəqilardək ulaqlarə artildi. □ **46:2 «Ular , yəni Babilliklər yaki ularning ulaqliri** engixidu, birliktə tiz pükixidu; ular muxu yükni kütquzalmazdu,...» — demək, butlar adəm yaki ulaqlarə yük boləan əzlirini kütquzalmazla qalmaz, bəlki ulaqlarnimu həlsizlanduridu. □ **46:3 «I Yakupning jəməti, ... anaqlarning kərsikidiki qaədin tartip üstümgə artiloanlar, baliyatqudiki qaədin tartip kətürölüp kəlgənlər...»** — həkikiy Huda adəmning kətürüxigə mohtaj əməs, bəlki Əzi Əz həlkigə qəmhərlük kəlip ularni kətüridu.

yürimən;

Silərnı yasioğan Məndurmən, silərnı kətürimən;
Silərnı yüdüp kütquzimən.

⁵ Əmdi Meni kimgə ohxatmaqçı,

Yaki kimni Manga təng qılməkqisilər?

Uni Manga ohxax dəp,

Silər kimni Mən bilən selixturmaqqisilər?■

⁶ Ular bolsa həmyanıdın altunni qeqip berip,

Kümüxnımu tarazıoqa salıdu,

Bir zərgərni yalliwalıdu,

U bir məbudni yasap berıdu;

Ular yikilıdu, dərwəkə qoqunıdu!

⁷ Ular uni mürisigə artıdu,

Uni kətürüp, əz ornıoqa koyıdu;

Andın u axu yərdə ərə turıdu;

U ornıdın kəzoqılalmaydu;

Birsi unıngə yelinip tiləydu,

Lekin u jawab bərməydu;

U kixini awarıqılıkdın kütquzmaydu.■

⁸ Muxu ixlarnı esinglarda tutunglar;

Xundaqla özünglarnı həkikiy ərkəklərdək
kərsitinglar;

I, itaətsizlər,

Bunı esinglarəqa kəltürünglar;

⁹ Ilgiriki ixlarnı, yəni kədimdın boləqan ixlarnı
esinglarəqa kəltürünglar;

Qünki Mən Təngridurmən, baxqa biri yəqtur;

Mən Hudadurmən, Manga ohxaxlar yəqtur;■

¹⁰ Mən: «Mening bekitkinim orunlinıdu,

Kənglümgə barlıq pükkelərnı əməlgə axurmay
qoymaymən» dəp,

■ 46:5 Yəx. 40:18, 25 ■ 46:7 Yəx. 45:20 ■ 46:9 Yəx. 45:5,
14, 18, 21, 22; 48:12

Ixning nətijisini baxtila,
Aldin'ala tehi kılınmıoan ixlarni ayan kılıp
eytkuqidurmən;■

¹¹ Künqıqıxtın yırtkuq bir kuxni,
Yəni kənglümgə pükkinimni ada kılouqı bir
adəmni yırak yurttin qakıroquqidurmən.
Bərhək, Mən səz kılouan,
Bərhək, Mən uni qokum əməlgə axurımən;
Buni niyət kılouanmən,
Bərhək, Mən uni wujudka qıqırımən.□

¹² I həkkanıyılıktın yırak kətkən jahıllar,
Manga kulak selınglar: —□

¹³ Mən həkkanıyılıkimni yekın kılıməni,
U yırakıaxmaydu;
Xuningdək Mening nijatim həm keqıkməydu;
Mən Zionoqa nijat yətküzüp,
İsrailoqa julalılık-güzəllikimni tikləp berimən». □

■ **46:10** Zəb. 33:11; Pənd. 19:21; 21:30; İbr. 6:17

□ **46:11** «Künqıqıxtın yırtkuq bir kuxni ...yırak yurttin qakıroquqidurmən...» — «yirtkuq bir kux» Qorəxni kərsitidu. Uning bir tərıpining əxəddiylikini Huda İsraildin yoxurmaydu.

□ **46:12** «həkkanıyılıktın yırak kətkən jahıllar» — Huda yukırıda Yəxaya pəyoəmbər arqılık 41:2-3, 25-, 44:24-45:11də İsrailarni Babıldin kəlgüsıdiki «Qorəx» degən bir padıxah arqılık kutkuzımən, dəp jakarlıkən. «Jahıllar» bolsa Hudanın bu «Qorəx pılan»ını yakturmaydıoan İsrailarni kərsətsə kerək; ularning yakturmaydıoanlığı bolsa Qorəx Yəhudıy əməs, bəlki Pars bolouanlığı üqün bolıdu. □ **46:13** «Mən həkkanıyılıkimni yekın kılıməni, u yırakıaxmaydu; xuningdək Mening nijatim həm keqıkməydu; Mən Zionoqa nijat yətküzüp... berimən» — Huda yənıla mehir-xəpkitini kərsitip, hətta «jahıllar»oqımu Qorəxning ixliri arqılık nijatka erixıxtiki pırsətni kəltürımən, dəydu.

47

Israilni sürgün qiloqan Babil tügəxti!

¹ «I Babilning pak kızı, kelip topa-qangoqə oltur;
I kaldiyələning kızı, təhtsiz bolup yərgə oltur!
Qünki sən «latapətlik wə nazuk» dəp ikkinqi
atalmaysən. ■

² «Tügmən texini qərüp, un tart əmdi,
Qümpərdəngni eqip taxla,
Kənglikingni seliwət,
Paqıkingni yalingaqla,
Dəryalardin su keqip ət; □

³ Uyatlıking eqilidu;
Bərək, nomusungə təgilidu;
Mən intikəm alimən,
Həqkimni ayap qoymaymən. ■

⁴ Bizning Həmjəmət-Qutkuzoquqimiz bolsa,
«Samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Pərwərdigar» Uning nami;
U Israildiki Mukəddəs Boləuqidur. □

⁵ I kaldiyələning kızı, süküt kelip jim oltur,
Qarangoqulukqa kirip kət;

■ 47:1 Yəx. 26:5 □ 47:2 «Tügmən texini qərüp, un tart əmdi, qümpərdəngni eqip taxla, kənglikingni seliwət, paqıkingni yalingaqla, ...» — demisəkmü, muxu ixlar əsirgə qüxüxtiki alamətlər. Həm Babilliklər, həm Parslar öz əsirlirigə rəhimsizlik qilip ularni yalın-gaq mengixka məjburlaytti. ■ 47:3 Yəx. 3:17; Nah. 3:5 □ 47:4 «Həmjəmət-Qutkuzoquqi» — kona Israilda «həmjəmət-kutkuzoquqi» (goel)ning yənə qilidiqan bir ixi özining uwal boləan jəmətidikilər üqün adalətni yürgüzüx idi. Uning uruk-tuqanliridin birsi qatillik kəstigə uqriqan bolsa, «həmjəmət-kutkuzoquqi»ning qatilni öltürüx həküki həm wəzipisi bar idi.

Qünki buningdin keyin ikkinqi «səltənətlərləning hanixi» dəp atalmaysən. □

⁶ Mən Əz həlkimdin ətəzəpləndim,
Xunga Əzümning mirasimni buləwiwəttim,
Xuning bilən ularni qolungəta tapxurup bərdim;
Sən bolsang ularəta həqkəndək rəhim
kərsətmiding;
Yaxanəqlərləning üstigimu boyunturuqlərləni in-
tayin eəqir kəlip salding; □

⁷ Xuning bilən sən: —

«Mən mənggügə hanix bolimən» dəp,
Muxu ixlərləni kənglündin həq ətüzmiding;
Ularəning aqiwitini həq oylap bəqmidingsən. ■

⁸ Əmdi həzir, i əndixisiz yaxap kəlgüqi,
Əz-əzigə: «Mənlə bardurmən, məndin bəxqə
həqkim yəqtur,
Mən hərgiz tul ayalning japasini yəki balilərdin
məhrum boluxning japasini tartməymən» —
degüqi,

I sən əyx-ixrətkə bərilgüqisən,
Xuni anglap qoy: — □

□ **47:5 «qarangoqulukqa kirip kət»** — «qarangoquluk» bəlkim zindandiki qarangoqulukni bildüridu. □ **47:6 «Əzümning mirasim»** — Huda Əzining həlkini Əzi üqün miras dəp həsəblaydu. ■ **47:7 Wəh. 18:7** □ **47:8 «Əmdi həzir, i əndixisiz yaxap kəlgüqi, əz-əzigə: «Mənlə bardurmən, məndin bəxqə həqkim yəqtur.. degüqi, .. Xuni anglap qoy: —»** — Huda Əz həlkigə «tərbiyə jazasi»ni bərməqci bolup, ularni Babilning rəhimsiz qoligə tapxuruxi bilən, Babilliklərlərimu əz rəhimsizlikni tüzəylidin jazaəta uqrimay qəlməydu. Babilning: «Mənlə bardurmən, məndin bəxqə biri yəqtur» degini, bəxqilərtə pütünləy «pərwəyim pələk» degənlik həm «Mən aləmdə yəkkə-yəganə» degən təkəbburluqtur.

⁹ «Dəl muxu ikki ix,
— Balilardin məhrum bolux wə tulluq —
Bir dəqiqidə, bir kün iqidila bexingə təng
qūxidu;

Nuroqunliqan jadugərlikliring tüpəylidin,
Bək kəp əpsunliring üqün ular toluq bexingə
kelidu.■

¹⁰ Qünki sən özüngning rəzillikinggə
tayanqansən,

Sən «Heqkim meni kərməydu» — deding;

Sening danalıqıng wə biliming özüngni
ezikturup,

Sən kənglüngdə: — «Mənla bardurmən,
məndin baxka biri yoqtur» — deding.□

¹¹ Birəq balayi'apət seni besip kelidu;

Sən uning kelip qıxixini bilməysən;

Halakət bexingə qūxidu;

Sən heqkandaq «hamiy puli» bilən uni
tosalməysən;

Sən heq kütmişən wəyranqilik tuyuksiz seni
besip qūxidu.

¹² Əmdi kəni, yaxlıqıngdin tartip özüngni upri-
tip kəlgən əpsunliringni,

Xundaqla nuroqunliqan jadugərlikliringni hazır
oqup turıwər;

Kim bilsun, sən ulardin payda kərüp qalamsən?

Birər nemini təwritip qoyalarsən hərqaqan?!

■ 47:9 Yəx. 51:19 □ 47:10 «Sening danalıqıng wə bil-
iming özüngni ezikturup, sən kənglüngdə: — «Mənla
bardurmən, məndin baxka biri yoqtur» — deding» —
yukirikı (8-ayəttiki) «Mənla bardurmən, məndin baxka biri
yoqtur» degən, baxkılarə «pərwayim pələk» degənlik. Muxu
yərdə bolsa «Hudaqımu pərwayim pələk» degənlik.

13 Sən aloqan məslihətliring bilən həlsizlinip kəttin;

Əmdi asmanlaroqə qarap təbir bərgüqilər,

Yultuzlaroqə qarap palqilik qiloquqilar,

Yengi aylarni kəzitiپ munəjjimlik qilip ixlarni «aldin'ala eytkuqilar» ornidin təng turup bexingəqə qüxidiqanlardin seni qutkuzsun!

14 Mana, ular pahaldək bolup ketidu;

Ot ularni kəydüriwetidu;

Ular əzlrini yalkunning qolidin qutkuzalmaydu;

Biraқ ularda adəmnı issitқudək heq kəmur,

Yaki adəm issinoqudək heq gülhan yoқtur!□

15 Seni awarə qiloqan,

Yaxliқingdin tartip səndə soda qiloqanlar sanga muxundaқ paydisiz bolidu;

Hərbiri öz yolini izdəp ketip qalidu;

□ 47:14 «**Mana, ular pahaldək bolup ketidu; ot ularni kəydüriwetidu; ular əzlrini yalkunning qolidin qutkuzalmaydu; biraқ ularda adəmnı issitқudək heq kəmur... yoқtur!**» — bu səzning mənisi bəlkim, həqiqiy Hudaning oqəziپ küqlük həm otluқ; atalmix «butlarning oqəziپ»ning bolsa, adəmnı issitқudəkmu oti yoқ; baxқа mənisi bar deyilsə: — Muxu palqilar heqnemigə yarimayduki, həтта (Hudaning jazasi bilən) kəydürülgən waқittimu adəmnı issitқudək hərariti bolmaydu.

Seni kütquzojudək heqkim yoqtur. □ ■

48

Israilning jahilligi: — ular Babildin kütquzuloqini bilən, gunahlıridin saqit bolmaydu

¹ I Yaqubning jəməti, «Israil»ning ismi bilən ataloqanlar,

«Yəhuda bulaklıri»din qıkkansilər,
Pərwərdigarning namini ixlitip kəsəm
kiloquqisilər,

Israilning Hudasını tiloqa aloquqisilər,
Biraq bular həqiqət həm həkkanıyılıqtin əməs!
Munularni anglap qoyunglar: —

² (Qünki ular «mukəddəs xəhər»ning namini
ixlitip əzlırigə isim kılıdu,

Tehi Israilning Hudasioqa «tayinar»mix!
Uning nami bolsa samawi koxunlarning Sərdari
boloqan Pərwərdigardur!)

³ Mən burunla «ilgirikı iqlar»ni aldin'ala bayan
kıldim;

□ **47:15 «Seni awarə kıloqan, yaxlıqingdin tartip səndə soda kıloqanlar sanga muxundak paydisiz holdu; hər biri öz yolını izdəp ketip qalidu...»** — Babilda pal selix, sehırgərlik katarlık hurapiyılıqlar bəlkim «əng qong soda» boluxi mumkin. Biraq bexarət boyiqə palqılar heridarlıridin məhrum bolup baxqa yurtlaroqa yol almakqi holdu. Arheologlar kona Babil xəhıridin kazoqan asar'ətikilər iqidin nuroqun «palnamilər» həm «rəmmalnamilər» tepildi. Biraq bulardın heqkaysisidin «Babil wəyran holdu» degən bexarətni tapkıli bolmaydu; həmmisi «keləqiking parlak» degəndək səzlərdur (əməliyəttə barlık palqilik xundak əməsmu?!). ■ **47:15** Wəh. 17:16

Ular Əz aqzimdin qıkkən, Mən ularni anglattim;
Mən bularni tuyuksiz wujudka qikirip,
Ular əməlgə axuruldi;□

⁴ Qünki Mən sening jahillikini, boynungning
pəylirining tēmür,
Yüzüngning daptək ikənlikini bildim;□

⁵ Sening: «Mening butum muxularni kildi»,
Yaki «Oyma məbudum, quyma məbudum bu-
larni buyrudi» — deməsliking üqün,
Xunga Mən baldur muxularni sanga bayan
kildim;

Ix yüz bərgüqə ularni sanga anglitip turdum.

⁶ Sən bularni anglioqansən;
Əmdi ularning həmmisini kərüp baq!

Buni rast dəp etirap qilmamsilər?

Mən bayatin «yengi ixlar»ni, yəni saklinip yox-
urunqan ixlarni bayan kildim,
Sən bularni bilgən əməssən.□

⁷ Sening: «Dərwəkə, mening ulardin baldur
həwirim bar idi» deməsliking üqün,

□ **48:3 «İlgiriki ixlar»** — muxu ayəttiki «ilgiriki ixlar» xübhısizki, Hudaning «Korəx pıanı»dur (46:12diki izahatni kərüng). Muxuni jəzmənləxtürüx üqün Yəxaya «koxumqə səz»diki 4-misal (48-babning alahidə xəkli toqrisida) degən grafını kərüng. Axu grafiqə qarıqanda, 48-bab ikki kısımqə bəlünidu. Birinqi kısımdiki «ilgiriki ixlar» dəl «Korəx pıanı»qə barawər kelidu; 6-ayəttiki «yengi ixlar» bolsa, Pərwərdigarning qulining ixlirni kərsitidu. Muxu təhlil qılınıx 42-babtikigə ohxax. □ **48:4 «yüzüngning dap ikənlikini...»** — səzmusez tərjimə qiloqanda «pexanəngning mistin ikənlikini...». □ **48:6 ««yengi ixlar»nəni saklinip yoxurunqan ixlarni bayan kildim,...»** — yukirikı izahatta deginimizdək, «yengi ixlar»ni dəl «Pərwərdigarning quli» toqrulux hux həwər dəp bilimiz (42-babnimu kərüng).

Ular burun əməs, hazirla yaritilidu;
Muxu kündin ilgiri sən ularni anglap
bakmiqansən.

⁸ Bərhək, sən kulak salmiding,
Bərhək, sən həwərmu almiding,
Bərhək, sening quliking heli burunla eqilmay
etiklik qaldi;

Qünki Mən sening wapasizlik
kiliweridioqanliqingni,
Baliyatqudiki qeoqingdin tartip «asiy» dəp ati-
lidioqanliqingni bildim.

⁹ Öz namim üçün oəzipimni keqiktürimən,
Xəhritim üçün seni üzüp taxlimaymən dəp
oəzipimni besiwaldim;■

¹⁰ Kara, Mən seni tawlidim,
Birak kümüxnı tawlioqandək tawlandurmidim;
Mən azab-okubətning humdanida seni talli-
waldim;□

¹¹ Öz səwəbimdın, Öz səwəbimdın Mən muxuni
kilmən;

Mening namimoqa daq təgsə qandak bolidu?
Mən Özümning xan-xəhritimni baxqa birsigə
otküzüp bərməymən.■

¹² I Yakup,
I qaqiroqinim Israil!
Manga kulak saloqin;
Mən «U»durmən;

■ **48:9** Yəx. 43:21, 25 □ **48:10 «Kümüxnı tawlioqandək tawlandurmidim»** — demək, Israil kümüxnıng barlıq daxkilini ayriwaloquqə tawlanoqandək tawlansa, bəlkim heqnersə qalmaytti! (1-bab, 22-, 25-ayətnimu körüng). **«Azab-okubətning humdanida»** — bəlkim Babil imperiyasının ularoqa qarita qiloqan ziyankəxlirini kərsitidu.

■ **48:11** Yəx. 42:8

Mən Tunjidurmən, bərəkət həm Ahirkidurmən;■

13 Mening qolum yər-zeminning ulini saloqan,

Ong qolum asmanlarni kərgən;

Mən ularni qakırsamla, ular jəm bolup ornidin turidu.

14 Həmminglar, jəm bolup yioqilinglar, anglap qoyunglar;

Butlar arisida qaysisi muxundak ixlarni bayan qiləqan?

Pərwərdigar yahxi kərgən kixi bolsa uning kənglidiki ixlarni Babilda ada qilidu,

Uning bilək-qoli kaldiyələarning üstigə zərb bilən qüxidu;□ ■

15 Mən, Mən səz qiləqanmən;

Dərəkəkət, Mən uni qakirdim;

Mən uni aldiqə qikiriwaldim;

Uning yoli muwəppəkiyətlük bolidu.

16 — Manga yeqin kelinglar, muxuni anglap qoyunglar;

Mən əzəldin səzümni yoxurun qiləqan əməs;

Səzüm əməlgə axuruloqinidimu yənila xu yərdə boləqanmən;

Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Rohi

■ 48:12 Yəx. 41:4; 44:6; Wəh. 1:17; 22:13 □ 48:14 «Pərwərdigar yahxi kərgən kixi» — muxu yərdə Qorəxni kərsitidu. ■ 48:14 Yəx. 41:22,23

Meni əwətti! □ ■

¹⁷ Həmjamət-nijatkarıng Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boloquqi mundak dəydu: —

«Əzüggə payda bolsun dəp sanga Əgətküqi, Sanga tegixlik bolıan yolda seni yetəkligüqi Mən Pərwərdigar Hudayingdurmən;

¹⁸ Sən Mening pərmanliriməqa kulak salıan bolsang'idi!

Undak bolıanda bəht-hatirjəmliking dəryadək, Həkkaniyliking dengiz dolqunliridək bolatti! ■

¹⁹ Sening nəsling bolsa uning qumliridək, Iq-karıngdin qıkkən pərzəntliring qum danqiliridək sansiz bolatti!

Ularning ismi Mening aldimda hərgiz əqürüwetilməydiolan yaki yokitiwetilməydiolan bolatti!

²⁰ Babilin qıkinglar, kaldiyələrdin keçip ketinglar!

□ **48:16 «Manga yekin kelinglar, muxuni anglap koyunglar; Mən əzəldin səzümni yoxurun kılolan əməs; səzüm əməlgə axuruloqinidimu yənıla xu yərdə bolıanmən»** — demək, səzligüqi Hudaning «Jakarqisi» həm Uning yenida hazır turup Uning səzini bəja kəltürgüqidur. Keyinki izahatnimu kərüng. Baxqa birhil tərijimisi: «Əgər wakit degən nərsini bar desəng, mana Mən Əzumdurmən». **«Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Rohi Meni əwətti!»** — səzligüqi yənə «Əzəldin tartip Huda bilən billə bolup, Uning səzini yər yuzidikilərgə yətküzgüqi» bolup, ahirda Huda həm Hudaning Rohi tərpidin əwətilip Əzi muxu dunyaqa kelidu (6-bab, 8-ayətni kərüng). Təwəndiki 49-babta muxu Zat, yəni «Pərwərdigarning quli» toqrisidiki məzmunlarda kəprək axkariliduru. Baxqa birhil tərijimisi: «Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar Meni Uning Rohi bilən əwətkən!». ■ **48:16** Pənd. 8:1-5; Zək. 2:9; 6:15; 10:12; Yuh. 11:42; 17:21 ■ **48:18** Qan. 32:29; Zəb. 81:13-16

Nahxa awazlirini yangritip muxuni jakarlanglar,
 Bu həwərnı anglitınglar,
 Jahanning qət-yakılrıoıqə uni yətküzüp
 mundak dənglar: —

«Pərwərdigar Öz quli Yakupni həmjəmətlik
 kılıp kütquzdı! □ ■

²¹ Ular qəl-bayawanlardın ötkəndə heq ussap
 qalmıdı;

U sularnı taxtın aqquzup bərdı;

Bərheq, U taxnı yarəuzdı, sular unıngdın uroqup
 qıktı!» □

□ **48:20 «Babıldın qıqınglar, kaldıylərdın keqıp ket-
 ınglar!»** — İsrail Babıldın (mıladıyədn ılgırıkı 536-yılı)
 kütuləını bılən, əməlıyətə ıntayın az bır kısmı kaytıp kəldı.
 Nuroqun Yəhudıylar Pars ımpərıyəsınıng həkümranlıkı astıda
 turup, əzınıng axu yərdıkı əhwalını yahxı dəp qaraytı.
 Ulardın kəplıgən adəm soda-tıjarət bılən xuoqullınıx bılən beyıp
 kəttı. Ular erıxkən parawan turmuxnı taxlap öz yurtını
 kaytıdın bərpa kılıx japasıdın bax tarttı. Xunga ular muxu
 qakırıkqa kulak salmaytı. Adəmlər muxu dunyadıkı mustəbitlik
 həkümranlıklardın əməs, bəlki öz gunahıdın, xəhsıyətqılıkidın,
özıdın «azad kılınıx»ı yaki «kütquzulux»ı əng muhımdur.
 Qorəx bolsa ularıng öz wətınıgə kaytıx yolını aqқан. Bırak
 gunahlırıdn sakıt bolmısa, həmmısı kuruk, bıkarəqa ketıdu.
 Bexarətlər boyıqə muxu tügünni yexıx üqün, ınsannı gunahdın
 kütquzux üqün, «Pərwərdıgarın quli» əwətılıdu. Unıng
 kılıdıoqan hızmətlırı təwəndıkı 49-55-babtıkı bexarətlərnıng
 temısı bolıdu. (Muxu bexarətlər bəlkm ıkıncı kətim ahırkı
 zamanlardımu əməlgə axurılıdu, xu qaoqda İsrail «yengı Ba-
 bıł»dın həm dunyadıkı qət-qətlərdın Zıoıqa kaytıdu). ■ **48:20**
 Yəx. 52:11; Yər. 50:8; 51:6,45; Wəh. 18:4 □ **48:21 «Ular
 qəl-bayawanlardın ötkəndə heq ussap qalmıdı; U sularnı
 taxtın aqquzup bərdı; ...sular unıngdın uroqup qıktı!»**
 — «Mis.» 17-babnı kərüng. Xu qaoqda İsrailar Hudadı
 narazı bolup kaqxap kəttı. Bəlkm 22-ayət muxundak ıxlarnımu
 kərsıtıxı mumkın.

22 «Rəzillər üçün» — dəydu Pərwərdigar, «bəht-hatirjəmlilik yoxdur». ■

49

*Pərwərdigarning qulining sözi — •••• Huda-
daning uning tooqruluk bərgən guwahliqi*

¹ «I arallar, mening gepimni anglanglar,
Yiraktiki əl-yurtlar, mənə qulaq selinglar!
Baliyatqudiki qeəimdin tartip Pərwərdigar
meni qakirdi;

Apamning korsikidiki qeəimdin tartip U
mening ismimni tiləa aldı;□

² U aəzimni ötkür qiliqtək kildi;
Əz qolining sayisi astida meni yoxurup kəldi,
Meni siliklanəan bir oq kildi;
U meni oqdenioəa selip saklidi,□

³ Wə mənə: «Sən bolsang özüngdə Mening
güzəllik-julalikiəan ayan kilinidioəan Əz qulum

■ 48:22 Yəx. 57:21 □ 49:1 «Apamning korsikidiki qeəimdin tartip U mening ismimni tiləa aldı» — baxqa birhil tərijimisi: «Apamning korsikidiki qeəimdin tartip U mening ismimni əslətti». □ 49:2 «U aəzimni ötkür qiliqtək kildi ...meni siliklanəan bir oq kildi» — qiliqning təsiri yekindikilərgə, oqning bolsa yiraktikilərgə bolidu.

Israildursən» — dedi». □

⁴ Əmma mən: —

«Mening əjrim bikaroğa kətti,
Heqnemigə erixməy küq-maoqdurumni kuruk
sərp kildim;

Xundaqtimu   baħalinixim   bolsa
Pərwərdigardindur,

Mening əjrimnimu Hundayimoğa tapxurdum» —
dedim; □

⁵ Əmdi meni Öz kuli boluxka,

Yakupni towa kilipl uning yenioğa qayturuxka
meni baliyatquda xəkilləndürgən Pərwərdigar

□ **49:3 «Sən bolsang özüngdə Mening güzəllik-julalixim ayan kilinidioğan Öz kulum Israildursən»** — oqurmənlərnin esidə boluxi kerəkki, Huda Yakupka yeni bir isim, Israilni («Huda bilən billə boləğan əmir» yaki «Hudaning oqəlibiqisidur» degən mənidə) beoixliəqanidi. Xuning bilən Huda bowisi İbrahimoğa bərgən wədilirini, jümlidin əng uluəji: «Sən wə əwlading dunyadiki barliq əl-yurtlarəqə bəht yətküzisən» degənni təkrarlap uningəqə tapxuroğan. Birəq Yakupning əwladliri boləğan Israillar Hudaəqə guwahlik bərməy muxu wəzipini əməlgə axurmay kəlgən. Muxu yərdə Huda xu wəzipini həm wədisini: «Sən bolsang özüngdə güzəllik-julalixim ayan kilinidioğan Öz kulum Israildursən» dəp, pəwqul'addə «Öz kuli»əqə tapxurdi. □ **49:4 «Mən:**

— «Mening əjrim bikaroğa kətti, heqnemigə erixməy küq-maoqdurumni kuruk sərp kildim; xundaqtimu baħalinixim bolsa Pərwərdigardindur, mening əjrimnimu Hundayimoğa tapxurdum» — dedi» — muxu bexarətni qüxinix ügün 5-13-ayətlərnimu kəruş kerək. Qariəqanda Huda Öz kuliəqə «Öz həlximni towa kilix yolida yenimoğa qayturux» wəzipisini tapxuroğan bolsimu, qul waqit-küqini sərp kilipl heqkəndəq nətijigə erixəlmigəndəq kərunidu; demək, Israil, yəni «Yakupning kəbililiri» heq towa kilmioğan. Oqurmənlər muxundəq ixlarning həkikiy yüz bərgən-bərmigənlilikini İnjidin kəreləydu.

mundak dəydu: —
 (Israil qayturulup yenioğa toplanmioğan bolsimu,
 Mən yənila Pərwərdigarning nəziridə xan-
 xərəpkə igə boldum,
 Xuningdək Hudayim mening küqümdur)□

⁶ — U mundak dəydu: —
 «Sening Yakup kəbililirini *gunahtin qutkuzup*
 turozuxka,
 Həmdə Israildiki «saklanğan sadiklar»ni
 bəhtkə qayturuxka qulum boluxung sən üçün
 zərriqilik bir ixtur;
 Mən tehi seni əllərgə nur boluxka,
 Yər yüzining qət-yakilirioiqə nijatim boluxung
 üçün seni atidim».□

⁷ Əmdi Israilning həmjəmət-kutkuzoquqisi,
 uningdiki Mukəddəs Boloquqi Pərwərdigar
 mundak dəydu: —
 Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioğan kixigə,
 Yəni kəpqiqlik lənitiy dəp qarioğan,
 Əməldarlaroğa kul qilinioğan kixigə mundak
 dəydu: —
 «Səzidə turoquqi Pərwərdigar,

□ **49:5 «Israil qayturulup yenioğa toplanmioğan»** — buning baxka birhil tərjimisi «...yəni Israilni Əzigə qayturup yioqix üçün... (meni baliyatquda xəkilləndürgən)...» □ **49:6 «Pərwərdigar** mundak dəydu: — «Sening Yakup kəbililirini *gunahtin qutkuzup turozuxka*, həmdə Israildiki «saklanğan sadiklar»ni bəhtkə qayturuxka qulum boluxung sən üçün zərriqilik bir ixtur...» — Pərwərdigarning kuli «heqkəndak nətijiğə erixmigini bilən», yənila ümidsizlənməy dua qiliwərdi. Huda uningoğa: «Pəqət Əz həlkim bolioğan Yəhudiylarni qayturupla qalmaq, sən bəlki pütkül dunyaoğa nur wə nijat bolup, Qutkuzoquqi bolisən» degən jawabni beridu.

Yəni seni tallıoqan Israildiki Mukəddəs
Boloquqining səwəbidin,
Padixahlar közlirini eqip kərüp ornidin turidu,
əməldarlarmu bax uridu;□

⁸ Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Xapaət kərsitilidioqan bir pəyttə duayingni
ijabət qilixni bekitkənmən,
Nijat-kutkuzulux yətküzüldioqan bir künidə
Mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən;
Mən seni qoqdaymən,
Seni həlkimgə əhdə süpitidə berimən;
Xundaq qilip sən zeminni əsligə kəltürisən,
Həlkimni harabə bolup kətkən miraslırioqan
warislik kıldurisən,■

⁹ Sən məhbəsləroqan: «Buyaqqa kelinglar»,
Qarangoqulukta olturoqanlaroqan: «Nuroqan
qikinglar» — dəysən;
Ular yollar boyidimu otlap yürüdü,
Həttə hər bir taqir taqlardın ozuqluq tapidu;

¹⁰ Ular aq qalmaydu, ussap kətməydu;
Tomuz issikmu, quyax təptimu ularni urmaydu;

□ 49:7 «Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioqan kixigə, yəni
kəpqilik lənitiy dəp qarioqan... kixigə..» — muxu yərdə
«kəpqilik» ibraniy tilida «yat əl» degənni ipadiləydu. Ləkin
muxu yərdə Israilni kərsitidu. Demək, Israil Hudaqan nisbətən
«yat bir əl» dəp qarilidu. «...padixahlar közlirini eqip kərüp
ornidin turidu, əməldarlarmu bax uridu» — muxu bəxarət
bilən yukiriki bəxarətni selixtursaq, adəmnı həyran qalduridu.
Qul dunyaqan nur wə nijat bolqini bilən u adəmlərnıng
nəprət-kəmsitixigə, qətkə kəqixioqan həm horluqioqan uqraydu;
birəq ahirdə həttə dunyadiki padixahlarmu «közlirini eqip
kərüp» quloqan bax uridu. Əmma ularnıng «nemə kərgənliki»
muxu yərdə deyilmidi; buni bilix üqün «Yəxaya»ni dawamlıq
oqxux kerək! ■ 49:8 2Kor. 6:2

Qünki ularoşa rəhim Kiloquqi ularni yetəkləydu,
 U ularoşa bulaklarni boylitip yol baxlaydu.■

¹¹ Xuningdək Mən barlik taqlirimni yol qilimən,
 Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu.□

¹² Mana, muxu kixilər yiraktin keliwatidu,
 Mana, bular bolsa ximaldin wə oqərbtin keli-
 watidu,

Həm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu.□

¹³ Huxallıqtin tovlanlar, i asmanlar;

I yər-zemin, xadlan;

Nahxilarni yangritinglar, i taqlar;

Qünki Pərwərdigar Əz həlqigə təsəlli bərdi,
 Əzining har boləqan pekir-məminlirigə rəhim
 kilidu.

¹⁴ Birəq Zion bolsa: —

«Pərwərdigar məndin waz kəqti,
 Rəbbim meni untup kətti!» — dəydu.

■ **49:10** Wəh. 7:16 □ **49:11** «... **Xuningdək Mən barlik taqlirimni yol qilimən, Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu**» — xübhısizki, muxu bexarətlər həm jismaniy jəhətlər həm rəhiy jəhətliridimu əməlgə axurulidu. «Jismaniy jəhəttə» kıl Israil həlqini duniyaning barlik qət-yəqiliridin əz yurtioşa qayturup, Yəqubning «mirasi boləqan» Pələstinni gülləndürüp ularoşa qaytidin beqixlaydu. Muxu ixlar yənə təwəndiki 14-26-əyətlərdə təswirlinidu. Hudaning səzigə əsasən bu ixlar «sən üçün bu zərriqilik ixtur». Uning kuli Xəytanning wə gunahning qarəngəşu zindanlirida uzun yatqan barlik məhbuslar üçün ərkinlikkə, Hudaning kəqürümigə, yengı, əhmiyətlik həyatqə, jümlidin jənnətkə erixixtikı pürsətni yaritip beridu. □ **49:12** «**Mana, bular bolsa ximaldin wə oqərbtin keliwatidu, həm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu**» — ibraniy tilidiki «Sinim» degən söz bəlkim kədimki «Qin» məmlikiti (kədimki «Qin» həzirki Junggo)ni kərsitix mumkin. Muxu söz üstidə baxqə qaraxlarmu məwjut.

15 Ana əzi emitivatkan bowikini untuyalamdu?
 Öz qorsikidin tuoqan oqlioqa rəhim qilmay
 turalamdu?

Hətta ular untuoqan bolsimu,
 Mən seni untuyalmaymən.

16 Mana, Mən seni Öz alkanlirimoa oyup
 pütkenmən;

Harabə tamliring hərdaim kəz aldimdidur.

17 Ooqul baliliring *qaytixka* aldirivatidu;
 Əslidə seni wəyran kילוanlar, harab kילוanlar
 seningdin yirak ketiwatidu;

18 Bexingni egiz kətürüp ətrapingoqa qarap baq!
 Ularning həmmisi jəm bolup qexingoqa kaytip
 keliwatidu!

Öz həyatim bilən kəsəm kilimənki, — dəydu
 Pərwərdigar,

Sən ularni özünggə zibu-zinnətlər kılıp kiyisən;
 Toyi bolidioqan kizdək sən ularni takaysən;■

19 Qünki harabə həm qəldərəp kətkən jayliring,
 Wəyran kילוan zemining,
 Həzir kelip, turmaqçi boloqanlar tüpəylidin
 sanga tarqilik kolidu;

Əslidə seni yutuwaloqanlar yiraklap kətkən
 bolidu.□

20 Seningdin juda kילוan baliliring bolsa
 sanga: —

«Muxu jay turuxumoqa bək tarqilik kolidu;
 Manga turoqudək bir jayni boxitip bərsəng!» —
 dəydu;

■ 49:18 Yəx. 60:4 □ 49:19 «... **harabə həm qəldərəp kətkən jayliring... həzir kelip, turmaqçi boloqanlar tüpəylidin sanga tarqilik kolidu**» — bu hil məsilə intayin yaxsi bir məsilə, əlwəttə. Aning yenioqa kaytip kəlgən baliliri xunqə kəpki, yurtka patmaydu.

21 Sən kənglüngdə: —
 «Mən balilirimdin ayrilip qaloqan,
 Oqerib-musapir wə sürgün bolup, uyan-buyan
 həydiwetilgən tursam,
 Kim muxularni manga tuqup bərdi?
 Kim ularni bekip qong kildi?
 Mana, mən oqerib-yaloquz kalduruloqanmən;
 Əmdi muxular zadi nədin kəlgəndur?» —
 dəysən.

22 Rəb Pərwərdigar mundəq dəydu: —
 «Mana, Mən əllərgə qolumni kətürüp ixarət
 qilimən,
 Əl-millətlərgə kərünidioqan bir tuqni tikləymən;
 Ular oqulliringni kuqıqida elip kelixidu;
 Ular qizliringni həpax qilip kelidu.

23 Padixahlar bolsa, «Atəq dadiliring,»
 Hanixlar bolsa inik'aniliring bolidu;
 Ular sanga bexini yərgə təgküzüp təzim qilip,
 Putliring aldidiki qang-topinimu yalaydu;
 Xuning bilən sən Mening Pərwərdigar
 ikənlikimni bilip yetisən;
 Qünki Manga ümid baqlap kütkenlər hərgiz
 yərgə qarap qalmaydu.

24 Oljini baturlardin eliwaloqili bolamdu?
 Həkkaniyət jazasi səwəbidin tutkun qilinoqan
 bolsa kutulduroqili bolamdu? □ ■

□ 49:24 «**Həkkaniyət jazasi səwəbidin tutkun qilinoqan
 bolsa kutulduroqili bolamdu?**» — buning mənisi bəlkim
 Israillar yaki bəxqa millətlər «həkkaniyət jazasioqə uqrixi
 səwəbidin tutkun qilinsa», undəqta həkkaniyət boləqan Huda
 ularni ərkin qilsa bolamdu, bolamdu? Bu Əzining adilliqioqə
 hiləpliqimu? — deməqki. Təwəndiki ayətni həm izahətnimu
 kərüng. ■ 49:24 Mat. 12:29

25 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
 Həttə baturlardin əsirlərnimu qayturuwaləqili,
 Əxəddiylərdin oljini qutkuziwaləqili bolidu;
 Wə sən bilən dəwalaxqanlar bilən Mənmu
 dəwaliximən,
 Xuning bilən baliliringni qutkuzup azad
 kilimən. □

26 Seni əzgüqilərnəni öz gəxi bilən özini
 ozuqlandurimən;
 Ular yengi xarab iqqəndək öz qəni bilən məst
 bolup ketidu;
 Xundaq kilip bərlək ət igiliri Mən
 Pərwərdigarning sening Qutkuzoquqing həm
 Həmjəmət-Nijatkarəng,
 Yakuptiki qudrət Igisi ikənlikimni bilip yetidu. ■

50

*Hudaning qaqirikioqa kim: «Mana mən» —
 dəydu?*

1 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
 Mən qoyuwətkən ananglarning talak hetə qəni?
 Manga qərz bərgüqilərnəning qaysisioqa silərnəni
 setiwətkənmən?
 Mana, silər öz gunahlıringlar arkilik öz-
 özünqlarnəni setiwətkənsilər;

□ 49:25 «**Sən bilən dəwalaxqanlar bilən Mənmu
 dəwaliximən**» — Hudaning bu səzi bəlkim «silərnəni ərkin
 qiliximda bərsi adillikiməqa daq qüxürgən bolsa yaki Manga:
 «biadil!» dəp ərz qilsa, Mən Əzüm igə, buni Əzüm bir tərəp
 qilimən» deməkqi. Əmdi Uning qandak qilip «bir tərəp qilix»i
 53-babta axkarilənidu. ■ 49:26 Wəh, 16:6

Silərninɡ asiylikliringlar tūpəylidin ananglar qoyuwetilgənidi.□

² Mən silərdinmu soraymən:

Mən kəlginimdə, nemixka həq adəm qıqmidi?

Mən qakırōinimda, nemixka həqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi?

Hərlükkə qıqirixka qolum kışkılık kılamdu?

Qutkuzoqudək küqüm yokmidu?

Mana, Mən bir əyibləpla dengizni kurutup,

Dəryalarni qəlgə aylanduruwetimən;

Su bolmioaqqə ularning belikliri sesip ketidu,

Ussuzluktin əlidu;□ ■

□ **50:1 «Mən koyuwətkən ananglarning talak heti keni?... Silərninɡ asiylikliringlar tūpəylidin ananglar qoyuwetilgənidi»** — Huda Israiloqa «əz ayalim»dək karaydu. «Koyuwətkən ananglarning talak heti keni?» — Musa pəyoqəmbər arkilik berilgən kanunoqa اساسən, «talak hət» bolmisa, «ajraxkanlar» kaytidin əpləxsə bolidu. Demək, Israilning Hudaning yenioqa kaytix yoli oquq kərūnidi. **«Manga kərz bərgūqilərninɡ kaysisioqa silərnə setiwətkənmən?»** Hudaqa kərz bərgūqi yok, əlwəttə. Huda «Əz mənəpəiti»ni kəzligən əməs, bəlki ularning gunahliri tūpəylidin dūxmənlərninɡ ularni ayaq asti kīlip əsirgə qūxūrūxigə yol qoyoqan (oqurmənlərninɡ esidə bolsunki, Yəxaya اساسən muxu bexarətlərnə əzidin keyinki bir dəwr ūqūn səzləydu). □ **50:2 «Mən kəlginimdə, nemixka həq adəm qıqmidi? Mən qakırōinimda, nemixka həqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi? Hərlükkə qıqirixka qolum kışkılık kılamdu? Qutkuzoqudək küqüm yokmidu?»** — muxu səzlər bəlkim yukiriki «Pərwərdigar mənədin waz kəqti, Rəb meni untup kətti!» degən kaqxaxlaroqa berilgən ikkinqi bir jawab. Huda Zionni untumidi; birak U ulardin Əz hizmitini kīloqudək adəmni qakirsa, Uning hizmitini kīlixka həqkim qıqmaydu. Birsə qıqsila, u arkilik kutkuzidioqan küq-qudritini kərsitip bəretti. ■ **50:2** Qəl. 11:23; Yəx. 59:1

³ Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən,
Ularning kiyim-keqəklirini *qara* bəzdin
qilimən». □

Pərwərdigarning quli yənə səzləydu

⁴ «Rəb Pərwərdigar mening japa qəkkənlərnin
kənglini yasaxni bilixim üçün manga təlim-
tərbiyə aləuqularning tilini təkdin qildi;
U meni hər səhər oyoqitip turidu,
Tərbiyiləngənlərnin qatarida mening
qulikimni oyoqitidu. □

⁵ Rəb Pərwərdigar qulikimni aqti;
Mən bolsam itaətsizlik qilmidin,

□ **50:3 «Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən,
ularning kiyim-keqəklirini qara bəzdin qilimən»**
— Israilning «Misirdin qikix» dəwridə muxundak ixlar
kəp yüz bərgən. «Misirdin qikix»ni kəring. □ **50:4**
«...təlim-tərbiyə aləuqular... tərbiyiləngənlər...» —
ibraniy tilida «təlim-tərbiyə aləuqular» wə təwəndiki
«tərbiyiləngənlər» həm «muhlislar» (8-bab, 16-ayət) bir səz bilən
ipadilinidu. **«(Pərwərdigar** meni hər səhər oyoqitip turidu,
tərbiyiləngənlərnin qatarida mening qulikimni oyoqitidu»
— Hudaning səzini anglap, uning kəngligə pükkinini əməlgə
axurux üçün Israildin həqkim qikimidi. Hudaning niyitidiki ixni
qilixka qikidioqini həm xundakla xu ixini qiləliəuqı pəkətlə
Hudaning quli Məsih idi. Pəkət bir kətimlə əməs, u «hər
səhərdə» Hudaning səzini anglap tərbiyini qəbul qilidu.

Yaxi yolidin bax tartmidim. □ ■

⁶ Dübəmni sawioquqilaroqa,
Məngzlimni tük yuloquqilaroqa tutup bərdim;
Horluq həm tükürüxlərdin yüzümni
qaqurmidim;

⁷ Birək Rəb Pərwərdigar yardimimdə bolidu;
Xunga mən yərgə qarap qalmaymən;
Xunga mən *niyitimni kət'iy kəlip* yüzümni al-
mastək qing kildim;

Hijillikqa kaldurulmaydioqanlikimni bilimən. □

⁸ Meni Aqlioquqi yenimdidur;
Kim manga ərz-xikayət kılalisun?
Bar bolsa birlikdə dəwalixayli;
Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa,
Aldimoqa kəlsun! □ ■

⁹ Manga yardəmdə boləuqi Pərwərdigardur;
Əmdi meni ərz kılalaydioqan kimkən?
Ularning həmmisi bir tal kiyimdək əskirəp
ketidu;

□ **50:5 «Rəb Pərwərdigar kulikimni aqti; mən bolsam itaətsizlik kilmidim, yaxi yolidin bax tartmidim»** — qul bolsa hər səhər Hudaning sözini wujudi bilən berilip anglaydu. Bir küni u Hudaning wəhiysi bilən, Hudaning kəngüldikilirini əməlgə axurux üqün kəp japa-muxəkqətlərnə, adəmlərnəng rəzil horlaxlirini tartix kerək dəp bilidu. Xu qaoqda u bax tartmaydu, bəlki muxu ixlərnə kəbul kılixqa kət'iy bəl baqılaydu (6-7-ayət). ■ **50:5** Yh. 14:31; Fil. 2:8; İbr. 10:5-10 □ **50:7 «Xunga mən niyitimni kət'iy kəlip yüzümni almastək qing kildim»** — «almas» ibraniy tilidiki «qaqmaq texi» degən səz bilən ohxax mənədə (əng kəttik tax). □ **50:8 «Meni Aqlioquqi yenimdidur; kim manga ərz-xikayət kılalisun? ... Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa, aldimoqa kəlsun!»** — bu ayətkə qarıoqanda, qul sot kılınıp kəttik təhmət-xikayətlərgə uqraydu. ■ **50:8** Rim. 8:32,33

Pərwənilər ularni yutuwetidu».

¹⁰ — «Aranglarda Pərwərdigardin qorkidioğan, Uning qulining səzigə itaət qilidioğan kim bar? Qarangqululukta mangidioğan, yorukluqi bolmioğan kixi bolsa, Pərwərdigarning namioğa ixinip hatirjəmlənsun, Hudasioğa yələnsun!□

¹¹ Mana, əzliri üqün ot yaqidioğan, Ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioğan həmminglar!

Keni, öz otunglarning nurida, Əzünglar yaqqan məx'əllər arisida mendinglar; Biraq silər xuni qolumdin alisilərki: — «Azab-həsərət iqidə yatisilər!». □

51

Nijat-qutulux silərgə yəqin turidu!

¹ «I həkkaniylikka intilgüqilər,

□ **50:10 «Aranglarda Pərwərdigardin qorkidioğan, Uning qulining səzigə itaət qilidioğan kim bar?»** — bexarət boyiqə «Pərwərdigardin qorkux» həm «Uning qulining səzigə itaət qilix»tin ibarət ikki ix əməliyəttə ohxaxtur. □ **50:11 «Mana, əzliri üqün ot yaqidioğan, ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioğan həmminglar!... «Azab-həsərət iqidə yatisilər!»**» — bu türkümlə kixilər: «Hudadin heq nur kəlmidi həm kəlməydu» dəp öz-əzigə yol kərsitix üqün əzlining hiyalidiki «nur»ni yaqıdu. Əgər «nur» Hudaning Əzidin kəlgən bolmisa, sahta pəyqəmbərlərdin, insanalardiki pəlsəpələrdin yaki həlkning əzining hiyal-təpəkkuridin kəlgənlirining həmmisininə nətijisi ohxax bolup, ular həman: — «azab-həsərət iqidə yatıdu».

Pərwərdigarni izdigüqilər,
 Manga kulaq selinglar: —
 Silərnı yonup qıkarəyan taxka,
 Silərnı kolap qıkarəyan orəkkə nəzər selinglar;
² Atanglar İbrahiməya, silərnı tuəyup bərgən
 Sarahka nəzər selinglar;
 Qünki Mən uni yaloquz qeəqida qaqırdım,
 Uningəya bəht ata kıldım,
 Həm uni awundurdım.
³ Qünki Pərwərdigar Zionəya təsəlli bərməy
 qoymaydu;
 Uning barlıq harabə yərlirigə qoqum təsəlli
 beridu;
 U qoqum uning janggallirini Erən baəqisidək,
 Uning qəl-bayawanlırını Pərwərdigarning
 beəqidək kılıdu;
 Uningdin huxallıq həm xad-huramlıq,
 Rəhmətlər həm nahxa awazlırı tepılıdu.
⁴ Mening həlkim, gepimni anglanglar,
 Əz elim, manga kulaq selinglar;
 Qünki Məndin bir qanun-təlim kelidu,
 Wə Mən həküm-həqikətimni əl-yurtlar üqün bir
 nur kılıp tikləymən.
⁵ Mening həqkaniylikim silərgə yeqin,
 Mening niyatim yoloə qıkti;
 Mening biləklirim əl-yurtlarəya həküm-
 həqikətəni elip kelidu;
 Arallar Meni kütüp umid baəqlaydu,
 Ular Mening bilikimə tayinidu.
⁶ Bexinglarnı kətürüp asmanlarəya,
 Astinglarda turoyan yər-zeminəyimu qarap
 bekinglar;
 Qünki asmanlar is-tütəktək oqayib bolidu,

Yər-zemin bolsa bir tal kiyimdək konirap ketidu;
 Uningda turuwatқанlarmu ohxaxla əlidu;
 Birəq nijatim bolsa əbədil'əbədgiqidur,
 Mening həkқaniylikim hərgiz yanjilmaydu.

⁷ I həkқaniylikimni bilgənlər,
 Kəngligə qanun-təlimimni pükкən həlk,
 Manga quləq selinglar;
 İnsanlarning həqarətliridin qorқmanglar,
 Ulardiki kupurluқ wə oqaljirlaxlardin patiparaq
 bolup kətmənglar;■

⁸ Qünki küyə ularni kiyimni yəwaloқandək
 yəwalidu,
 Kurt yung yəwaloқandək yəwalidu;
 Birəq həkқaniylikim əbədil'əbədgiqidur,
 Mening nijatim dəwrdin-dəwrgiqidur. ■

*Hudaning wədilirini anglioқanlarning bir du-
 asi*

⁹ Oyoқan, oyoқan, küqni özünggə kiyim қilip
 kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!
 Qədimki waқitlarda,
 Ətkən zamanlardiki dəwrlərdə
 oyoқanoқiningdək oyoқan!
 Raқabni қiyma-қiyma қilip qəpiwətkən,
 Əjdihani sanjip zəhimləndürgən əsli Sən

əməsmu?□

¹⁰ Dengizni, dəhxətlik ھاڭلاردیکی sularni
qurutiwetip,

Dengizning tegilirini Sən həmjəmətlik qilip
qutkuzoqanlarning ətüx yoli qילוan Өzüng
əməsmu?■

¹¹ Xunga Pərwərdigar bədəl töləp qutkuzoqanlar
qaytip kelidu,

Ular nahxilarni eytip Zionoqa yetip kelidu;

Ularning baxlirioqa mənggülik xad-huramlıq
qonidu;

Ular huxallıq wə xadlıqqa erixidu;

Qayoqu-həsərət həm uq-nadamətlər bəder
qaqidu.

□ 51:9 «Oyoqan, oyoqan, küqni özüggə kiyim kilip
kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!... Rahabni
qiyma-qiyma kilip qepiwətkən, əjdihani sanjip
zəhimləndürgən əsli sən əməsmu?» — (1) muxu ayəttə
«Pərwərdigarning Biliki»gə qaritiloqan bir dua kərsitilidu.
Muxu duaqa boluqan birinçi jawab bizningqə 12-ayəttə
hatirilididu — demək, Mən hərdaim səgək turimən, sanga təsəlli
həm küq bərgüqidurmən. Bizningqə ikkinçi jawab 53-babta
axkarilididu. (2) «Rahab» — Misirning baxqa bir ismi, mənisi
«həkawurluq»tur. Babilliklarning həm Pələstinliklərnin
əpsanilirigə asasən, Huda dunyani yaritip tərtpkə selix üqün,
awwal dengizda turoqan bəzi yaman küqlər üstidin oqəlibə qilixi
kerək idi. Muxu küqlərnin birsinin ismi «Rahab» idi. Ayətkə
qariqanda muxu kona «əpsanilər»ning məlum asasi bar; muxu
yərdə Huda Өz həlkini Misirdin qikirip qutkuzoqanda, dengizni
qurutqan, xundaq qilip dengizdiki barlıq «yaman küqlirini»
asanla idarə qilidiloqanlikini kərsətkən. (3) Bizningqə muxu
yərdiki «əjdihə» 27-bab, 1-ayəttiki «lewiatan»dur. «Misirdin
qikix» waktida, Huda uni «sanjioqan», biraq tehi öltürgən
əməs. «Lewiatan» Xəytanning bir ipadisi bolup, (27-babta
deyilgəndək) ahırqi zamanlarda pütünləy bir tərəp qilinidu.

■ 51:10 Yəx. 43:16

12 Silərgə təsəlli bərgüqi Өzüm, Өzümdurmən;
 Өlүx aldida turoqan bir insandin,
 Teni ot-qəplərgə aylinip ketidioqan insan balisidin
 qorqup kətkining nemisi?□ ■

13 Asmanlarni kərgən,
 Yər-zeminning ulini saloqan Yasioquqing
 Pərwərdigarni untup yürisən,
 Xundakla kün boyi həlakət yürgüzməkqi
 boloqan zalimning kəhridin tohtawsiz qorqup
 yürisən;

Əmdi zalimning kəhri keni?□ ■

14 Bax əgkən əsir bolsa tezdin boxitilidu;
 U hanqoqa qüxməydu, xuning bilən ölməydu,
 Uning riskimu tügəp qalmaydu.□

□ **51:12 «Өlүx aldida turoqan bir insan»** — ibraniy tilida «өлүwatqan bir insan» degən qizik söz bilən ipadiliniidu. Bizningqə buning mənisi, Hudani tonumioqanlarning hayatimu olgən adəmgə ohxax bolidu degəndin ibarəttur. **«Silərgə təsəlli bərgüqi ... Өzümdurmən; ... (seni) teni ot-qəplərgə aylinip ketidioqan insan balisidin qorqup kətkining nemisi?»** — muxu ayəttiki «silər» ibraniy tilida «ərənqə rod»ta ixlitilgən bolup, bəlkim barlık həklərnı, «sən» bolsa «ayalqə rod» xəkildə bolup, bəlkim «Zion»ning özini kərsitixi mumkin. ■ **51:12** Zəb. 118:6-8; Yəx. 51:7

□ **51:13 «Asmanlarni kərgən, yər-zeminning ulini saloqan Yasioquqing Pərwərdigarni untup yürisən, xundakla kün boyi həlakət yürgüzməkqi boloqan zalimning kəhridin tohtawsiz qorqup yürisən...»** — muxu ayəttiki «sən» ibraniy tilida «ərənqə rod»ta bolup, bəlkim Ziondin sürgün boloqanlarni (yat əllərnıng bozək qilixioqa uqriqanlarni) kərsitixi mumkin; 14-ayətni kəring. ■ **51:13** Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 44:24 □ **51:14 «U hanqoqa qüxməydu, xuning bilən ölməydu»** — baxqa birhil təjimisı: «Uning ölüki (jinayətidək) orioqa taxliwetilməydu».

15 Mən bolsam dengizni qozqap, dolqunlarni hərkiřatküqi Pərwərdigar Hudayingdurmən; «Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar» Mening namimdur;□

16 Wə asmanlarni tikləxkə, Yər-zeminning ulini selixkə, Wə Zionqə: «Sən Mening həlqimdur» deyixkə, Mən səzümni aqzingqə quyqanmən, Sən *qulumni* qolumning sayisi bilən yapqanmən. □

17 I Pərwərdigarning qolidiki kəhrlik kədəhni iqiwətkən Yerusalem, Oyqan, oyqan, ornungdin tur; Adəmni wəhimigə saloquqi jam-kədəhni sən iqt- ing, birakla kətüriwəttinq;■

18 Uning tuqup bərgən barliq baliliri arisida uni yetəkligüdək heqkim yok, Uning beqip qong qilqan barliq baliliridin uning qolini tutup yeligüdək heqbirimu yok.

19 Bu ikki ix bexingqə qüxti — (Kim sən üqün iq aqritip yioqlar?!)

□ 51:15 «**«Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar» Mening namimdur**» — ibraniy tilida ««Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar» Uning namidur».

□ 51:16 «**«Asmanlarni tikləxkə, yər-zeminning ulini selixkə, wə Zionqə: «Sən Mening həlqimdur» deyixkə, Mən səzümni aqzingqə quyqanmən, sən qulumni qolumning sayisi bilən yapqanmən**» — muxu ayəttiki «Sən» bolsa əsli 9-10-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning quli»qə eytilqan gəp boluxi kerək; xunga biz «sən qulumni yapqanmən» dəp tərjimə kilduk. Əmdi 16-ayətkə qarışqanda Hudaning uningqə tapxuroqan wəzipiliri arisida, yengi asman-zeminni bərpa qilixmu bolqan bolidu. ■ 51:17 Yəx. 52:1

— Bulangqilik həm wəyranqilik,
 Aqarqilik həm kiliq;
 Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin? □ ■
 20 Sening baliliring həlsizlinip həxidin kətti,
 Torəa güxkən jərəndək hər bir koqining
 dokmuxida yatidu;
 Ular Pərwərdigarning kəhri bilən,
 Hudayingning tənbihi bilən tolduruldi; ■
 21 Xunga hazır buni anglap koy, i har boləqan,
 — Məst boləqan, birək xarab bilən əməs: —
 22 Əz həlkining dəwasini yürüzgüqi Rəbbing
 Pərwərdigar,
 Yəni sening Hudaying mundak dəydu: —
 «Mana, Mən qolungdin adəməni wəhimigə sa-
 lidoqan jam-kədəhni,
 Yəni kəhrimgə toloqan kədəhni eliwaldim;
 Sən ikkinqi uningdin həq iqməysən;
 23 Mən uni seni harliwatqanlarning kəlioqə
 tutkuzimən;
 Ular sanga: «Biz üstüngdin dəssəp ətimiz, egilip
 tur» dedi;
 Xuning bilən sən teningni yər bilən təng kəlip,
 Üstüngdin ətküqilər üqün əzüngni koqidiki yol
 kilding».

52

1 — Oyoqan, oyoqan, i Zion, küqüngni kiyiwal,

□ **51:19** «Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin?» —
 baxka birhil təjimi: — «Məndin baxka həqkim sanga təsəlli
 berəlməydu». ■ **51:19** Yəx. 47:9 ■ **51:20** Yioq. 2:11,12

I Yerusalem, mukəddəs xəhər, gözəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal;

Qünki bundin baxlap sünnət qilinmioqanlar yaki napaklar iqinggə ikkinqi kirməydu. □

² Topa-qangdin qikiqip əzüngni silkiwət;
Ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem;
Əzüngni boynungdiki zənjirlərdin boxitiwətkin,
i tutkun boləqan Zion kizi! □

³ Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Silər əzünglarni pulsiz setiwətkənsilər;
Pulsiz qayturup setiwelinisilər». □

⁴ Qünki mundaq dəydu Rəb Pərwərdigar: —
Həlkim dəsleptə Misiroqa musapir süpitidə
qüxkənikən,

□ **52:1** «— **Oyoqan, oyoqan, i Zion, küqüngni kiyiwal, i Yerusalem, mukəddəs xəhər, gözəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal**» — bu ayətkə qarışanda Hudaning oşəzi Ziöndin ötti, mehir-xəpkətlik küni kəldi. Biraq kəndəq səwəbtin mundaq boləqanliqini Huda pəyoşəmbərgə tehi ayan qilmioqan; təwəndə, 52:13-53:12də səwəbi ayan qilinidu. «**gözəl kiyim**» — ibraniy tilida ibadəthanida ixləydiqan «qurbanliq qiloşuqi» kəşinlarning məhsus kiyim-keqəklirini kərsitidu. Demək, Ziöndikilərninq həmmisi kəşinlar bolup, ularning Hudaşəqə yekinxlixip, məhsus ibadət qilix həşuqi bar bolidu. □ **52:2** «**Topa-qangdin qikiqip əzüngni silkiwət; ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem**» — muxu ayətni 47-bab, 1-ayət bilən selixtursaq, Yerusalemning əşwali Babilningkining əksişəq bolidu. Xu yərdə «I Babilning pak kizi, kelip topa-qangşəq oltur; i kaldiyələrninq kizi, təhting yəşq yərgə oltur!» deyilidu. Xu ayətkə qarışanda Yerusalemning olturoqan orni bir təht bolidioqanliqi əhtimalşəqə yekinx. □ **52:3** «**pulsiz qayturup setiwelinisilər**» — «pulsiz» yaki «pul bilən əməş» — demək, muxu hərlükning bir bahəsi bar. Kəndəq bahə tehi ayan qilinmioqan; 52:13-53:12-ayətlərgə kəlgəndila zor qimmətlik bahə ayan qilinidu.

Xundaqla yeqında Asuriyə ularni əzgən yərdə, □ ■

⁵ (Əmdi hazır həlkim pulsiz elip kelingində, — dəydu Pərwərdigar)

Mening karim bolmamdikən?

Ular üstidin həkümranlik qiloquqilar ularni zar qaxxatqan, — dəydu Pərwərdigar, —

Xundaqla namim bolsa kün boyi tohtawsiz həkərləngən tursa,

Mening karim bolmamdikən?!» □ ■

⁶ Xunga Əz həlkim Mening namimni bilidu;

Xunga xu küni ular Mening «U» ikənlikimni, xundaqla ularoqa: «Kər, Meni!»

□ 52:4 «**Həlkim dəsleptə Misiroqa musapir süpitidə qüxkənəkən, xundaqla yeqında Asuriyə ularni əzgən yərdə,...**» — mumkinçiligi barki, Misirdiki Israillaroqa zalim bolqan Pirəwn əslidə Asuriyəlik idi (u «Hiskos»lardin çikqan). Əmma bizningqə «Asuriyəlik» muxu yərdə Sənnaherib qatarlik Asuriyə padixahlirini kərsitidu. ■ 52:4 Yar. 46:6 □ 52:5

«**... (əmdi hazır həlkim pulsiz elip kelingində, — dəydu Pərwərdigar) Mening karim bolmamdikən? Ular üstidin həkümranlik qiloquqilar ularni zar qaxxatqan, — dəydu Pərwərdigar, — xundaqla namim bolsa kün boyi tohtawsiz həkərləngən tursa, Mening karim bolmamdikən?!**» —

4- wə 5-ayətning mənisini birləxtürüp oylax kerək. Yəqubning jəməti Israil əslidə Misir padixahining təklipi bilən xu yərgə barqan; keyinki dəwərdiki Pirəwn Israiloqa asiylik qilip ularni ezixkə baxliqan. Huda ularni karamət məjizilər bilən qutquzqan. «Yeqında» (4-ayət) Asuriyə Israiloqa hujum qiloqan (bu ix Hudaning tərbiyə jazasini qismən kərsitixi üçün bolqan), birəq Huda yənila ularni karamət yol bilən qutquzqan. «Əmdi hazır...» Israillar (Hudaning jazasi ularning üstidə ada qilinqandin keyin) intayin biadil muamiligə muptila bolsa, Huda qoqum tehimu karamət ixlarni kərsitip ularni qutquzidu, deməqçi. ■ 52:5 Əz. 36:20,23; Rim. 2:24

dəydiqanliqimni bilidu.

Pərwərdigar Zionoqa kelidu!

⁷ Taqlar üstidə hux həwər elip kəlgüqining ayaqliri nemidegən güzəl-hə!

U aram-hatirjəmlikni jakarlaydu,

Bəhtlik hux həwərni elip kelidu,

Nijat-қutuluxni elan қilidu,

U Zionoqa: «Hudaying həmmigə həküm süridu!»■

⁸ Kəzətgiliringning awazini angla!

Ular awazini kətüridu,

Nahxilarni yangritip towlaydu;

Qünki Pərwərdigar Zionni elip қaytkanda, ular öz kəzi bilən kəridu!□

⁹ I Yerusalemning harabiliri, nahxilarni yangritip təntənə қilinglar!

Qünki Pərwərdigar Əz həlқigə təsəlli bərgən,

U Yerusalemni həmjəmətlik қilip қutқuzoqan!

¹⁰ Pərwərdigar əlləring həmmisining aldida Əz muқəddəs Bilikini eqip ayan қiloqan;

Xuning bilən yər-zeminning barliқ qət-yaqiliri

■ 52:7 Nah. 2:1; Rim. 10:15 □ 52:8 «... **Pərwərdigar Zionni elip қaytkanda...**» — demək, Pərwərdigar Zionni (Əz həlқini) əslidiki jayıoqa қayturidu. Baxқа ikki hil təjimişi: «Pərwərdigar Zionni əsligə kəltürginidə...», «Pərwərdigar Zionoqa қaytkanda...». Əməliyəttə bular bir gəp — «Zək.» 1:16ni kəring.

Hudayimizning nijat-қutuluxini kəridu. □ ■

11 Qikip ketinglar, qikip ketinglar;

Həq napak nərsigə təgməy xu yərdin qikip ketinglar;

Uning otturisdin qikip ketinglar;

Pərwərdigarning mukəddəs қақа-қуқилirini kətürgüqilər, өзünqlarni pak tutunglar; □ ■

12 Qünki silər aldirioqan peti əməs,

Patiparaq қаққан peti əməs qikip ketisilər;

Qünki Pərwərdigar aldinglarda mangidu,

Israilning Hudasi arқа muһapizətqinglar bolidu.

*Pərwərdigarning қulining қurbanliқi —
өлүmi, dəpnə қilinixi һәм tirildürүlüxi*

13 « — Kərunqlarki, Mening қulum danalıқ bilən ix kəridu,

U *aləm aldidə* kətürүlidu, yukiri orunoqa қiqirilidu, naһayiti aliy orunoqa

---

□ 52:10 «Pərwərdigar əllərninğ һəmmisining aldidə Öz mukəddəs Bilikini eqip ayan қiloqan» — deməк, Huda karamət ix қilixқа təyyar turux üqün «yəngni түrgən»! «Yər-zeminning barlıқ qət-yaqiliri Hudayimizning nijat-қutuluxini kəridu» — muxu yərdə «kərüx» bəlkim kəzi bilən kərüxnə һәм өз bexidin өtküzүxnimu bildüridu. ■ 52:10 Zəb. 98:1-2; Luқа 3:6 □ 52:11 «mukəddəs қақа-қуқилar» — Hudaning ibadəthanisida ixlitilidu. Musa pəyoqəmbərgə берilgən қanunoqa asasən bu қақа-қуқилarni pəқət қаһinlar wə ularning һəmjəməttikiliri (pak һələттə bolsa) kətүrsə bolidu; biraq 1-ayətkə қariqanda, Hudaning barlıқ һəlkining muxu imtiyazi bar. ■ 52:11 2Kor. 6:17; Wəһ. 18:4

erixtürüldü. □ ■

¹⁴ Ləkin nuroqun kixilər seni kərüp, intayın həyran kəlixidu,

— Qünki uning qirayi baxqa hərəkəndikiningkidin kəp zəhimləngən,

Kulning kiyapiti xu dərijidə buzuwetilgənki, uningda hətta adəm siyaqımu qalmioqan! □ ■

¹⁵ U xu yol bilən nuroqun əllərning üstigə *kan* qaqudu.

Hətta xaş-pədixahlar mu uning karamitidin aozini tutupla qalidu;

Qünki əzlrigə əzəldin eytilmioqanni ular kərələydu,

Ular əzəldin anglap baxmioqanni

□ **52:13** «— **Kərünglarki, Mening kulum danalıq bilən ix kəridü,..**» — «Pərwərdigarning quli» toqruluk «kul küyləngən nahxa» degən ataklık tət xeir bar. Bu «nahxilar» 42:1-9-ayət, 49:1-13-ayət, 50:4-11-ayət həm 52:13-53:12-ayət kiqə dawam qilidu. «Kərünglarki... Mening kulum...» degən sözlər əng ahirkı «kul küyləngən nahxa»ning baxlinixidur. Muxu əng ahirkı «nahxa» ilgiriki nahxilarning sirlirini yexip beridu. ■ **52:13** Yəx. 11:2, 3; Əf. 1:20, 21; Fil. 2:9-11 □ **52:14** «**Ləkin nuroqun kixilər seni kərüp, intayın həyran kəlixidu**» — «seni» xubhisizki «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu. ■ **52:14** Yəx. 53:3

qüxinələydu. □ ■

53

Dawami

¹ Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən?

Həm «Pərwərdigarning Biliki» boləuqi kingimu ayan kəlinən? □ ■

² U bolsa *Pərwərdigarning* aldida huddi yumran maysidək,

Yaki huddi kəşjirək tupraqta tartkan bir yil-tizdək əsidu;

Uningda jəzbidarlik yaki həywə yok bolidu,

□ **52:15** «U xu yol bilən nuroqun əllərninğ üstigə kan qaqidu» — Təwratta, Musa pəyoqəmbər arkilik qüxürülgən kanun boyiqə, qurbanlik kəlinən həywaning keni arkilik, kixilərninğ gunəhliri «yepilatti» yaki «yuyilatti». Gəhida, buni ipadiləx üqün, kəşinlar (ibadəthanida həywanlarni qurbanlik kəluquci məhsus hadimlar) qurbanlikning kəninini kixilərninğ üstigə qaqatti wə bu arkilik kixilərninğ gunəhliri yuyilatti. Biz tərjimidə qüxinixlik bolsun üqün «kan» degən səzni kəxtuk. Bular ibraniy tilida bir səz bilən, yəni «qaqidu» bilən ipadilinidu. Əmdi muxu yərdə zadi kəndək qurbanlikning kəninini «qaqidu»? Jawab keyinki ayətlərdə tepilidu. ■ **52:15** Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21 □ **53:1** «**Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən? Həm «Pərwərdigarning Biliki» boləuqi kingimu ayan kəlinən?»** — muxu ayəttin kərələymizki: — (1) «Pərwərdigarning Biliki» bir xəhs bolidu (2-, 3-ayətnimu kərunğ). Təwəndiki 2-12-ayətlərgimu kəriqanda, «Pərwərdigarning Biliki» bilən «Pərwərdigarning kəli» bir gəp. (2) Pərwərdigarning «ayan kəlixi» yaki wəhəysi bolmisa, həqkim uni toniyalmaydu. ■ **53:1** Mis. 6:6; 15:6; Zəb. 98:1; Yəx. 51:5, 9, 10; Yə. 12:38; Rim. 10:16

Biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb kıləudək tək-i-turkimu yok bolidu. □ ■

³ U kixilər tərpidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraqlixidu;

U kəp dərd-ələmlik adəm bolup,

Uningə azab-okubət yar bolidu;

Xuning bilən uningdin yüzlər qaqurulidu;

U kəmsitilidu, biz uni heq nərsigə ərziməs dəp həsablidu. □ ■

⁴ Birək əməliyəttə bolsa,

U bizning qayoqu-həsritimizni kətürdi,

Azab-okubətlirimizni öz üstigə aldi.

Biz bolsaq, bu ixlarni u wabaqə uqriəlanlikidin,

Huda tərpidin jazalinip uruloəlanlikidin,

Xundaqla kiyin-kistakka elinoəlanlikidin dəp

□ 53:2 «U ... huddi qəojirək tupraqta tartқан bir yiltizdək əsidu; uningda jəzbidarlik yaki həywə yok bolidu, biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb kıləudək tək-i-turkimu yok bolidu» — «Pərwərdigarning kuli»ning tuəluxi həm uning əsüp yetilixi gərqə məjjə bolsimu, heqkim uning «Pərwərdigarning Biliki» ikənlikini bilməy, uningə pisənt kilmaydu. Əməliyəttə maysa wə yiltizlar qandaqmu qəojirək yərdin ünüp qıksun?! ■ 53:2 Ayup 8:11 □ 53:3 «U kixilər tərpidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraqlixidu,...» — kixilər: — «Kelip qıqixi, turmuxi wə turki jəhəttin muxundaq addiy adəm qandaqmu «Pərwərdigarning Biliki» bolidu?» dəp oyluxi mumkin. ■ 53:3 Zəb. 22:6-8; Yəx. 49:7; 52:14; Mar. 9:12

qariduk! □ ■

⁵ Lekin u bizning asiyliklirimiz tüpəylidin yarilandi,

Bizning gunahlirimiz üqün zəhimpləndi;

Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlilik taptuq,

Həm kəmçidin boləlan yariliri arkilik biz xipamu taptuq. □ ■

⁶ Həmmimiz huddi qoylardək yoldin ezib,

Hərbirimiz özimiz halioqan yoloqa mangoqaniduk;

Birəq Pərwərdigar həmmimizning kəbihlikini uning üstigə yioqip yūklidi. ■

□ 53:4 «**Birəq əməliyəttə bolsa, u bizning qayoqu-həsritimizni kətürdi, azab-oqubətlirimizni öz üstigə aldı. Biz bolsəq, bu ixlarni u ...Huda tərpidin jazalinip uruloqanlikidin, xundəklə kiyin-qistəklə elinoqanlikidin dəp qariduk!**» — bu bexarəttə peillar kəpingə «ətkən zaman xəklidə» yeziloqanliki oqurmənlər üqün bir az oqəlitə tüyuluxi mumkin. Bu bexarətlər bolsa, kəlgüsi, yəni tehi yüz bərmigən ixlarni aldin eytkən bolsa, nemixkə «ətkən zaman xəklidə» ipadilinidu? Ixinimizki, Həmmigə Qadir Hudayimiz aldida, kəlgüsidiki, yəni tehi yüz bərmigən iqlar huddi burunqi yaki bügünki iqlarəqa ohxaxla roxən həm enik turidu, əlwəttə. Bu bexarətlərdə, Yəxaya pəyoqəmbər Muqəddəs Rohning qabiliyiti bilən kəlgüsidiki məlum bir zamanda bolup otkinidəklə, bexarət berilgən ixlarni, alliburun yüz berip boləlan ixlarni kərgəndək enik kəridu. Peilning «ətkən zaman xəkli»ni ixlitixning əhmiyiti xuni ispatlayduki, Hudaning nəziridiki «Əzining quli»ning əlümi, əlmisəqtin buyənki əng əhmiyətlilik, əng muhım wə əng uluəq ix, xundəklə mənggülik bir pakit. ■ 53:4 Mat. 8:17 □ 53:5 «**Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlilik taptuq**» — ibrəniy tilda «bizgə aram-hatirjəmlilik yətküzgüqi jəza uning bexioqə qüxti». ■ 53:5 Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pet. 2:24 ■ 53:6 1Pet. 2:25

⁷ U qiynilip, azab qəkkən bolsimu eoiz aqmidi;
U huddi boquz laxka yetiləp mengiloan
paklandək boquz laxka elip mengildi,
Xundakla yung kırkıoquqilar aldida koy ün-
tinsiz yatqandək, u zadila eoiz aqmidi. □ ■

⁸ U qamap koyulup, hək soraktin məhrum bolup
elip ketildi,

Əmdi uning əwladini kimmu bayan kılalisun?!
Qünki u tiriklərnin zeminidin elip ketildi,
Mening həlqimnin asiyliki üqün u waba bilən
uruldi. □ ■

⁹ Kixilər uni rəzillər bilən ortaq bir gərgə bek-
itkən bolsimu,

Lekin u ölümidə bir bay bilən billə boldi,
Qünki u heqqaqan zorawanlik kılıp bəqmioan,
Uning aqzidin birər eoizmu hiylə-mikirlik söz

□ **53:7 «U qiynilip, azab qəkkən bolsimu eoiz aqmidi»** — baxka birhil tərjimisi: «U qiynaldi, biraq özini təwən tutup aqzini aqmidi». «U **huddi boquz laxka yetiləp mengiloan paklandək boquz laxka elip mengildi, xundakla yung kırkıoquqilar aldida koy ün-tinsiz yatqandək, u zadila eoiz aqmidi**» — muxu paklanlar wə koylar nemə ixning öz aldida turidioanliqini bilməydu, əlwəttə; biraq kul bilidu həm pütün wujudi həm ihtiyari bilən özini Pərwərdigarning halioqini xu dəp uni qobul kılıp, özini pida kılıdu. ■ **53:7** Mat. 26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32 □ **53:8 «U qamap koyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi»** — baxka bir-ikki hil tərjimisi bar: — «U qamap koyulup, sorakka tartilix bilən elip ketildi» yaki «U rəhimsizlik bilən, heq sorakka tartilmayla elip ketildi», yaki «U har kılinoqanda, u (adil) sot kılınıx hoqukidin məhrum boldi». «**Əmdi uning əwladini kimmu bayan kılalisun?!**» — baxka birhil tərjimisi: «Əzining dəwridikilər bolsa, (ular arisida) kim (bu ixlaroqə) ətiwarlıdi». ■ **53:8** Zəb. 22:30; Yəx. 53:10

tepilmas. □ ■

¹⁰ Biraq uni ezixni layiq kergən Pərwərdigardur;

U uni azabqa qəmüldürgüzdi.

Gərqə u öz jenini gunahni yuyidioqan qurbanliq
qiloqan bolsimu,

Lekin u özining uruq-əwladlirini qoqum körüp
turidu,

Xundaqla uning kəridioqan künliri uzartilidu;

Wə Pərwərdigarning kəngli səyünidioqan ixlar
uning ilkidə bolup, rawaj tepip əməlgə axu-

□ **53:9 «u ölümida ...»** — ibraniy tilida muxu yərdiki «ölümi» degən səz, «kəplük xəklidə», «ölümliri» dəp elinoqan; bu səz «kul»ning ölümünün dəhşətlik boluqanlıqini, xundaqla uning ölümünün əhmiyitining kəp tərəplimilik boluqanlıqini kərsətsə kerək. **«U ölümida bir bay bilən billə boldi»** — muxu bexarətning əməlgə axuruluxi, Injil «Mat.» 27:57-ayəttin yaki «Yuh.» 19:38-ayəttin enik tepilidu. ■ **53:9** 1Pet. 2:22; Mat. 27:57-60

rulidu. □ ■

¹¹ U əzi tartkan japaning mewisini kərüp məmnun bolidu;

Həkkaniy boluquçi Mening kulum əzining bilimliri bilən nuroqun kixilərgə həkkaniylikni yətküzidu.

Qünki u ularning kəbihlıklarini əzigə yükliwalidu. □ ■

□ **53:10 «Gərgə u öz jenini gunahni yuyidioqan qurbanlik qiloqan bolsimu,...»** — yənə birhil tərjimişi: — «Gərgə u (Huda) uning jenini gunahni yuyidioqan qurbanlik qiloqan bolsimu,...» Muxu ayəttiki «gunahni yuyidioqan qurbanlik» (ibraniy tilida «axam» deyilidu), Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən Təwrat 3-kisim, yəni «qurbanliknamə» süpitidə boluqan «Lawiylar» degən kitabta, muxu hil qurbanlik «adəm bilən Huda»ni həmdə «adəm bilən adəm»ni inaklaxturidioqan, yəni «itaətsizlik qurbanliqi» dəp ataloqan («Lawiylar», 5-babni kərüng). **«uning kəridioqan künliri uzartilidu»** — Pərwərdigarning küli 8-ayətkə əsasən pərzəntsiz «əwladi yok» həlda əldi. Birak muxu bayanlaroqa əsasən u hazır həyat həmdə uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalki bəbtiki 15-ayəttə «kan qeqiloqan» nuroqun «yat əllər», yəni təwəndiki 11- həm 12-ayəttiki əzigə ixəngən, «həkkaniylik yətküzülgən» «nuroqun kixilər» bolmay kim bolsun? U əlgən bolsa, muxu ix əlümdin tirilgəndin keyin boluxi kərək; demək, Pərwərdigarning küli əlümdin tirilidu. **«Pərwərdigarning kəngli səyüniديوqan ixlər uning ilkidə bolup, ... əməlgə axurulidu»** — muxu bayanəqa əsasən, kül əlümdin tirilgəndin keyin Huda uning qəlioqa ələmdiki bərlük ixlərnə tapxuridu. ■ **53:10** Zəb. 22:30; Yəx. 53:8; Yəx. 8:18; Zəb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yh. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pet. 2:9 □ **53:11 «Həkkaniy boluquçi Mening kulum əzining bilimliri bilən nuroqun kixilərgə həkkaniylikni yətküzidu»** — muxu yərdiki «nuroqun kixilər» uningəqa ixiniديوqan məmin bəndilər, yəni uning (10-ayəttiki) «uruq-əwladi» bolidu. «Nuroqun kixilər» deyilgini «həmmə adəm» degənlik əməs, əlwəttə. ■ **53:11** Ibr.12:2; Rim.5:18, 19

12 Bu ixliri üçün Mən xu «nuroqun kixilər»ni uningoa hədiyyə qilip nesiwisi qilimən, Xuning bilən u əzi küqlüklərni oənimət süpitidə üləxtürüp beridioqan bolidu; Qünki u ta əlüxkə kədər «*xarab hədiyyə*»ni təkkəndək, əz jenini tutup bərđi, Xundakla əzining asiylik qiloquqilarning qatarida sanilixioqa yol qoydi. Xuning bilən u nuroqun kixilərnin gunahini əz üstigə aldi, Əzini asiylik qiloquqilarning ornioqa qoyup ular üçün dua qildi». □ ■

54

□ 53:12 «**Bu ixliri üçün Mən xu «nuroqun kixilər»ni uningoa hədiyyə qilip nesiwisi qilimən**» — «nuroqun kixilər» əzining ailisi (10-ayəttki) «uruk-əwladi», Huda uningoa bərgən «rohij pərzəntliri», «əzining adəmliri»dur. «**Xuning bilən u əzi küqlüklərni oənimət süpitidə üləxtürüp beridioqan bolidu**» — muxu «küqlüklər» bəlkim 52-bab, 15-ayəttiki «xah-padixahlar» qatarliqlarni kərsitixi mumkin. Demək, Pərwərdigarning quli «Padixahlarınin Padixahi», Xahinxah bolidu. «**U ta əlüxkə kədər «xarab hədiyyə»ni təkkəndək, əz jenini tutup bərđi**» — Musa pəyoqəmbər arkilik Israiloqa berilgən «qurbanliq tüzümi»də, pütünləy Hudaqa atap kəydürüldioqan «kəydürmə qurbanliq» üstigə «xarab hədiyyə» təküldi; bu «qurbanliqning toluqlimisi» dəp qarilidi. «**asiylik qiloquqilarning qatarida sanaldi**» — bəlkim ikki mənisi təng boluxi mumkin; (1) əzini asiylarqa wəkil qilip ular üçün jaza tartti; (2) əzi «jinayətqi» dəp qaraldi (ibranij tilida «asiylik qiloquqilar» həm «jinayətqilər» bir söz). ■ 53:12 Mar. 15:28; Luqa 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28

Pərwərdigarning qulining əjirining birinçi nətijisi •••• Zionning Hudaning ətrapiya yiqilip uning bilən inaqlixixi

¹ — Təntənə qıl, i pərzənt kərmigən tuoqmas ayal!

Nahxilarni yangrat, xadlinip towla, i toloqak tutup baqimioqan ayal!

— Qünki qerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur! — dəydu Pərwərdigar, — □ ■

² Qediringning ornini kengəytip, Turaloquliringning etiklirini ular yaysun; Küqüngni heq ayimay qedir taniliringni uzartkin,

Kozukliringni qingaytkin; □

³ Qünki sən ong wə sol tərəpkə kengiyisən; Sening əwlading baxqa əllərnə igələydu; Ular qerib xəhərlərnə aqalilik qilidu.

⁴ Korkma, qünki sən heq hijaləttə bolmaysən, Heq uyatka qaldurulmaysən, Qünki yərgə heq qaritilip qalmaysən, Qünki yaxliqingdiki hijilqanliqni untuysən, Tulluqungning aqanitini heq esinggə kəltürəlməysən.

⁵ Qünki seni yaritip Xəkilləndürgüqing bolsa sening ering,

□ **54:1 «qerib ayalning balilir»** — xübhisizki, ««Pərwərdigarning quli»ning uruq-əwladi» deqenlik bilən barawərdur. Qünki muxu balilarni qerib ayal əzi tuoqmioqan. Muxu babtiki barliq bərikətlər yənə xübhisizki, qulning jəpəlik əjiridin kəlgən nətijidur. Qulning «birinçi wəzipisi» «Yaqupni Hudaoqa yiqip qayturux»tur. Muxu babtiki tema dəl xudur.

■ **54:1 Gal. 4:27** □ **54:2 «turaloquliringning etiklirini ular yaysun»** — «ular» bəlkim qaytip kəlgən «qerib ayalning baliliri» (1-ayət).

Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigar Uning nomi;
Həmjəmət-ƘutƘuzoƘuqing bolsa Israildiki
Mukəddəs Boləuqi,
U barliq yər-zeminning Hudasi dəp atilidu.

⁶ Qünki Pərwərdigar seni qaqirdi,
— Huddi eri əzidin waz kəqkən, kəngli sunuƘ
bir ayaldək,
YaxliƘida yatliq bolup andin taxliwetilgən bir
ayalni qaqiroqandək qaqirdi» — dəydu sening
Hudaying;□

⁷ Mən bir dəƘikə səndin ayrilip kəttim,
BiraƘ zor kəyümqanliq bilən seni yenimoƘa
yioqimən;

⁸ OƘəzipimning texixi bilən Mən bir dəƘikila
yüzümni səndin yoxurup qoydum;
BiraƘ mənnggülük meħir-muħəbbitim bilən
sanga kəyümqanliq kərsitimən» — dəydu
Həmjəmət-ƘutƘuzoƘuqing Pərwərdigar.

⁹ Muxu ixlar huddi Nuħ *pəyoƘəmbər* dəwridiki
topan suliridək bolidu —
Mən Nuħ dəwridiki sular ikkinqi yər yüzini
besip ətməydu dəp kəsəm iqkinimdək, —

□ 54:6 «Huda seni ... huddi eri əzidin waz kəqkən, kəngli sunuƘ bir ayaldək, yaxliƘida yatliq bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qaqiroqandək qaqirdi» — degən sozlər muxu yərdə muħim. Israil: «Huda meni taxlap kətti» degən tuyoƘuda bolidu. Əməliyəttə bolsa Huda adil boləqanliqi üqün ulardin ayrilip kətti; ularning Hudadin yüz əruxi bilən Huda ulardin «ajrixip kətkən». Bu ixlar 50-bab, 1-3-ayəttə tiləqə elinoqan. BiraƘ muxu yərdə Huda Əz xəpƘitini kərsitip bu ixlarni tiləqə almaydu; U pəƘəttə 8-, 9-ayəttə: — «Mən (səndin oƘəzəplinip) bir dəƘikə səndin ayrilip kəttim» — dəydu.

Mən xundak kəsəm iqlkənmənkı,
Səndin ikkinqi ɔzəzəplənməymən,
Sanga ikkinqi tənbiħ bərməymən.■

¹⁰ Qünki taqlar yökilidu,
Dənglərmu yətkilip ketidu,
Biraq meħir-muħəbbitim səndin hərgiz
kətməydu,
Sanga aram-hatirjəmlik bərgən əhdəmmu
səndin neri bolmaydu»
— dəydu sanga kəyümqanlik kiləuqi
Pərwərdigar.

Yengi Yerusalemning parlak keləqiki

¹¹ I har boləqan, boranda uyan-buyan
qayqaləqan, heq təsəlli kilinmiəqan *kiz*,
Mana, Mən taxliringni rəngdar semont lay bilən
kirlaymən,

Kək yaqutlar bilən ulungni salimən;

¹² Parkirak munarliringni ləəllərdin,
Dərwaziliringni qaknak yaqutlardin,
Barlik sepilliringni jawahıratlardin kilip
yasaymən.□

¹³ Sening baliliringning həmmisi Pərwərdigar
təripidin əgıtilidu;

Baliliringning aram-hatirjəmliki zor bolidu!■

¹⁴ Sən həkəkaniylik bilən tiklinisən;

Sən zulumdin yirak,

■ 54:9 Yar. 9:11 □ 54:12 «Parkirak munarliringni ləəllərdin, ... barlik sepilliringni jawahıratlardin kilip yasaymən» — kona dəwrlərdə bəzi xəhərlərdiki sepilda munarlarəa aptapning əksi qüxidiəqan tax əynəklər ornıtilip, «kuyaxlar» dəp atilatti. Muxu yərdə biz «parkirak munarlar» dəp tərjimə kilduk. ■ 54:13 Yħ. 6:45

(Qünki sən heq qorkmaysən)

Wəhxəttinmu yirak turoquci bolisən,

Qünki u sanga heq yekinlaxmaydu.

¹⁵ Mana, birərsi haman yioqilip sanga hujum qilsa,

(Biraz bu ix Mening ihtiyarimda bololan əməs),

Kimki yioqilip sanga hujum qilsa sening səwəbingdin yikilidu.

¹⁶ Mana, kəmür otini yəlpütüp,

Əzigə muwapik bir qoralni yasioquci təmürqini Mən yaratqanmən,

Həm har kilix üçün həlak kiloquqinimu Mən yaratqanmən;□

¹⁷ Sanga qarxi yasalan heqkandak qoral karqa kəlməydu;

Sanga ərz-xikayət kiloquci hər bir tilni sən mat kilisən.

Mana xular Pərwərdigarning qullirining alidioan mirasidur!

□ **54:16 «Mana, kəmür otini yəlpütüp, əzigə muwapik bir qoralni yasioquci təmürqini Mən yaratqanmən, həm har kilix üçün həlak kiloquqinimu Mən yaratqanmən»** — demək, Mən bolmisam muxu qorallar həm ixlətməkqi boluquqilar bolmaytti; ularning həmmisi Mening qolumda, Mən bilən dost bolsang ularning wəhimiliri nemə hesablinatti? 17-ayətnimu kərüng.

Ularning həkkanilyliki bolsa məndindur! □

55

Pərwərdigarning qulining əjirining ikkinqi nətijisi •••• Uning dunyağa sunoqan yengi həyatqa igə boluxqa təklipi

¹ Høy! Barliq ussap kətkənlər,

Suoğa kelinglar!

Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar;

Mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab

həm süt setiwelinglar; □ ■

□ **54:17 «Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidioqan mirasidur!»** — muxu ayətқиғə Yəxaya

«Pərwərdigarning quli»ni pəkət birlik xəklidə tiloqa aldi. Biraq «yengi Yerusalem»da «Pərwərdigarning kulliri» bar — yəni «Pərwərdigarning quli»ning uruk-əwladı, u gunahlırını kətürüp qutkuzoqan «həkkanilylik yətküzgən»lırı bar. Ular hazır bəlkim «Pərwərdigarning quli»oqa ohxax pəzilətlik, güzəl muhəbbətlik harakterida bolup, xundakla uningoqa ohxax Hudağa toluq ibadətlik hizmət qilidu. □ **55:1**

«**Suoğa kelinglar!**» — ibraniy tilida «su» köplük xəklidə bolup («sularoqa kelinglar!»), suning köplükini bildüridu.

«**Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar; mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab həm süt setiwelinglar!**» — Huda Yəxaya arkilik koqidiki satarməndək pütün dunyağa söz qilidu. Biraq u heqkəndək gəp satmaydu, əlwəttə.

Əmdi Hudaning muxu iltipatioqa pul bilən erixkili bolmisa, uningoqa kəndək bahada erixkili bolidu? Jawab dəl 3-ayəttə deyilidu: — u bolsa pəkətlə adəmnin Hudağa kulak selixtiki dikkitidin ibarət. Qünki 53-babta kərginimizdək, Hudaning mehır-xəpkiti bilən Pərwərdigarning quli barliq insan uqün qurban bolup bədəl tələydu. ■ **55:1** Yh. 7:37,38

² Nemixka həqiqiy ax-nan bolmaydioğan nərsigə pul həjləysilər?

Əjiringlarni adəmni heq qanaətləndürməydioğan nərsilər üçün sərp qilisilər?

Gepimni kəngül qoyup anglanglar, yahxisidin yənglar,

Kənglünqlar molqılıqtin qanaətlinidu;□

³ Manga kulak selinglar, yenimoşa kelinglar;

Anglanglar, jeninglar həyatka erixidu;

Wə Mən silər üçün mənngülük bir əhdə tüzüp berimən: —

Xu əhdə — Dawutka wədə qilinoğan mehir-xəpkətlərdu!□ ■

⁴ Mana, Mən uni əl-yurtlaroşa guwahqi süpitidə, Əl-yurtlaroşa yetəkqi həm sərkerdə süpitidə

□ 55:2 «Nemixka həqiqiy ax-nan bolmaydioğan nərsigə pul həjləysilər? Əjiringlarni adəmni heq qanaətləndürməydioğan nərsilər üçün sərp qilisilər?»

— oqurmənlərnin esidə bolux kerəkki, 44-bab, 20-ayəttə, Huda Əzini tonumioğanlar toquruluk «uning yegini küllərdu!» degənidi. «Kənglünqlar molqılıqtin qanaətlinidu» —

ibranıy tilida «jeninglar molqılıqtin qanaətlinidu». □ 55:3

«Mən Dawutka wədə qilnoğan mehir-xəpkətlər» — muxu sözlər «Zəbur» 18-küy həm 89-küydin elinoğan. Huda xu küylərdə Dawut pəyoşəmbərgə ikki wədinı bərgən: (1) Dawutning bir əvladi uning təhtidə mənngü olturidu. (2) muxu əvladi pəkət İsrailoşıla əməs, bəlki jahəndiki barlıq əl-yurtlar üstidin həkümranlıq qilidu. Təwəndiki 4-ayəttə muxu kixi dəl «Pərwərdigarning quli» ikənliki enik kərunidu; uning xapaiti bilən muxu bərikətlər «nə bədəl nə pul təliməyla» wujudka qikidu. ■ 55:3 Ros. 13:34

təkdım kıldım —□

⁵ — «Mana, sən özünggə yat bir əlni qakirisən, Seni bilmigən bir əl yeningoşa yügürüp kelidu; Səwəbi bolsa Pərwərdigar Hudaying, Israildiki Mukəddəs Boluquqining Əzidur; Qünki U seni uluqlap sanga güzəllik-julalıqni yar kıldı».□

⁶ — İzdənglar Pərwərdigarni, U Əzini tapkuzmaqçı boluqan pəyttə;

U yeqin turoqan waqtida uningoşa nida qilinglar!

⁷ Rəzil adəm öz yolini,

Naħək adəm öz oy-hiyallirini taxlisun,

Pərwərdigarning yenioşa qaytip kəlsun,

U uningoşa rəhimdillik kərsitidu;

Hudayimizning yenioşa qaytip kəlsun,

U zor kəqürüm kıldı.

⁸ Qünki Mening oyliqanlirim silərnıng oyliqanliringlar əməs,

Mening yollirim bolsa silərnıng yolliringlar əməstur;

⁹ Qünki asman yərdin qanqə yukiri boluqinidək,

Mana Əz yollirim silərnıng yolliringlardın,

Mening oyliqanlirim silərnıng

oyliqanliringlardın xunqə yukiridur.

□ 55:4 «**Mana, Mən uni ... yetəkçi həm sərkərdə süpitidə təkdım kıldım**» — bu ayəttiki «uni» — Muxu yərdə yənə «Dawutka wədə kilinoqan meħir-xəpəkətlər» boluqan «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu (42:6, 49:6-8ni kəruŋ). Xuningdək 5-ayəttiki «sən» degən səzmu xübħisizki, «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu. □ 55:5 «**Mana, sən özünggə yat bir əlni qakirisən, seni bilmigən bir əl yeningoşa yügürüp kelidu... Qünki U seni uluqlap sanga güzəllik-julalıqni yar kıldı**» — muxu ayəttə «sən» yənə «Pərwərdigarning öz quli»ni kərsitidu, səzlər uningoşa eytilidu.

10 Yamoşur həm qar asmandin qüxüp,
Yər yüzini suoşirip uni kəkərtip, qeşəklitip,
Terioşuqioşə urukni, yegüqigə ax-nanni
təminligüqə qaytmaydioşandək,

11 Mana Mening aozimdin qikşkan söz-kalamim
xundaştur;

Öz kenglümdikini əməlgə axurmioşuqə,
Uni əwətiş məksitimgə toluk yətmigüqə,
U Özümgə bikardin-bikar qaytmaydu. □

12 Qünki silər xad-huram həlda qikşsilər;
Aram-hatirşemliktə yetəklinip qikşsilər;
Taşlar həm dənglər silərning əldinglarda nahxa
yangritidu,
Dalalardiki barliş dəl-dərəhlər qawak qelixip
təntənə kilidu; □ ■

13 Yantaklişning ornida qarioşay,

□ 55:11 «Mening aozimdin qikşkan söz-kalamim ... uni əwətiş məksitimgə toluk yətmigüqə, ... Özümgə bikardin-bikar qaytmaydu.» — muxu səzlər 6-10-ayətlər bilən toluk başlinidu. Hudaning oyliri gunahşkar insanningkidin xunqə yukiri bolsimu, Hudaning küqlük səzi towa qiləşan ədəmni kətürüp Əzigə həmraşlişqə igə kilidu; xuning bilən ular Hudaning oylirini həm yollirini qüxinixkə baxlap, Hudaning sirlirida uning bilən ortaq bolux imtiyazişə erixtürüldü.

□ 55:12 «Qünki silər xad-huram həlda qikşsilər...» — ular zadi nədin qikşidu? Ahirki zamanlarda, bəlkim Hudaning yolida mangoşanlar Zionəşə qarap öz yurtliridin qikşdioşanlişkini kərsitidu; birak xu arilişta, hərbiş towa qilmaqş boləşan ədəmning bir «qikşxi» boluxi kerək; əzining tallioşan yoliridin, gunahşliridin, xəhsiyətqilidikidin, təkəbburluqşdin, barliş ən'əniwiş kəzşaraxliridin Hudaning yengilişioşə həm qakşirişioşə qarap «qikşxi» kerək. Əmdi muxu yol jəpalik həm «hətərlik» boləşini bilən u bəribir yənila jəşan-ələmdiki əng xad-huram həm əşmiyətlik yoldur. ■ 55:12 1Tar. 16:33

Jioʻanlikning ornida hadas dərīhi ʻsīdu;
 Muxular bolsa Pərwərdigarōqa bir nam
 kəltūridu,
 Mənggügə üzūlməs karamət bolidu. □

56

*«Yəxaya» 3-qismi •••• Ahirki zamanlarni,
 təltəküs nijatlikni kütüx •••• Rəbkə təxna
 bolōanlarni rioʻbətlandürüx*

¹ Pərwərdigar mundak dəydu: —
 Adalət həm hīdayəttə qing turunglar,
 Həkkaniylikni yürgüziweringlar;
 Qünki Mening nijatim yeqinlaxti,
 Həkkaniylikim ayan kilinay dəwatīdu, □

² Muxularni qilōuqi kixi,
 Muxularda qing turoquqi insan balisi —
 Xabat künini bulōqimay pak-mukəddəs
 sakliōuqi,

□ **55:13 «Yantaklikning ornida qarīoqay, jioʻanlikning ornida hadas dərīhi ʻsīdu»** — demisəkmū, ikki hil dərəh (qarīoqay wə hadas) «daim yexil turidoʻan» dərəhlərdur.

□ **56:1 «Adalət həm hīdayət»** — (ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinīdu) — Muxu yərdə Musa pəyoqəmbərgə berilgən mukəddəs qanun-pərmanlarning barlik tələplirini kərsitīdu.

Kolini hərəkəndə rəzillikdən tartqıqı kixi nemidegən bəhtlikdur![□]

³ Özini Pərwərdigarə bəqləyən yat yurtluk adəm: — «Pərwərdigar qoqum meni öz həlkidin ayriwetidu!»,

Yaki aqwat boləyən kixi: — «Mana, qaxxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun.[□]

⁴ Qünki Pərwərdigar: — Mən Öz «xabat künlirim»ni saklaydıyən, Kənglümdiki ixlarni tallıyən, Əhdəmdə qing turıdıyən aqwatlarə mundak dəymənki: —

⁵ Mən ularə Öz öyümdə,

Yəni Öz tamlirim iqidə orun həm nam-ataq ata kilmən;

Muxu nam-ataq oqul-kizliri barlarningkidin əwzəldur;

Mən ularə üzülməs, mənggülük namni

[□] **56:2 «Xabat küni»** — ibraniy tilida həm «yəttingi» həm «tohtitix» degən mənide. Huda Musa pəyqəmbər arqilik Israilə «yəttingi küni»də, yənə xənbə künidə öz xəhsiy ix-hizmitini tohtitip, əzining hərmitidə dəm elixni buyruyən. Əlwəttə, mundak kiliq hərəkəndə bir millətning, bolupmu Israillardək dehqanqilik bilən xuqullinıdıyən millətning həkikiy iman-ixənqi bar-yoklukini ispatlaydıyən ixtur. Məyli sodigər yaki dehqan bolsun: — «Xənbə künidə ixlisəm aləyən paydam bəlkim altidin bir həssə kəp bolar» — dəp oylıxi mumkin.

[□] **56:3 «Yaki aqwat boləyən kixi: — «Mana, qaxxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun** — «aqwat» piqiwetilgən adəm. Kona jəmiyətlərdə ular padixahlarning yaki baylarning hərəmhənilirida ayal-kenizəklirini qoqdax hizmitini kılatti. Muxu yərdə aqwatlar bəlkim barlik meyiqlərgə, barlik orni pəslərgə, barlik kəzgə ilinmaydıyən kixilərgə wəkillik kılıxi mumkin.

berimən.□

⁶ Pərwərdigarning hizmitidə boluxqa,
Uning namioğa seşinixqa,
Uning kulliri boluxqa Pərwərdigarğa özini
başliğan,
Xabat künini buləimay pak-muqəddəs
sakliğan,
Əhdəmni qing tutқан yat yurtluğuning
pərzəntlirini bolsa,

⁷ Ularnimu Əz muqəddəs teşimioğa elip kelimən,
Mening duagah bolğan öyümdə ularni huxal
kəlimən;
Ularning köydürmə qurbanlikliri həm təxəkkür
qurnanlikliri Mening qurbangahim üstidə
qəbul kəlinidu;

□ 56:5 «mən ularğa Əz öyümdə, yəni Əz tamlirim
iqidə orun həm nam-ataq ata kəlimən» — muxu
ayəttiki «öyüm» bolsa, Hudaning muqəddəs ibadəthanisi.
Əslidə Musa pəyoələmbərgə tapxurulğan qanunğa asasen,
aqlwatlar wə meyiqlar ibadəthanioğa kirixkə bolmaytti; birak
«Pərwərdigarning quli» qilğan ixlardin keyin kirixkə bolidigan
bolğan; muxundak bolupla qalmaq, Huda ularğa «muqim
orun»ni beridu, demək halisa mənggü turidigan bir jayni
beridu. Əsliy ibranियqə tekisttə «qol wə nam-ataq ata kəlimən»
deyilgən. Biz uni «orun wə nam-ataq ata kəlimən» dəp tərijimə
kilduk. «Qol» bizningqə «turuxqa həqukluk orun» degən
mənidə ixlitilgən boluxi mumkin. Qünki Musa pəyoələmbərgə
quxürülgən qanun boyiqə aqlwatlarıning muqəddəs qediroğa
yaki muqəddəs ibadəthanioğa kirix həquku yok idi («Qan.» 23:1)
«Orun həm nam-ataq ata kəlimən... » baxqa birhil tərijimisi
«nam-əməl abidisi tikləymən,...». «...ularğa... nam-ataq ata
kəlimən... muxu nam-ataq oqlul-kizliri barlarıningkidin
əwzəldur; Mən ularğa üzülməs, mənggülik namni
berimən» — aqlwatning pərzənt kəruxi mumkin əməs,
əlwəttə.

Qünki Mening öyüm «Barlıq əl-yurtlar üqün dua kılınıdıoğan öy» dəp atilidu.■

⁸ Israildin tarkilip kətkən qeriblarni yioqip qayturıdıoğan Rəb Pərwərdigar: —

Mən yənə uningota baxkılarni,

Yəni yioqilip bolqanlarota baxkılarnimu qoxup yioqimən! — dəydu.

Israildiki yetəkligüqilərgə bolqan bir bexarət

⁹ — I dalalardiki barlıq haywanlar, kelip ozuktin elinglar,

Ormanlıktiki barlıq haywanlar, kelinglar!□

¹⁰ *Israılning* kəzətqiliri həmmisi qarıoqu;

Ular heq bilməydu;

Həmmisi kəwaxni bilməydıoğan gaqa itlar,

Qüxəkəp yatıdıoğan, uyquota amraklar!

¹¹ Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoqanni bilməydu,

Ular bolsa *həlqimni* «bakquqi»larmix tehi!

Ular yorutuluxni heq bilməydu,

Ularınq həmmisi halioqanqə yol tallap keyip kətkən,

■ 56:7 Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46 □ 56:9 «I dalalardiki barlıq haywanlar, kelip ozuktin elinglar, ormanlıktiki barlıq haywanlar, kelinglar!» — Huda Özining jazalixidin ölgənlərninq jəsətliri bilən ozuklinixqa haywanlarni təklip kılidu.

Birsimu qalmay hər biri öz mənəpəitini közlər yürüqülər!□

¹² Ular: «Kəni, xarab kəltürimən, Həraqni qanoquqə iqəyli; Ətimu bolsa bğünkidək bolidu, Tehimu molqilik bolidu yənə!» — dəweridu.

57

Qarangoqulukta berilgən nur

¹ Həqkanıy adəm aləmdin ətidu, Həqkim buningoqa kəngül bəlməydu; Mehriban adəmlər yioqıp elip ketilidu, Birəq həqkim oylap qüxinəlməyduki, Həqkanıy adəmlər yaman künlərnı kərmısun dəp yioqıp elip ketilidu.■

² U bolsa aram-hatırjəmlık iqıgə kiridu; Yəni əzlırınıng durus yolıda mangoqan hərбір kixi, Əz ornıda yetıp aram alıdu. □

□ **56:11 «Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoqanni bilməydu, ular bolsa həlqimni «baqquqi»larmix tehi!»** — «baqquqi» yaki «kəzətqi» (yetəklıgüqi)ning ikki muhım roli bar: — (1) kəzətqilik; yəni sırtın kelıdıoqan həwp-hətər əhwalıdın həlqni aqahlandırup taqabil turux qarısını tepix; (2) «baqquqilik»; əz həlqıgə kəyünüp ularning əhwalını obdan qüxinıp həwər elıxtur. ■ **57:1** Zəb. 12:1; Mik. 7:2 □ **57:2 «...durus yolıda mangoqan hərбір kixi, əz ornıda yetıp aram alıdu»** — «əz ornıda yetıp aram alıdu» degənnıng mənısı, «ornıda səkratta yatqan» yaki «gərdə yatqan» degənlık bolsa kerək; məyli qaysı mənıdə bolsun, asasıy mənısı, ular əlüxi bilənlə ularning rohi Hudanıng aramıoqa kiridu.

*«Pahixə ayal», uning «baliliri» həm towa
kiloğan adam*

³ Biraq sənlər, i jadugər ayalning baliliri,
Zinahor bilən pahixə ayalning nəsli;
Buyakqa yekin kelinglar;

⁴ Silər kimni mazak qiliwatisilər?
Yaki kimgə qarxi aqzinglarni kalqaytip,
Tilinglarni uzun qikirisilər?
Silər bolsanglar asiylıktin tərəlgən balilar,
Aldamqilikning nəsli əməsmusilər?

⁵ Hər bir qong dərəh astida,
Hər bir yexil dərəh astida xəhwaniylik bilən
kəyüp kətküqi,
Kiqik balilarni jiloqilaroqa həm hada taxlarning
yeriklirioqa elip soyuquqisilər!□

□ 57:5 **«Hər bir yexil dərəh astida xəhwaniylik bilən
kəyüp kətküqi, kiqik balilarni jiloqilaroqa həm hada
taxlarning yeriklirioqa elip soyuquqisilər!»** — Qanaanda
(Pələstində) butpərəslik intayin pəskəxlisip uqioqa qıqkanidi:
(1) Pələstinliklər «Baal» degən məbudqa «Yərni munbət, ay-
allarni tuqumqan qilidu» dəp qokunogan. Muxu butni
«hərəkətkə kəltürəx üqün» ular dəl-dərəhlər (bolupmu daim
yexil turidioğan dərəhlər astida) xu məbudqa «nəzir kilinoğan»
pahixə ayallar bilən jinsiy munasiwət etküzətti; (2) ular
«ölümni baxkuridioğan» «Molok» degən baxqa bir məbudni
«məmnun kilix» üqün, öz balilirini otqa taxlaytti yaki kiliqlaytti.
Yəxayaning muxu yərdə bu ikki ixni tiloqa elixi, bularning
pajielik mahiyitini kərsətməkqi; ular bir buttin «balilarni
sorap», andin ularni yənə bir butqa atap soyidu. Biraq
muxu yərdə butpərəslik qilidioğanlar Pələstindikilər əməs, bəlki
«Pələstinliklərdin butpərəslikni əgəngən» Israillarning əzi. Ular
əslidə əzlrini Misirdin kutkuzoğan Hudasioqa «sadiq, wapadar
ayal»dək boluxi kerək idi; biraq buning ornida, ular «pahixə
ayal» həm uning baliliri bolup kətkənidi.

⁶ Eriktiki siliklanoqan taxlar arisida sening nesiwəng bardur;

Xular, xularla sening təkşimatingdur;

Xundak, sən ularoqa atap «xarab hədiyəsi»ni kuyup,

Ularoqa «axliq hədiyə»nimu sunup bərdingotu;
Əmdi muxularoqa razi bolup Əzümni besiwalsam bolamti?□

⁷ Sən yukiri, egiz bir taq üstidə orun-kərpə selip koydung,

Sən axu yərdimu qurbanliqlarni kilixka qikting.□

⁸ Ixiklarning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip koydung,

Qünki sən Məndin ayrilding,

Sən yalingaqlinip ornungoqa qikting;

Orun-kərpəngni kengəytip *heridarling* bilən özüng üqün əhdiləxting;

□ **57:6 «Eriktiki siliklanoqan taxlar arisida sening nesiwəng bardur»** — muxuning mənisi bəlkim erikta yatkan taxlar suning eritixi bilən bəzidə təbiiy həlda adəməzatning xəkligə kəlgən bolup, həlq tərripidin öz butliri boluxka tallinidu. Yəxaya muxu yərdə «siliklanoqan taxlar» degən sözni ixlitip qaqqak kilidu. Bu ibraniy tilida «hələk» degən birlə söz bilən ipadilinidu wə: «teyiloqak, aldamqi, hətərlik», degən yənə bir məninimu bildüridu. «Nesiwəng» ibraniy tilida «halak» degən söz bilən ipadilinidu. Musa pəyoqəmbər əslidə Israiloqa: «Pərwərdigar silərnəng nesiwənglardur» degən bolsimu, ular özigə tegixlik boləqan nesiwining («halak»ining) ornida bir «hələk»ni, yəni bir «aldamqi nərsə»ni tallioqan. **«muxularoqa razi bolup Əzümni besiwalsam bolamti?»** — demək, muxu ixlardin ötüp jazalimay koyuxum hərgiz mumkin əməs. □ **57:7 «Sən axu yərdimu qurbanliqlarni kilixka qikting»** — ular həq nomus qilmay, oquq-axkara (egiz taq üstidə) butpərəslik qilip turatti.

Ularning orun-körpisiyə kənglünq qüxti,

Sən ularda küq-höqükni körüp qaldinq.□

⁹ Sən zəytun meyi hədiyisini elip,

Ətirliringni üstibexingqə boluxioya qeqip,

Padixahning aldioya bardinq;

Əlqiliringni yiraqqa əwətip,

Həttə təhtisaraoya yətküqə özünqni pəs

□ **57:8 «Ixiklarning kəyniqə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip qoydung»** — Musa pəyoqəmbər Israillaroğa Hudaning paklikini əslitix yolida öy ixikining sirtki ikki yenioya Təwrattiki birqanqə sözni oyux yaki tahta üstigə pütüp qaplxni buyruoanidi. «Pahixə ayal» muxu «əslətmilər»ni sirtioya əməs, iqiqə bekitkən. Ayal uqioya qiqқан bir butpərəs bolqini bilən, yənila «Pərwərdigar bar bolsa meni jazalaydu» dəp ənsirəp (baxqilardin yoxurun həlda) muxu tahtilarni bekitkən. Biraq uning mundaq kqloqini Hudani butlarning qatarioya qoyqiniyoğa barawər. «Pahixə ayal»oğa nisbətən, muxu əslətmə tahtilarni ixik kəynidə bekitix pütünləy hurapiy bir ix, ular uning üqün «tiltumar»oğa ohxaxla, halas (Təwratta tiltumarlər mən'i qilinoqan, əlwəttə). **«Sən ularda küq-höqükni körüp qaldinq»** — əslidə «sən ularda bir qolni körüp qaldinq» degənlik. «Bir qol» bəlkim «azqinə küq-höqük»ni bildürüxi mumkin. «pahixə ayal» muxuni körüpla dərhal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dəp 9-ayəttiki ixlarni qildi.

kilding.□

10 Sən besip mangoʻan barlik yolliringda qar-qioʻining bilən,

Yənə: «Pok yəptimən, boldi bəs!» dəp qoymiding tehi,

Ezip yürüxkə yənila küqüingni yioʻding,

Heq jak toymiding.

11 Sən zadi kimdin yürəkzadə bolup, qorqup yürisən,

Yaloʻan gəp kilip, Meni esinggə heq kəltürməy,

Kənglüngdin heq ötküzmiding.

Mən uzunoiqə süküttə turup kəldim əməsmu?

Sən yənila Məndin heq qorqup baqmiding!□ ■

12 Sening «həkkaniyliking»ni həm «təhpiliring»ni bayan kilimən: —

Ularning sanga heq paydisi yoqtur!

13 Qirkirioʻanliringda sən yioʻip toplioʻan *butlar* kelip seni qutkuzsun!

□ 57:9 «Sən zəytun meyi hədiyisini elip,...» — baxka birhil tərjimi: «özüinggə (huxpurak) mayni sürtüp...». «Sən... padixahning aldioʻa barding; əlqiliringni yirakka əwətip, hətta təhtisaraoʻa yətküqə özüingni pəs kilding» — Yəxaya 1-37-bablarda hudasiz dələtlər bilən heq ittipaklxmaslikni qayta-qayta dəwət kiloʻan. Paʻixə ayal «padixah»ni özigə mətpun kilmaqci bolup, dəl «ittipaklxmaslik»ning əksini kilmaqci bolooʻan. Əmdi «paʻixə ayal» zadi qaysi «padixah»ning aldioʻa hardi? Əslidə Israilning öz padixahi bar idi. Biraq Huda Yəxaya arkilik ularoʻa yənə kinayilik gəp kilip: Silər hudasiz əlning padixahining aldioʻa berip uningdin yardəm sorisanglar, u padixah kəlgüsida siləring padixahinglar bolidu, deməqci. □ 57:11 «Mən uzunoiqə süküttə turup kəldim əməsmu?» — demək, Huda uzun waqitkiqə səwr-taqət kilip Israilni jazalimay kəldi. ■ 57:11 Yəx. 42:14

Birak xamal püw kılıp ularning həmmisini uqurup ketidu,

Bir nəpəsla ularni elip ketidu;

Birak Manga tayanıquci zeminıa miraslik kılıdu,

Mening mukəddəs teıimıa igidarqılık kılıdu.■

¹⁴ *Xu qaıda:* — «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar, Həlkimning yolini boxitip barlik putlikaxanglarni elip taxlanglar» deyilidu.□

¹⁵ Qünki nami «Mukəddəs» Bolıquci,

Yükiri həm Aliy Bolıquci,

Əbədil'əbədgiqə həyat Bolıquci mundak dəydu:

—

«Mən yükiri həmdə mukəddəs jayda,

Həm xundakla rohi sunuk həm kiqik peil adəm bilən billə turimənki,

Kiqik peil adəmning rohini yengilaymən,

Dili sunukning kənglini yengilaymən.

¹⁶ Qünki Mən hərgiz mənggügə ərz kılıp əyibliməymən,

Həm əbədil'əbədgiqə ıezəplənməymən;

Xundak kilsam insanning rohi Mening aldimda suslixip yokaydu,

Özüm yaratkan nəpəs igiliri tügixidu.■

¹⁷ Uning əz nəpsaniyətlik kəbihlikidə Mən uningdin ıezəplinip, uni urıqanmən;

■ 57:13 Zəb. 34:7-10 □ 57:14 «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar, həlkimning yolini boxitip barlik putlikaxanglarni elip taxlanglar» — muxu ayəttiki bexarət bəlkim ahırkı zamandiki «Zionıa kəytix» toqruluk eytilidu. ■ 57:16 Zəb. 103:8-10; İbr. 12:9

Mən uningdin yoxurun turup, uningda
 oʻzəzəpləngənlikim bilən,
 U yənila arķisioʻa qekinginiqə öz yolini
 mengiwərđi;

18-19 Mən uning yollirini kərüp yətkən
 təkđirdimu,

Mən uni sakaytimən;

Mən uni yetəkləymən,

Mən ləwlərləning mewisini yaritimən,

Uningoʻa wə uningdiki həsrət qəkküqilərgə
 yənə təsəlli berimən;

Yirak turuwatqanoʻa, yəqin turuwatqanoʻqimu
 mutlək aram-hatirjəmlək bolsun!

Wə Mən uni sakaytimən!□

20 Birak rəzillər bolsa tinqilinixni heq

□ 57:18-19 «Uningoʻa wə uningdiki həsrət qəkküqilərgə...»

— muxu yərdə «wə» yaki «yəni». «... Mən uni sakaytimən; mən uni yetəkləymən, mən ləwlərləning mewisini yaritimən, ... yirak turuwatqanoʻa, yəqin turuwatqanoʻqimu mutlək aram-hatirjəmlək bolsun!» — bu 15-18-ayətlərdiki muxu bexarət bizningqə Israilni kərsitidu. Birak xundak bolsimu, əməliyəttə Yəxaya kəstən bizgə kimni kərsətkənlikini eytip bərməydu. Xuning bilən hərbi gūnahkar, əz gūnahidin towa qiloʻusi bar hərbi adəm, muxu səzlərnə dora süpitidə əz gūnahining yarilirioʻa yəqidu. «Ləwlərgə mewə yaritimən» degənnəning mənisi nemə? Hudaqə nisbətən ləwlərdiki «həqikiy mewə»ning baxlinixi towa qilidioʻan səzlər boluxi kerək. Adəmləning Hudaqə towa qilidioʻan, gūnah tūpəylidin kattik puxayminini bildüridioʻan səzlərnəimu Huda yaratqan, adəmlər towa qiloʻqanda əzlrini Hudaning kuqikioʻa taxlix kerək, uning rəhīm-xəpkitigə pütünləy ixinix kerək, deməkqi. U bəribir ajizlarning Nijatkar-Qutkuzoʻqusidur. «Küqlük adəmlər» bolsa bəlkim hərgiz gūnahdin kutkuzulmaydu. Qünki ular Hudaqə əməs, bəlki hərdəim əz-əzigə tayinidu.

bilməydiyən,
 Dolğunliri lay-latqilarni urəqutuwatkan,
 Dawaloəwatkan dengizdəktur.
 21 Rəzillərgə, — dəydu Hudayim — heq aram-
 hatirjəmlilik bolmas. ■

58

Quruq diniy paaliyətlər adəmlərnə dozahqa elip baridu; •••• Hudaəqa yaqıdiyən «rozini tutux»

1 — Nida qilip jakarliəyin,
 Awazingni qoyup berip boluxiqə towla,
 Awazingni kanaydək kətür,
 Mening həlkimgə ularning asiylikini,
 Yaqupning jəmətigə gunahlirini bayan qiləyin.
 2 Birək ular Meni hər küni izdəydiyən,
 Həkkaniylikni yürgüzidyən,
 Mening yollirimni bilixni huxallik dəp bilidyən,
 Hudasing həküm-pərmanlirini
 taxliwətməydiyən bir əlgə ohxaydu;
 Ular Məndin həkkaniylikni bekitidyən həküm-
 pərmanlarni soraydu;
 Ular Hudaəqa yekınlixixni hursənlilik dəp bilidu.
 3 *Andin ular:* — «Biz roza tuttuq,
 Əmdi nemixka sən kəzünggə ilmiding?
 Biz jenimizni kiyniduk,
 Əmdi nemixka buningdin həwiring yok?» — *dəp soraydu.*
 — Qaranglar, roza küni öz kənglünqlardikini
 qiliwerisilər,

Hizmətqiliringlarni kattik ixlitisilər;

⁴ Silərning roza tutuxliringlar jənggi-jedəl qikirix üqünmu?

Kəbih kolliringlar muxt bilən adəm uruxni məxsət kıləan ohximamdu?

Həzirkı roza tutuxliringlarning məxsiti awaz-
inglarni ərlərdə anglitix əməstur!□

⁵ Mən tallıqan xu roza tutux küni —

Adəmlərning jenini kıynaydıqan künmu?

Bexini komuxtək egip,

Astiqa bəz wə küllərni yeyix kerək boləan
künmu?

Silər muxundaq ixlarni «roza»,

«Pərwədigar qəbul kıləudək bir kün»
dəwatamsilər?■

⁶ Mana, Mən tallıqan roza muxuki: —

Rəzillik-zulumning asarətlirini boxitix,

Boyunturukning tasmilirini yexix,

Ezilgənlərni boxitip hər kılax,

Hərqandaq boyunturukni qekip taxlax
əməsmidi?□

⁷ Ax-ningni aqlarəa üləxtürüxüng,

Həjətmən musapirlarni himayə kılıp öyüggə
apirixing,

Yalingaqlarni kərginingdə, uni kiydürüxüng,

□ **58:4 «ərlərdə»** — ibraniy tilida «yukirida» ■ **58:5**

Zək. 7:5 □ **58:6 «Hərqandaq boyunturukni qekip taxlax əməsmidi?»** — «boyunturuk» bəlkim insanlarəa ulaq həywanlarning qatarida muamilə kılaxni bildüridu. Hudaning yolorukning birinqi baskuqi bolsa, «boyunturukning tasmilirini yexix»; birək həkkaniylikning ahirkı məxsiti barlık boyunturuklarni paqaklap taxlaxtin ibarət bolux kerək.

Əzüngni özüng bilən bir jan bir tən
 boləqanlardin қақурmasliқingdin ibarət
 əməsmu?■

⁸ Xundaq қилоqanda nurung tang səһərdək wal-
 lidə eqilidu,

Salamətliқing tezdin əsligə kelip yaxnaysən;

Həққaniyliқing aldingda mangidu,

Arkangdiki muһapizətqing bolsa

Pərwərdigarning xan-xəripі bolidu.

⁹ Sən qaqırsang, Pərwərdigar jawab beridu;

Nida қilisən, U: «Mana Mən!» dəydu.

Əgər aranglardin boyunturukni,

Təngləydiqan barmakni,

Həm təһmət gəplirini yoқ қilsang,□

¹⁰ Jeningni aqlar üçün pida қilsang,

Ezilgənlərninğ һajətliridin қiqsang,

Xu qaqda nurung қarangqulukta kətürülidu;

Zulmiting qüxtək bolidu;

¹¹ Həm Pərwərdigar seninğ daimliқ
 yetəклиgüqing bolidu,

Jeningni қuroқaqқilik boləqan waқtidimu
 қamdaydu,

Ustihanliringni күqəytidu;

Sən suqirilidiqan bir baq,

Suliri uruqup түgiməydiqan, adəmnі aldimay-
 diqan bir bulaq bolisən;□

■ 58:7 Əz. 18:7,16; Mat. 25:35 □ 58:9 «Təngləydiqan barmaq» — һiyliqərlik ixarətlərnі yaki ərz-xikayət қилоqanliқini kərsətsə kerək. □ 58:11 «Adəmnі aldimaydiqan bir bulaq» — qəl-bayawanda yürgən yoluқilar üçün bulaqлар intayin muһim, əlwəttə. Həli bar, һazir yoқ boləqan bulaqлар, «adəmnі aldaydiqan» bulaqлар deyilətti; bundaq bulaqлар yoluқilarning jeniqə zamin boluxi mumkin.

12 Səndin tərəlgənlər kona harabilərnı qayıdın
 qurup qıqıdu;
 Nuruğun dəwrlər qalduruqan ullarnı qayıdın
 kətürısən,
 Xuning bilən «Bəsülgən tamlarnı qayıdın
 yasıquqi,
 Koqa-yol wə turaloqlarnı əsligə kəltürgüqi» dəp
 atılısən.

13 Əgər sən xabat künidə kədəmliringni sanap
 mangsang,
 Yəni Mening muqəddəs künümdə özüngningki
 kənglüngdikilərnı qılmay,
 Xabatni «huxallıq»,
 Pərwərdigarning muqəddəs künini «hərmətlik
 kün» dəp bilsəng,
 Həm Uni hərmətləp,
 Öz yolliringda mangmay,
 Öz bilginingni izdiməy,
 Quruk parang salmisang, □

14 Undakta Pərwərdigarnı kənglüngning huxal-
 liki dəp bilisən,
 Həm Mən seni yər yüzidiki yukiri jaylaroqa
 mingüzüp mangdurimən;
 Atang Yaqupning mirasi bilən seni
 ozuqlandurimən —

□ **58:13 «Həm Uni hərmətləp...»** — muxu ibaridə «Uni»
 yaki Pərwərdigarning Özini yaki uning «xabat küni»ni kərsitidu.
**«Öz yolliringda mangmay, öz bilginingni izdiməy, quruk
 parang salmisang,...»** — Musa pəyoqəmbər arkilik Israiloqa
 berilgən «on pərman»ning tətinqisi «xabat künini muqəddəs
 küni süpitidə saqlanglar» degən. Xabatning muhim ixliri
 bolsa özining heqkəndəq hususiy ix-hizmətlirini qılmay, Hudani
 seqinixtur.

Qünki Pərwərdigar Öz aqzi bilən xundak söz kildi. □

59

Hudaning səzining dawami — Gunahning əzini təhlil qilix

¹ — Qaranglar, Pərwərdigarning qoli kütquzalmioğudək küqsiz bolup qaloğan əməs; Yaki Uning kuliki anglimioğudək eoqir bolup qaloğan əməs; ■

² Birak silərninq kəbihlikinqlar silərninq Hudayinglardin yiraqlaxturdi, Gunahinglar Uning yüzini silərdin qaçurup Uningoğa tilikinglarninq anglatquzmidi. □

³ Qünki kolliringlar qan bilən, Barmakliringlar kəbihlik bilən miləngən, Ləwliringlar yaloğan gəp eytkən, Tilinglar kaldirlap qerixip səzligən;

⁴ Həqkanıylik tərəptə səzligüqi yoktur,

□ **58:14 «yukiri jaylaroğa mingüzüp mangdurimən»** — bu əjayib sirlıq gəp bolup, mənisı (1) ornunq naħayiti üstün bolıdu; (2) naħayiti müxkül həm hətərlik ıxlar sanga asan kelıdu. Əmdi Huda Əzigə itəət qıloğanlarnıq nemıgə mindürıdu? — muxu yərdə deyılmıdı. Bəlkıq pərixtilərninq küq-kudriti kərsitilixi mumkin. ■ **59:1** Qəl. 11:23; Yəx. 50:2 □ **59:2 «Qaranglar, Pərwərdigarning qoli kütquzalmioğudək küqsiz bolup qaloğan əməs... biraq silərninq kəbihlikinqlar silərninq Hudayinglardin yiraqlaxturdi, gunahinglar Uning yüzini silərdin qaçurup Uningoğa tilikinglarninq anglatquzmidi»** — muxu -1-2-ayətlər bolsa 58-bab, 3-ayəttiki soaloğa berilgən jawabtur.

Həqiqət tərəptə turidiqan həküm soriqıqi
yoktur;

Ular yok bir nərsigə tayinip, aldamqilik
kilmakta,

Ularınq korsikidikisi ziyandax,

Ularınq tuquwatqini kəbihlik;■

⁵ Ular qar yilanning tuhumlirini tərəldüridu,

Ömüqükning torini torlaydu,

Kim uning tuhumlirini yesə əlidu;

Ulardin biri qeqilsa zəhərlik yilan qıqıdu.□

⁶ Ularınq torliri kiyim bolalmaydu;

Əzliri ixligənliri bilən əzlirini yapalmaydu;

Ixligənliri bolsa kəbih ixlardur;

Ularınq qolida zorawanlıq turidu;□ ■

⁷ Kədəmliri yamanlıq tərəpkə yügüridu,

Gunahsız qanni təküxkə aldiraydu,

Ularınq oyliri kəbihlik toqrisidiki oylardur;

Baroqanla yərdə wəyranqilik wə həlakət
tepidu.■

⁸ Tinqlik-aramlıq yolini ular heq tonumaydu;

Yürüxliridə heq həqiqət-adalət yoktur;

Ular yollirini əgri-toqay kıliwalıdı;

Kim bularda mangoqan bolsa tinq-aramlıqni
kərməydu.

■ 59:4 Ayup 15:35; Zəb. 7:14 □ 59:5 «**Ulardin biri qeqilsa zəhərlik yilan qıqıdu**» — demək, ulardin heqkandax yaxxilik qıqımaydu, ularoqa taqabil turux intayin təs; adəm «tuhumlar»ni yesə, əlidu; «tuhumlar»ni buzsax, ulardin tehi hətərlik bir yilan qıqıdu. □ 59:6 «**ularning torliri kiyim bolalmaydu**» — muxu ayət wə 5-ayətke qarışanda, «torliri» degənlik ularning kəstliri həm yamanlıqlirini diniy niqab bilən yapıdiqan usullarni bildüridu. ■ 59:6 Ayup 8:14,15 ■ 59:7 Pənd. 1:16; Rim. 3:15

Israil gunahını ikrar kilidu

⁹ — Xunga həqiqət-adalət bizdin yırağ turidu;
 Həkkaniylik yetip bizni qümkiğən əməs;
 Nurni kütimiz, birağ yənıla karangoçuluk!
 Birla oçil-pal parlioğan yorukluknımu kütimiz,
 Yənıla zulməttə mangimiz.

¹⁰ Qarioçulardək biz tamni silaxturup izdəymiz,
 Kəzsiz boləqandək silaxturimiz;
 Gugumda turəqandək qüxtimu putlixip ketimiz,
 Qət yaqılarda əlüklərdək yürimiz. □

¹¹ Eyiklərdək nərə tartimiz,
 Pahtəklərdək kattıq ağ urimiz;
 Biz həküm-həqiqətni kütüp qaraymiz, birağ u
 yok;

Nijat-qutuluxni kütimiz, birağ u bizdin yirağtur;

¹² Qünki itaətsizliklerimiz aldingda köpiyip kətti,
 Gunahlırimiz bizni əyibləp guwahlıq beridu;
 Qünki itaətsizliklerimiz hərdaim biz bilən bil-
 lidur;

Kəbihliliklerimiz bolsa, bizgə roxəndur: —

¹³ Qünki Pərwərdigarəğa itaətsizlik kilməktimiz,
 wapasızlıq kilməktimiz,
 Uningdin yüz əriməktimiz,
 Zulumni həm asiylikni tərəqip kilməktimiz,
 Yaloğan sözlərnı oydurop, iq-iqimizdin
 sözlüməktimiz;

¹⁴ Adalət-halislik bolsa yoldin yenip kətti;
 Həkkaniylik yirağta turidu;
 Qünki həqiqət koqida putlixip ketidu;
 Durus-diyənətningmu kirgüdək yeri yoktur.

□ **59:10 «Qət yaqılarda əlüklərdək yürimiz»** — baxça birhil tərjimisi: «küqi barlar arisida əlüklərdək yürimiz».

15 Xuning bilən həkikət yokay dəp qaldı;
 Özümni yamanlıqtın neri qılay degən adəm
 həkning olja nixani bolup qaldı!

Pərwərdigar duani anglap ixka kiridu

16 Həm Pərwərdigar kərđi;
 Həküm-həkikətning yokluğu Uning nəziridə in-
 tayin yaman bilindi.

Wə U *amal qılojudək* birmu adəmning yokluğunu
 kərđi;

Gunahkarlarəja wəkil bolup dua qıloquci
 heqkimning yokluğunu kərüp, azablinip kengli
 parakəndə boldi.

Xunga Uning Öz Biliki özigə nijat kəltürđi;

Uning Öz həkkanıylikı Özini kollap qıdamlıq
 kıldı;□ ■

17 U həkkanıylikni kalkan-sawut kıldı,

Bexioqa nijatlıq dubuloşisini kiydi;

Kısas libasini kiyim kıldı,

□ **59:16 «Həm Pərwərdigar kərđi; həküm-həkikətning yokluğu Uning nəziridə intayin yaman bilindi»** — Pərwərdigar Öz məmin bəndilirining duasını anglap ixka kirixidu. **«xunga uning öz biliki özigə nijat kəltürđi»** — okurmənlərnin esidə boluxi kerəkki, «Pərwərdigarning Biliki» Uning dunyaəja əwətidioğan Qutkuzoquci-Məsihi, yəni «Pərwərdigarning quli»dur. Demək, Israil özining asiyligi, itaətsizlikini, əzlrininin gunahqa taqabil turalmaydioğanlikini toluq ikrar qilip towa qıloğan waqıtta, «heq qutkuzodək adəm bolmioqanda», Hudaning xan-xəripini əsligə kəltürüş üqün, xundakla amalsiz qaloğan insanni qutkuzux üqün «Pərwərdigarning Biliki» nijatni elip muxu dunyaəja kelidu. Qutkuzux ixlirini u yaloqaz ada kıldı; «heq adəm» uningə yardəm bərməydu. Yənə 53-babni kərüng. ■ **59:16** Yəx. 63:5

Muhəbbətlik kızıqlıqni ton kılıp kiydi.■

18 Adəmlərnıng kılolanlırı boyıqə, u ularoqa kəyturıdu;

Rəkıblırıgə kəhr qüxürıdu,

Düxmənlırıgə ıxlırını kəyturıdu,

Qət arallardıkılərgımu u ıxlırını kəyturıdu.

19 Xuning bilən ular ətərbtə Pərwərdıgarnıng namıdın,

Künqıqıxta Uning xan-xərıpidın kərkıdu;

Düxmən kəlkündək besıp kirgıdədə,

Əmdi Pərwərdıgarnıng Rohı unıngoqa kərxı bır tuoqni kətüröp berıdu;

20 Xuning bilən Həmjamət-Kutkuzoquı Zionoqa kelıdu,

U Yakup jəmətıdıkılər arısdın itaətsizlıktın yenıp towa kılolanlaroqa yekınlıxıdu, — dəydu Pərwərdıgar.□ ■

21 Mən bolsam, mana, Menıng ular bilən bololan əhdəm xukı, — dəydu Pərwərdıgar —

«senıng üstünggə kənop turoqan Menıng Rohım, xundakla Mən senıng əozıngoqa kuyolan söz-kalamım bolsa,

Buningdın baxlap əbədıl'əbədıgıqə öz əozıngdın, nəslıngnıng əozıdın yakı nəslıngnıng nəslıng əozıdın hərgız

---

■ 59:17 Əf. 6:17; 1Tes. 5:8 □ 59:20 «Xuning bilən Həmjamət-Kutkuzoquı Zionoqa kelıdu, u Yakup jəmətıdıkılər arısdın itaətsizlıktın yenıp towa kılolanlaroqa yekınlıxıdu» — «Rim.» 11:26 kərüng.

■ 59:20 Yəx. 10:21,22; Rim. 11:26

qüxməydu! — dəydu Pərwərdigar. □

60

Qutkuzuloğan Zionning parlak keləqiki

¹ — Ornungdin tur, nur qağ! Qünki nurung yetip kəldi,

Pərwərdigarning xan-xəripi üstüngdə kətürüldi!

² Qünki qarangöqulük yər-zeminni, Qapqara zulmət əl-yurtlarni basidu; Birəq Pərwərdigar üstüngdə kətürüldü, Uning xan-xəripi seningdə kərünüdu;

³ Həm əllər nurung bilən, Padixahlar sening kətürülgən yoruklukung bilən mangidu.

⁴ Bexingni kətür, ətrapingoğa qarap baq; Ularning həmmisi jəm bolup yioqilidu; Ular yeningoğa kelidu, — Ooqulliring yiraqtin kelidu, Qizliring yanpaxlaroğa artilip kətürüp kelinidu.

⁵ Xu qağda kərisən, Kəzliring qaqnap ketidu, Yürəkliring tipqəkləp, iq-iqinggə patmay qalisən;

□ **59:21 «sening üstünggə konup turoğan Mening Rohim»** — əmdi muxu ayəttiki «sən» degən kim? Yukirikı 20-ayəttə «Həmjmət-Qutkuzoquqi Zionğa kelidu» deyilgən. «Həmjmət-Qutkuzoquqi» bolsa, 16-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning quli»dur. Xühşisizki, muxu sözlər uningğa, yəni Məsihgə deyilidu.

Qünki dengizdiki baylıqlar sən tərəpkə burulup
kelidu,

Əllərnin mal-dunyaliri yeningoşa kelidu.■

⁶ Top-top bolup kətkən təgilər,

Həm Midiyan həm Əfəhdiki taylaqlar seni
qaplaydu;

Xebadikilərnin həmmisi kelidu;

Ular altun həm huxbuy elip kelidu,

Pərwərdigarning mədhüyilirini jakarlaydu.

⁷ Kedarning barlıq qoy padiliri yeningoşa
yioşilidu;

Nebayotning qoçqarliri hizmitingdə bolidu;

Ular Mening qobul kiximoşa erixip
qurbangahimoşa qikirilidu;

Xuning bilən güzəllik-julaliximni ayan kiliđioğan
öyümni güzəlləxtürimən.□

⁸ Kəptərhanilirišoşa kaytip kəlgən kəptərlərdək,
Uqur keliwatқан buluttək keliwatқан kimdu?

⁹ Qünki arallar Meni kütidu;

Xular arisidin oşulliringni yiraқtin elip kelixkə,

Əz altun-kümüxlirini billə elip kelixkə,

Tarxixtiki kemilər birinçi bolidu.

Ular Hudaying Pərwərdigarning namioşa,

■ 60:5 Zəb. 34:4-9; Wəh. 21:26 □ 60:7 «...Midiyan
həm Əfəhdiki taylaqlar seni qaplaydu; Xebadikilərnin
həmmisi kelidu; ... Edarning barlıq qoy padiliri yeningoşa
yioşilidu; Nebayotning qoçqarliri hizmitingdə bolidu» —
6-7-ayətlərdə deyilgən yərlərnə hərətidin kəring. Pələstinni
nuқта kəlip eytqanda, «Midiyan» yiraқ jənubta, «Əfəh» Pars
qoltuқining xərkiy tərəpidə, «Xəba» Misirning jənubiy tərəpidə,
«Kedar» həm «Nebayot» xərқ tərəptə, yəni Ərəbistandiki
qəl-bayawanning ximalida. Xebadin sirt həmmisi bəlkim Ərəb
kəbililiri.

Israildiki Mukəddəs Boloquqining yenioğa kelidu;

Qünki U sanga güzəllik-julalik kəltürdi.□

¹⁰ Yat adəmlərnin baliliri sepilliringni quridu, Ularning padixahliri hizmitingdə bolidu;

Qünki ətəzipimdə Mən seni urdum;

Birəq xapaitim bilən sanga rəhim-məhribanlik kərsəttim.■

¹¹ Dərważiliring hərdaim oquq turidu;

(Ular keqə-kündüz etilməydu)

Xundəq kילוqanda əllərnin bayliqlirini sanga elip kəlgili,

Ularning padixahlirini aldingoğa yetəkləp kəlgili bolidu.

¹² Qünki sanga hizməttə boluxni rət kilidioğan əl yaki padixahlilik bolsa yəkilidu;

Muxundəq əllər pütünləy bərbat bolidu.

¹³ Mening mukəddəs jayimni güzəlləxtürüxkə,

Liwanning xəripi,

— Arqa, qarioqay wə boksus dərəhlirininin həmmisi sanga kelidu;

Xundəq kilip ayioqim turoğan yərnə xərəplik kilimən.□

¹⁴ Seni harlioqanlarning baliliri bolsa aldingoğa egilginiqə kelidu;

□ **60:9 «Tarxitektiki kemilər birinqi bolidu...»** — biliximizqə, kədimki zamanlarda üq «Tarxix» bar idi (həmmisi turning mustəmlilikiliri). Muxu ayəttiki «Tarxix» bəlkim İspaniyəni (Qanaandin yirəq bolioğan qərbiy tərəptə) kərsitidu; deməqki, ahirki zamanda Hudaning yolini tutqanlar jahandiki barlik tərəplərdin Zionoğa qarap kelidu. ■ **60:10** Yəx. 49:23

□ **60:13 «Liwanning xəripi, — arqa, qarioqay wə boksus dərəhlirininin həmmisi sanga kelidu»** — Liwan degən jaydin hərhil qiraylik dərəhlər qıqatti.

Seni kəmsitkənlərninğ həmmisi ayıoıngıoıa bax uridu;

Ular seni «Pərwərdigarning xəhıri»,
«İsraildiki Mukəddəs Bolıuqıning Zioni» dəp ataydu.

¹⁵ Sən taxliwetilgən həm nəprətke uqrioıanlıkıng üqün,
Həqkim zeminingdin ətmişgən;

Əmdilikte Mən seni mənngülük bir xan-xəhrət,
Əwlad-əwladlarınğ bir hursənliki qilimən. ■

¹⁶ Əllərninğ sütini emisən,
Padixahlarning əmqikidin əmgəndək *mehir-xəpkitigə* erixsən;

Xuning bilən sən Mən Pərwərdigarni özünğning Nijatkarinğ həm Həmjamət-Kutkuzoıuqinğ,
«Yakuptiki kudrət İgisi» dəp bilisən. □ ■

¹⁷ Misning ornioıa altunni,
Təmürning ornioıa kümüxnı əpkelip almax-turimən;

Yaoıaqning ornioıa misni,
Taxlarınğ ornioıa təmürni əpkelip almax-turimən;

Sening həkimliringni bolsa tinq-aramlık,
Bəgliringni həqkanıylik qilimən.

■ **60:15** Yəx. 49:19; 54:1, 6, 7 □ **60:16** «**Əllərninğ sütini emisən, padixahlarning əmqikidin əmgəndək mehir-xəpkitigə erixsən**» — demək, Zion ahırki zamanlardiki azab-oqubətlərdin ətüxi bilən (hərəkəndək kəmsitixlər, ətəmənlik, nəprət həm ziyankəxlikkə uqrioıandın keyin) ajiz bir səbiy balidək barlık «yat əllər»ning keyünüxliri həm ətəmhorluğu bilən qonğkur təsəlligə igə bolidu. «**Yakuptiki kudrət İgisi**» — muxu yərdə «Yakup» həm Yakupning ətzi həm uning əwladliri İsrailni kərsitidu. ■ **60:16** Yəx. 43:3

18 Zeminingda zorawanlikning heq sadasi bolmaydu,
Qegraliring iqidə wəyranqilik wə həlakətmu yok bolidu;

Sən sepilliringni «nijat»,
Dərwaziliringni «mədhıyə» dəp ataysən.

19 Nə kuyax kündüzdə sanga nur bolmaydu,
Nə aynıng julasi sanga yorukluk bərməydu;
Bəlki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,

Sening Hudaying güzəl julalığıng bolidu.

20 Sening kuyaxıng ikkinqi patmaydu,
Eying tolunlukidin yanmaydu;
Qünki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,

Həsərət-kayıquluk künliringgə hatimə berilidu.

21 Sening həlkingning həmmisi həkkaniy bolidu;
Yər-zeminoqa mənggügə igidarqilik qilidu;
Ularning Mening güzəl julalığımnı ayan qilixi üqün,

Ular Öz qolum bilən tikkən maysa,
Öz qolum bilən ixliginim bolidu.■

22 Səbiy bala bolsa mingoqa,
Əng kiqiki bolsa uluoq əlgə aylinidu,
Mənki Pərwərdigar bularnı öz waqtida tezdin əməlgə axurimən.

61

Zionning parlaq keləqiki — dawami •••

«Pərwərdigarning quli»ning yənə bir sözi

¹ «Rəb Pərwərdigarning Rohi mening wujudumda,

Qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsihligən.

U meni sunuq kəngüllərnə yasap saqaytixkə,

Tutkunlaroqa azadliqni,

Quxəp koyuloqanlaroqa zindanning eqiwetiliqoqliqini jakarlaxkə əwətti; □ ■

² Pərwərdigarning xapaət kərsitidoqan yilini, Həm Hudayimizning kisasliq künini jakarlaxkə,

□ **61:1** «Rəb Pərwərdigarning Rohi mening wujudumda, qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsihligən» — «məsihligən» yaki «məsih qiloqan» — muxu yərdə biz qaytidin bu ibarigə quxəngə berimiz, xundakla «Məsih» toqruluk tohtilimiz. Hudaning yolyoruqi bilən Israiloqa yengi bir padixah bekitix üqün uning bexioqa may sürtülux kerək idi. Muxu murasim «Məsih kilinix» dəp atilip, xu qaoqdin baxlap muxu padixah «Hudaning məsih qiloqini» dəp atilatti. Muqəddəs ibadəthanining hizmitini qiloqan «qurbanliq qiloquqi» kahinlarmu muxu hizmətkə kirixix üqün «məsih kilinixi» kerək idi. «Məsih kilinix» bəzidə pəyoqəmbərlərgimu ətküzülətti. Biraq muxu ayəttiki «məsih kilix» zəytun meyi bilən əməs, bəlki Hudaning Öz Muqəddəs Rohi bilən ətküzülidu; insan tərripidin ətküzülməydu, Hudaning Əzi ətküzidu. «Pərwərdigarning quli» toqrisidiki səzlərnə yioqinqaqliqoqanda, u «Padixah» (pütkül aləmningki), Pəyoqəmbər («səzümni aozingoroqa quyimən») həm «Qutquzoquqi Kahin»dur (gunahkarlar üqün əzini qurbanliq qilidu, gunahkarlar üqün dua qilidu). Xu üq wəzipini ada qilix üqün u Hudaning Rohi bilən «məsih kilinixi» kerək idi. Muxu yərdin baxlap biz «Pərwərdigarning quli»ni «Məsih» degən nam bilən qaqirimiz. Israilning 60- həm 61-babta kərsitilgən bəhtining, əllərnəng (Israil arqilik boləqan) bəhtiningmu həmmisi Məsihning qiloqan ixidur. ■ **61:1** Luqa 4:17,18,19,20

Barlıq qayotu-həsərət qəkkənlərgə təsəlli berixkə meni əwətti. □

³ Ziondiki həsrət-qayotu qəkkənlərgə,
Küllərnin ornioğa güzəllikni,
Həsərət-qayotunun ornioğa sürkilidioğan xad-huramlıq meyini,
Oşəxlik-məyüslük rohinin ornioğa,
Mədhiyə tonini kiydürüxkə meni əwətti;
Xundak qilip ular «həkkəniqlikning qong dərəhliri»,
«Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu,
Ular arqilıq uning güzəllik-julaliki ayan qilinidu. □

⁴ Ular kədimki harabzarlıqlarni qaytidin quridu,
Əslidə wəyran qilinoğan jaylarni qaytidin tikləydu,

□ **61:2 «Pərwərdigarning xapaət kərsitidioğan yili»** — «Law.» 25-babta kərsitilgən «buroğa (qelix) yili», yəni «azadlıq yili», yaki «xadlıq yili» bolsa «Pərwərdigarning xapaət kərsitidioğan yili»ni aldin'ala ayan qiloğan «bexarətlik bir rəsim» bolsa kerək. Injil, «Luqa» 4:18-19ni kərüng. □ **61:3 «Pərwərdigar... Ziondiki ... küllərnin ornioğa güzəllikni, həsrət-qayotunun ornioğa sürkilidioğan xad-huramlıq meyini, oşəxlik-məyüslük rohinin ornioğa, mədhiyə tonini kiydürüxkə meni əwətti»** — qayotu-həsərət bildürüx üqün, adəmlər küllərdə olturatti yaki ularni pexanisoğa sürtətti. Məsih bolsa «küllərnin ornioğa» huxallıqni bildüridioğan mayni adəmning pexanisoğa sürtidu. **«mədhiyə toni»** — muxu «ton» pütün bədənni oraydioğan qong bir kiyim bolup, bəlkim həmmə oşəxlik ketip, adəmning pütkül wujudida Hudağa mədhiyə oqux pəyda bolidioğanlıqini kərsitidu. **«Xundak qilip ular «həkkəniqlikning qong dərəhliri», «Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu»** — yukiridiki 1:29-, 57:5-ayəttə, «qong dərəhlər» butpərəslik qilinidioğan jaylar idi. Həzir ular Hudağa ibadət kilixni bildüridu.

Harabə xəhərlərni, dəwrdin-dəwrgə
wəyranlikta yatқан jaylarni yengibaxtin
küridu;■

⁵ Yəqə yurtluklar turəuzulup, padiliringni
bakidu;

Yatlarning baliliri kəoxqiliringlar,
üzümqiliringlar bolidu.

⁶ Birak silər bolsanglar, «Pərwərdigarning
kahinliri» dəp atilisilər;

Silər toqranglarda: «Ular Hudayimizning
hizmətkarliri» deyilidu;

Ozukliringlar əllərninğ bayliqliri bolidu,

Silər ularning xan-xərəplirigə ortak bolisilər.□ ■

⁷ Horlinip, xərməndilikdə kəloqininglarning
ornioqə ikki həssə nesiwənglər berilidu;

Rəsua kəlinəqanlikning ornioqə ular təkşimatida
xadlinip təntənə kilidu;

Xuning bilən ular zeminəqə ikki həssiləp igidar-
qilik kilidu;

■ 61:4 Yəx. 58:12 □ 61:6 «**Birak silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kahinliri» dəp atilisilər**» — oqurmənlərgə məlumki, «kahin»lar muqəddəs ibadəthanidiki hizmətqilər bolup, həklərgə wəkil bolup ularning hərhil kurbanliklirini Hudaqə atap otta kəydürgüqi idi. Buningdin sirt, Hudaning həkəqət-həkümlirini əgitix wəzipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa pəyqəmbər dəwridə, Huda «Barlik həlkimni Əzümgə atap kahinlar kəlimən» degənidi («Mis.» 19:6). Birak həlkning kəpinqisi itaətsizlik bilən muxu wədidin məhrum boldi; pəkət «Lawiy» degən kəbilidikilər kahinlik rolni ətiyəligənidi. Birak muxu ayət bizgə ayan kiliduki, Hudaning əslidiki nixani həman əməlgə axurulidu. «**silər ularning xan-xərəplirigə ortak bolisilər**» — yaki «Ularning xan-xərəpliridin təntənə kilisilər». ■ 61:6 1Pet. 2:5, 9; Wəh. 1:6; 5:10

Mənggülük xad-huramlik ularningki bolidu. □
 8 Qünki Mən Pərwərdigar tooqra həküm,
 həkikətəni əzizləymən;
 Kəydürmə qurbanlik kiliqta hərqandaq bu-
 langqilik wə aldaraqilikka nəprətlinimən;
 Mən ularoqa həkikət bilən tegixlikini qayturup
 berimən;
 Mən ular bilən mənggülük bir əhdini tüzimən. □
 9 Xundaq kiliq ularning nəslining dangki əllər
 arisida,
 Pərzəntlirining dangki həlki-aləm arisida
 qikidu;
 Ularni kərgənlərninğ həmmisi ularni tonup eti-
 rap kiliduki,
 «Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata kילוan
 nəsilur». □

□ **61:7 «Horlinip, xərməndilikdə qaloqninglarning ornioqa ikki həssə nesiwənglər berilidu»** — «ikki həssə nesiwənglər» toquruluk yənə 40-bab, 2-ayətni kəring. □ **61:8 «kəydürmə qurbanlik»** — muxu hil qurbanlik pütün peti Hudaoqa (toluq ibadət kiliq üqün) atap kəydürülətti. Adəm (məyli bərgüqi, məyli kahin bolsun) qurbanlikning gəxidin heq yemətti. Əgər muxundaq qurbanlik kילוanda, birsi Hudadin bir zərriqini qalduroqan bolsa, bu «bulangqilik»ka barawər idi. Əmdi təwəndə, Huda Əzi insaniyətke, Əz həlkiqə məlum bir nərsini wədə kiliq bərməkqi bolsa, undaqta u Əzining «kəydürmə qurbanlik» toqrisidiki muqəddəs qanuniyoqa Əzi boysunoqanoqa ohxax, U bərgən nərsidə kילוə bir kəmlik hərgiz bolmaydu; U insaniyətke wədə kילוanliridin heqnərsini qaldurmaydu. □ **61:9 «Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata kילוan nəsilur»** — «Zəb.» 22:30-31ni kəring. Yukiriki 59:21-ayəttə deyilgən «əhdə»gə asasən, Zionning nəslini «Məsih»ning Rohi həm səz-kalamioqa igə bolidu. Xübhisizki, muxu 8- həm 9-ayəttə xu əhdə, xundaqla uning nətijisi yənə kərsitilidu.

Məsih yənə söz qilidu

¹⁰ — «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramlik dəp bilip xadlinimən,
 Jenim Hudayim tüpəylidin huxallinidu;
 Qünki toy qilidioğan yigit özigə «kahinlik səllə» kiyiwaloğandək,
 Toy qilidioğan qız ləəl-yaqutlar bilən özini pərdazlioğandək,
 U nijatlikning kiyim-keqikini manga kiydürdi,
 Həkkaniylik toni bilən meni pürkəndürdi. □
¹¹ Qünki zemin özining bihini qıkarəşinidək,
 Baq özidə teriloğanlarni ündürginidək,
 Rəb Pərwərdigar ohxaxla barlik əllərninğ aldida həkkaniylikni həm mədhıyini ündüridu». □

□ **61:10 «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramlik dəp bilip xadlinimən... U nijatlikning kiyim-keqikini manga kiydürdi, həkkaniylik toni bilən meni pürkəndürdi»** — Məsih Hudaning Zion həm əl-yurtlarni kutquzuxtiki hizmitini ada qilix üqün u təyyarlioğan kiyim-keqəkni qobul qilidu. «Toy qilidioğan yigit» həm «toy qilidioğan qız» bolsa, əlwəttə nahayiti diqqət bilən ularning məhsus kiyimini kiyidu. Muxu kiyim pəkətlə muxu məqsət bilənla kiyilidu; ohxaxla Məsih «adəmni kutquzux üqün» huxallik bilən Huda bərgən məhsus kiyimni kiyidu. Muxu kiyim uning kim ikənlikini, nemə ix qiləpili kəlgənlikini kərsitidu; yəni nijat, mutlək həkkaniyliktin həm «kahinlik səllə» (yəni insan üqün dua qilixitiki rol)din ibarəttur. Dunyada kim muxundaq «kiyim» kiyiwaloğan peti pəyda bolsa, hər bir əqli bar adəm uni Huda əwətkən Məsih dəp tonup yetixi kerək. □ **61:11 «Qünki zemin özining bihini qıkarəşinidək,... Rəb Pərwərdigar ohxaxla barlik əllərninğ aldida həkkaniylikni həm mədhıyini ündüridu»** — muxu ix Məsihning yənə bir huxallikning səwəbi — uning qilidioğan hizmiti qoqum muwəppəkıyətlik bolidu; u nijatni insaniyətke yətküzüp nuroqunlioğan kixilərnı gunahtin kutquzidu.

62

Məsihning sөzining dawami

¹ — «Taki Zionning həkkanıylikı julalinip qaknap qıkkuqə,

Üning nijati lawuldawatқан məx'əldək qıkkuqə,
Zion üqün heq aram almaymən,
Yerusalem üqün hərgiz süküt kılmaymən;

² Həm əllər sening həkkanıylikingni,
Barlıq padixahlar xan-xəripingni kəridu;
Həm sən Pərwərdigar Əz aqzi bilən sanga
qoyidoğan yengi bir isim bilən atilisən, ■

³ Xundakla sən Pərwərdigarning qolida turoğan
güzəl bir taj,
Hudayingning qolidiki xağanə bax qəmbiriki
bolisən.

⁴ Sən ikkinqi: «Ajraxқан, taxliwetilgən» dəp
atalmaysən,

Zemining ikkinqi: «Wəyran kılip taxliwetilgən»
dəp atalmaydu;

Bəlki sən: «Mening huxallikim dəl uningda!»,
dəp atilisən,

Həm zemining: «Nikaqlanoğan» dəp atilidu;

Qünki Pərwərdigar səndin huxallıq alidu,

Zemining bolsa yatlıq bolidu. □

⁵ Qünki yigit kızoğa baqlanoğandək,

Oqulliring sanga baqlinidu;

Toy yigiti kızdin xadlanoğandək,

Hudaying seningdin xadlinidu.

⁶ Mən sepilliringda kəzətqılərnı bekitip qoydum,
i Yerusalem,

■ 62:2 Yəx. 65:15 □ 62:4 «Mening huxallikim dəl uningda!» — ibraniy tilida «Hefzibaql». «Nikaqlanoğan» — ibraniy tilida «Biyulaql».

Ular kündüzmu ҳам keqisimu aram almaydu;
 I Pərwərdigarni əslətküqi boləqanlar, süküt
 qilmanglar![□]

⁷ U Yerusalemni tikligüqə,

Uni yər-jaħanning otturisida rəhmət-
 mədhıylərnıng səwəbi qıloquqə,
 Uningəqa heq aram bərmənglar!».

⁸ Pərwərdigar ong kəli həm Əz küqi boləqan
 biliki bilən mundak kəsəm iqtı: —

«Mən zıraətliringni düxmənliringgə ozuk
 boluxka ikkinqi bərməymən;

Japa tartip ixligən yeni xarabnimu yatların
 pərzəntliri ikkinqi iqməydu;

⁹ Zıraətlərnı orup yioqanlar əzlirila uni yəp
 Pərwərdigarni mədhıyləydu;

Üzümlərnı üzgənlər muqəddəs əyümning
 səynalirida ulardın iqudu».

¹⁰ — Ətünqlar, dərwazılardın ətünqlar!

Həlkning yolını tüz qilip təyyarlanglar!

Yolnı kətürünqlar, kətürünqlar;

Taxlarnı elip taxliwetinglar;

Həlk-millətlər üqün *yol kərsitidioqan* bir tuqni

[□] **62:6 «Mən sepilliringda kəzətqilərnı bekitip qoydum, i Yerusalem, ular kündüzmu həm keqisimu aram almaydu; i Pərwərdigarni əslətküqi boləqanlar, süküt qilmanglar!»**
 — Məsiħ muxu «kəzətqilə»ni, yəni «Pərwərdigarni əslətküqilə»ni əzığə ohxax Zion üqün tohtimay dua qilix hizmitigə bekitkən. Ularning dualiri Əziningkigə ohxax bolidu (1-ayətni kərüng).

kötürümlər. □ ■

¹¹ Mana, Pərwərdigar jahanning qət-yakiliriqə mundak dəp jakarlidi: —

Zion kizioqə mundak dəp eytkin: —

«Kara, sening nijat-қutuluxung keliwatidu!

Kara, Uning Əzi aloqan mukapiti Əzi bilən billə, Uning Əzining in'ami Əzigə həmrah bolidu. □

¹² Wə həklər ularni: «Pak-muқəddəs həlk», «Pərwərdigar həmjəmətlik қilip қutқuzoqanlar» dəydu;

Sən bolsang: «Intilip izdəlgən», «Həq taxli-wetilmigən xəhər» dəp atilisən. □

63

«Kəzətқilər» bir adəmning keliwatқanliқini kəridu

□ **62:10 «Ətümlər, dərwazilardin ətümlər! Həlkning yolini tüz қilip təyyarlanglar! Yolni kötürümlər, kötürümlər; taxlarni elip taxliwetinglar»** — yolni, Israildiki tarқilip kətkən, baxқа yurtlarda sürgün boloqanlar, xundakla Hudani izdigən musapirlar bilən billə Zionqə kəlməқi boloqanlar üqün təyyarlanglar, deməқi bolsa kərək. ■ **62:10** Yəx. 40:3; 57:14 □ **62:11 «Kara, sening nijat-қutuluxung keliwatidu!... Uning Əzining in'ami Əzigə həmrah bolidu»** — ayətning ikkinqi kısmioqə қarioqanda, munu «nijat-қutulux»

bir xəhs, yəni Məsiһning Əzidur; «Uning aloqan mukapiti» həm «Uning Əzining in'ami» 10- həm 12-ayətkə қarioqanda dəl Əzi қutқuzoqan «həlkim» həm «həlk-millətlər»din ibarəttur. □ **62:12 «Wə həklər ularni: «Pak-muқəddəs həlk»... dəydu»** — «ular» dəl 10-ayəttə deyilgən, Zionqə kəlməқi boloqan «həlk» həm «həlk-millətlər»dur. **«Sən bolsang: «Intilip izdəlgən»,... dəp atilisən»** — «sən» Zionning əzini kərsitidu.

¹ «Bozrağ xəhīridin qıkkan, üstibexi kənək kızıl rənglik,
Kiyim-keqəkliri kaltis-karamət,
Zor küq bilən qol selip mengiwatқан,
Edomdin muxu yərgə keliwatқuqi kim?»
«Həkkaniylik bilən səzligüqi Mən,
Kutқuzuxқа küq-қudrətkə Iğə
Boloқuqidurmən».

² «Üstibexingdikisi nemixқа kızıl,
Қандақsigə kiyim-keqəkliring xarab kəlқikini
qəyliğüqiningkigə ohxap қалdi?».

³ «Mən yaloқuz xarab kəlқikini qəylidim;
Bar əl-yurtlardin heqkim Mən bilən billə
boləqini yoқ;
Mən ularni oqəzipimdə qəylidim,
Qəhrimdə ularni dəssiwəttim;
Ularning қanliri kiyim-keqəқlirim üstigə
qaqridi;
Mening pütүн üstibexim boyaldi».

□ **63:1 «Həkkaniylik bilən səzligüqi Mən, kutқuzuxқа küq-қudrətkə Iğə Boloқuqidurmən»** — ayətning aldinqi қismidiki soaloqa jawab bərgüqi xübhisizki, 61:10-11-ayəttə «kaltis-karamət» kiyim-keqəк kiyiwaloqan», Əzi (62-babta) kəzətқilərnı bekitkən Məsihdur. Biraқ uning kiyim-keqəkliri baxқiqə kəringəqkə, u yiraқtin keliwatқан qaoqda, ular uni toniyalmioqan. «Bozrağ» xəhiri toqruluk yəne 34-babni wə izahatlırini kəring. □ **63:2 «Üstibexingdikisi nemixқа kızıl, қандақsigə kiyim-keqəkliring xarab kəlқikini qəyliğüqiningkigə ohxap қалdi?»** — Məsih kiyiwaloqan kiyim əslidə «nijatning, həkkaniylikning» kiyimi (bəlkim ap'ақ) boləqandin keyin, «Nemixқа kızıl bolup қaloqan» — dəp soraydu. ■ **63:2 Wəh. 19:13** □ **63:3 «Mən ularni oqəzipimdə qəylidim»** — «ular» (nijatni rət қiləqan) yat əllərnı kərsitidu (6-ayətnı kəring).

4 Qünki kəlbimgə qisas küni pükülgənidi,
Xundakla Mən həmjəmətlirimni kütquzidioğan
yil kəldi; □ ■

5 Mən qarısam, yardım kılodudək heqkim yok
idi;

Heqkimning kollimaydioğanlikini kərüp az-
ablinip kənglüm parakəndə boldi;

Xunga Öz bilikim Özümgə nijat kəltürdi;

Öz kəhrim bolsa, Meni qollap Manga qıdam
bərđi; □ ■

6 Xuning bilən əl-yurtlarni oqəzipimdə
dəssiwətkənmən,

Kəhrimdə ularni məst kiliwəttim,

Qanlirini yərgə təküwəttim». □

*«Hudani əslətküqi kəzətqi»lərdin biri yənə
dua kılıdu*

7 «Mən Pərwərdigarning xəpkətliri toqruluk
əslitip səzləymən;

Pərwərdigarning mədhıyəgə layıq kıləanliri,

Uning rəhımdilliklirioqa əsasən,

□ **63:4 «Mən həmjəmətlirimni kütquzidioğan yili»** — demək, Hudaning nijatini qəbul kıləan bəndiliri muxu dunyadiki barlıq bozək kılıxlardın, barlıq ziyankəxlərdin əzad kılınip ərkin bolux waqtıdur. Rəzillərnin jazalınıxı bilən ular ərkin bolıdu. ■ **63:4** Yəx. 61:2 □ **63:5 «Öz kəhrim**

bolsa, Meni qollap Manga qıdam bərđi» — muxu səzlərgə qarıoqanda, insanlarnı jazalax Huda həm Uning Məsihi üqün kəngligə intayın əqir kelıdioğan təs bir ıxtur. ■ **63:5** Yəx. 59:16 □ **63:6 «Kəhrimdə ularni məst kiliwəttim»** — bundak

«məst kılıx»ni qüxinix üqün, 51-bab, 17-, 21-22-ayətlərnı yənə kərüng. Həklərnı məst kılıdıoğan xarab «Pərwərdigarning kılıdiki kəhrigə toloğan kədəh»tiki «xarab»tur.

Uning nuroqunliqan xərkətlirigə اساسən,
Pərwərdigarning bizgə kılqan iltipatliri,
Israil jəmätigə iltipat kılqan zor yaxilikliri
toqruluk əslitip sözləymən;

⁸ U ularni: — «Ular Mening həlkim,
Aldamqilik kılmaydioqan balilar» dəp,
Ularning Kutkuzoquqisi boldi. □

⁹ Ularning barlık dərdlirigə Umu dərddax idi;
«Uning yuzidiki Pərixtsisi» bolsa ularni
kutkuzoqan,

U Öz muhəbbiti həm rəhimdillik bilən ularni
həmjəmətlik kılıp kutkuzoqan;

Axu kədimki barlık künlərdə ularni Əzigə artip
kötürgən; □ ■

¹⁰ Birak ular asiylik kılıp Uning Mukəddəs
Rohioqa azar bərdi;

Xunga ulardin yüz örüp U ularning düxminigə
aylinip,

Ularoqa qarxi jəng kildi. □ ■

¹¹ Birak U: — «Musa pəyoqəmbirim! Mening
həlkim!» dəp əyni künlərnə əsləp tohtidi.

□ **63:8 «U ularni: — «Ular Mening həlkim, aldamqilik kılmaydioqan balilar» dəp, ularning Kutkuzoquqisi boldi»**

— muxu ayətlər Huda Israilni Misirdin kutkuzup qıkaroqan waqitni kərsitidu. Xu qaoqni Israilning «tuquluxi», yəni «yengi bir həlk, yengi bir millət» boluxi dəp hesabliqili bolidu. □ **63:9**

«Uning (Pərwərdigarning) yuzidiki Pərixtsisi» — muxu zat dəl Təwrat-zəburda kəp yərlərdə «Pərwərdigarning Pərixtsisi» dəp atilidu. ■ **63:9** Qan. 7:7, 8, 9 □ **63:10 «birak ular asiylik kılıp uning Mukəddəs Rohioqa azar bərdi»** — muxu

səzgə qarioqanda «Hudaning Mukəddəs Rohi» qoqum Hudaning Əzidin (demək, Huda'Atidin) ayrim bir xəhsdur. ■ **63:10** Qəl. 14:11; Zəb. 78:56-59; 95:9-11

Əmdi Əz *padisi boloqanlarni* padiqiliri bilən dengizdin qikiriwaluquqi keni?

Əzining Muqəddəs Rohini ularning arisioqa turozuzup koyuquqi keni?□

¹² Uning gūzəl xərəplik biliki Musaning ong qoli arkilik ularni yetəkligūqi boldi,

Əzi ūqūn mənngūlūk bir namni tiklöp,

Ular aldida sularni bəlūwətkūqi,

¹³ Ularni dalada ərkin kezip yūridioqan attək,

Həq putlaxturmay ularni dengizning qongkur yərliridin ötkūzgūqi keni?■

¹⁴ Mallar jiloqoqa otloxka gūxkəndək,

Pərwərdigarning Rohi ularoqa aram bərđi;

Sən Əzüng gūzəl-xərəplik bir namoqa erixix ūqūn,

Sən muxu yollar bilən həlkingni yetəkliding.

¹⁵ Ah, asmanlardin nəziringni gūxūrgin,

Sening pak-muqəddəsliking, gūzəllik-xəriping turoqan makaningdin *halimizoqa* qarap baq!

Qeni otluq muhəbbiting wə kūq-kudriting!?

Iqingni aqritixliring, rəhimdillikliring keni?

Ular manga kəlgəndə besilip qaldimu?■

¹⁶ Qūnki gərqə İbrahim bizni tonumisimu,

Yaki İsrail gərqə bizni etirap qilmisimu,

Sən həman bizning Atimiz;

Sən Pərwərdigar bizning Atimizdursən;

Əzəldin tartip «Həmjamət-Qutkuzoquqimiz»

□ **63:11** «**Əz padisi boloqanlar**» — İsrail həlki. «**Əz ... padiqiliri**» — xūbhısizki, Musa pəyoqəmbər, akisi Hərun həm aqisi Məryəm, xundakla həlkim Yəxua pəyoqəmbər idi. ■ **63:13** Zəb. 105:37 ■ **63:15** Qan. 26:15

Sening namingdur.□

17 I Pərwərdigar, nemixka bizni yolliringdin azdurqansən?

Nemixka Əzüngdin qorkuxtin yandurup kənglimizni tax kılqansən?!

Qulliring üqün, Əz mirasing bolqan kəbililər üqün,

Yenimizqə yenip kəlgəysən!

18 Muxəddəs həlqing pəkət azqinə waqıtla *təwəlikigə* igə bolalıqan;

Düxmənlirimiz muxəddəs jayingni ayaq asti kıldı;□ ■

19 Xuning bilən biz uzundin buyan Sən idarə kılıp bakmıqan,

Sening naming bilən atılıp bakmıqan bir həlqtək bolup qaldıq!

□ **63:16 «gərqə İbrahım bizni tonumisimu, Yaki İsrail gərqə bizni etirap kılmisimu,...»** — İbrahım həm İsrail (ularning ata-bowiliri) heli burunla aləmdin kətkənidi, əlwəttə. Muxu səzning mənisi, nawada atimiz İbrahım yaki İsrail (yəni Yaqup) muxu aləmdə tehi turqan bolsa, bizning naqar əhwalimizni, əhləqsizlikimizni, pəzilətsizlikimizni kərüpla in-tayin bizar bolup: «Muxu həlk bizning əwladimiz bolmisa kerək» — dəp bizləni etirap kılmaslıqı mumkin, deməqçi.

□ **63:18 «Düxmənlirimiz muxəddəs jayingni ayaq asti kıldı»** — Yəxayaning əmrində Hudaning muxəddəs ibadəthanisi tehi məwjut idi. Xuning bilən pəyoqəmbər bu bexarəttə əzidin keyinki bir dəwrni kəzdə tutqan boluxi kerək. Yerusalemdiki xu ibadəthana miladiyədin ilgiri 586-yili wəyran kılındi. Bexarət muxu wəkədin keyinki dəwrning bolıdıqan həssiyatlırını, arzu-hiyallirini həm dualirini kərsətsə kerək. ■ **63:18** Zəb. 74:3-8

64

Duaning dawami

1-2 Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip,
Yərgə qüxkən bolsang'idi!

Taqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti! Mana
muxundaq bolqanda tuturukqa ot yakqandək,
Ot suni kaynatkandək,
Sən namingni düxmənliringgə ayan qiloan bo-
latting,

Əllər yüzüŋdinla titrəp ketətti!□

3 Sən biz kütmigən dəhxətlik ixlarni qiloan
waqtingda,
Sən qüxkəniding;

Yüzüŋdin taqlar rastla erip kətti!□

4 Səndin baxqa Əzigə təlmürüp kütkənlər üqün
ixligüqi bir Hudani,
Adəmlər əzəldin anglap bakmioqan,
Qulakqa yetip bakmioqan,
Köz kərüp bakmioqandur!■

5 Sən həkkanıylikni yürüzüxnəni hursənlik dəp
bilgən adəmning,
Yəni yolliringda mengip, Seni seqinoqanlarning
hajitidin qikkuqi həmrahdursən;
Biraq mana, Sən oşəzəptə boldung,

□ **64:1-2 «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxkən bolsang'idi! Taqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti!»** — baxqa birhil tərijimisi: «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxsəng iding! Taqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti!».

□ **64:3 «Yüzüŋdin taqlar rastla erip kətti!»** — Israillar Misirdin qikqandin keyin, Huda ularoqa Musa pəyoşəmbər arqilik muşəddəs qanun-pərmanlirini bərgən waqtida, Sinay taqliri xundaqla erip kətti. Yəxaya pəyoşəmbər bəlkim muxu ixlarni kəzdə tutidu. ■ **64:4** Zəb. 31:19,20; 1Kor. 2:9

Biz bolsaq gunahda bolduk;
Undak ixlar uzun boliwərđi;
Əmdi biz kutkuzulamduq?

⁶ Əmdi biz napak bir nərsigə ohxax bolduk,
Kiliwatқан barlık «həqқанiyətlirimiz» bolsa bir
əwrət latisioqıla ohxaydu, halas;
Həmmimiz yopurmakətək hazan bolup kəttuk,
Kəbihliklirimiz xamaldək bizni uqurup
taxliwətti. ■

⁷ Sening namingni qakirip nida kiloquqi,
Iltipatingni tutuxka kozoqaloquqi heq yoktur;
Qunki Sən yüzüngni bizdin kaqurup yoxurdung,
Kəbihliklirimizdin bizni solaxturouzdung.

⁸ Birak hazır, i Pərwərdigar, Sən bizning Atimiz-
dursən;

Biz seoiz lay, Sən bizning sapalqimizdursən;
Həmmimiz bolsaq kolungda yasaloqandurmiz;

⁹ I Pərwərdigar, bizgə karatқан oəzipingni zor
kilmioqaysən,

Kəbihlikni mənggügiqə əsləp yürmigini;

Mana, kariqin, həmmimiz Sening
həlkingdurmiz! ■

¹⁰ Mukəddəs xəhərliring janggal,

Zionmu janggal bolup kaldı;

Yerusalem wəyran boldı;

¹¹ Ata-bowimiz Seni mədhıyiligən jay,

Pak-mukəddəslik, güzəl-parlaklık turaloqusi
boloqan oyimiz bolsa ot bilən keyüp kül boldı;

Kədir-qimmətlik nəsilirimizning həmmisi

wəyran qiliwetildi.□

¹² Muxu ixlar aldida Əzüngni qətkə alamsən, i Pərwərdigar?

Süküt qilip turamsən?

Bizni boluxiqə har qilip uriwerəmsən?»

65

Hudaning duaşa bərgən jawabi •••• «Yengi ixlar», yengi asman-zemin

¹ Əzəldin Meni izdimigənlərgə Meni sorax yolini aqtim;

Mən Əzümgə intilmigənlərgə Əzümni tapkuzdum.

Mening namim bilən atalmioğan yat bir əlgə

Mən: — «Manga qara, Manga qara» — dedim.

² Birək yaman yolda mangidioğan,

Əzining pikir-hiyalioğa əgixip mangidioğan,

□ **64:11 «...Pak-mukəddəslik, güzəl-parlaklik turaloşusi bolğan öyimiz bolsa ot bilən keyüp kül boldi»** — muxu ayəttiki «öyimiz» mukəddəs ibadəthana, əlwəttə. «Əy» degən söznin ixlitilixi bolsa, Hudaning əsli ularning arisida (ibadəthanasida) turoğanlikini təkitləydu. «Qədir-qimmətlik nərsilirimiz»ning əng esili bolsa yənla ibadəthanidiki buyum-jabduklar bolğanidi. Babilliklarning Yerusalemini, jümlidin mukəddəs ibadəthanini wəyran qiloğanlikni bəlkim muxu bexarəttin keyinki 100 yil ətrapida boldi (miladiyədin il-giriki 586-yili). Muxu ayəttə, pəyoqəmbər (63:15-19-ayətlərdiki əşwaloğa ohxax) əzi axu dəwrdə turoqandək söz qilidu; u axu dəwrdikilərgə wəkil bolup dua qilidu.

Asiylik kiloquci bir həkəkə bolsa Mən kün boyi
qolumni uzitip intilip kəldim.□

³ Yəni baqlarda qurbanlik kilip,
Ularni hixlik supilar üstidimu köydürüp,
Köz aldindila zərdəmgə tegidioğan bir hək;□

⁴ Ular qəbrilər arisida olturidu,
Məhpiy jaylardimu tünəp olturidu;
Ular qoxka gəxini yəydu,
Qazan-qaqilirida hərəkəndək yirginlik
nərsilərnin xorpsi bar.□

⁵ Ular: «Əzünq bilən bol,
Manga yəqinlaxkuqi bolma;
Qünki mən səndin pakmən» — dəydu;
Muxular dimioqiməta kirgən is-tütək,
Kün boyi əqməy turidioğan ottur!

⁶⁻⁷ Mana, Mening aldimda pütüklük turiduki: —
Mən süküt kilip turmaymən — dəydu
Pərwərdigar —
Bəlki həm silərnin qəbihlikliringlarni,

□ **65:2 «yaman yolda mangidioğan...»** — ibraniy tilida
«yahxi əməs yolda mangidioğan...». □ **65:3 «(Ular)...**

**baqlarda qurbanlik kilip, ularni hixlik supilar
üstidimu köydürüp...»** — baqlar pat-pat «Baal» degən
butka qokunidioğan jaylar bolup qalatti. Qurbanlikni
bolsa pəkət ibadəthanidila qilsa bolatti; uningdin baxka
«qurbangah»larni pəkət taxlar yaki tupraq qatarlik təbiy
materiyallardinla yasioqli bolatti. **«Ularni hixlik supilar
üstidimu köydürüp...»** — yaki «huxbuyni hixlik supilar
üstidimu köydürüp...». □ **65:4 «ular qəbrilər arisida**

olturidu, məhpiy jaylardimu tünəp olturidu» — muxu
kixilərnin mazarlarda, «məhpiy jaylar»da olturup tünəxtiki
məqsiti, xübhisizki, «ata-bowilirinin rohliri»qa dua
kilip alakilixix, xundaqla jin-xəytanlar bilən alakilixix idi.
Ölüklərnin rohliri bilən alakə kilixka urunux Təwratta kət'iy
mən'i kilinidu.

Xundakla taq qoqkilorida isriq yakkan,

Dənglər üstidimu Meni haqarətligən ata-bowiliringlarning qəbihliklerini birliktə qayturimən,

— Xularni öz kuqakliriqa qayturimən;

Bərək, Mən ilgiriki kiloanlirini öz kuqakliriqa olqəp qayturimən.□

⁸ Pərwərdigar mundak dəydu: —

Sapak üzümning «sarkindi xirne»si kəringəndə,

Həkləring: «Uni qəyliwetip wəyran kilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,

Mən Öz kullirimning səwəbidinla xundak qilimənki,

□ 65:6-7 «siləring qəbihlikliringlarni, xundakla taq qoqkilorida isriq yakkan, dənglər üstidimu Meni haqarətligən ata-bowiliringlarning qəbihliklerini birliktə qayturimən» — taqlarning qoqkilorida yaki dənglər pat-pat butka qoqunidiqan jaylar bolup qalatti. Xuning bilən Musa pəyoəmbər taq yaki dənglər üstidə qurbanlik qilixnimu mən'i kiloan. Ayəttə kərsitilgən muxu qilmixliri, xübhisizki, butpərəslik idi. «Bərək, Mən ilgiriki kiloanlirini öz kuqakliriqa olqəp qayturimən» — baxqa birhil təjimi: «Bərək, ularning kiloanlirini öz kuqakliriqa qayturuwetix Mening birinqi iximdur».

Ularning həmmisini wəyran qılmaymən. □

⁹ Xundak qilip Mən Yəquptin bir nəsilni, Yəhudadinmu taqliriməğa bir igidarni qikirimən;

Xuning bilən Mening tallioqanlirim *zeminəğa* igə bolidu,

Mening qullirim xu yərdə makanlixidu. □

¹⁰ Meni izdigən həlkim üqün,

Xaron bolsa yənə koy padiliriəğa qotan,

Ahor bolsa kala padiliriəğa qonaləqu bolidu. □

□ **65:8 «Sapaq üzümning «sarkindi xirnə»si körüngəndə, həklərnin: «Uni qəyliwetip wəyran qilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,...»** — Qanaanda (Pələstində) üzümdin «əzi qikқан» xirnə bolsa intayin ətiwarlinidu; səwəbi, uningdin ixlinidiəğan xarab intayin mezilik bolidu. Xunga məlum bir sap üzümdin muxu «sarkindi xarab» qikқанliki baykalsa, u baxқа üzüm sapaqliri bilən qoxup qəyliwetilməydu, «xirnə qikқuqə» ayrim qoyulidu. Xuning bilən Huda Əzigə sadıq boləğan «qaldilar» Israilda bar bolsila, ularni yoқatmaydu. Biz yukiriki bablardin bilimizki, muxu «igidar» nəsil (9-ayət) dəl «Pərwərdigarning quli»ningki, yəni Məsihninğ nəslidur. □

□ **65:9 «Mən Yəquptin bir nəsilni, Yəhudadinmu taqliriməğa bir igidarni qikirimən»** — demək, Huda «qaldisi»din, əzigə sadıq yengi bir dəwrni qikiridu, ularni «mukəddəs zemin»əğa igə qilidu. □

□ **65:10 «Xaron bolsa yənə koy padiliriəğa qotan, Ahor bolsa kala padiliriəğa qonaləqu bolidu»** — Xaron bolsa Pələstinning qərb tərripidə, əsli intayin munbət jay idi. Xu rayon bəlkim Asuriyə (həm keyinki Babilliklarning) bulangqlikli ri tūpəylidin qakəslixip kətkən boluxi mumkin. Ahor bolsa xərkiy tərəptə bolup anqə munbət əməs idi. Israillar Ahorda Hudaəğa qattik asiylıq qiloqanidi (Təwrattiki «Yəxua» 7-babni körüng). Birak hazir u Hudaning lənitigə uqrimay, munbət bolup ketidu. Pələstindiki bu ikki jay həm arilikidiki barlik Pələstin zeminliri qərbtin-xərkkıqə pütünləy əsligə kəltürülidu, bəlki tehimu awat əhwaləğa kəltürülidu, deməkqi.

11 Birak Pərwərdigarni taxlap,
 Mukəddəs teoimni untuquqi,
 «Tələy» *degən but* üçün dastihan saloquqi,
 «Təkdir» *degən but* üçünmu əbjəx xarabni
 quyup қақилarni tolduroquqisilər,□

12 Mən silərnəni kiliqқа «təkdir» kildim,
 Silərnəning həmminglar kiroqinqilikta bax
 egisilər;

Qünki Mən қақirdim, silər jawab bərmidinglar;
 Mən sөz kildim, silər kulak salmidinglar;
 Əksiqə nəzirimdə yaman boloqanni kiliwatisilər,
 Mən yaqturmaydiqanni tallioqansilər.

13 Xunga, Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: —
 Mana, Mening kullirim yəydu,
 Silər aq қalisilər;

Mana, Mening kullirim iqudu,
 Birak silər ussuz қalisilər;
 Mana, Mening kullirim xadlinidu,
 Silər xərməndilikte қalisilər;

14 Mana, kənglidiki xad-huramliқtin kullirim
 nahxa eytidu,
 Silər kənguldiki azabtin zar-zar yioqlaysilər,
 Roh-kəlb sunuқlukididn nalə-pəryad kətürisilər.

15 Isminglarni Mening tallioqanlirimoqa lənət
 boluxқа қaldurisilər.
 Rəb Pərwərdigar seni öltüridu,
 Həm uning kullirioqa baxқа bir isimni қoyup
 beridu.

16 Xuning üçün kimki əzigə bir bəhtni tilisə,

□ **65:11 «Tələy»** — (ibranıy tilida «Gad» deylidu) Suriyədiki bir but. **«Təkdir»** — yənə bir but — əsli ibranıy tilida «məniy»; buning mənisı «təkdir» «təқsimat, sanilix» idi.

«Amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu;

Kimki kəsəm iqməkqi bolsa,

Əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən kəsəm iqudu;

Qünki burunqi dərd-ələmlər untuloğan bolidu,

Qünki ularni kəzümdin yoxurdum.□

¹⁷ Qünki qaranglar, Mən yengi asmanlarni wə yengi zeminni yaritimən;

Ilgiriki ixlar heq əslənməydu,

Hətta əskə kəlməydu.

¹⁸ Əksiqə silər Mening yaritidoğanlıqımdin huxallininglar;

Mənggügə xad-huramlıqta bolunglar,

Qünki Mən Yerusalemnı xad-huramlıq,

Uning həlqini huxallıq bərgüqi qilip yaritimən.

¹⁹ Əzümmu Yerusalemdin xad-huramlıqta bolimən,

Xundaqla Əz həlqımdin huxallanimən;

Uningda nə yiqə awazi,

□ **65:16 «Xuning üçün kimki özigə bir bəhtni tilisə, «amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu»** — Hudaning Əz qulliriqə bərgən wədilirini (8-14-ayəttiki) əməlgə axuroğanlıqini kərgən həqlər Hudanı bolsa «Amin» degüqi Huda (yaxı «Amin»ning Igisi Huda), yəni məmin bəndilirining dualirini anglaydıoğan Huda, dəp bilidu. «Amin» degən səzning toluq mənisi toqruluk «Təbirlər», xundaqla «2Kor.» 1:20nimu kərüng. **«Kimki kəsəm iqməkqi bolsa, əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən kəsəm iqudu; qünki burunqi dərd-ələmlər untuloğan bolidu, qünki ularni kəzümdin yoxurdum»** — Hudaning səltənitudə boləoğanlar burunqi (bolupmu əz gunahlıri tüpəylidin pəyda boləoğan) dərd-ələmlərni esigə kəltürməydu; qünki Huda Əzi ularning gunah-səwənlirini untuloğan bolidu.

Nə nalə-pəryadlar ikkinçi anglanmaydu;□

²⁰ Uningda yənə birnəqqə künlük qaqrap kətkən bowaқ bolmaydu,

Yaki waқti toxmay waқitsiz kətkən boway bolmaydu;

Yüz yaxқа kirgən bolsa «yigit» sanilidu,

Xuningdək gunahkar yüz yaxқа kirip ołgən bolsa «Hudaning lənitigə uqrioqan» dəp

---

□ **65:19 Өzümmu Yerusalemдин xad-huramliқta bolimən, xundakla Өz həlқimdin huxallanimən; uningda nə yioqa awazi, nə nalə-pəryadlar ikkinçi anglanmaydu** — «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» toqruluk azraq tohtitayli. Injildiki «Wəhiy» degən kısimoqa اساسən bilimizki, Məsih **muxu dunyada** ming yil həkümranliқ қilidu. Xu həkümranliқidiki əhwal Yəxaya pəyoqəmbərning bexaritidəк bolidu. U tehi ahirқi «yengi asmanlar, yengi zemin» əməs; qünki muxu ayətlərgə қarioqanda, ölüm degən ix (məyli adəmlər uzun əmürlük bolsimu) tehi məwjut; gunah tehi məwjut; **ahirқi «yengi asmanlar, yengi zemin» mənggülik bolidu; ularda ölümму yok, gunah yok.** Injildiki «Wəhiy» 21-22-bablarni көrüng. Məsih muxu dunyada ming yil həkümranliқ қilidioqan «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» bizning mənggülik «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ning қандақ bolidioqanliқini qüxiniximizgə zor yardəm beridu; bu ikkisining ohxax yərliri көp (məsilən, қorқunq, dərd-ələm yokitiloqanliқi); Huda zamanlarning əng ahirida ming yillik «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ni mənggülik «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»qa aylanduridu. Məsihning ming yillik səltəni toqrısında «Təbirlər»nimu көrüng.

həsablinidu.□

²¹ Ular öylərnı salıdu, ularda turıdu;

Ular üzümzarları bərpə kılıdu, ulardın mewə yəydu;

²² Ular yasioqan öylərdə, baxka bırsı turmaydu;

Tıkilgən üzümzarlardın, baxka bırsı mewə elıp yeməydu;

Qünki həlqımning künlıri dərəhning əmridək bolıdu;

Mening tallıoqanlırim əzlıri əz kılı bilən yasioqanlırıdın əz əmridə toluq bəhrımən bolıdu.□

²³ Ularning kılıoqan əmgıki bıkaroqa kətməydu;

Yakı ularning balılırı tuoquloqanda keləqıki toqırluq wəhımə məwıut bolmaydu;

Qünki ular Pərwərdıgar bəht ata kılıoqan nəsıldır,

□ **65:20 «Xuningdək gunahkar yüz yaxka kirip əlgən bolsa «Hudaning lənitigə uqrioqan» dəp həsablinidu»** — adəmlərnıng kəpınqısı nahayıti qong yaxtıla əlıdıoqan boloaqqa, «yüz yaxta əlgən» bolsa, pəkətlə «nahayıti bıri yıgit» dəp qarılıdu; həklər unıng gunah kılıoqanlıkını bilıp qalsə, unı «xunqə yax turupla əlgən, qoqum Hudaning lənitigə uqrioqan bolsa kerək» dəp qarayıdu. □ **65:22 «Ular yasioqan öylərdə, baxka bırsı turmaydu; tıkilgən üzümzarlardın, baxka bırsı mewə elıp yeməydu»** — ıbranıy tilıda «ularning quruluqlırida baxkılar turıdıoqan, ularning tıkkınıdın baxkılar yəydıoqan hələt bolmaydu». **«dərəhning əmri»** — əlwəttə intayın uzun bolıdu; dərəhning əzi intayın muqım, puhta yaxaydu; səzlər muxu jəhətnımu ıqıgə alsə kerək. **«...əz kılı bilən yasioqanlırıdın əz əmridə toluq bəhrımən bolıdu»** — ıbranıy tilıda «əz kılı bilən yasioqanlırı əzi upraydu» — demək, pütün əmridə toluq ıxlıtıdu.

Ularning pərzəntlirimu xundak. □

²⁴ Wə xundak boliduki,

Ular nida kılıp qakırmastinla,

Mən ijabət kılımən;

Ular dua kılıp sözləwatqınidila,

Mən ularni anglaymən.

²⁵ Bərə həm paqlan bilən billə ozuklinidu;

Xir bolsa kalidək saman yəydu;

Yilanning rizki bolsa topa-qangla bolidu.

Mening mukəddəs teoqimning həmmə yeridə

heq ziyankəxlik bolmaydu;

Heq buzoqunqilik bolmaydu, dəydu

Pərwərdigar. □ ■

66

Hudaning jawabi — dawami

¹ «Pərwərdigar mundak dəydu: —

«Asmanlar Mening təhtim,

Zemin bolsa ayaqliriməqa təhtipərimdur,

Əmdi Manga kəndak əy-imarət yasimakqisilər?»

□ **65:23 «Qünki ular Pərwərdigar bəht ata kıləqan nəsilidur»** — yaki «qünki ular Pərwərdigar bəht ata kıləqan (zat)ning nəslidur». Muxu tərjimisi toqra bolsa «Pərwərdigar bəht ata kıləqan (zat)» Məsihni kərsətkən bolidu, əlwəttə.

□ **65:25 «Yilanning rizki bolsa topa-qangla bolidu»** — Eran baqəqisida Huda yilanoqa: «Topa-qangni yəysən» degən lənətni qüxürgənidi. Biraq hazır uning yegənliri **pəkət** topa-qang bolidu; u heq adəm yaki baxka haywanəqa ziyan yətküzəlməydu.

■ **65:25** Yəx. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3

Manga қандақ җәр арамгаһ болалайду? □ ■

² Буларнинг һәммисини Менинг қолум yaratқан, улар хундақ болоаққила барлиққа кәлгән әмәсмиди? — дәйду Пәрвәрдигар, —

Лекин Мән нәзиримни хундақ бир адәмгә сал-имән:

— Мөмин-кәмтәр, роһи сунуқ,

Сөзлirimни англиқанда қорқуп титрәк басидиқан бир адәмгә нәзиримни салимән.

³ Кала сойоған кixи адәмниму өлтүриду,

Қозини қурбанлиқ қилоған кixи итнинг боynини сундуруп өлтүриду;

Мanga һәдийә тутқуқи қохқа қениниму тутуп бәрмәкқидур;

Дуасини әслитixкә һуxbuy яққуқи мәбуdқиму мәдһийә оқуyду;

Бәрһәк, улар өзи яқтуридиқан yоллирини таллиқан,

□ **66:1 «Zemin bolsa ayaqlirimoqa tæhtipærimdur»** — «tæhtipær» padixah tæhtkә olturoғanda ayaqlirini dæssætkән kiqik orunduk. **«Әmdi Manga қандақ өy-imaræt yasi-maqqisilær? Manga қандақ җәр арамгаһ болалайду?»** — биринқи әyæt бәлким Hudaning 64-bab, 11-ayættiki soalqa beridiқan asasiy jawabi. Huda «ibadæthana»ni anqә muһim dәp қarimisimu, insanlar Özigә atap saloған ibadæthanini qoқum kәmsitidu degili bolmaydu (20- һәм 2-ayætkә қariоanda, kәlgүsidiki «ming yillik sæltænit»)dә bir «mukæddæs ibadæthana» bolidu; biraq Hudaning nәziri (2-ayætkә asasән) һeққandaқ өy-imarættә әmæs, bәlki Özidin қorқidiқan mөmin бәndiliridә turidu. ■ **66:1** 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24

Kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu.□

⁴ Xunga Mənmu ularning külpətlirini tallaymən;
Ular dəl kərkiđioğan wəhimilərnı bexioğa
qūxürimən;

Qünki Mən qakıroşinimda, ular jawab bərmidi;
Mən söz kılöşinimda, ular kulak salmidi;
Əksiqə nəzirimdə yaman bolöşanni kildi,
Mən yaqturmaydıöşanni tallidi».■

⁵ «I Pərwərdigarning sözi aldida qorqup
titrəydiöşanlar,

Uning deginini anglanglar: —

«Silərnı namimoğa *sadiq bolöşanliqinglar*
töpəylidin qətkə kakқанlar bolsa,

Yəni silərdin nəprətlinidiöşan kərindaxliringlar
silərgə: —

«Kəni Pərwərdigarning uluöşlukı ayan kılinsun,
Xuning bilən xadliqinglarnı kərələydiöşan
bolimiz!» — dedi;

Biraq xərməndilikdə qaloşanlar əzliri bolidu.■

⁶ Anglanglar! — xəhərdin kəlgən quқан-
sürənlər!

Anglanglar! — ibadəthanidin qikқан awazni!

□ **66:3 «Kala soyoğan kixi adəmnimu öltüridu, ... duasini əslitixkə huxbuy yaqқuqi məbudқimu mədhiyə okuydu; bərhək, ular əzi yaqturidiöşan yollirini tallioğan, kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu»** — muxu ayəttiki kixilər kərunüxtə Hudaöşə ibadət kılıdu; ular kala-qozini soyup qurbanliq kılıdu, «axliq hədiyə» kılıdu, huxbuynimu Hudaöşə atap yaқidu; biraq bundaқ kılıxliri bilən təng ular qatillik kılıdu, hurapiy ixlarnı kılıdu (itning boynini sundurux), butlaröşə qoқunup haram qurbanliqlarnimu kılıdu. ■ **66:4** Pənd. 1:24; Yəx. 65:12; Yər. 7:13 ■ **66:5** Yəx. 5:19

Anglanglar! — Pərwərdigar Əz düxmənligə *yamanliqlirini* qayturuwatidu!» □

Israilning yengidin tuquluxi

7 — Toloqi tutmayla u boxinidu;

Aoqli tutmayla, oqul bala tuqidu!■

8 Kimning muxundak ix toqruluk hawiri bardu?

Kim muxundak ixlarni korup bakkan?

Zemin bir halkni bir kun iqidila tuqidioqan ix barmu?

Dekike iqidila bir elning tuquluxi mumkinmu?

Qunki Zionning amdila toloqi tutuxioqa, u oqul balilirini tuqdi!□

9 Birsini boxinix halitige kelturgan bolsam, Men balini qiqarozmay qalamtim? — deydu Pərwərdigar,

Mən Əzüm tuqduroquqi tursam, baliyatkuni etiwetəmdimən? — deydu Hudaying.

□ 66:6 «**Anglanglar! — xəhərdin kəlgən quqan-sürənlər! Anglanglar! — ibadəthanidin qiqқан awazni! Anglanglar! — Pərwərdigar Əz düxmənligə yamanliqlirini qayturuwatidu!**» — bu bexarət Yəxayaning keyinki dəwridiki Yerusalem, jümlidin ibadəthanining wəyran qilinixini (miladiyədin ilgiriki 586-yili) həm bəlkim ahirki zamanlardiki ohxap ketidioqan bir ixnimu kərsitidu. ■ 66:7 Wəh. 12:1-6

□ 66:8 «**Kimning muxundak ix toqruluk hawiri bardu? ... Zemin bir halkni bir kun iqidila tuqidioqan ix barmu? Dekike iqidila bir elning tuquluxi mumkinmu? Qunki Zionning amdila toloqi tutuxioqa, u oqul balilirini tuqdi!**» — muxu 7- həm 8-ayəttə eytiloqan iqlar birakla Yerusalemning wəyran qilinixidin (6-ayət) ahirki zamanda «Zion-israil towa qilip yengidin tuquluxi» əməlgə axurulup, ularning Hudaning aldidə həkikiy «Əz həkim» boluxioqa atlap etidu.

10 Yerusalem bilən billə xad-huramliqta bolunglar;

Uni səyğüqilər, uning üqün huxallininglar!

Uning üqün kayoqu-həsərət qəkkənlər,

Uning bilən billə xadliq bilən xadlininglar!

11 Qünki silər uning təsəlli beridioğan əmqəkliridin emip qanaətlinisilər;

Qünki silər qanoquqə iqip qikisilər,

Uning xan-xəripining zorluqidin kənglünglar hursən bolidu». □

12 Qünki Pərwərdigar mundək dəydu: —

Mən uningə taxqan dəryadək aramhatirjəmlikni,

Texip kətkən ekimdək əllərnin xan-xərəplirini sunup berimən;

Silər emisilər,

Silər yanpaxqa elinip kətürülsilər,

Etəktə əkilitilsilər. ■

13 Huddi ana balisioğa təsəlli bərgəndək,

Mən xundək silərgə təsəlli berimən;

Silər Yerusalemda təsəlligə igə bolisilər.

14 Silər bularni kərgəndə kənglünglar xadlinidu, Səngəkliringlar yumran ot-qəptək yaxnap ketidu;

Xuning bilən Pərwərdigarning qoli Əz kullirioğa ayan kilinidu,

U düxmənlirigə kəhrini kərsitidu.

15 Qünki qəzipini kəhr bilən,

Tənbihini ot yalkunliri bilən qüxürüxi üqün,

Mana, Pərwərdigar ot bilən kelidu,

□ **66:11** «uning xan-xəripining zorluqidin kənglünglar hursən bolidu» — baxqə birhil tərjimisi: — «uning xərəplik baqir-kəksidin kənglünglar hursən bolidu». ■ **66:12** Yəx. 49:22; 60:4

U jəng hərwiliri bilən kuyundək kelidu.

¹⁶ Qünki ot bilən həm kiliq bilən Pərwərdigar barlıq ət igilirini soraq kılıp jazalaydu; Pərwərdigar öltürgənlər nuroqun bolidu.

¹⁷ «Başqılar»ğa kirix üqün pakizlinip,

Əzlrini ayrim tutup,

Otturida turoquqining gepigə kirgənlər,

Xundakla qoxqa gəxini, yirginqlik bolqanni, jümlidin qaxkanlarni yəydiqanlar bolsa jimisi təng tügixidu — dəydu Pərwərdigar.□

¹⁸ Qünki ularning kılqanliri həm oyliqanliri Mening aldimdidur;

Birak barlıq əllər, həmmə tilda səzləydiqanlarning yiqilidiqan waqti kelidu;

Xuning bilən ular kelip Mening xan-xəripimni kəridu; □

¹⁹ Wə Mən ularning arisida bir karamət bəlgini tikləymən;

Həm ulardin kecip kutuloqanlarni əllərgə əwətimən;

Nam-xəhritimni anglimioqan, xan-xəripimni kərup bəkmioqan Tarxıqqa, Liwiyəgə, okyaqilikta dangki qıqqan Ludqa, Tubal, Gretsiyəgə həm yirak qətlərdiki arallaroqan ularni əwətimən;

□ **66:17** «**Başqılar**»ğa kirix üqün pakizlinip,...» — bəlkim butpərəslik hərəkətlirigə katnixix üqün, muxu «pakizlinix» ixlirini kilidu. «**Otturida turoquqi**» — bəlkim butpərəslikte yetəkqilik «pir» rolini aloquqi. □ **66:18** «**Qünki ularning kılqanliri həm oyliqanliri Mening aldimdidur**» — bu ayətning birinçi yerimini tərjimə kılıx təs. Alimlar pəqət uning mənisini tərjimə kılqinimizdək pərəz kilidu.

Ular əllər arisida Mening xan-xəripimni jakarlaydu.□

²⁰ Xuning bilən Israillar «axlıq hədiyyə»ni pakiz qaqilaroşa qoyup Pərwərdigarning öyigə elip kəlgəndək,

Xular bolsa, Pərwərdigaroşa atap beoşxlioşan hədiyyə süpitidə qerindaxliringlarning həmmisini əllərdin elip kelidu;

Ular ni atlaroşa, jəng hərwilirioşa, sayiwənlik hərwa-zəmbillərgə, qeqirlaroşa həm nar təgilərgə mindürüp muqəddəs teoşimoşa, yəni Yerusalemoşa elip kelidu, — dəydu Pərwərdigar.□

²¹ Həm Mən ulardin bəzilirini kaşinlar

□ **66:19 «ulardin qeqip kutuloşanlarni əllərgə əwətimən»** — «ulardin» deşənlik: (1) 16-ayəttə eytiloşan jazaliridin («ot həm kiliq»tin) yaki (2) «yat əllər arisidin» deşən mənini bildüridu.

«həm ulardin qeqip kutuloşanarni əllərgə əwətimən» — baxka birhil təjimişi: «həm qeqip həyat qaloşanlardin bəzilirini (yat) əllərgə əwətimən». **«Tarxix»...«Lud»...«Tubal»...**

— xübhəşizki, muxu yurtlarning isimliri pütün dunyadiki yurtlaroşa wəkillik qilidu. «Tarxix» üqün 60-bab, 9-ayəttiki izahətni kərüng; «Lud» bolsa bəlkim ximaliy Afrikida; Tubal bəlkim həzirdiki Rusiyəni kərsitidu (bəlkim Rusiyəning kona paytəhti «Tobolsk» bilən munasiwiti bar). Nemixka «Lud» toşruluk «okyaqilikta dangki qikқан» deyilidu? Pərizimizqə, Huda əwətkən əlqilərnin hizmitining hətəri bar, dəp kərsətməkqi. □ **66:20 «Xular bolsa, Pərwərdigaroşa atap beoşxlioşan hədiyyə süpitidə qerindaxliringlarning həmmisini əllərdin elip kelidu»** — bizningqə «xular» Hudaning hux həwirini qobul qiloşan «yat əllər»ni kərsitidu.

Ular huxal bolup, Hudaning xapaitini qayturux üqün, ziyankəxlikkə uşrioşan, tarkilip kətkən Yəhudiylarning öz yurti Yerusalemoşa qaytixioşa yardım qiliximiz kərek dəp hərhil wasitilər bilən səpərdə ularoşa yələnqük bolidu.

həm Lawiylar boluxka tallaymən — dəydu Pərwərdigar.□

22 Qünki Mən yaritidioqan yengi asmanlar həm yengi zemin Əzümning aldida daim turqandək, Sening nəsling həm isming turup saklinidu.□ ■

23 Həm xundak boliduki, yengi aymu yengi ayda, Xabat künimu xabat künidə, Barliq ət igiliri Mening aldimoqa ibadət kılqılı kelidu — dəydu Pərwərdigar.□

24 — Xuning bilən ular sirtka qıkip, Manga asiylıq kılqan adəmlərnıng jəsətlirigə qaraydu;

Qünki ularni yəwatqan kurtlar əlməydu;

Ular ni keydürüwatqan ot əqməydu;

Ular barliq ət igilirigə yirginqlık bilinidu.

□ **66:21 «kahınlar»** — «kahınlar»ning həlqkə wəkil bolup ularning qurbanlıqlirini ibadəthanidiki qurbangah üstidə keydürüx hizmiti bar idi. **«Lawiylar»** — kahınlarıning yardəmçiliri. Demək, muxu «Yəhüdiy əməs»lər Israil iqidə intayin imtiyazlıq orunda wə wəzipidə bolidu. □ **66:22**

«yengi asmanlar həm yengi zemin» — bu tema toqruluk 65:17-ayəttiki izahatni kerüng ■ **66:22** Yəx. 65:17; 2Pet. 3:13; Wəh. 21:1 □ **66:23**

«xabat küni» — «dəm elix muqəddəs küni» yəni xənbə küni. Yukiriki 56-bab, 2-ayəttiki izahatni kerüng. **«Barliq ət igiliri Mening aldimoqa ibadət kılqılı kelidu»** — pütkül insaniyət kılqan muxu ibadət iqidə, Yerusalemda ötküzülgən ibadət bolsa bəlkim wəkil bolqanlar arkilik ötküzüldü. Jəsətlərgə guwahqi bolqanlar (24-ayət) muxu wəkillər boluxi kerək.

cccliii

**Muq ddes Kalam (y ngi yezik)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Pinyin script**

Copyright   2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5